

3 1761 08121325 8

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

EZERÉVES MAGYARORSZÁG.

*

XIII. LEÓ PÁPA

ÉS

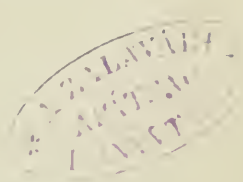
A MAGYAR KATHOLIKUS FŐPÁSZTOROK ÜNNEPLŐ SZAVA

PAPJAIK- ÉS HIVEIKHEZ

A MAGYAR HONFOGLALÁS EZREDIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL.

ÖSSZEGYÜJTÉ ÉS KIADJA

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1896.

DB
925
.1
C88

ELŐSZÓ.

*A katolikus egyház dajkáló ölében ezer-
éves nagyságra fejlődött magyar nemzet az
1896-ik esztendőt az öröm és hála országos
ünnepévé szenteli.*

*A nemzeti élet minden szervén átrezeg az
öröm érzete, és minden igaz hazafi szívében
föllobog a hálaadás imádsága.*

*A hasznos tudományok és szépművésze-
tek, a földművelés, ipar és kereskedelem régi
emlékek és új alkotások káprázatos gyűjtemé-
nyeit állítják az élő nemzedék elé, mely az
ország szívéhez, fiatal szépségében pompázó
fővárosunkhoz folyton özönlik, — míg a külön-
böző irányokban munkás férfiak egymást válló
tanácskozásokra gyülekeznek, hogy az elmúlt
nagy idők tanulságait, egy új ezerév okulá-
sára, egybegyűjtve adják át a jövőendő nem-
zedéknek.*

A katolikus egyház, mely annyi századon át egy édes anya szeretetével viselte e jubiláló nemzet körül a nevelői gondokat, bár fájó sebek és nehéz aggodalmak rontják örömét, a nagy ünnepségről el nem maradhatott. Sőt fájdalomt feledve, elnyomva aggodalmait, elsőnek köszönti az új évezred hajnalát; s míg a hálaadás szent oltárához vezeti hiveit, sok század próbálta bölcsességével és szeretetével ugyanazon igazságokat hirdeti a jövő számára, melyek a múltban életet, erőt és fejlődést adtak.

Szentséges Atyánk a Római Pápáknak hozzáunk való állandó jóindulatával magasztalja és telézi a buzgalmat, melylyel kegyelmes főpásztoraink a nemzet nagy ünnepét fölkarolták; és a Szent-István-Társulat, mely egy fél század óta a nemzeti közművelődés serény munkájában a vallásos szellemet egyre fokozódó erővel igyekszik ápolni, kedves kötelességet vél teljesíteni, midőn Szentséges Atyánknek és kegyelmes főpásztorainknak az országos ünnep alkalmából elhangzott szöveget összegyűjtve, a külső ünneplésre vonatkozó rendelkezéseik emlékeztetével együtt, a jelen kötetben tagjainak és az egész magyar közönségnek átadja.

*Mert nem egy napra szólnak ezek az ígék.
Századok tanulsága és századok reménye: az
örökkévaló igazság beszél hozzánk e lapokon.*

*Isten szent malasztja legyen termékenynyé
minden kis magját a most élő és jövőendő nem-
zedékek szívében!*

*Budapest, 1896. augusztus 20-ikán, Sz. Ist-
ván király ünnepén.*

Szent-István-Társulat.

TARTALOM.

Előszó.	Oldal
III. Leo pápa körlevele	1
Dr. Vaszary Kolos, bíbornok, hercegprimás 1895. karácson ünnepére kibocsátott pásztorlevele	23
Dr. Vaszary Kolos, bíbornok, hercegprimás 1896. április 14-ikén kibocsátott pásztorlevele	33
Dr. Vaszary Kolos, bíbornok, hercegprimás beszéde az ezred- évi hálaadó istenitiszteleten	36
Dr. Schlauch Lőrincz, bíbornok, nagyvárad püspök kará- cson ünnepére kibocsátott pásztorlevele	45
Dr. Schlauch Lőrincz, bíbornok, nagyvárad püspök fehérvá- sárnapra kibocsátott pásztorlevele	55
Rimely Károly, besztercebányai püspök körleveléből	69
Dr. Zalka János, győri püspök körlevele. A papsághoz	70
» » » » » » A hívekhez	72
Bende Imre, nyitrai püspök körlevele	77
Troll Ferencz, pécsi káptalani helyettes körlevele. A papsághoz	80
» » » » » » A hívekhez	81
Dr. Steiner Fülöp, székesfehérvári püspök körlevele. A pap- sághoz	85
Dr. Steiner Fülöp, székesfehérvári püspök körlevele. A hí- vekhez	87
Schuster Konstantin, váci püspök körlevele	92
Báró dr. Hornig Károly, veszprémi püspök körlevele	96
Válvi János, eperjesi görög-katholikus püspök körlevele	109

VIII

Firczák Gyula, görög-katholikus püspök körlevele	113
Császka György, kalocsai érsek körlevele	119
Dessewffy Sándor, esanádi püspök körlevele	127
Dessewffy Sándornak a mária-radnai kegykép előtt 1895. október 6-ikán mondott imája és följajánlása	131
Lönhart Ferencz, erdélyi püspök körlevele	134
Dr. Samassa József, egri érsek körlevele	141
Bubics Zsigmond, kassai püspök körlevele. A papsághoz	155
» » » » » A hívekhez	171
Meszlényi Gyula, szatmári püspök körlevele	185
Szmrecsányi Pál, szepesi püspök körlevele	188
Popu Péter, lugosi káptalani helyettes körlevele	197
Pável Mihály, nagyváradai gör. szert. püspök körlevele	200
Szabó János, szamosújvári püspök körlevele	202
Fehér Ipoly, pannonhalmi főapát körlevele. A rendtársakhoz » » » » » A hívekhez	207
Dr. Kunc Adolf, csornai prelátus és prépost körlevele	220
Vajda Ödön, zirczi apát körlevele	225
Függelék	231

SZENTSÉGES ATYÁNK.

XIII. LEO PÁPA KÖRLEVELE

A MAGYARORSZÁGI PÜSPÖKI KARHOZ.

*Szeretett fiainknak, a r. sz. e. áldozár-bíbornokainak,
Vasary Kolos esztergomi érseknek, Schlauch Lőrincz
nagyváradí lat. szert. püspöknek és a többi tisztelendő
testvéreknek, Magyarország püspökeinek*

XIII. LEO PÁPA.

*Szeretett fiaink és tisztelendő testvéreink! üdv és apos-
toli áldás!*

Kiváló hálaünnepet, az örökkévaló Isten-
nek tiszteletére, egész Magyarország területén
rendkívüli örömek közt tartandót, igen helye-
sen rendeltetek el. Mert az országok gond-
viselő alkotójának és fentartójának, az Isten-
nek, ha valamely nemzet, főleg a fiek köszön-
heti a jótétemények nagy sokaságát, melyeket
Tőle nem kevés századon át és igen nehéz
körülmények között szerencsések voltak
kapni: a mely jótéteményeknek emlegetésére
és meghálálására fölöttébb alkalmas idő érke-
zett el hazátok születésének szerencsés évfor-
dulója alkalmából. Odáig jutottatok ugyanis,
hogy ezredik évet számítottok azóta, hogy ősei-

tek hazát és otthont találtak ebben az országban s a magyar állam kezdetét vette.

Hogy az elrendelt ünnepségek méltó sikerrel és nagy haszonnal fognak lefolyni, az iránt semmi kétség sem forog fenn. Mert lehetetlen, hogy igaz hazaszeretettel bíró polgár legyen az, a kit a közös haza becsülete nem érint s a kinek az ősök dicső tetteinek nyilvános ünneplése hatalmas buzdításul nem szolgál a követésre. Ezekhez becses adalék fog járulni minden művelt nép helyeslő részvételéből, a kik barátságosan osztzkodva örömetekben, üdvözölni fogják az országot, mely alkalmas törvények és intézmények által megalapított, államférfiúi bölcsesség és hadi vitézség által fentartatott s nagy tettek által ezredévig fennállott és nagygyá lett.

Minekünk pedig a ti szerencsétek oly jól esik, hogy már jobban nem is lehet, és semmi sem kedvesebb előttünk, tisztelendő testvérek, mint szívben-lélekben a ti népeteknél időzni. Oka ennek főleg egyrészt a mi kiváló vonzódásunk és gondunk a katolikus Magyarország iránt, másrészt pedig ennek az országnak ragaszkodása az apostoli székhez és hozzánk, minek annyi nyilvánvaló jelét adta. Többek közt ez utóbbi években Róma sok

magyar embert látott, a mint a ti vezetések alatt tisztelettel látogatták az apostolok sírjait; mi magunk is láttuk őket magunk előtt leborulva, midőn a hűség, tisztelet és szeretet legszebb adóit nyújtották át földieik nevében. De mi sem engedjük őket hiányt szenvedni szeretetünkben, és alkalmas buzdító beszédünkkel kedveskedtünk nekik, hogy a lelkeket a szent hitvallás kötelességeinek teljesítésében megerősítsük: a mit egyéb alkalmakkor bővebben kifejtettünk az egész nemzet előtt ama levelekben, melyeket ismételve hozzátok intéztünk. Most pedig, a midőn örömmel említjük, mily tisztelettel és szívesen fogadták a papság és a jó lelkek atyai szívünk ama tanúbizonyságait, kívánjuk, hogy jelen levelünk mint szeretetünknek tolmácsa, érkezzék hozzátok, és százados ünnepléseknek örömét is gyarapítsa, gyümölcseit is szaporítsa.

Azon dolgok egész sorában, a melyeknek emlékezetét nagyszabású ünneppel készültök megülni, kitűnik és kimagaslik fenn a katólikus vallásnak amaz ereje, mely a közjólétnek leghathatósabb létrehozója és a népek mindenféle javának szülője és fentartója. Hiszen a mint a ti belátásosabb történetíróiok is mondják, az itt elfoglalt vidékeket a magyar nemzet sem sokáig, sem áldással nem

tarthatta volna meg, ha az evangelium tana és kegyelme, megszabadítva őt a pogány babona igájától, intve és szelidítve rá nem birta volna arra, hogy tiszteletben tartsa a nemzetek jogait, ne sértegesen senkit, szelidséget vegyen be lelkébe, gyakorolja a béke munkáit, a fejedelmeknek Istenre való tekintetből engedelmeskedjék s a keresztény testvériséget családi és állami életében megvalósítsa.

Csodálatos módon nyert megszentelést *Géza* vezérben és a nemzet főbbjeiben a katólikus hitvallásnak kezdete közöttetek, kiváltképpen szent *Adalbert* püspök buzgólkodására, a kit apostoli fáradozás és vértanui babér emeltek dicső hírnévre. És ez a kezdete a kereszténységnek nálatok annál is inkább szerencsés sikernek mondható, mert az idő és hely körülményeinél fogva a keleti népek köréből kiindulva, a római egyházzal való gyászos vizsály veszedelme fenyegetett beneteket. Amit atyja megkezdett, azt folytatta és befejezte *István*, a keresztény fejedelmek legkiválóbb példaképe, a ki az isteni kegyelemnek rátok vonatkozó szándékait magasztos lélekkel s lankadni nem tudó tevékenységgel hajtotta végre. Ezért őt méltán a ti nemzetetek legerősebb támasza és vezércsillaga gyanánt tiszteltük, mert ő nemzeteteket az igaz

vallás segítségével nemcsak az örök üdvösség elnyerésére, a minden jók legfőbb javára képesítette, hanem a többi kíváncs, javatokra szolgáló eszközökkel is gyarapította és tökéletesítette. Ugyanez alatt a fejedelem alatt, ki magasröptű kegyelettel királyi pálcáját Isten boldogságos Anyjának és szent Péternek oltalmába óhajtotta felajánlani, kezdődött a római pápák s Magyarország népe és királyai között a szivességek és kötelességek ama folyamata, melylyel már más alkalommal dicsekedtünk. Ennek az összeköttetésnek volt örök időkre szóló szent megpecsételése a királyi korona, a melyet Krisztus Urunk és az apostolok képeivel diszítve, *II. Sylvester* elődünk küldött Istvánnak ajándékba, midőn királyi névvel ruházta fel őt, mert nálatok *Krisztus hitét messze földön terjeszté el.*¹ Emlékezetes ebben a dologban az, — a mi egyúttal a magyaroknak szent Péter tiszteletében való állhatosságát bizonyítja, — hogy ez a korona sok és súlyos időviszontagságon át épen megmaradt, régi dicsőségében ragyogva, és mindig úgy tekintetett és vallásos tisztelettel úgy őriztetett, mint az országnak legfőbb dicsősége és védelme.

¹ Clemens XIII. P. M. in alloc. *Si qui militari*, die 1. oct. an. MDCCLVIII.

Ily szerencsés kezdet mellett történt az, hogy Magyarország növekedő hatalma ugyanazon az úton indult fejlődésnek, a melyen az ifjú Európa keresztény népei haladának, és hogy saját, erős és nagyratörő nemzeti szellemét oly szerencsésen fejtette ki az erényes és emberséges élet dicséretet termő mezején. Innen származik az, hogy Magyarország, a többi más vívmányokon és fényes gyarapodásokon kívül, nem csekély számát mutatta föl az oly embereknek, kik életök szentsége, tudomány, irodalom, művészet, nagy hivatalok viselése által maguknak és hazájoknak igazán dicsőséget szereztek.

Azért is igen jó dologra vállalkoztak azok, kik, a mint nekünk jelentették, a valóság emez érdemeit, ez érdemek válogatott sokaságát és emlékeit a némaságból és feledésből kiemelvén, ez ünnepélyek alkalmából nyilvánosság elé hozták és közszemlére kiállították. Aztán az írott emlékek, valamint a tieitek, úgy azok is, melyekben a mi apostoli irattáraink bővelkednek, a legfőbb egyetértéssel olyasvalamiről tesznek tanuságot, a mit igen jó lesz, kivált napjainkban, elgondolni. T. i. hogy őseiteknél mennyi része volt az egyháznak a közjó megállapításában és kormányzásában.

Az ő bölcsesége, fegyelme, kegyessége által, az összes rendek fölöttébb szívesen engedték magokat befolyásoltatni.

Ezen felül a polgári szabadságnak, melyért a ti népetek soha sem szünt meg küzdeni, a római pápák felkérletve vagy önként oltalmazói és védői gyanánt léptek fel mindig, mikor csak azt veszély és csapás fenyegette. Ez hajdan gyakran történt; de kiváltkép akkor, midőn szent hitünk ádáz ellenségeinek támadásait kellett visszavetni. Ebben a tekintetben senki sem fog vonakodni az egyetértéstől abban, hogy a legkegyetlenebb csapásokat, melyek egyúttal a legtöbb nyugoti népet fenyegettek, a magyarok legyőzhetetlen erős lelke verte vissza; de más részről az sem lehet senki előtt ismeretlen, hogy az ily események szerencsés sikeréhez a Mi elődeink is sokkal járulának, pénzben, segédsapatokban, szövetségek szerzésében, a mennyei óltalom leedsésében. Így tett mindenek fölött XI. Incze, kinek neve örökké áldott, két dicső esemény kapcsán, t. i. hogy alatta Bécs az ellenséges hadak ostroma alól felszabadult, és Buda, a ti fővárostok, hosszú ostrom után fényesen visszafoglaltatott.

Hasonlóképpen XIII. Gergely is halhatatlan emléket állított nemzetetek iránt szerzett

érdemével. Midőn ugyanis a szomszéd népektől hozzátok is átszivárgott újítási viszketeg miatt a vallás nagy bajokkal küzdött, arra az üdvös tetterre tökéltte el magát, mit már más nemzetek javára bölcsen és bőkezűen teljesített, hogy Magyarországnak, mint a keresztény világ kiváló és előkelő tagjának javára ugyanazt fogja tenni, t. i. nektek az örök városban papnevelő intézetet (collegium) nyitott, melyet utóbb a németek collegiumával egyesített, ahol válogatott ifjak a papságnak szükséges tudományokra és erényekre kiváló gonddal nevelve, idővel egyházaitoknak sikeresebben viselhetik gondját. A mi szakadatlan bőségben bekövetkezett, sokak nevelésével, kik püspöki méltóságra emelkedve, azt nagy dicsérettel és az egyházra és hazára nézve hasonló sikerrel viselték vállaikon.

Szivesen elismerjük, hogy ezek és más jótétemények, melyek az egyház jóságából szakadatlanul származtak a ti nemzetetekre, nem annyira hazai évkönyveitek papirjára van felírva, mint inkább a polgárok lelkében van és marad bevésve. Valamennyi helyett bőségesen tanuskodik a tizenötödik századból Hunyadi János, kinek bölcsességét és vitézségét Magyarország mindenkor magasztalni fogja. Ő hálásan és nyíltan elismerte, hogy

»ez a haza, ha a hithez nem ragaszkodott volna, véleményem szerint soha fenn nem tarthatta volna magát.« Az ő kormányzósága alatt, az összes rendek, V. Miklóshoz írt közös levelökben bevallották: »A mint vagyunk és állunk, főleg az apostoli kegyelem táplálásának köszönhetjük.« Ezeknek a tanuskodásoknak a következő idők nemesak nem vették el a súlyát, sőt azt, a jótetemények szaporodásával, csak még inkább növelték.

Önként felfakadott a magyarok lelkében — aminthogy erre mindig nagy erővel is törekedtek és azt egyúttal nagy dicsőségeknek is tartották — az az igyekezet, hogy országuk az apostoli szentszék iránt, melyhez azt kiváló kapcsok és bensőséges ragaszkodás csatolják, mindig a lehető legragaszkodóbb legyen. Ezt számos közokirat bizonyítja: királyok és országnagyok levelei a római pápákhoz egyrészt, másfelől pedig nagylelkű vitézség tettei, melyekkel már azelőtt, hogy Mohamed betörő seregei ellen kellett magát védelmeznie, segítségére jött az egyháznak, jogait védelmezve s a lázadók sértéseit megtorolva. De hogy kellőnél tovább ne terjeszkedjünk ki ezekre, eleget beszél az a viszony, mely VI. Incze s V. Orbán valamint Nagy Lajos közt létezett, amott hűséggel és tiszte-

lettel, emitt kegyességgel és elismeréssel telve. Az is emlékezetre méltó, a mit Mátyás király II. Pálnak írt, ki őt buzdította, hogy a katólikus egyház ügyét, melyet Csehországban a husziták szorongattak, hatalmas segítségével támogassa: *»Én — ugymond — a római szent egyháznak és szentségednek országommal együtt magamat teljesen odaadtam. Isten helytartója a földön, sőt maga az Isten sem parancsolhat oly nehezre, oly veszedelmesre, a mit teljesíteni kegyeletes és üdvös cselekedetnek ne tartanék, amibe rettenthetetlenül belefogni ne akarnék, kivált mikor a kath. hit megerősítéséről s az istentelenek hűtlenségének összeűzéséről van a szó . . . A vallásnak bármely ellenségével kell szembeszállni, ime itt van együtt Mátyás és Magyarország . . . Kik az apostoli székhez és szentségedhez mindig hűek lesznek és örökké hűek maradnak.«* És sem a király mondása, sem a pápa várakozása nem maradt eredmény nélkül: dicsőséges emlékül az utókor számára.

Ide illik, mint a hűséges ragaszkodás jutalmait, az a nem kevés és nem közönséges dicséret (commendationes), melyre ez az apostoli szék nemzeteket (genus vestrum) méltatta; azok az egyedül álló megtisztelések és kiváltságok, melyekben ugyanó királyaitokat

részesítette. Kedvünk telik benne és a jelen ünnepséghez alkalmasnak tetszik, ha egyik fényesebb lapját annak a nagy okmánynak, melyet XIII. Kelemen pápa Mária Teréziához, Magyarország királynőjéhez intézett, felidézzük, a melyben neki s ebben az országban való örököseinek *az apostoli király* czimét, melyet kiváltság vagy szokás hozott forgalomba, hatalmánál fogva adományozza. Ez apostoli nyilatkozatnak az Atyákhoz hasonlóan az unokák is gyönyörködjenek: »...Magyarország virágzó királysága a keresztény földterület és dicsőség határainak kiterjesztésére, e harcziás nép vitézségénél fogva, mindenek közül a legalkalmasabbnak és az ország fekvésénél fogva is a legjobbnak tartatott és ma is annak tartatik. Nincs is senki, a ki nem tudná, mennyi és mily fényes tettet vitt véghez Jézus Krisztus vallásának védelmére és terjesztésére a nemes magyar nemzet; mily gyakran küzdött a legádázabb ellenségekkel s azokat, midőn a keresztény társadalom egyetemes megsemmisítésére törtek elő, miképp tartóztatta fel saját testével úljokban s mily fényes győzelmeket aratott felettük. Mind ennek hire jár a világon s fényes írott emlékekben van a dolog megörökítve. De meg kell emlékezni

»különösen szent Istvánról, Magyarország leg-
 »szentebb és nagylelkű királyáról, kinek emlé-
 »kezetét mennyei dicsőség koronázza s kit a
 »szentek között törvényszerűen tisztelünk.
 »Erényének, szentségének, lelki nagyságának
 »nyomai, a magyar név örök dicsőségére, ma
 »is láthatók ebben az országban. És az ő eré-
 »nyeinek gyönyörű példáit utódai minden-
 »kor igyekeztek utánózni. Ennélfogva senki
 »sem csodálkozhatik azon, ha a római pápák
 »a magyar nemzetet s az ő fejedelmeit és
 »királyait a kath. hit és a római szék iránt
 »való kiváló nagy érdemeikre való tekintetből
 »mindig a legnagyobb dicsérettel és kivált-
 »ságokkal tüntették ki. Ezek sorába mint nagy
 »megtisztelés tartozik az, hogy a királyok
 »előtt, midőn kivonulnak, mint apostolságuk-
 »nak fényes jelvénye, a keresztt vitetik elől,
 »még pedig a végett, hogy nyilvánvalóvá le-
 »gyen, miszerint a magyar nemzet és az ő
 »királyai egyedül a mi Urunk Jézus Krisztus-
 »nak keresztyében keresik dicsőségöket, a
 »minthogy ebben a jelben a kath. hitért min-
 »dig harczolni és győzni szoktak.«¹

Azonban, habár igen szép és kedves az
 emberek és események ily szép emlékezeté-
 vel ajánlani és az öröm fényes nyilatkozatai-

¹ Epist. *Quum multa alia*, die XIX. Aug. an. MDCCLVIII.

val ékesíteni a ti ünnepségeiteket: mégis a dolog természete javálja, hogy valami magasabbra emeljük fel szemünket, a mi nem mulandó s a mi a közjóra szilárd gyarapodást hozhat. *Főfő dolog, hogy Magyarország lekintsen végig magán és vallásosságlól lán-goló atyái nemes példájának tudata által serkentve, nem ismerve félre a jelen folyó időket, magához mélló célokra törekedjék.* Valamennyitekhez, bármely rendhez tartoztok, szól az apostol buzdítása: »Állhatatosak legyelek a hitben; cselekedjetelek férfiasan, és erősödjetelek meg«;¹ a mivel valamennyiteknek egy szóval, egy lélekkel összhangzásban kell lennetek: »Tartsuk meg a mi reménységünknek rendíthetetlen vallását«;² »Ne kövessünk el gonoszságot dicsőségünk ellen.«³

Ha általában a világ folyását tekintjük, minden bizonynyal szomorú látvánnyal találkozunk. Vannak, tisztelendő testvérek, emberek, még pedig az egyház kebelén felnőtt emberek, kik a kath. vallást sem gondolkozásukban, sem tetteikben nem környezik avval a tisztelettel, a mely őt megilleti s egy sorba állítják mindenféle más vallással, sőt gyanu-

¹ Kor. I. 16. 13.

² Zsid. 10., 23.

³ Makkab. I. 9., 10.

síjtják és rossz szemmel kísérik. Alig kell megjegyezni, hogy minemű cselekedet lehet az ilyen, mely az ősök hagyományát elfajult lélekkel visszautasítja és hogy mily hálátlan és rövidlátó lélekre vall az, ha az emberek az egyháztól eddig nyert jótetemenyeket nem ismerik el s a tőle ezután várhatókat semmihez se veszik. Hiszen a katolikus vallásból fakadó bölcseségben és intézményekben, a mint e levél elején kiemeltük, az emberi társadalom javára csodálatos és sokféle ható erő rejlik; a mely az idővel nem szárad ki, hanem mindig ugyanaz és mindig élő marad és az új időknek, csak el ne nyomja az ellenkezés, szakadatlanul hasznára válik.

A mi a ti népeteket tüzetesebben illeti, iránta a vallásra nézve előbbi leveleinkben és más hasonló gondoskodásainkban véleményünk szerint eleget tettünk, akkor is, midőn veszélyekre figyelmeztetve óvtuk őt, akkor is, midőn eszközöket jelöltünk ki, melyek szabadságának és méltóságának állnak szolgálatára. És minthogy a vallástól az állami ügyek el nem szakíthatók, ezekre is nagy gondot fordítottunk, mint ezt apostoli tisztünk megköveteli. Ugyanis amiket jónak láttunk viszonyaitoknak megfelelően ajánlani és elrendelni, azok, mint emlékeztek, nem csekély

mértékben előmozdították a közjót is. Hogyha ebben az irányban a jók vállvetve összesített igyekezte állandóan meg fog felelni, figyelemztetéseinknek és tanácsainknak miért ne lehetne reményre gerjednünk az iránt, hogy közös reményeink a megvalósuláshoz közelebb jutottak? Egyetlen jó hazafinak vágyából sem hiányozhatik ugyanis az, hogy a viszály okainak eltávolításával az egyháztól ne vonassék meg az őt megillető tisztelet, mi által az állam dicsősége is fényesebben fog ragyogni, az ősi vallással való szövetségben és annak vezetése mellett. Ebből csak nyerni fog a hatalmak tekintélye, az ország rendének egymás iránt való vonzódása, az ifjúság nevelése, s a többi effélék mind helyesen fogják egymást támogatni az igazságban és szeretetben; mert ezeken az alapokon és támaszokon nyugszik főleg az államok léte és erőssége.

Hogy a javaknak ez összege úgy találkozzék nálatok, mint az ősök fényesebb emlékében előttetek áll, arra nézve bizonyára nagy befolyással lesz az, ha a kegyeletos ragaszkodás a római egyházhoz, mintegy új felpetzdülést nyerve, az ősök példájából buzdítást fog meríteni. Értesültünk, hogy a közörömek ünnepeiségeinek sorába igen helyesen az is fel

van véve, hogy szent István nagy tisztelettel környezett koronája páratlan pompával fog a főváros utczáin át az *új országház* felavatására meghatározott napon körülhordoztatni. Valóban semmi sem nőtt össze annyira a nemzet és királyaitokcső dégével, s alkotmányotok helyes gyakorlásának összhangját sem tünteti fel semmi oly szépen, mint a királyi hatalomnak e szent jelvénye. Szabad legyen nekünk reményünkben előre élvezni azt a két kiváló hasznót, mely ebből az eljárásból oly könnyen fog eredni. Az egyik az, hogy a rendekben és a nép sokaságában annál inkább meg fog erősödni a hódolat és hűség vallásos ihlete a dicső Habsburg-ház iránt, mely ezt a koronát, a melyet őseitek neki önként felajánlottak, állandóan az ország boldogságára viselte. A másik oda czéloz, hogy az ezzel járó emlegetése az ősök és szent Péter széke közt volt viszonynak, a melyet ez a pápai ajándék megerősített és szentesített, eme köteleknek állandóságot és erőt kölcsönöz.

Azt pedig vegye tudomásul a nemes magyar nemzet, hogy ő az apostoli szék hatalmára és kegyelmére biztosan számíthat és köteles számítani; mert ez a szék soha sem fog megfélekedezni a magyar nemzet által a katho-

likus vallás ügyében viselt dicső dolgokról és anyai gondoskodásának, szerető elnézésének (indulgentiae¹) vonzódását fentartja és fenn fogja tartani mindenha.

A mi Bennünket illet, hogyha a ti javatokra eddig valamit kigondoltunk és tettünk, azokat a jó Isten kegyesen sikerre gyámoítsa s Bennünket tanácsával és istápolásával ezután is úgy támogasson, hogy az Ő segítségével a ti érdeketeknek még többel kedveskedhessünk. A jelen szerencsés évforduló alkalmából pedig különösen kegyes jóvoltával tekintsen le apostoli királyotokra, az ország rendekre, a papságra, az egész népre s tegye őket bővelkedőkké ama javak özönében, a melyeket Ő az igazságot és békét őrző nemzeteknek és országoknak ígért. Tekintsen rátok mindnyájatokra a ti Nagyasszonyotok Mária is, s vele szent István és Adalbert, az ország apostolai és mennybéli oltalmazói, hogy az ő üdvös pártfogásuk alatt, melyet az ősök és elődök annyira óhajtottak, napról-napra gyarapodó sikernek örvendezzetek.

*Szeretetünk legfőbb fokának jeléül **rendkívüli óhaj** csatolunk mindezekhez. Adja Isten, hogy hazátok minden polgárát, kikel ugyanazon egy haza szeretete hal át s jelenleg a közöröm kedvéért ugyanegy testvéri szeretet*

*köt össze, egyszersmind valaha, az anyaszent-
egyház boldog ölelésében, ugyanaz az egy hit
kapcsolja össze!*

Ti pedig, tisztelendő testvérek, teljes éberséggel és minden igyekezettel folytassátok, a mint teszitek, a lehető legjobb érdemeket szerezni népetek és hazátok körül: mihez az isteni kegyelmek előjeléül s kiváló szeretetünk tanuságául vegyétek apostoli áldásunkat, melyet reátok egyenkint és az egész örvendező Magyarországra szeretetünk egész melegével adunk.

Kelt Rómában, szent Péternél, május 1-én
1896-ban, pápaságunk 19-ik évében.

XIII. LEO PÁPA.

Latin eredetiből fordította:

DR. BREZNAY BÉLA.

FŐMAGASSAGÚ ÉS FOTISZTELENDŐ

DR. VASZARY KOLOS,

BIBORNOK, HERCZEGPRIMÁS ÉS ESZTERGOMI ÉRSEK

SZÓZATAI.

I.

Dr. Vaszary Kolos bibornok, hercegprímás 1895. karácson szent ünnepére kibocsátott pásztorlevele.

Mikor megülni készülünk évfordulóját annak a nagy eseménynek, hogy atyáink Isten végzése szerint elhagyván ezer év előtt ázsiai lakóhelyeiket e hazát elfoglalták: régi szokás szerint ugyan, de változatlan atyai jóindulattal köszöntünk titeket Tisztelendő Testvérek; kívánunk nektek, kik gondjainkat velünk megosztjátok, s híveiteknek, kiknek üdvét munkáljátok, testi-lelki egészséget s boldog napokat, — kívánjuk nektek az isteni kegyelem bőségét, hogy a sz. karácsony titkát és örömét megülvén mély áhitattal, egy szívvel egy lélekkel énekelhessük az Angyalok énekét: »dicsőség a magasságban Istennek és a földön békesség a jóakaratú embereknek« (Luk. 2. 14.) s ugyancsak az ezredévi ünnepet vallásos buzgalommal s hálás szívvel megülhessük.

Ma tehát, mikor áldást hozva eljött hozzánk Az, ki az írás szerint a »magasságból támad«, s föltűnt az a soha szét nem foszló hajnal, lelki szemekre árasztván az igazság napja az igaz világosságot; ma, mikor ezredévi ünnepünk hajnala hasad ráunk: ma kell az Isten számtalan jótéteiről, nemzeti s állami létünk kiindulásáról, nagy multunkról hálatelt, alázatos lélekkel megemlékeznünk. Mert ez évben ugyancsak ritka s bámulatos látványt nyújt édes magyar hazánk; csodáljuk benne ugyanis az emberi sorssal játszó s fonalait eligazító isteni gondviselésnek művét!

Az a mindentudó Isten, ki »változtatja az idöket és az idöszakokat, ki megszüntet és alkot országokat, ki a mély és elrejtett dolgokat kinyilatkoztatja és tudja a sötétben történeteket« (Dániel 1, 21, 22.) azzal az irgalommal, melynek nincs mértéke, azzal a jósággal, melynek végtelen a kincse, azzal a bölcseséggel, mely »elér végtől végig erősen és elrendez mindent kelleme-sen« (Bölcs. 8, 1.), kivezetvén atyáinkat, a békében s harcban egyaránt kiváló népet, számtalan esély után végre a föld birtokába helyezte be őket, annak a hazá-nak birtokába, melyet örök végzésében pusztá kegye-lemből határtalan bőkezűséggel nekünk szánt. Ez bizo-nyítja könyörületes jóságát, ez meghálálhatlan kegyét és bölcseségét.

Mert az édes magyar haza az Isten adományainak és áldásainak özönében annyira bővelkedik mindenben, hogy az Isten szándéka szerint annak, a ki lakja, okvetet-lenül boldogulnia kell. De ez áldott földtől eltekintve, találunk mi sokkal méltóbb s még kiválóbb okot, a miért hálatelt szívvel kell megülnünk az ezredévi ünne-pet. Azzal ugyanis, hogy új hazát adott, ki nem merült az isteni jószág, hanem tetézte jótéteményét kegyességé-nek nagyobb ajándékaival, a melyekkel szinte elárasz-totta a magyar népet úgy, hogy a zsoltáros szavait mondhatjuk el magunkról: »nem cselekedett így semmi más nemzettel.« (Zsolt. 147, 20.)

Mert a kiket az Úr, a népek nagy nevelője, a halál ázsiai sötétségéből kivezetett és hazával áldott meg, azokat sz. Fiának kimondhatatlan kegyelméből az igaz hit fényébe vezette s az újjászületés szentsége által a nagy világ keresztény közösségébe ültette, hogy az »igaz szólótőnek« az Úr Jézusnak gerezdekét hajtó venyigéi legyenek. Valóban nagy kegyelme ez az Istennek, hogy a szilaj, de nemeslelkű népet a művelt emberiség nép-családjába bevezette, a vadságból szelíd erkölcsökre nevelte s európai műveltség színvonalára emelte.

Így történt, hogy a kereszténység a fogékony szí-

veket fokról-fokra újabb áldásokkal elhalmozta: a magyarok a pogányságtól elfordulva, levetköztették bárdolatlan szokásaikat: Krisztus édes igája alatt megszeliődtek; hajtottak az oktató szóra s hogy is ne? mikor előttük ragyogott István király példája! Ekkor lett tehát az ország alapja megvetve, ekkor lettek a műveltség csirái széthintve, mikor a nemzet keresztény lett!

Ez a romlatlan sz. hit, melyet az egyház öriz, ez nevelte s tette nagygyá nemzetünket. Ezt a hitet, melyet első sz. királyunk, sz. István, Magyarország apostola, fáradsa s verejtékezve meghonosított, védtek meg karral s karddal, élet és vér árán atyáink a török ellen; ezt a hitet őrizték meg a történelem zavaros fordulataiban híven legjobb királyaink. Ez a hit az ország alapításától fogva úgy egybeszővődött Magyarország dicsőségével, hogy a vallásért küzdeni annyi volt mint a hazát védeni s a ki az Egyház hű fiának bizonyult, az ép az által a legjobb hazafinak vált be.

Hírneves és dicső volt akkor a boldog Pannónia, melyet sz. István maga szűz Mária családjának hívott; dicsőséges volt a nemzet, a magyarok neve, mert Nagycsászonyuk vezetése alatt s az ő áldásával vívták harcukat Istenért s hazáért. A kath. vallás ugyanis a harcost Mária lovagjává avatta, úgy, hogy a pogány népből tösgyökeres katolikus nemzet, szűz Mária népe vált, mely a sz. szűzet István király példája szerint Nagycsászonynak s nemsokára sz. Lászlót követve az ország Patrónájának nevezte.

Valóban emlékezetes idők voltak azok, midőn hazánk szenteket s nagyjellemű férfiakat nevelt, kik Isten s az Egyház iránt páratlan odaadással viselkedtek. Valóban áldott volt az ország s boldog a nép, mikor Aeneas Silvius azt írhatta róla: »oly köztiszteletben állt akkor a Magyar, hogy nem volt ország, nem hatalmasság a földön, mely belekötni merészkedett volna.«

S miért? Mert míg lelkünkben égett az Isten szeretete és szívünket mozgatta hite, addig az Isten keze

hadakozott értünk. Rémületesen villámlottak fegyvereink a csaták tüzeiben, mikor azokat a hazaszeretet, a hitbuzgalom s a dicsőségvágya hordozta; de mihelyt az átkos visszavonás rozsdával borította be azokat, a haza is a veszedelem útjára tért. Ez ugyanis e nemzetnek átka, hogy nem kül-, hanem belelenség, testvérgyűlölet, egyenetlenség s a polgárháborúnak égő zsarátnoka emésztették. Ki ne ismerné azokat a szerencsétlen harczokat, melyeket fiúk apáikkal, testvér testvérral, rokon rokonnal vívott törvényes ura és királya ellen? Ez az ádáz testvérharcz és versengés vitte korai sírba a dicső Árpád-családot, s hozta ránk azt a tenger veszedelmet, mely néha-néha az egész országot a romlás örvényébe sodorta.

Így ez az áldott s mégis szerencsétlen ország küzdelemre lett a pártviszálynak a magán- s a közjólét beláthatatlan kárára. A számtalan csapás közül elég legyen hivatkoznom az iszonyú tatárjárásra, mely az országban három évig dült s azt borzalmas pusztasággá változtatta. Sohasem volt siralmasabb az ország állapota, mint a szerencsétlen sajói ütközet után, a mely csapást maga a király az Isten bosszújának tulajdonít, mikor így nyilatkozik: »Hadd tudják meg mindnyájan, hogy az Isten nem tűrhetvén tovább büntetlenül a nép bűneit, a tatárjárást hozta ránk, hogy hatalmát a hit érdekében nyilvánítsa s azokat, kiknek bűnei miatt fordult el kegyelme, a föld színéről elpusztítsa.« (IV. Béla leveléből. Pray. I. 274. l.)

Ismeretesek a koronáért vívott harczok is, melyek az országot az Árpád- s Anjou-ház kihalta s Hunyady János és Korvin Mátyás halála után zaklatták s majdnem végveszedelembé sodorták. S bár — főnhéjazás nélkül szólva, — nem volt nép, melynek többet köszönhetett volna a kereszténység, — nem volt nép, mely annyi áldozattal s oly nagylelkűen állt volna ellent a török néparadatnak, megtörve s a csapásoktól elcsigázva mégsem kerülhette ki a végveszedelmet. Összeroskadt ugyanis 1526. aug. 29-én a kereszténység halálos ellen-

ségének, a töröknek csapásai alatt Mohácsnál, a hol a király, a püspökök és főnemesei színe java s a köznemesség virága elesett. Siralmas látványt nyújtott akkor az ország, — az ellenség pusztította, földülta templomait, lerontotta kolostorait; a vetéseket legázolta, a réteket vérrel áztatta; száz és százezer honfit leölt vagy rab-ságra fűzve elhurczolt; s hogy a nyomorúság teljes legyen, az ország meghasonlott s pártokra szakadt a koronát igénylő nevezetességek körül.

Másfélszáz éven át nyögte a világ Magyarország romlását s végzetes bukását; fölsírt a kereszténység bástyájának s védvárának elestén a művelt Nyugat, de nem volt, aki segítsen... Egyesegyedül a kath. egyház, a népek dajkája, a nemzetek nevelőanyja, az emberiség éltetője sietett a bukott magyar népnek segítségére, a mint azt az 1596. márcz. 12-én tartott pozsonyi országgyűlés VIII. Kelemen pápához írt levelében elismeri: »alig hogy összejöttünk, nem volt fontosabb tennivalónk, mint hálánknak örökké emlékezetes kifejezést adni azon kiváló jótéteményekért, melyekkel Szentséged végveszélyben forgó hazánk segítségére sietett. Nem volt halandó, ki elzüllött s elnyomoritott országunkat említésre méltó módon fölkarolta volna Szentségeden kívül... E jótéteményekért sietünk legforróbb hálánkat leróni... Mivel pedig azt másképp nem nyilváníthatjuk, megígérjük, hogy Szentséged jóléteért imádkozni fogunk s nagylelkűségének emlékét utódainkra átszármaztatjuk.«

Méltán mondom tehát, hogy, ha az elmúlt századok derült s borús napjain átfutunk s az isteni gondviselés számtalan jótéteményeit szemügyre vesszük; ha az Egyház hintette áldásoknak vetését kérékbe kötjük; méltán mondom, hogy alázatos szívvel a legforróbb hála érzelmeit kell az egek Urához rebegnünk s bevallanunk, hogy csakis irgalmas kegyelmének köszönhetjük, hogy élünk és vagyunk. Nem fogjuk feledni, hogy az Isten mily szerető gondviseléssel s mily hatalmas karral emelte

ki országunkat a török rabságból, s miután visszaállította nyugalma s területi épségét, fölsegítette egészen a mai nap örömére!

»A jelen időről pedig atyámiai! nem szükséges, hogy írjunk nektek, mert magatok jól tudjátok...« (I. Thess. 5, 1. 2.); saját szemeitekkel látjátok az állapotok rosszrafordultát; látjátok, hogy e szép hazában mennyire dül az ellenségeskedés, visszavonás, pártütés. Szomorodott szívvel s elborult lélekkel ismételjük ilyenkor az Apostol szavait: »ha ti egymást marjátok, vigyázatok, hogy egymást föl ne emésszétetek.« (Gal. 6, 15.) Lelkünk ilyenén vigasztalanságában, mikor magunk körül nézve, emberi kiútat nem látunk, fölsóhajtunk: Uram! mi lesz belőlünk!

Azonban derítsünk fényt szorgoskodó lelkünkre, mert az az Isten, a ki menedékünk volt, az lesz segítségünk is, s a ki adta az életet, az majd megadja az életnek édes vigasztalását is.

Párosuljon tehát imánkkal s reményünkkel a hazaszeretet, hogy ne veszítsük el dicsőségünket s ránkmaradt jó hírünket, mert méltán várhatja azt ez az ország s a világ, hogy mi, kiket a vallás s az Egyház buzgalma éleszt, a hazaszereteten is kitünjünk. Mindkettőnek szeretete, az Egyház s a Haza szeretete irányozza tevékenységünket; hiszen jól tudjuk s ezredéves hagyományból merítettük, hogy az ősi vallást s a hazát elárulni soha sem szabad s hogy ha kell, mindkettőért, hitért csak úgy mint hazáért életet s vért áldozni készek leszünk. Helyén valónak találtam ezt külön kimondani s ország-világ előtt hangoztatni, mert újabban azzal vádolnak minket, hogy visszavonást élesztünk s lázítunk, pedig nálunk s bennünk a katolikus nevezett nagyratartása mindig egybeforrt a leghazafiasabb, nemzeti önérzettel.

Távol legyen tehát tőlünk, hogy a magyar elkorcsosodjék, hogy megtagadja hagyományait s gyalázatot hozzon nevére; távol legyen tőlünk, hogy az ősi hit, a

vallásosság s a köteles hála érzelmein szívünkben valamikor csorba essék.

Jöjjetek tehát Hazám gyermekei, polgártársak, az ország lakói: »Jertek, imádvá boruljunk le és sírjunk az Úr előtt, ki minket alkotott.« (Zsolt. 94, 6). Emeljük föl szemeinket, nyujtsuk ég felé békából kiszabadúlt kezeinket, egy szívvel s egy szájjal mondjuk: Jóságos Isten áldunk Téged! Örök Isten, hálát adunk Neked! Halhatatlan Isten, imádunk Téged; mert irgalmat gyakoroltál velünk s íme ezer évnek esélyei után örömmel fohászkodunk föl: még élünk! még vagyunk!

Örvendj te is Pannónia ezredévi ünnepeden! Vigadj édes, szeretett Hazám! Örvendj hármias bérczetető, mely haragos villámú felhőt s annyi zivatart láttál! (Izai. 66, 10.) »Örvendjetek mindnyájan, kik szeretitek« e hazát, melyet vérral szereztek s vérral védtek meg atyáitok: szülőföldetek ez, ekevassal forgatjátok hantjait s verejtékkal öntöztetek s virágoztatjátok föl barázdáit.

Tapsolj örömödben keletnek harezias népe, magyar nemzetem, melyet ezer évig hányt-vetett az idők szélvészze! Vigadjatok polgártársak, testvérek, kiket hosszú idő, jó s balsors közössége egybeforrasztott.

S mivel »senki sem szeret egy országot, azért mert hatalmas, hanem azért mert hazája«, s azt a földet köszöntjük hazánk földéül, mely szült és ápol s egykor eltakar, azért titeket is, testvéreim, kik idegen nemzet-ségből s nyelvből valók vagytok, egy családba, egy nemzetbe forraszszon velünk a közös hazának szeretete és öröme.

Végre is tehát hozzád fordulunk népeknek mindenható Ura, könyörületnek s vigasznak kifogyhatatlan forrása! Téged Istent dicsérünk, Téged Urunknak vallunk! és örök hálát adunk neked nagy dicsőségedért, még nagyobb rása! könyörületedért s végtelen jóvoltodért! Te vagy, ki hazát adtál, hogy jobban szeressünk téged s ki atyáinknak a hazán kívül igaz hitet adtál. Urunk, királyunk óvd meg e hont! tarts meg minket mindnyájunkat sz.

hitedben; erősítsd meg annak a szőlőnek műveseit, melyet sz. királyunk jobbja ültetett: adj nekik mély valóságosságot, buzgalmat, szeretetet!

Add, hogy e hazában virágozzék az Egyház s a Haza iránti buzgalom, az egyetértés, a felebaráti szeretet, a becsületesség és erkölcsösség! s Te is¹ Istennek dicsőséges anyja, magyarok nagyasszonya, szentséges szűz Mária! emlékezzél meg örökségedről, melyet hű szolgád, első királyunk és apostolunk, szent István, neked felajánlott és végrendeletében neked hagyott. Tekints kegyes arczczal országodra és dicső érdemeid által légy közbenjárónk és szószólónk szent fiadnál, Jézus Krisztusnál. Hozzád kiáltottak őseink és minden inségökből kiszabadultak, mert folyton-folyvást vigyázott szemed örökségedre, oh mindörökké áldott asszonyunk! Ezt mi biztosra vevén, gyakran folyamodtunk hozzád és már tapasztalásból tudjuk s mondhatjuk el, hogy éretted áldott meg minket az Úr. Ezen remény buzdít most is és e bizodalom lelkesít, hogy oltalmad alá fussunk mi, a te néped, örökséged és nyájad, kik gyermekeid vagyunk és különös pártfogásodért hazánkat is Mária országának hívják. Azért emeljük fel tehát hozzád szívünket kezeinkkel együtt és nagy alázattal kitárjuk színed előtt könyörgésünket.

Oltalmazd is, esdve esdünk, és védjed nagyhatalmas pártfogásoddal minden testi-lelki gonosz ellen édes hazánkat, hogy mindenha virágzó legyen Isten dicsősége és néped vigasztalására. Legyen eszköz benne a te esedezésed, hogy az anyaszentegyházat vagyis a katolikus hitet nálunk és mindenütt a föld kerekiségén felmagasztaltatás érje; hazánk püspöki karának és az egész papságnak nyerj isteni segítséget, nekünk pedig tanulékony, engedelmes és a hit cselekedeteivel s gyümölcseivel bővelkedő szívet, nehogy szent fiad bármikor is méltán megharagudják ránk és országát tőlünk¹ elvegye.

¹ Innen Esterházy Pál herczeg és nádor imája.

Gyúlaszd fel bennünk ősatyáink buzgó szívét és vezérelj a hitetlenkedőket az igazak okosságára, hogy egy szájjal, egy szívvel-lélekkel, ugyanegy hittel szolgáljunk fiadnak, a mi Urunknak, téged pedig tiszteljünk és valljunk Nagyasszonyunknak, pártfogónknak, miként valósággal tisztelték is őseink.

Könyörgünk, Nagyasszonyunk! apostoli királyunkért, hogy hosszú életet, csendes országot, erős hadsereget, hű tanácsadókat, jó népet, a világ békeségét és mindazt nyerd meg neki, a mit ő mint ember és mint király kíván, hogy így népét szentségben és igazságban sokáig szerencsésen kormányozhassa, a síron túl pedig az örök élet koronáját elnyerhesse. Könyörgünk Nagyasszonyunk! a karok- és rendekért, országunk egész tisztí karáért, hogy a Szentlélek ajándékai által fölvilágosítva megismerjék az igazságot, megbüntessék a gonoszt és megvédelmezzék az igazat; hogy a közjó előmozdításán őszinte igyekezettel fáradozván, az árváknak, özvegyeknek és ártatlanoknak igaz lelkiismerettel szolgáltassanak igazságot.

Könyörgünk, Nagyasszonyunk! egész népünkért, hogy fordítsd ránk anyai irgalmasságodat, és örökséged polgárait, kiket védelmed alá vettél, megőrizzed minden bűntől, kegyességed által kormányozzad, Isten szerelmében és félelmében megtartsad. Nagyhatalmas esedezésed által nyerj a szüzeknek tisztaságot, a házasfeleknek istenességet és jámborságot, a bűnbánóknak bocsánatot, az igazaknak állhatatosságot, az özvegyeknek és árváknak gyámolítást, a szegényeknek pártfogást, az utazóknak szerencsés megérkezést, a szomorúaknak vigasztalást, a megholt híveknek örök nyugalmat.

Ne vedd meg esennen-esdeklő gyermekeidet és a bűnök bocsánatáért könyörgőket mindenha tapasztalt irgalmasságod hathatós karjával oltalmazd; mert ámbátor mi megfogyatkoztunk a fiúi kegyeletben, te nem szüntél meg édes anyánk és nagyasszonyunk lenni.

Légy minden bajos ügyeinkben szószólónk szent

Fiadnál, hogy az ő akarata szerint rendezzük életünket és téged mindenha nagyasszonyunknak, különös pártfogónknak valljunk és tiszteljünk is életünknek minden napjaiban.

Kelj fel tehát, édes jó anyánk! te uralkodjál feletünk és szent Fiad, Jézus Krisztus, a mi Üdvözítőnk. Fogadd kegyesen hódoló szívünk esdeklését, melyet ezúttal színed elé terjesztettünk, hogy közbenjárásod ereje által megsegítve, a jelen élet után a síron túl az örökkévaló boldogságra juthassunk. Ti pedig édes magyar hazánk védőszentjei: Béla püspök, István első király, Imre herczeg, László király, Mór és Gellért püspökök, Erzsébet asszony, nemkülönben boldog Margit, Kinga és Jolán (IV. Béla király leányai), Isten minden dicsőült szentjeivel együtt esedezzetek értünk a mi Urunk Jézus Krisztusnál. Amen.

Kelt Esztergomban. 1895. deczember 25-én, Urunk születése ünnepén.

Latin eredetiből fordította:

DR. PROHÁSZKA OTTOKÁR.

II.

*Dr. Vaszary Kolos bíbornok, hercegprímás 1896. április
14-ikén kibocsátott pásztorlevele.*

Elérkezett a tavasz és elérkezik vele Mária hava, a melyet hajdan nagynak, most pedig a tiszteletnek kifejezésével említünk. De kevés nap választ el bennünket egyszersmind az ezredéves ünnepélyektől is, a melyben túlárado örömmel jubilál Magyarország és a melyre mindenütt a hála, a tisztelet különösen fényes nyilvánulásaival készülődnek. De úgy is illik.

Mert az isteni Gondviselés soha sem nyilvánult meg fényesebben és napnál világosabban, mint hazánk ezredéves történetében. Valóban méltó és igazságos tehát, hogy ezen ünnepélyes alkalommal alázatos szívvel hálát adjunk mindazon jótéteményért, a miben a keresztény vallás által nemzetünk részesült, hogy így a kegyelet és örömmel mindnyájan részeseivé legyünk. Mit használna ugyanis, ha e földet, mely minket szült s nevelt, melyet anyáknak nevezünk, ha ez eget, mely alatt születünk és neveltettünk, ha ez örökséget, mely mindnyájunknak legkedvesebb, az isteni Gondviselés által elfoglaltuk volna is, hacsak valamely égi segély és a keresztény vallás jótéteménye által, a melyet őseink elfogadtak, fenn nem tartjuk és mi — a romlott utódok — napjainkig is nyilván nem valljuk?

Azonfelül, hogy e hazának lakosai a halál árnyékából és a nomád szokásokból a hit világosságát és a művelődést elfogadták, az az isteni Gondviselésen kívül a kath. anyaszentegyház fáradozásainak és a keresztény igazság buzgó hirdetőinek köszönhető, a kik az Úr szőlőinek ezen részét, melyet az első apostoli király, szent

István ültetett, sok verejtékkal és nemes honfivérrel öntözték és így elérték azt, hogy Magyarország boldog, erkölcsös lett, a hol bő aratás tellett.

Midőn tehát a katolikus egyház, a mely az »igazság oszlopa és erőssége«, megvetette és megépítette a magyar állam alapját, és mint napjainkban látjuk — annak boldog fejlődést, számos földi jót és tekintélyt biztosított, van oka tehát, hogy velünk együtt örüljön a sikernek és az alkotmány ezredéves fennállásának; sőt, hogy mindezekért a legfőbb részt magának tulajdonítsa. Az ünnepségekre kínálkozó alkalom ennél fogva nem egyéb, mint az anyaszentegyház magasztos diadalünnepé, az Üdvözítő keresztjének fényes és büszke győzelme, amelynek titka a jövő századokat is, napnál fényesebben mindörökre be fogja világítani.

Magyarország kétségkívül nem ünnepelne, és e hon nem visszhangzana a népek kiáltásaitól, hacsak annak idején fel nem veszi a kereszténységet, hacsak szent István koronáján ott nem fénylenék ma is a szent kereszt dicső jele.

Ez a mi dicsőségünk, ez a mi reményünk; ezért kell ünnepélyesen hálát adnunk, nehogy az Isten csodáinak emléke valaha feledésbe menjen.

Legyen tehát ezen ünnepélyes napok alatt egyformán ünnepélyes a vallásnak és hazaszeretetnek kifejezése. Hisz mindkettőt a mindeneket alkotó és teremtő Isten öntötte szíveinkbe. Az ő csodáinak tudatában állt mellettünk az egyház gondos anyja, a szeplőtelen Szűz, a ki az erényt kedveli, a legszentebb jókat kieszközli, a ki soha olyanra nem tanított, soha olyat nem parancsolt, ami a haza sértetlenségével és jólétével legkevésbé is ellenkeznék, vagy a nemzet józan fejlődésének útját szegné. Legyen tehát mindnyájunknak, a kik az egyházat és a hazát szeretjük egy szándékunk, egy akaratunk, hogy utódainknak nevünk és nemzeti erkölceink jó hírét és az állam előmozdításának emlékét hagyhasuk örökségbe.

Mert ha mi — a kik fáradozunk és terhelve vagyunk — és a kik őseink dicső tetteit és a régmúlt idők emlékét őrizzuk szíveinkben, nemes haraggal panaszkodhatunk is, de egyszersmind a mint Krisztus tanítványaihoz illik, kiváló méltósággal és szigorú éberséggel — a melyet semmi meg nem törhet — és az Isten segítő jobb-jában bízva, meneküljünk Jézus megsebzett szentséges szívének szeretetéhez és nyugodjunk meg azon boldog remény tudatában, amelyet semmi meg nem zavarhat.

Azonban iparkodjunk, hogy legalább imáinkkal szerezzünk érdemet a szentegyház és a szeretett haza körül. Sohase szünjünk meg kérni a békesség királyát, hogy áldjon meg bennünket a haza üdvé és egy boldogabb korszak eléréséhez szükséges békével és szabadsággal. Virágozzék akkor az egyenlőség és igazság, ami a nemzeteket felszabadítja és eltörli a bűnt, a mi viszont nyomorba süllyesztí a népeket. (Prov. XIV. 34.) Hogy azonban az ünnepélyeknek és az Isten jótéteményeinek, a kölcsönös szeretetnek méltó és kívánatos gyümölcsei a keresztény hitélet terén is megteremjenek, szükséges még a magyarok Nagyasszonyának pártfogását is kikérnünk, a kinek közbenjárása által a magasságbeli Isten bizonyára bő segedelmet nyújt, hogy elkerülve a leggonoszabb szörnynézeteket, a melyekből az elmék csak sötétséget, elmevaktságot, erkölcsi sülyedést és romlottságot nemzenek és így mindnyájan az evangélium józan tanaihoz visszatérjenek.

Végre pedig a bűnök kiirtatván, az ősi erények mindinkább új életre keljenek, a béke pálmáival ékesített haza pedig soká éljen és viruljon, a polgárok a soha ki nem irtható édes hazaszeretettől lelkesítve békességben élhessenek, melyet nem a világ, hanem csak a jóságos és irgalmas Isten égi malasztja ápolhat szíveinkben.

Kelt Esztergomban, 1896. április 14-ikén.

Latin eredetiből fordította:

MILLER JÓZSEF.

III.

Dr. Vaszary Kolos bibornok, hercegprimás beszéde az ezredévi hálaadó istenitiszteleten, 1896. május 3-ikán.

Elhangzott a hálaének ajkainkról, király és nemzet együttesen borúlt le előtted, Mindenható Isten, kinek tekintete ronthat és teremthet száz világot; előtted Örökkévaló, kinek szemeiben ezer év annyi, mint a tegnap; előtted, Jóságos Atyánk, ki bár vétkeink miatt büntető kezeddél sújtottál, — erényeinkért áldásoddal is boldogítottál.

Felséges Uram!

Felséges Asszonyom!

Nemzetem!

Ezeréves létünk határátkövénel állunk, melynek egyik oldalán arany- és vérbetűkkel vannak felírva a múlt eseményei: a másik oldal a beláthatatlan jövő számára üresen áll.

Olvastad-e nemzetem: mennyi öröm és bánat, di-csőség és gyász, jólét és szenvedés, harczy diadal és csatavesztés, összetartás és pártviszály váltakoznak ezeréves multadban?

Olvastad-e, hogy nemzetünk, bár néhány évtized alatt e hazát megszerezte, mégis külföldre tör, sok vért ontva maga is vérzik és két nagy vereség után kétség-telenül a húnok és avarok sorsára jut, ha csak vértől párolgó fegyverét a béke fejedelme előtt le nem teszi és a kereszténységet fel nem veszi.

Kard foglalta el,

Kereszt tartotta fenn e hazát.

Nemzetünk a kereszténység felvétele által belép ugyan az európai népcsaládba, de nem olvad be; fejedelem a kor intézményei szerint nem lesz alárendeltje, — hűbérese a római császárnak, hanem a pápától nyert koronával megkoronáztatva, mindenkitől független és önálló királyságot alkot.

E korona hatalmat ad a királynak és tekintélyét külről emeli, de bensőleg, lelkiismeretében megköti, mert az alkotmány megtartására kötelezi.

Szent koronánk e szerint mint védő cherub lebeg király és nemzet felett, mindegyiknek jelezve kötelességeit, mindkettőnek biztosítva kölcsönös jogait.

Így született újra a százéves Magyarország a keresztény hit ölében.

Ez esemény nemzetünk sorsának forduló pontja. a trón támasza, szabadságunk biztosítója, fénykorszakaink forrása, megpróbáltatásunk erőssége, létünk alapköve.

Mivé lettünk volna e nélkül? Azok a viharok, melyek fölöttünk elvonultak, számban nagyobb, erőben hatalmasabb nemzeteket is elpusztítottak volna!

Hisz óriási hatalmak hányszor zúditották reánk hadaikat?

Későbbben századokon át testünkkel fogtuk fel a Nyugat ellen intézett támadásokat, melyek alatt templomaink, iskoláink, városaink, falvaink elhamvadtak, testvéreink százezrenként fogságba hurczoltattak; és ezen vérszeljes időszakban még saját magunkkal is küzdöttünk életre, halálra.

Ha mindezeket csak futólag olvasod, nemzetem, el kell ismerned, hogy Isten erős keze tartott fenn.

Miért tartott fenn?

Mert azoknak — egyeseknek úgy, mint nemzeteknek, — kik őt, mint Atyjukat tisztelik — hosszú életet ad.

Megdöbbenve olvasom a szent könyvben a következő fenyegetést. »Az Úr megveri és kitépi Izraelt a jó földről, melyet atyáiknak adott, és elszórja őket, ha nem tisztelik Őt.«

Nemzetünknek volt sok bűne, de volt egy nagy erénye: hogy Istent nem tagadta meg soha, — tiszteletét törvénytörvényébe igtatta.

Fentartott Isten azért is, mert sok pártfogónk volt az égben.

Nincs nemzet, melynek uralkodó családja annyi szentet számlálna, mint maga az Árpádház.

Leghatalmasabb közbenjárónk volt mégis a mi Nagyasszonyunk, kinek alakját zászlóinkra hímeztük, pénzzeinkre vertük, tiszteletét, szeretetét versekben zengedeztük.

Midőn bűneink sokasága miatt magához az Úrhoz folyamodni féltünk, veszély idején százezrek, milliók ajkán hangzott fel az ének:

Boldogasszony Anyánk,
Régi jó Patronánk,
Nagy inségben levén,
Így szólít meg hazánk:
Magyarországról, édes hazánkról
Ne feledkezzél meg szegény magyarokról.

Isten véghetetlen irgalmából jutottunk el tehát az ezredik évhez.

Légy üdvözölve, légy áldva e magasztos ünnepen, igénytelen hű fiadtól, drága hazám!

Aldott legyen földednek minden hantja, mely annyi szent hamvat takar, áldott legyen földednek minden göröngye, melyet hőseink vére öntöze és munkás népünk verejtéke nedvesíte.

Aldott legyen földednek minden családi tűzhelye, melyet vallásunk megszentele.

Légy üdvöz, légy áldott!

Felséges királyom!

Nemzetem atyja!

Isten irgalmából te vezeted be e nemzetet a második ezerévbe, nem a fegyverek zörejével, hanem bölcseséged fényével, szereteted melegével.

Esdve kérem a királyok Királyát, nyujtsa ki védő

karját felséges személyedre: öntse, áraszsza reád kegyelmeinek bőséges teljét, hogy ennek világosságánál részletesen és tisztán felismerve nemzeted ügyeit, átlátva bajait, bátran és szerencsésen teljesíthessed és oldhassad meg mély kötelességérzettel, alkotmányos hűséggel és lankadatlan fáradsággal kezelt királyi feladatodat.

Adjon neked az Úr csendes országot, hű tanácsadókat, jó népet, erős hadsereget, tartós békességet, hosszú életet, hogy népedet szentségben és igazságban még soká boldogan vezethessed.

Légy üdvöz, légy áldott, felséges királyném! Fogadd el e templomban, hol megkoronáztattál, legmélyebb hódolatunkat, legőszintébb szeretetünket irányunkban mindig tanúsított jószágodért, szeretetedért.

Áldólag emlékszünk, hogy midőn nemzetünk anyjává lettél, édes anyai nyelvünkön szólottál hozzánk; áldólag emlékszünk, hogy azt az aranyfonalat is anyai gyengéd kezed szötte, mely hön szeretett királyunkat a nemzettel elválaszthatlanul összekötötte.

Légy ezután is gyámolítója a szegényeknek, vigasztalója a szenvedőknek, közbenjárója a trón előtt kegyelemért esedezőknek.

Földi királynénk!

Földi anyánk!

Legyen életed útjain vezérlőd. ótalmazód az égi királyné, az égi szűz Anya!

Legyen áldás a királyi gyermekeken! Legyen áldás az egész uralkodó családon.

Fel a szívekkel!

Fel, Nemzetem!

Megtartani, felvirágoztatni, boldogítani az ősök által elfoglalt és nekünk örökségbe hagyott hazát, ez a nagy és nemes feladat vár, nemzetem, reád.

Igaz! A láthatár kissé borús, de máskor sem volt mindig tiszta feletted az ég.

Sokszor állottál már sírod szélén, s mégis, midőn azt hitték rólad, hogy kiirtottak — te gyarapodtál;

midőn azt vélték, hogy megaláztak — te diadalmaszkodtál; midőn azt gondolták, hogy meggyengítettek — te erősödtél; most is, ezer év után, nem megfogyva, nem megtörve, hosszú nemzeti életednek nem alkonyán, hanem delén, erőteljesen lépsz át a második évezredbe.

Legjobb királyod uralkodása alatt sorsod saját kezébe van letéve.

Vigyázz!

A letűnt nemzetek legtöbbszörének nem külellenség, hanem önfia vágta sebéit.

De bármennyire összetartasz, Isten nélkül nem boldogulhatsz, nemzetem! Azért azt a törvényt, melyben ezer éves létedet megörökítet, melyben az isteni gondviselést, a vallásos áhitatot, a király iránt való hűséget, a hazaszeretetet megemlíted, ne csak a fórumnak hideg és érzéketlen márványtáblájára, hanem lelkedbe is mélyen vésd be.

Én nemzetem!

Isten megparancsolta egykoron szolgálójának, hogy a népet, midőn az ígéret földjére lép, áldja meg.

Én is, Uramnak méltatlan szolgálója, ez ünnepélyes órában áldásra emelem kezemet és imádkozom:

Hallgassa meg, nemzetem, a te könyörgésedet az Úr és szorongattatásod idején irgalmas arcát ne fordítsa el tőled!

Legyen veled a jövőben, mint volt atyáiddal a múltban!

Adjon bőséget az ég harmatából, a föld kövérségéből, hogy inség, nyomor, ne látogasson meg téged.

Tegyen nagy és erős nemzetté, és magasztalja fel nevedet minden időben!

Ha ellenség törne reád, harcoljon melletted és segítse kivívni győzelmedet.

Adj meg neked az Úr félelmének lelkét, hogy megtarthassad vagy megszerezhesd őseid erényeit, nehogy valaha megingassad azon erős alapokat, melyekre atyáid hite építette ez országot!

Adja meg neked az Úr bölcseségének lelkét, nehogy erkölcsödben megromolva, erődben megfogyatkozva, elveszítsed e földet, melyet a te Urad Istened hazául adott teneked!

Uram, hallgasd meg imádságomat! Szeplőtelen szűz Anyánk, régi nagy Patrónánk, esedezzél érettünk, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek áldása legyen velünk mindenkor!

Amen!

FŐMAGASSAGŰ ÉS FŐTISZTELENDŐ

DR. SCHLAUCH LÖRINCZ,

BIBORNOK, NAGYVÁRADI LATIN SZERTART. PÜSPÖK

SZÓZATAI.

I.

*Dr. Schlauch Lőrincz bibornok, nagyvárad püspök 1895.
karácson szent ünnepére kibocsátott pásztorlevele.*

*A nagyvárad i. szert. egyházmegye i. papjainak és
híveinek üdvöt az Úrban!*

»Áldjátok emberek fiai az Urat,
dicsérjétek és magasztaljátok őt
mindörökké.« (Dán. 3., 82.)

Az Úrnak kegyelméből, kinél »*egy nap annyi, mint ezer esztendő és ezer esztendő, mint egy nap,*« (II. Pét. 3, 8.), a közeli ó esztendő végén, sz. Szilveszter napjának éjjelén, midőn az óra éjfél ut, életünkben egy év, nemzetünk életéből egy ezred merül el visszahozhatatlanul az idő szüntelen haladó folyamába, a multak tanulságos birodalmába.

A mint az ó év utolsó percét általában nem tudjuk pontosan: nem ismerjük az első ezredév végét sem biztosan. Amazt még megtudja mondani a tudomány, a csillagászat; ezt a tudomány, a történettudomány sem képes egész biztosan megállapítani.

A véleményadásra felszólított magyar tudományos Akadémia maga is csak úgy nyilvánította véleményét: »*hogy a honfoglalás kezdete s befejezése közötti idő teljesen kétségtelen tény gyanánt 888—900. évek közötti időre tehető.*« És ez természetes; mert miként a sziklaóriás ormának csúcsa elvész a szédítő magasság homályos ködében: úgy egy ezredév is az idők messzeségé-

nek homályába burkolja elejét; és mert, ami fő: a honalapítás nagy műve nem egy év hatalmas munkálkodásának drága gyümölcse volt. A határidő pontosságának különben amint az ó év alkonyánál nem, az ezredévénél még kevésbbé van súlya azon szempontból, hogy jelentőségek szerint méltányolva s használva éljük át ezt a határidőt, lépjük át a multnak és jövőnek azt a határmesgyéjét, melyen megdobban mindnyájunk szíve, kikhez szól a szózat:

Hazádnak rendületlenül
Légy híve . . .
Bölcsöd az s majdan sirod is,
Mely ápol s eltakar.

Ez, a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt,
Ez melyhez annyi szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Most telik be ez az ezredév és ez teszi igazán rendkívülivé az Úr 1895-ik esztendejének alkonyát és a következő új évnek hajnalát, de sőt az egész — adja a jó Isten — boldog új esztendőt.

Ezer év, az emberiség korának körülbelül egy hatoda, egy nemzet életében roppant nagy idő. Olyan nagy, hogy nemcsak általában az ezeret a határtalan sokaság kifejezésére használja a Szentírás nyelve, hanem a Jelenések könyve éppen az *ezer esztendőt* (Apoc. 20, 5.) alkalmazza azon igen hosszú idő kifejezésére, mely az egyház helyes értelmezése szerint a világ végső korszakáig tartand. Hogy is ne volna roppant nagy idő egy ezredév egy nemzet életében, hisz még a kereszténység sincs egészen két ezer éves, s hogy ne volna rendkívüli édes Magyar hazánk ezredéves ünnepe, mikor 40 emberöltő kell egy ilyen ünnephez, s csak körülbelül minden negyvenedik magyar nemzedéknek lehet része benne.

Szent vallásunknál fogva »*tartozunk mindenkör hálaát adni az Istennek*« (II. Thessalon. 1., 3.) és pedig a nemzetek apostolának ezen intelme szerint: »*Kérlek azért,*

hogy mindenek előtt legyenek könyörgések, imádságok, kérések, hálaadások minden emberekért, a királyokért és mindazokért, kik méltóságban vannak, hogy nyugodalmas és csendes életünk legyen, teljes ájtatosságban és tisztességben, mert ez jó és kellemes a mi Üdvözítő Istenünk előtt.» (I. ad Timot., 2, 1—3.)

Innét van, hogy egyházunk minden egyes év végén nyilvánosan és ünnepélyesen is hálát ad a letűnt évben vett jókért. A hálaadásban nem szorítkozunk önzően csupán a nekünk közvetetlenül jutott jókra. Befoglaljuk abba felebarátainkat, királyunkat, hazánkat, nemzetünket. Az idén egész természetszerűen hazánk és nemzetünk lép különösen előtérbe.

Hiszen a Krisztus könyeivel megszentelt hazaszeretetet adja sz. Ágoston ajkaira: »Pertinet ad virtutis officium . . . vivere patriae.« (De civ. Dei I. 19. c. I. 2.) Az angyal tudós megnevezi s kegyeletnek minősíti ezt az erényt, mely mint az igazsághoz kapcsolt erény, mindig szigorúan kötelez s csak annyiban különbözik az igazságtól, mert nem vagyunk képesek annyit visszaadni, mennyivel tartozunk. »A kegyelet bizonyos érzeményt fejez ki, mely az elvre vagy okra irányúl«, mondja ő és azért — folytatja — »Isten után leginkább a szülőknek és a hazának van lekötelezve az ember.« (S. Theol. 2. II. qu., 101. a. 1. c.)

És ha van okunk, a mint hogy valóban nagy okunk van, magunk s mások földi élete egy évéért hálát adni az élet és halál Urának: mit mondjunk magyar nemzeti életünk egy ezredévének véghatárán?

Az egyén sirja kapu, mely egy másik életbe, az örök életbe nyílik s vezet. Keresztény vezérelv: »*Nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődöt keressük.*« (ad Hebr. 13, 14.) Ellenben a nemzet élete a földi lét határain túl nem terjed. E tekintetben a vezérelvet Tertullián szavaival így fejezhetjük ki: »A keresztény tudja, hogy a királyt is az Isten rendelte, akit tehát szeretni, tisztelni és becsülni kell, kinek jólétét az egész . . . biro-

dalommal (hazával) egyetemben *a világ végeig kívánni kell.*« (Lib. ad Scap.)

Az egyénre nézve igaz keresztény gondolkozás szerint megszűnt a halál rettenetes volta. Mióta Krisztus Jézus beváltotta a jövődölést: »*halálod leszek oh halál!*« (Ozeas 13., 14.) a feltámadás hitében, a költő szavaival szólva: »bizton tekintem mély sírom éjjelét, zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz«, mert »*elnyeletett a halál a győzedelem által*« (I. ad Cor. 15, 54.) s azt kérdezhetjük az írással: »*Hol van halál a te győzedelmed?*« (U. o. 55.) Nem így a nemzet életében. Az igazán meghalt nemzet nem támad fel soha. Itt nincs feltámadás. Ezt megfontolva értjük meg teljes mértékben az Úr Jézus szent könnyeit:

»Ki mint Isten mond végzetet,
A honfi Jézus könyezett.«

(Tárkányi: Isten és honfi.)

»*Amint közeledett, látván a várost síra azon, mondván . . . rád jönnek a napok . . . és nem hagynak bened követ követ, mivelhogy nem ismerted meg a te látogatásod idejét.*« (Luk. 19, 41—43.)

Krisztus sírt nemzete felett, mert előre látta annak végpusztulását és éppen az tette oly mélységessé s keserűvé honfiúi fájdalmát, mert nemzete nem lesz többé soha nemzet.

Azért midőn az ezredév alkonyán elmondhatjuk a költővel: »*Él nemzet e hazán*«, mily bensőséggel kell megeseledni szívünkben az imának: »*Neked adok hálát atyáink Istene.*« (Dán. II. 23.) »*Az örökkévalóság halhatatlan és láthatatlan királyának, az egyedül való Istennek pedig tisztelet és dicsőség mindörökön örökké.*« (I. ad Tim. 1. 17.) »*Ő változtatja az időket és időszakokat, ő szüntet meg és alkot országokat.*« (Dán. II. 21.) Ha megfogadva az írás intelmét: »*Emlékezzél a régi napokról, gondold át minden nemzedéket; kérdezd meg atyádat és tudtodra adja, elődeidet és megmondják neked*« (Deuter. 32, 7.), röviden

átfutjuk ezredéves multunkat bölesöunktől kezdve: szembe-
ötlő bizonyosságát láthatjuk ennek itt is, melyek azon-
felül az irás szavaiban rejlő, a jövőre vonatkozó tanulsá-
gokat is elének állítják.

Árpád a nagy honalapító: de nem vonunk le örök-
éltü érdemeiből semmit, ha azt mondjuk, hogy ezredéves
létünk a honalapítással még nem volt biztosítva. *»Ha
az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz, aki azt őrzi.«*
(Ps. 126, 1.)

A honalapításhoz szükséges harczias szellem nagy
hasznót hajthatott a nemzetnek letelepülése első idejé-
ben; »de oly nemzet, mely örökös üldözést, harczot és
háborút hirdet, bukásának már magában hordja csiráját:
mert a bekalandozott egész világrészt zsarnoki igája
alatt nem tarthatván, előbb-utóbb a felingerlett népek
visszatorló bosszujának kell áldozatul esnie. Így történt
a hunok- s avarokkal. Így történik vala öseinkkel is, ha
a nyugati népek vérig való zaklatásának nem vetnek
véget; mert ezeket már önfentartásuk is kényszeríté
tömegesen szövetkezni ádáz ellenségeik, a sokszoros csa-
tákban úgy is megfőgyott magyarok ellen s e veszély-
től nemzetünket a keresztény hitre való megtérés men-
tette meg.«

És ezzel már az ezredéves mult dicsősége- s érde-
méből az oroszánrészt szent István első apostoli kirá-
lyunkat illeti; különösen azért is, hogy nemzetünk nem
a keleti, hanem a nyugoti egyház keblébe tért, daczára
annak, hogy a görög-keleti egyház már korábban is édes-
gette magához. Ezzel nemcsak önálló, független állami-
sága lett biztosítva nemzetünknek, hanem nem alap nél-
kül kérdezzük jeles cultur-történészünkkel: »vajjon a
Byzanczczal való hitrokonság és összeköttetés mellett
sikerült volna-e a századok folyamán nagy veszélylyel
vagy végenyészettel fenyegető számos viharral daczolnia
hazánknak?« És azt feleljük indokoltan vele: »Az ó
hitü tartományok mind már korán az ozmán járma alá
jutottak és nincs elég ok hinni, hogy köztük egyedül

Magyarország tett volna csodálatos kivételt.« (Kerékgyártó: Magyarország Művelődés Tört. I.)

Igy azonban, hogy szent István ott kereste és találta Krisztus igaz egyházát »ubi Petrus«: nem kivétel magyar nemzetünk főnmaradása, millenniuma; de mindenestre nem nélkülözi a csodálatost »annyi sok bal-szerencse közt s oly sok vizsály után.«

Elég volna — az Árpád törzsén a sz. István által vetett alapon kihajtott szentség csodálatos virágait nem is említve — szent Istvánra mutatnunk, akinek csodálatosan főnmaradt szent jobbja a millennium végén is azt mondja, hogy jó az alap, melyet ő vetett, »mert más alapot senki nem vethet azon kívül, mely rettetett, mely a Krisztus Jézus.« (I. ad Cor. 3., 11.) És ő erre az alapra helyezte a keresztény magyar királyságot.

Ezért irta törvénykönyvében is világosan: »Quoniam ad Regalis dignitatis ordinem non oportet nisi fideles et catholica fide imbutos accedere; idcirco Sanctae fidei in nostris mandatis primum damus locum.« (Lib. I. c. 1.)

És ennek a katolikus szent hitnek alapján, melyet törvénykönyvébe is foglal s melyről magában törvénykönyvében mondja sz. Athanázsal: »Haec est fides catholica, quam nisi quis fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit« (u. o. §. V.), magyar hazánkat a boldogságos Szűz Mária oltalmába ajánlotta halálos ágyán, mintegy végrendeletileg. Egyik legnagyobb nevű (A Magyar Nemzet története 59. l.) protestáns költőnk és írónk is elismeri »azon szent ragaszkodást«, melylyel keresztény magyar őseink »az Isten anyjához viseltettek.« »Legelső harcziáltásaik — folytatja ugyan ő — az ő nevében történtek, később országuk védasszonyává választották, s az év két hónapját az ő nevéről nevezték el, nagy és kis Boldogasszony havának.« Ő ugyan ezt onnan magyarázza, hogy tiszta erkölcsű nép szívében élénk visszhangra talál ama fenséges gondolat, mely egy nőt a legszebb két alakban egyesítve, mint szüzet és anyát tünteti fel. Ennek is lehet része benne. De való-

jában ez, az igaz keresztény alapnak, mely a boldogságos Szűz Mária Isten anyai méltóságát hiszi és vallja és sz. István végrendeletének folyománya s gyümölcse a századok azon tanuságának, hogy B. Szűz Anyánk elfogadta patronálásunkat.

Ezen a sz. István által letett alapon tett s alkotott sz. László, a Mária-király, keresztény államiságunk megszilárdítója. Ezen az alapon vitte véghez a helyreállítás munkáját honunk második alapítója, IV. Béla.

Ezen az alapon állott honunk az Anjouk és Hunyadiak fénykorában.

Azért szent egyházunk bizonyos emelkedett szent önérzettel zengheti az ezredévi »Te Deum«-ot.

Meg kell azonban vallanunk, hogy hálaadásunk vigasságába aggodalom is vegyül. Az írás utasítása szerint átgondolván minden nemzedéket, megkérdezett atyáink adják tudtunkra ezt az aggodalmat, mely abból ered, hogy ezredéves magyar hazánk letéréssel az ezredéves alapról indul neki a második ezredévnek.

A kath. egyháznak isteni ígéret biztosítja fennállását. Nemzetnek nincs ilyen biztosítása. Az egyház egy évnek is, új évnapiján Jézus nevével indul neki: és vajjon nemzetünk nem Jézustól távolodva indul-e a második ezredévnek?

Olyan mélabús érzelmek lopóznak szívünkbe, minőkkel a Szózat koszorús nagy költője küzködött akkor, midőn gyermekeivel a Szózatot azon két versszak híján tanultatá be, melyek kezdete: »Vagy jönni fog, ha jönni kell a nagyszerű halál.« (Gyulai P. jegyzetei.) Ez azonban nem csökkentheti hálánkat az ezredéves nagyszerű multért, csak fokozhatja, határtalanul fokoznia kell hazafiúi buzgó könyörgésünket a jövőért az égiekhez, *»mert minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről ragyon, leszállván a világosság atyjától. kinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak«* (Jak. I. 17.). *»aki által országolnak a királyok és régeznek igazat a törvényszerzők«* (Bölcs. 8, 15.), *»akiben élünk. mozgunk*

és vaggunk.» (Act. 17., 28.) Ennek másfelül fokoznia kell tetteiben nyilvánuló ragaszkodásunkat atyáink tanúságaihoz, az ezredéves alaphoz.

Ezek azok a gondolatok és érzelmek, melyek közben Krisztusban kedvelt Testvéreim és Fiaim ezredéves nagy ünnepünkre irányítom figyelmeteket, hogy ti viszont híveitekét irányítsátok.

Már most előzetesen is szólok hozzátok, mint főpásztorotok, igénytelen voltom daczára egy azok közül, kikről sz. István királyunk így szól fiához: *Carissime fili!* »Seniores illos ita custodias, sicut oculorum pupilas. Illis quidem te observantibus, eris securus in omnibus: illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo. Illos enim Deus humani generis constituit custodes fecitque speculatores animarum ac totius ecclesiasticae dignitatis, ac divini sacramenti dispensatores et datores. (Decr. 1. I. c. III. §. 1., 2.)

Ezek alapján és után főpásztori hatalmunk erejével a nyilvános ájtatosságot illetőleg rendeljük a következőket:

1. Az év utolsó estéjén a szokásos évváró ájtatosság, mint egyszersmind az ezredévért tartandó hálaadó ájtatosság, a kifejthető legnagyobb ünnepélyességgel tartandó meg. Éjfélkor az összes harangok szóljanak hirdetvén a kezdődő új ezredévet.

2. Az év utolsó estéjén vagy újév ünnepén, avagy mindkét alkalommal a szent beszédben az igazi vallásos hazafiság hangján tárgyalni kell a Millenium magasztos ünnepét, vagy legalább jól kidomborítva megemlékezni róla.

3. Újév ünnepén, a legméltóságosabb Oltári-szentesség kitételével tartandó ünnepélyes szent misét ünnepélyes »*Veni Sancte*« előzi meg. Mise végével egy Mi Atyánk, egy Üdvözlégy és egy Hiszekegy után még ezen imádságok mondandók:

»Oh mennynek és földnek dicsőséges fejedelemszszonya, a mindenható Atya-Istennek eljegyzett leánya,

Megváltó-Jézusunknak szentséges anyja, a Szentlélek-Istennek tisztaságos jegyese, Magyarország örökös és kegyelmes asszonya, szeplőtelen szép Szűz Mária, íme nagy alázatossággal borulok szentséges lábaidhoz, a ki az életnek gyümölcsét hoztad e világra; te hozzád folyamodik bűnös fejem, oh irgalmasságok anyja; mert áldott vagy az asszonyok között, sőt felmagasztaltattál minden szentek és angyali karok fölött, a ki a te szent Fiad az úr Jézus Krisztus után legmagasabb székbe helyezettét a mennyei paradicsomban. Te követed, oh drágalátos szép rózsza, a mennyei bárányt, a szent szűzek között az első lévén, dicsőséges lábaiddal az Örökkévaló illatos kertjében sétálsz; neked gyönyörűséges énekekkel szolgálnak a szép angyali seregek; téged a királyok királya, Krisztus Jézus, mind édes anyját, szerelmes jegyesét mindenek fölött való szeretettel ölelget. Ilyen dicsőségben lévén, ne feledkezzél el bűnös szolgálóidról is; hajolj a mi alázatos könyörgéseinkre. Tudom kegyességed nagy voltát, tudom, hogy valaki te hozzád szívből folyamodott, az soha meg nem esatkozott, valaki benned bízott, az tőled meg nem vettetett. Erre nézve én is annyival bizvástabban járlok, oh esodálatos szent szűz színedhez nagy alázatossággal kérvén, méltóztassad szolgálatomat kegyesen fogadni, minden ügyemet, bajomat oltalmadba fogadni és szokott kegyelmességgel venni szívbeli buzgóságomat, melylyel kívánnám, hogy angyali elmével dicsérhetnék; de mivel ez sem elégséges a te dicsőséged méltatására, mást nem mondhatok, hanem rövid szóval azt mondom szent Anzelm doktorral, hogy semmi hasonló tehozzád ninesen; mert ami tenáladnál nagyobb, az egyedül az Isten, ami te náladnál kisebb, az minden, valami nem Isten. Méltóztassál azért megengedni, hogy úgy a mint telik tehetségemtől, dicsérhesselek és örök hűséget fogadván anyai jóvoltodnak, felajánlom elmémet, szívemet, minden ügyemet-bajomat, minden munkámat és igazságomat, éjjeleimet és nappalomat, életemet és haláloamat. Oltalmadba ajánlom édes magyar hazánat

és nemzetemet, buzgó imádsággal kérvén Téged, hogy úgy, mikép ezelőtt, most is hatalmas pártfogásoddal megvédelmezzed és a te magyar népedet az egy igaz hitben, melyet dicső őseink vallottak, egyesítsed és megtartsad. Magam részéről igaz lelkemre megfogadom, hogy a mi csak rajtam áll, megteszek mindent, hogy elfordítsam hazámról az isteni igazság büntető ostorát; valahol csak szerét tehetem, megszüntetem azt az éktelen káromkodást, az egy igaz hitet szóval és tettel vallom és megvédem minden áron, és tiszta szívvel rajta leszek, hogy megadjuk neked azt a tiszteletet és szeretetet, melylyel tartozunk, úgy is mint keresztények és úgy is mint magyarok. Oh kegyes, oh irgalmas, oh édes Szűz Mária!

Mindenható Úr Isten! kérünk, engedd anyaszentegyházadnak — hogy a te hitvallód, sz. István, ki annak, e földön uralkodván, terjesztője volt, mennyekben dicsőséges védője legyen.

Úr Isten! ki hitvallódat, Szent László királyt, sokféle csodákkal dicsőítetted, engedd, kérünk, hogy az ő érdemei tekintetéből, minden gonosztól mindenkoron megóvassunk s az örökkétartó örömekre eljuthassunk. Ámen.

✱

Egyébként »ami Urunk Jézus Krisztus malasztja veletek. Az én szeretetem mindnyájatokkal Krisztus Jézusban.« (I. ad Cor. 16., 23—34.) »Annak pedig, ki titeket bűn nélkül megtarthat és dicsőségének színe elé állíthat szeplőtelen örvendezéssel, ami Urunk Jézus Krisztus eljövetelekor, egyedül üdvözítő Istenünknek, ami Urunk Jézus Krisztus által, dicsőség és magasztalás, uralkodás és hatalom minden idő előtt most és mindörökön örökké. Ámen.« (Jud. I. 24—25.)

Kelt Nagyváradon, püspöki székhelyünkön, ádvent negyedik vasárnapján, Urunk ezernyolczszázkilencvenötödik, püspökségünk huszonharmadik, váradi püspökségünk kilenczedik évében.

II.

*Dr. Schlauch Lőrincz bibornok, nagyváradi püspök 1896.
 félérvásárnap kibocsátott pásztorlevele.*

*A nagyváradi l. szert. egyházmegye l. papjainak és
 híveinek üdvöt az Úrban!*

A nemzetek sorsa Isten ítélete, mely emel vagy sujt, a mint azoknak életében az örök igazság törvényei érvényesülnek vagy mellőztetnek. A természetfölötti erő éppen úgy létfeltétele a nemzeteknek, mint az egyénnek a lélek; életető, tisztító, emelő erő az, melynek segítségével felküzdhetik magokat azon eszményiségre, mely szüli a nagy nemzeti erényeket: a hazaszeretetet, az önértetet, a nemes büszkeséget, az önfeláldozást.

Atheus nemzetek nem léteztek és nem fognak létezni soha. A »principium humanum« egyedül soha sem volt a nemzeti egységnek elég erős kapcsa; de megszállárdult e kapocs és annál erősebb lett, mennél inkább megközelítette a »principium divinum«-ot, és ismét gyorsan beállott a hanyatlás, a midőn ezen erővel együtt a magasabb szempontok veszendőségnek indultak. Mennél erőteljesebben lüktetett a nemzettestben a természetfölötti idealismus: annál magasabbra emelkedett a civilizáció és a történelem ezer lapjain fel van jegyezve, hogy a polgárosodás mindig egyenletesen haladt vagy súlyodt a vallásossággal.

Midőn magyar népünk az európai nemzetesaládokba befogadott nemzetté alakult, születésének első perczeitől fogva ezen természetfölötti principium hatása alatt állott. Egy gondolat, egy eszme uralkodott, mely a szétszórt erőket központosította és alapul szolgált, melyen individualista érvényre juthatott, mely valamint alakulásának kiindulási pontul szolgált, úgy a fejlődést irányította. Mint katolikus lépett be a nyugateurópai államok sorába és ezen jellemét századokon át híven megőrizte.

Ezen gondolat vezette sz. Istvánt, midőn a magyar nemzetet úgyszólván megteremtette, e gyúpontra egyesítette az országban levő, szokásaikban, vallásaikban traditióikban eltérő népeket, ezen erkölcsi tényezőben vélte megalapíthatni a magyar faj suprematiáját, meg lévén győződve, hogy e faj csak úgy lehet erős, ha valóságilag is egy.

Sz. István a magyar államot mint katolikus államot alkotta.

Katolikus is volt az, — katolikus életrendében és minden társadalmi s politikai életnyilvánulásaiban; — ilyen volt az Árpádok alatt, ilyen volt a vegyes királyi házak korszakában, nevezetesen az Anjou-k alatt és csak a nagy nemzeti katasztrófa után lett ebbeli jellege megtámadva; nem szűnt meg ugyan katolikus lenni, de a katholicizmus meggyengítésével meggyengült a nemzet is.

A magyar királyság megalapításában a római szent-szék döntő tényező volt, de későbbben is mélyen befolyásolta a nemzet beléletét és a mellett, hogy királyainknak páratlan intézkedési jogokat adott az egyház ügyeinek elintézésében, országunk függetlenségének és önállóságának legbuzgóbb védelmezője volt.

Még a fennállásnak első százada nem mult el és már is VII. Gergely pápa alkalmat vett a viszonyt erős vonásokkal megvilágítani, mely Magyarország és Róma közt fennállott. Kinyilatkoztatta, hogy Magyarországnak »tulajdon szabadságának birtokában kell maradnia és semmi más országoknak alávetve.« Nemzetünket a szellemi kapocs az erkölcsi kölesönösség kötötte a szent-székhez, mely a kilencz százados viszontagságok közt sem szakadt meg.

Sz. László király a korona küldését mint biztosítékát tekintette annak, hogy mind sz. István, mind utódai a katolikus hitben tántoríthatatlanok maradjanak.

Midőn Rudolf császár Magyarországot fiának, Albertnek, mint a birodalom hűbérét ajándékozta, felszó-

lalt IV. Miklós pápa, kijelentvén, hogy Magyarország semmi idegen fejedelemnek nem lehet alárendeltje.

III. Ince pápa egyik levelében azt írja: »Nincsen vesztegetni való idő, nehogy ezen ország veszedelembé jusson, a mely az apostoli szék iránt való tiszteletben és ennek kegyelmében már régen és annyira megerősödött, hogy *annak szerencsáját, vagy balsorsát magunkéval egynek tartjuk.*« A sajói katasztrófa hallatára az öreg pápa sírt.

Midőn a szentszékek tudomására jutott, hogy Béla király *szorultságában kényszerítve* volt II. Frigyesnek oly ígéretet tenni, mely Magyarország függetlenségét veszélyeztethette volna, IV. Ince pápa határozottan az ország függetlensége mellett foglalt állást és IV. Béla ígéretét semmisnek nyilvánította.

Két nagy gondolat képezte célját azon befolyásnak, melyet a pápák Magyarországra gyakoroltak: fenntartani a nemzetet mint önálló államot és megtartani azt azon valláserkölcsei alapon, a melyen született. A legszomorúbb napokban a nemzet oldalán állottak, hol vigasztalólag, hol anyagi segélylyel. A Kelet és Nyugat, vagy tisztábban szólva: Németország és a keleti császárság közt állván, az elmorzsolás veszedelmében állott; a török hódítás idejében, midőn államiságát majdnem egészen elvesztette, egyedüli támaszai az országnak a pápák voltak, keresztes hadat hirdettek a törökök ellen és tetemes pénzáldozatokkal hozzájárultak ahhoz, hogy ezen ország önmagának visszaadva, mint Magyarország tovább is fennállhasson.

De a mily mélyen járó befolyást gyakoroltak a pápák Magyarország sorsára, éppen oly terjedelmesek voltak a jogok, melyekkel királyaink a katolikus egyháznak ügyeit intézték.

Sz. István bölcsesége felismerte az egyház és állam közti kapocsnak fontosságát. A fegyver dicsősége szerezhetett hazát, de nem szolgálhatott államalkotó vagy államfentartó alapul. Egy eszme kellett, mely

összekösse az érdekeikben széthuzó törzseket és nemzetségeket, egy szellemi erő kellett, mely az ephemer alkotások fölött állván, szilárd, mozdulatlan talapzatot képezzen, melyre a magyar állam felépülhessen és amelyen a viszontagságokkal daczolhasson; a szabadság szeretete, a rajongásig hatotta át a honfoglalókat; a közakarat uralma a pusztaszeri eskütételnél határozott kikötése volt a törzsek vezéreinek; de sem a szabadság, sem a közakarat ily szilárd alapot nem képezhettek, mert csak az szabad, a kiben annyi erő van, hogy azt megvédhesse, a mi végelemzésében ismét erőszakra vezethet; a közakarat pedig változékony, sokszor szeszélyes és a »vox populi, vox Dei« nem mindig felel meg a valóságnak. Ezen erőt, ezen szilárd alapot a két hatalmas tényezőnek szövetségében kereste. Az omnis potestas a Deo mindkettőre alkalmazható és az erő mindkettőre nézve azon természetfölötti principiumban van, mely egyházat és államot alkot és fentart és a mely nélkül mindkettő törekeny vázzá sülyed. A századok történelme ezt kétségtelenné teszi.

Két mozzanat volt, mely Magyarországon az egyházat az államhoz szorosan fűzte, mely az államélet minden nyilvánulásaiban kifejezése volt azon természetfölötti principiumnak, melyre a középkor az államokat alapította, t. i. az államvallás és a *főkegyuri jognak intézménye*. Az előbbi a római sacerdotium et imperium hagyományos elve volt, mely akkor Európának minden keresztény államában uralkodott; az utóbbi Magyarországnak különlegessége volt, mely akkor is fenmaradt, midőn az államvallás elve elejtetett.

A katolikus vallás a középkorban mindenütt államvallás volt. De ez nem azt jelentette, hogy az állam azt absorbálta volna, vagy hogy az az államszolgájává sülyedt volna. Nem az államtól származtatta lételet. Isten alkotása volt, hitét az égből vette, dogmái, szervezete függetlenek voltak az államtól, önállóságának szentesítését nem az államhatalomtól vette. Államvallásnak nevezte-

tett, mert az állam által akkor valónak és igaznak ismertetett el; nem ő szorult az államra, hanem az állam ő reá. Ő volt hivatva szellemével áthatni az összes társadalmi intézményeket: a családot, az iskolát, a jogi, az administratív apparátust, az ipart, a kereskedelmet. Ő volt a mozgató elv a közéletben és az ő ellene elkövetett sérelmek az állam sérelme gyanánt vétettek.

Mint ilyen lépte át a katolikus vallás Magyarországhatárait. Az állam nem tanított. Miért is tanított volna? A katholicizmus magával hozta iskoláit, melyeket katolikus királyaink bőkezűsége és igen tetemes részben katolikus buzgó világiak, püspökök adományai és alapítványai tartottak fenn.

Az iskola civilisatorius erejét nem lehet kétségbe vonni, ezek pedig Magyarországhban katolikusok voltak; öt századon át kizárólagosan e jelleggel bírtak, a legújabb időkig is nagyrészt az egyháziak kezeiben vannak. Ugynevezett állami tanodák nem léteztek, más, nem katolikus tanodák az egyház tanodáival nem igen versenyezhettek, a kulturai élet tehát a katolikus tanintézetekben birta kútforrását, tápláló erejét. A családi nevelés keresztény volt, az iskola ezt folytatta és átvitte az államéletbe, és ha igaz, hogy a kié az iskola, azé a jövő: úgy Magyarországra el lehet mondani, hogy a kié volt az iskola, azé volt a múlt. Államférfiaink, törvényhozóink, bíráink, hadvezéreink a katolikus anyák térdein, a katolikus iskolák padjain szívták magokba a műveltséggel együtt a haza- és a szabadságszeretetet. A XV-ik században Mátyás király udvara a nyugotenrópai tudományosságnak és műveltségnek gyűlhelye volt. A XVI-ik században az Oláhok, Verancsicsok, Ujlakiak, Telegdiék dicsfénynyel övezték a magyar kulturai törekvéseket. A Jézustársaság a classicai műveltségnek kölcsönzött hasonlíthatatlan fényt. Felemlítsem-e a nagy Pázmány-t, megyénknek és városunknak szülöttjét, a magyar könyvnyelv megteremtőjét? kinek tevékenysége Magyarország sorsára oly rendkívüli befolyást gyakorolt.

Mindezek a magyar nemzet culturáját majdnem egy színvonalra emelték a külföld műveltségével.

A nemzeti szellem ápolására, a magyar önértet fokozására rendkívül sokat tettek a szerzetes rendek, kik a katholicizmus üdvös befolyását az ifjúságra folyton ápolták. Ezek tették lehetővé, hogy a magyar öntudat még akkor sem hanyatlott, a midőn idegen befolyások ennek meghamisítását eszközölhették volna. Valamint a középkorban a zárdák voltak menhelyei a tudománynak: úgy Magyarországon a hazafiságnak voltak az őrei. A nemzeti géniusz itt ápoltatott, vallásos volt, de magyar is volt.

A ki a magyar nemzet ezeréves culturéletét híven és szeretettel meg fogja írni, az nem fogja az újabb culturtörténeteszek módjára azon rejtett és képzelt, az anyagi felfogásból merített törvényeket keresni, melyek a nemzetek fejlődését mintegy kényszerítőleg szabályozzák: hanem keresni fogja azon magasabb szellemi és erkölcsi tényezőket, elveket és eszméket, melyek annyi századokon át nemzetünk életében annak kezdetétől fogva, a legújabb időkig irányadók voltak és azt fentartották.

A magyar társadalom a legújabb időkig a kereszténységnek varázsa alatt állván, jogi élete is következetesen e szerint módosult és mint mindenben, úgy itt is az egyházi és állami kölcsönhatás észrevehető volt. Az állam elvont fogalom és az erre épített speculatív elméletek képesek a legsiralmasabb hatalmi kicsapongásokat igazolni. A történelem tanúsítja, hogy az állam alkatelemeire redukálva, az egyéni jogosultságot az összességnek joga és érdekei fölé emeli; másrésről ismét az állam mint valódi souverain képes az életet és annak minden nyilvánulásait Procrustes ágyába szorítani.

Magyarországot e végletektől megóvta azon bölcs fejedelem, ki úgy is mint király, úgy is mint katolikus, e kettős jelleggel vezette be nemzetét az európai nemzet-családba.

Szent a korona, mely az ifjú nemzetnek nemzeti symbolumává lett. Ez képezte az egybeforradás gyúpon-

ját, ez képezte önállóságának és függetlenségének jelvényt. Hazaárulás és a korona elleni bűn egyértelműnek vétetett. Király csak az volt, a kinek fejét e korona díszítette. Nemzeti kincs volt az, ma is az, féltékenyen őrizte azt a nemzet, mint legdrágább tulajdonát. — E koronát pedig Róma, a kereszténység feje adta, sz. István is a korona iránti tiszteletet a katolikus vallással kapcsolta össze: sőt constitutiója szerint, mely a decretum I. könyv I. fejezetében foglaltatik és mely III. Károly alatt 1723. megerősített, mindazok, a kik nem a r. kath. vallást követik, a királyság viseléséből kizáratnak. Ezen rendelet országunk alaptörvényei közé számítatik, mert nem egyes fejedelmi akaratból, hanem a magyar rendeknek országgyűlésileg nyilvánított kívánságából származik. E törvény ma is fennáll.

Koronázáskor a király két esküt tesz, egyet a templomban, a másikat a szabad ég alatt. Az elsőben esküt tesz, hogy a r. kath. anyaszentegyházat fentartani, a vallás szolgálait s ezek jószágait védelmezni fogja.

A magyar nemzetnek jogélete a korona körül csoportosult. Innen származott, ide vezettetett vissza minden jog. Birtokjogot csak a királyi adományozás adhattott. Az őszalkotmányban a király hatalmának és akaratának befolyása oly nagy volt, hogy sokszor a rendeknek akarata a legszerényebb korlátok közé szoríttatott. Az újabbkori államelméletek és alkotmányos formák akkor ismeretlenek voltak. A királyok Isten helyettesei voltak és mint ilyenek sokszor csakis vallás-erkölcsi korlátokat ismertek.

A dualismus ily módon az ország fejedelme személyében kifejezésre jutván, igen természetes, hogy a jogéletben is uralkodott. Kutassuk át az országnak nyolczszázados törvényeit, mindenütt az egyházi és állami mozzanatok átszövődését fogjuk találni. Magyarország nem a római jog rideg, sokszor kegyetlen szabályait vette zsinórmértékül; a jog mellett az erkölcsi törvények állottak és itt mutatkozott leginkább a katolikus val-

lásnak jótékony hatása. A mi rideg volt a nemzetben, befolyásával szelidítette. Első törvényei — Verböczy szerint — a kánonokból vétettek. Sz. István, sz. László vegyes gyűléseket tartottak. Kálmán király az évnek két meghatározott napján a püspökségekben gyűlést tartatni rendelt, a melybe a megyei ispán, úgy a grófok és tisztviselő méltóságok s előkelők püspökeikhez menjenek.« II. András rendeleteit a Sz. Háromság egy Isten nevében adta ki. Az aranybulla egy példányát a pápához küldetni rendelte.

Végig menve törvénykönyvünkön mindenütt ezen szellemet mindenütt azon elvekhez való hűséget fogjuk találni, melyek a nemzetnek létet adtak. A közelben, a törvényhozásban, az igazságszolgáltatásban, sőt a hadviselésben is mély befolyást gyakoroltak a valósi tekintetek.

Mindezekhez járult egy másik hatalmas tényező, és ez a magyar koronához elválaszthatatlanul csatolt királyi főkegyuri jog. Ez is a pápák adományozása volt és a magyar államfőnek oly jogokat, oly kiváltságokat biztosított, melyekhez hasonlót, tekintve természetét és terjedelmét, Európában alig fogunk találni. Ennek alapján királyaink mélyen nyúltak egyházi beléletünkbe. Javaldalmakat adományoztak, új megyéket alapítottak, püspököket, apátokat, kánonokokat neveztek, az adományozott jószágok fölött örködtek, szerzetes rendeket telepítettek az országba, a katolikus nevelést törvények és felsőbb rendeletekkel szabályozták. Ez által a viszony a korona és a katolikus egyház közt a lehető legszorosabb lett.

Ebben is a nemzeti eszmének a katholicizizmussal való egyessége nyilvánult; az állam katolikus volt, de a katholicizizmusa nemzet sajátságaihoz alkalmazkodván, azokat nemesítette és fényesebb világlatba helyezte s teremtetette a »Regnum Marianumot« és ez rendkívülien sokat tett a magyar önérték fokozására és a nemzeti szellem ápolására; királyaink a katolikus hitet védelmezték, a

katholikusok hűségökkel fizették a király és nemzet iránti tartozásukat. A katolikus egyház valamint saját szent céljainak és érdekeinek súlypontját a nemzetben találta: úgy viszont a nemzet a katholicizmusban önfentartásának, fejlődésének és művelődésének leghathatósabb előmozdítóját és támogatóját, mindenben pedig hű vándortársát találta.

Önérzettel tekinthetünk tehát vissza a múltba, a midőn szent hitünk jótékony hatása nemzetünket megtartotta majdnem ezer éven át azon az ösvényen, a melyet neki őseink vallásos érzülete kijelölt, a hol az egyház iránti ragaszkodás és a hazának szeretete karöltve járt, ahol a nemzet az egyházban birta leghűbb támaszát, az egyház pedig a nemzetben találta üdvös működésének előmozdítóját és jóltevőjét. Együttesen dolgoztak, fáradoztak, mindketten féltékenyen örködtek a nemzet anyagi, szellemi és kulturális érdekei fölött, együtt örültek, együtt szenvedtek, az egyiknek sérelme a másiknak kára volt. Ott volt az egyház a nemzet bölcsőjénél, a midőn Árpád alatt megalapított, de még nem biztosított saját léteért küzdött, ott volt, midőn a századok folyamán létjoga akár kül-, akár bellellenség, vagy bármely idegen befolyás által veszélyeztetve volt. Ő nevelt az államnak bölcs törvényhozókat, lelkiismeretes birákat, rettenthetetlen hadvezéreket és bajnokokat. Egyházi férfiai gyakran vezér-államférfiai voltak a királyok tanácsában, ott ültek a törvényhozás termeiben, helyet foglaltak a birák között, véröket ontották, életöket feláldozták a csatatéren. Sajó, Mohács örökké emlékezetes helyei maradnak az önfeláldozásnak, a hol a nemzet virágával püspökei hős halált találtak. Legnagyobb királyai szentek voltak és katolikus népünk ma is vallási kegyelettel tiszteli azokat. Katolikus államférfiaink érdemeit arany betűkkel jegyezte fel a történelem. A katolikus Széchenyi ébresztette fel a nemzetet tespedéséből, tetszhalálából pedig egyházunk fia, a nemzet bálványa. Deák Ferencz.

Az erkölcsi alapot, a melyre Magyarország fel lett építve, az egyház őrizte meg következetesen, mert érezte, hogy e nemzettel az országban ő is hanyatlik, ellenben mindig hangoztatta, hogy a sz. István által letett alapmegrázkódtatásával az ország is létét veszélyeztető megrázkódtatásoknak lesz kitéve.

És ez ma is hitünk és meggyőződésünk, ma is azt tartjuk, hogy a katholicizmus gyengítésével a nemzet is szenvedni fog. Nem lehet az államalkotó és majdnem ezer éven át államfentartó tényezőt mellőzni a nélkül, hogy káros visszahatással ne legyen az a nemzet beléletére.

És e tekintetben bármily hálátelt szívvel borulunk le a mindenható Isten trónja elé azért, hogy nemzetünket oly csodálatos módon, annyi ellenség, annyi küzdelem, annyi viszontagság között fentartotta: mégis nem minden aggodalom nélkül lépjük át a második évezred küszöbét.

Aggodalmunknak oka nem az, hogy a haladó kor kíváncsiak szerint a nemzeti intézmények átalakulnak, nem az, hogy a kifejlett európai culturának megnyitottuk kapuinkat, nem az, mintha a folyton munkálkodó, folyton küzdő, folyton teremtő emberi észnek vívmányai elől elzárkoznánk és nemzetünket az elavult formák, túlélte intézmények korlátai közt fogva óhajtanók tartani.

Aggodalmaink oka az, hogy az ezredévben az ezredéves alapot, mely szilárdnak bizonyult, megtámadtatva látjuk, hogy e nemzetnek második ezredéve oly elvek és eszmék alapján vezettetik be, melyek eddig még mindenütt megingatták az államok fennállásának alapfeltételeit; hogy ezeréves multunk szelleme megtagadatik, nemzeti hagyományaink meghamisíttatnak és ingadozó theoriák állíttatnak oda, a hol az ezeréves élet bebizonyította, hogy csak azért állottunk fenn, mert nemzeti sajátságunkat, melyek minden más nemzetnek sajátságaitól különböznek, híven megőriztük; aggodal-

munk oka az, hogy megengedtük, hogy azon a kapun, a melyen a nyugoti kulturát bebocsátottuk, betódulhasanak oly eszmék, melyek a magyar jellemet megmételtyezhetik és kivetköztetik eredeti természetéből; eszmék és ezek szolgálatában álló törekvések, melyek az egyházat elszakítani akarják az államtól azon kecségtető ürügy alatt, hogy csak a külön hatáskört szabályozzák, hogy szabadon mozoghasson mindegyik: egyház és állam.

Mi, kedves fiaim és testvéreim! ezeket észlelve, látva, és tapasztalva, egy perczig sem lehetünk kötelességeink iránt kétségben.

Katholikus őseink rakták le ezen országnak alapjait. Magyarának alapították és katolikusnak keresztelték. Püspökeink és pappaink lelkeiben e kettős jelleg öntudata soha ki nem halt, és mi büszkén valljuk magunkat az ő utódaiknak. Nekik egyházuk és hazájuk egyenlően drága volt, mi sem leszünk kisebbek. A misiót, a mit ők teljesítettek, midőn nemzetünket a pogányságból a művelődés terére vezették, nekünk hagyták örökségül és mi ezt minden ellenzés daczára folytatni fogjuk. Ők a barbársággal küzdöttek, mi a művelődés kinövéseivel, melyek egy új pogányságra vezetnek. Ők idomították századokon át a magyar jellemet, mely ellenállott ezeréves viszontagságoknak: mi nem fogjuk engedhetni, hogy ez kozmopolitikus irányzatok által megrontva, megszűnjék magyar lenni; de éppen úgy nem fogjuk engedhetni, hogy katolikus híveink hitükben megtántorítva, családi életüknek vallási jellege iránt megtévesztve, egyéni istenes életüktől megfosztva, a valósi és socialis nihilismus karjaiba hajtassanak.

Törekedjünk arra, hogy híveink megismerkedvén a veszélylyel, mely az új elvekben rejlik, ne legyenek tájékozatlanok a válság természete iránt, a melyen ma a nemzet átmegy. Figyelmeztessük őket a szószéken a templomi és iskolai hitoktatásban, ne hanyagoljuk el, a családi köröket sem, mert itt találja fel az egyház legerősebb támaszát, a hazaszeretetet a legbiztosabb men-

helyet. Ápoljuk az ifjú nemzedékben gondosan az egyház és haza iránti szeretetet, mert ettől függ nemzetünknek egész jövője.

Öleljük szeretettel e sokat hányatott nemzetet keblünkre, hadd érezze, hogy hívebb vándortársat nálunknál nem talál, és hogy valamint elődeink azt ezeréves nehéz útjában híven kísérték: úgy mi is a második ezerévben oldala mellett leszünk; hirdetvén ugyanazon tant, melyet hirdetett első apostoli királyunk, melyre fektette e nemzetnek politikai és társadalmi életét és a mely ennek fejlődésére oly üdvös befolyással volt; hirdetvén ugyanazon hűséget a király iránt, mely a századok folyamán a magyar nemzetben majdnem vallásos ihlet-séggel párosult, hirdetvén ugyanazon hazaszeretetet, mely nem ismeri a feloniát, de ismeri a kötelességet, életünket s vérünket érte adni, hirdetvén a törvény iránti engedelmességet, mert katolikus elv marad mindenkor »non est potestas nisi a Deo«, melyet még akkor sem szabad szem elől téveszteni, midőn lelkiismeretünk egy ép oly fontos törvénnyel állít szembe: »oportet magis obedire Deo, quam hominibus.«

Legyünk híveinkkel egyek. Égre emelt tekintettel induljunk a második ezredév felé.

Kelt Nagyváradon, 1896. Fehérvasárnapon.

AZ ESZTERGOMI ÉRSEKI TARTOMÁNYHOZ

TARTOZÓ

EGYHÁZMEGYÉK FŐPÁSZTORAINAK

KÖRLEVELEI.

I.

BESZTERCZEBÁNYAI EGYHÁZMEGYE.

Rimely Károly beszterczebányai püspök körleveléből.

A beszterczebányai püspök úr 1896. első napján kibocsátott körlevelét, vonatkozással az ezredéves mult megünneplésére, így zárja be: Böjtöljünk tehát és imádkozzunk, hogy Isten hallgassa meg esdeklő szavunkat, velünk legyen a szorongattatásban, szabadítson meg minket s zavarja meg azokat, a kik az ég ellen támadnak s a földön az igazság elnyomására törnek,¹ kik, hogy sz. Pál apostollal szóljak, úgy viselik magukat, mint Krisztus keresztyének ellenségei.² Kedves testvéreim, itt az utolsó óra, hogy álmunkból fölkeljünk, mert a külső harczoktól és belső félelemtől zaklatott egyház, az igazságnak ez az oszlopa és erőssége, s az ősök erényeivel ékeskedő haza egyaránt hívnak bennünket; ugyanis e hű szövetségeseink, kik az üdvözítő szent keresztt oltalma alatt immár ezer év óta ragaszkodnak egymáshoz, ma gyászos törvények folytán a hitetlen tömeg bántalmazásán keseregnek. Böjtöljünk és imádkozzunk, hogy terelje el az irgalmas Isten azt a kezet, mely sorsunkat jelöli a törvényhozók terempárkányzatán, mi-alatt ősi hitünk sebein ezer év létének ünnepi dala hangzik fel.³

¹ Zsolt. 72. és 90.

² Filipp. 3. 18.

³ Kor. II. 7. 5. Timót. I. 3, 13. Dán. 5. 5.

II.

GYŐRI EGYHÁZMEGYE.

Dr. Zalka János győri püspök körlevele.¹

1. A papsághoz.

Tisztelendő Testvérek és szeretett Fiaim az Úrban!

Ismeretes dologról szólok, mikor röviden megemlékezem arról, a mi ez országot jelenleg mozgatja s a szíveket hazaszeretetre gyulasztja, értem Magyarország ezeréves fennállásának megülését. Ezer éve annak, hogy őseink elfoglalták a Duna és Tisza által öntözött földet; ezer éve, hogy itt kerestek s találtak maguknak hazát, s azt a mai napig megőrizték. E nagy esemény örvendetes évfordulóját dagadó szívvel s hálás lélekkel készül megülni a magyar, mint oly napot, mely nagy jelentőségű nemcsak az országra, hanem az egész nyugati kultúrára nézve. Mert mint Istváni Miklós történetírónk mondja: »Magyarország, a mióta keresztény lett, mindig virágzó királyság volt, s védbástyául szolgált a kereszténységnek a pogány török beözönlése ellen.« Az isteni gondviselés azért telepítette le itt nemzetünket, hogy e hazában művelje üdvösségét, s ugyancsak itt szolgáljon oltalmul a szomszéd népeknek. Legyen ezért hála az idők halhatatlan királyának!

Korunkban dicséretes buzgalommal művelik a történettudományt s szívükre veszik Cassiodor szavait: »Éjjel-

¹ Az összes főpapi millennáris körlevelek közt legelsőnek jelent meg.

nappal újítsd meg atyáid emlékét, kutasd föl nemzetednek ősi telepeit, történetét, emlékeit, mert gáncsolásra méltó, a ki idegen saját hazájában.« Ez ugyan helyesen van mondva, csak hogy mi magyarok alig akadunk hiteles, régi emlékekre, melyek őseink történelmében eligazítanak, s ha valahol még lappangnak az ily emlékek, eddig ugyancsak kikerülték a kutatók éles szemét is. Hogy mi történt ezer év előtt, hogy mi esett meg őseink itt tartózkodásának első századában, röviden említik a régi s hozzá még külföldi történetírók. Jól mondja erre nézve Spányik: »a mit a szerény kikezdésekből nagy dicsőségre vergődött népekről állítani szoktak a történetírók, hogy t. i. háborúskodás foglalta le őket, s hogy viselt dolgaik följegyzésére a későbbi koroknak csak a műveltség haladásával volt érzékük. a mi őseinkre is illik; ők inkább tettek nagyot, s nem kerestek nagy tettekért dicsőséget; beérték a történelem egyszerű elbeszéléseivel vagy eseten énekeikkel, melyekben kedvük telt, de nem voltak ezek sem arra szánva, hogy az utókorra származzanak át.«

Azonban az idők változtak; őseink ugyanis az első század hányattatásai után megkedvelték a békét s szent István apostoli buzgalma s az Isten fölvilágosító kegyelme által indítatva, keresztények lettek; így nemzetünk a sz. Szűz oltalma alatt megérte a IX. század végét. Szent István az ország alapjául a kath. vallást szemelte ki s kikérte nemzetére a szent Szűz oltalmát.

A sz. király e művét 900 év alatt sok támadás érte. Magyarok támadtak ellene I. András király alatt Vatha lázadásában, izmaeliták Kálmán, izraeliták II. András, tatárok IV. Béla, törökök s hitújítók II. Lajos alatt. Magyarország tehát nem mindig élvezte a béke áldásait, hanem őseink bűnei nem egyszer magukra hártották az Isten büntető karját s ez a súlyos kéz most is ránk nehezedik. Méltán szívlelhetjük meg Mózes intelme szerint (Deut. 32, 7.) az elmúlt napokat, megkérdezhetjük atyáinkat s ők majd felelnek nekünk: az

Úr irgalmán fordult meg, hogy el nem vesszünk. Az Úr irgalmát hirdessük mindörökké!

Kérjük le tehát az édes békét hazánkra, esdjük le ránk az Isten irgalmát s Nagyasszonyunk oltalmát, hogy legyen úgy mint régen volt, hazánk szebb, boldogabb napjaiban.

Kelt Győrött, 1895. december 9-ikén.

Latin eredetiből fordította:

DR. PROHÁSZKA OTTOKÁR.

2. A hivekhez.

Krisztusban Kedveseimnek, a győri egyházmegye valamennyi hiveinek üdvöt az Úrban, s atyai áldásomat.

Az örök idők Ura Istene, ki megváltoztatja az időket és korszakokat, megszünteti az országokat és újakat alakít,¹ a magyar nemzetet egy új korszak kezdetére vezette. Illő, hogy ezen helyen, hol egyezer esztendőn át lakott nemzetünk, hálátelt szívvel emlékezzünk meg a vett jókról, s Istenbe vetett bizodalommal kezdjük meg a második évezredet. »A századok halhatatlan és láthatatlan királyának, az egyedüli Istennek legyen tisztelet és dicsőség mindörökké.«²

Nagy szám az ezer, jelentékeny idő az ezer esztendő. A történelem mutatja, mily viszontagságokon ment keresztül nemzetünk ezen idő lefolyása alatt. Az esés és emelkedés, a balsors és szerencse esélyei, Isten áldásai és igazságos megfenyítései közepett haladt nemzetünk a századok láncolatain, míg végre a négy folyam mellett, a három hegy árnyékában, a kereszt ragyogásánál eljutottunk az első ezredév végéhez.

Itt egy kevésbé megpihenhetünk, megemlékezvén a régi napokról, átfutván gondolattal az előttünk élő nem-

¹ Dániel 2. 21.

² Tim. 1. 18.

zedékeket, s megkérdezvén atyáinkat, hogy hirdessék nekünk¹ a régen mult idők viszontagságait.

Őseink ájtjövén Ázsiából s elfoglalván jelen hazánkat, közelébe jövének Európa szomszéd országainak. Kénytelenek voltak tapasztalni, miszerint gyakran elfordult tőlük a szerencse. Győzelmeik közé gyakori megveretetések is sorakoztak, úgy, hogy levonhaták ezekből, miszerint fölhagyva végre a külföldön való pusztító kalandozással, Ázsiából hozott erkölcaseik ösvényeiről le kellend lépniök s Közép-Európa népeinek magoktartásához közelíteniök. Itt létöknek első százada viszontagságteljes volt. De ebben is az Isten gondviselését látjuk, mert csak a vesztett csaták után látták be, hogy más útra kellend térniök, más alapot választaniök, ha állandó hazát akarnak szerezni maguknak és maradékaiknak. Az első század végén Isten végnélküli irgalmassága megmutatta az alapot, melyre helyezni kellend a nemzet fönmaradásának és megizmosodásának építményét.

Ez alap a kereszténység. Krisztus Urunk tanítása, világítása, az élet, út és igazság. Innen kezdve kilencz-száz esztendőn át ezen alapon állva, ezen világosságnál s ezen úton járva, s ezen igazság által bátorítva és erősítve haladott nemzetünk az ezer esztendő jelen bevégzétségig. Az Istentől adatott szent férfiú, ki az új alapot szerencsés volt kiválasztani, ki az Úr Jézus tanait apostoli buzgósággal hirdeté és hirdetteté, ki ösvényeinek világító lámpájául tekinté Krisztus Urunk világosságát, ki nemcsak szóval, hanem cselekedetekkel is megmutatá és ajánlá az üdvösségre vezető utat, s hitének egész melegével bizott Isten erejében, — e nagy férfiú sz. István első apostoli királyunk vala. Átérezte ő sz. Pál állítását,² miszerint más alapot senki sem vethet azon kívül, a mely vettetett, s ez Krisztus Jézus. Lelki öröm közt olvassuk a törvénytárban tizenhárom éves fiához, szent

¹ Moj. V. 32, 7.

² I. Kor. 3, 11.

Imre koronaherceghez intézett intéseit, a keresztény tanok főbb ágazatait, a katolikus egyház ajánlását, a főpapok és főrendek figyelembe vételét, a külföldiek s jövevények fogadását s megbecsülését, hogy a koronaherceg majdan boldog legyen s nemzetét boldogítsa!

De pártfogóról is gondoskodott, ki közbenjáró legyen Istennél nemzetünkért. Ez a boldogságos sz. Szűz, Krisztus anyja, Mária. Az ő nevéről neveztettek el a sz. István által épített első nagyobbyszerű templomok, a Duna mentében a győri, esztergomi, a kalocsai főtemplomok, a székesfehérvári nagyszerű templom. Az ő pártfogásába ajánlá haldoklásakor magát, egyházát, országát, népeit.

Az alap Krisztusnak a katolikus egyházban előadott tanítása; a közbenjáró a bold. szűz Mária. Ezen alapon e pártfogás alatt haladtak szent István utódai is, apostoli királyaink és velök nemzetünk. Ha veszedelmek érték, Krisztushoz folyamodtak s kikérék a szent Szűznek pártfogását. A felhők szétvonultak és ismét világított az igazság napja, Krisztus, a mi Istenünk. Őseink Jézus és Mária nevét oly tiszteletben tartották, hogy az első helyett édes Üdvözítő elnevezést használtak, a másik helyett pedig boldogságos Asszony, mint az eskütételnél maig is használatban van. Ezt azért, nehogy a legszentebb nevek gyakoribb kimondása által tiszteletlenség következessék el. Isten áldására s a szent Szűz pártfogására tették méltóvá magukat ezen tisztelet által, s virágzott nemzetünkben a boldogság.

Sajnos, voltak idők, s van jelenleg is, hogy Krisztus és egyháza iránt s a szent Szűz iránt hanyatlott az unokákban, nálunk, az ősök tisztelete, hűsége, ragaszkodása: de meg kell vallani, ezen hanyatlással párhuzamosan jár a nemzet jólétének hanyatlása is. Mutatják ezt az ország jelen zilált körülményei, melyekben nem csekély aggodalmak közt vizsgáljuk az ezerév végét. Ellenben sz. István azon intése, hogy a külföldiek s jövevények, kik hozzánk jönnek, megbecsülésben részesülje-

nek, egyik tényezője lett a nemzeti fejlődésnek. Így jöttek őseink érintkezésbe velök, megismerték szokásait, tudományukat, művészetöket, fegyvereiket, kereskedésöket. Ezen úton haladva, s a művelt népek közé keveredve érte el a nemzet kifejlődésének azon öröndetes fokát, mely a tudományokban s művészetekben jelenleg mutatkozik.

Tudjuk, miszerint a hit dolgában támadtak ezen ezeresztendő lefolyása alatt új rendszerek, nagy elnevezések alatt túlbecsülván a korlátolt emberi észet, s a gyakorlati téren föllállítván más indító okot a jó cselekedetekre. Tudjuk ezt, de mi azon alapon maradunk a hit dolgában, melyet őseink kilenczszáz esztendő előtt okosak és szerencsések voltak elfogadni. Szép, de korlátolt az emberi ész. Mi tehát most is azt tartjuk igaznak s fogjuk tartani a megkezdett második ezer évben is, mit Isten kinyilatkoztatott, mit Krisztus Urunk tanított, mit az apostolok hirdettek, mit a katholikus anyaszentegyház, hogy higgyük, előnkbe ád. A gyakorlati életben szeretjük Istent mindenek fölött önönmagáért, és felebarátunkat mint önönmagunkat Istenért. Fölkapott indok a humanismus emlegetése: de szebb ennél Krisztus Urunk intése s tanítása. Mi tehát az irgalmasság cselekedeteit nem a humanismus nevében, hanem Krisztus Urunk nevében, intése s tanítása szellemében fogjuk az új ezredévben is gyakorolni. Gyümöleséről ismerjük meg a fát. A régi alapon nevelkedtek a nemzet dicsőségei, a hit igaz gyöngyei: sz. István, sz. László nagynevű királyaink; sz. Imre, sz. Erzsébet, IV. Béla három szent leánya: Kinga, Jolánta, Margit s mások. A régi alapon állottak Nagy Lajos, Mátyás királyok, Hunyady János, több társaikkal, kik hazánkat nagygyá, dicsővé tették. Ezen kipróbált alaphoz ragaszkodunk tehát mi is az új évezredben, és annak pártfogásáért esedezünk, kit ezek oly nagy tiszteletben tartottak, kihez oly nagy bizodalommal folyamodtak. Vezérelveink tehát jövőre is a keresztény *katholikus hitvallás* és a Boldogságos Szüz

pártfogása. Valamint eddig szerettük hazánkat s nem szövötteztünk hazánk ellenségeivel saját előnyeink végett, úgy szeretni fogjuk ezután is, úgy a szerencsétlen, mint a boldog körülmények közt, önzetlen szeretettel, nem azért, mert dicső, hanem mert a mienk. Mint a gyermek ragaszkodik anyjához, legyen az bármily szegény, úgy ragaszkodnánk mi hazánkhoz, még elhagyatott állapotában is.

Idő jártával országunkba más nemzetiségűek és más vallásúak is befogadtattak. A keresztény szeretetet, Krisztus Urunk tanítása szerint, ezek iránt is fogjuk gyakorolni: de hitünk ágazataitól egy hajszálnyira sem távozzunk. Adja az édes Üdvözítő szent malasztját, hogy szent hitünkhez, hazánkhoz, királyunkhoz minden bármily nehéz körülmények között hívek maradjunk szívünk utolsó dobbanásáig, s a Boldogságos sz. Szűz legyen mellettünk, legyen hazánknak s királyunknak pártfogója szent Fiánál.

Az új év kezdetén tehát a hitvallás által éleszszük hitünket és könyörögjünk a boldogságos szűz Anya pártfogásáért: a szent miseáldozat pedig legyen bemutatva országunkért, nemzetünkért, királyunkért és szentegyházunkért. Az Úr fogadja azt kegyesen s hallgassa meg könyörgésünket.

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus és szent Anyja Mária.

Kelt. Győrött, 1895. december 9-ikén.

III.

NYITRAI EGYHÁZMEGYE.

Bende Imre nyitrai püspök körlevele.

Az 1896-dik év, mely néhány nap előtt Isten kegyelméből szerencsésen ránk hasadt, a magyar nemzetnek, Magyarországnak, édes hazánknak, a régi s új történetírók tanúsága szerint *ezredik éve*. Ezt az évet kegyeletes emlékezettel s Isten iránt hálatelt szívvel köszülniek megülni e hon polgárai, s méltán, mert hiszen ezen, a világtörténelemben is ritka esemény minden nemzetéért s hazájáért lelkesülő honfit a legmélyebb hálaérzettel tölt el Isten iránt, kinek akaratán s fürkészhetlen rendelkezésén áll s fordul a világ.

Mert ki ne látná, ha a magyar nemzet történelmét forgatja, az Istennek e népre pazarolt, csodálatos gondviselését, mely a magyart, kiemelve őt 1000 év előtti ázsiai bölcsőjéből, e földre, mely édes hazánk, vezette, itt letelepítette, azután a keresztség által az Úr Jézus egyházába s a nyugati, művelt népcsaládba oltotta, hogy a Kelet s Nyugat közé bátyaként ékelt nemzetet a keresztyénség előharczosává és védelmezőjévé avassa? Tudjuk, hogy a magyar saját országának megszilárdítása és biztosításának érdekében mennyi s milyen tusát állt ki! Tudjuk, hogy a keletről özönlő pogánysággal mennyi csatát vívott, s mily nagy pusztulás érte városait, intézményeit, sőt néha szinte végveszély magát a nemzetet! S mindezek daczára, annyi század zivatara után Isten kegyelméből im itt áll az ezredévi ünnep örömeiben az erős Magyarország, a mi édes hazánk!

Vigadjunk tehát, tapsoljunk örömeinkben, imádjuk,

áldjuk, magasztaljuk az Istent, a ki velünk ily nagy irgalmat cselekedett!

Ha pedig e vigaszos nagy eseményt kutatjuk, ha annak az isteni kegyelemnek, hogy még vagyunk s el nem pusztultunk, okát keressük, azt találjuk: hogy a magyar nemzet mindent Árpád ivadékának, a kereszt-ségben István nevet nyert, első, apostoli, szent királyának köszön, a ki a népet az egyedül üdvözítő hitre térítette s az Úr Jézus szelleméből való intézményekkel s igazságos törvényekkel új hazában egyesítette; a ki a szomszéd népek és királyok bizalmát megnyervén, az ország jövőjét biztosította s ezt az így megállapított országot a sz. Szűz oltalmába helyezte; jól tudta ugyanis hogy az igaz hittől függ az ország üdve; tudta, hogy az igazságosság hordozza alapjait s a szent Szűz terjeszti majd ki rá minden veszélyben oltalmazó karját.

Nem tartom szükségesnek, hogy ez állításaim bebizonyítására történelmünkben adatokkal szolgáljak, hiszen ezeket mindenki ismeri; elég legyen hivatkoznom arra, hogy Magyarország csakis szent királyának, utódai által is kifejlesztett intézkedései és törvényei által volt képes kiállni borús korszakoknak zivatarait s hogy az Istenbe vetett hit s a sz. Szűzhöz való bizalom volt legerősebb támasza minden megpróbáltatásában. Mert valamint az Istenbe vetett hit mindannyiszor fölemelte s bátorította apáink csüggedő lelkét s a szent kereszt zászlaja alatt Jézus nevével ajkaikon győzelemre vezette őket: úgy Magyarország patrónájának, Nagyasszonyunknak segítségével, kinek képét királyok, vezérek, főurak zászlaikra tűzték s mellükön hordozták, kinek olvasóját kardjuk markolatára tekerték, — mondom — e Nagyasszony segítségével kivívták az ország békéjét. A nemzetnek a sz. Szűz iránt való ezt a kegyeletét, fiúi ragaszkodását s oltalmáról való hűséges tanúszkodását a Nagyasszony képével vert pénzek, s a sz. Szűz tiszteletére széles ez országban emelt templomok bizonyítják.

Mellesleg emlitem a római pápának II.-ik Sylves-

tertől kezdve jóindulatát a magyar nép iránt, melyet ők a kereszténység bástyájának tartottak; mellesleg említem a nemzetnek a pápáktól juttatott segítségét, melyet imában, jó tanácsban s tetemes pénzáldozatokban érvényesítettek; mert senki sem vonja kétségbe, hogy a pápai támogatás, bármily réven jutott is ez a nemzethez, elsőrendű szerepet játszik édes hazánk fönmaradásában.

Azt sem tagadhatjuk, hogy a magyar nemzetet a belviszály sokszor a romlás útjára terelte s bűnbe és lázadásba sodorta Isten ellen; minek következtében a meghasonlott ország s polgárháborúban egymást öldöklő fiai, aligha kerültek volna el az Isten sújtó karját, ha ugyanakkor nem támaszt nekik szentéletű vezéreket és királyokat, kik a hit s az erény fegyvereivel csakhamar visszaterelték a romlásába rohanó népet.

Nem akarom itt említeni a legújabb eseményeket, melyeknek szomorú következményeitől szeretném megóva látni hazámat, csak azt hangsúlyozom, hogy valamint Magyarországnak s a magyar népnek fönállását egy ezredév zúgó zivatarai után az Isten kegyelmének tulajdonítjuk: úgy foglaljuk le magunk számára az ezredévi ünnep alkalmából az Isten áldását, kegyelmét és könyörületét. Fejezzük ki ezáltal a vett jótéteményekért köteles hálánkat Isten iránt; fordítsuk el e réven hazánktól az Úr haragját, s mutassuk ki szeretetünket Isten s a haza iránt. — Végül pedig esdjük ki az Isten kegyelmét és áldását s Nagyasszonyunknak s apostoli első szent királyunknak hathatós közbenjárását, hogy az Ur kegyelmesen tekintsen le ránk, az országra, a mi édes hazánkra, hogy azt bajtól, haragjának ostorától óvja s ellenségeitől oltalmazza, — hogy tartson meg minket szent hitében, béke és egyetértésben, tartson meg az Isten s a haza iránt való lángoló szeretetben; ez fűzze körénk a szétbonthatatlanság örök kötelékét!

Úgy legyen! Úgy legyen! Úgy legyen!

Kelt Nyitrán, 1896. január 6-ikán.

Latin eredetiből fordította: DR. PROHÁSZKA OTTOKÁR.

IV.

PÉCSI EGYHÁZMEGYE.

Troll paulai Ferencz pécsi káptalani helyettes körlevele.

1. A papsághoz.

A pécsi tiszt. papságnak üdvöt az Úrban!

A magyar nemzet nemsokára örvendező szívvel üdvözli ezredik évfordulóját annak, hogy e hajdan tejjel-mézzel folyó földet, mely még most sem meddő, most sem pusztá, elfoglalta; harczias lelkiületét, mely végzetessé válhatott volna reája. letette s Krisztus szelíd igáját fölvette; ezredik évfordulóját üli nemzeti létének, mely alatt az eget szentekkel benépesítette, a hazát pedig a szeretet műveivel, az ipar, a földművelés, a művészet intézeteivel. iskolákkal, alapítványokkal, szóval annyi s oly kiható intézményekkel gazdagította, hogy a művelt nemzetek sorában, egytől sem elmaradva, foglalt helyet.

Méltán borúlunk tehát térdre, hogy az Úrnak hálát adjunk, kinek keze e kiváló nemzetet annyi bajban s végzetes veszedelemben, annyi fenyegető szorongattatásban ezer éven át föntartotta, védte és gondozta, mint akár a hajdani zsidó népet, melyet tűzoszloppal vezetett az ígért földjére. Igazán:

»Az Úr irgalmassága, hogy meg nem emésztettünk; mert még nem fogyott el az ő könyörületessége.«
(Jer. sir. 3, 22.)

»Áldott legyen az Isten, a mi Urunk J. Kr. atyja,

az irgalmasság atyja s minden vigasztalás Istene, aki vigasztal minket minden háborúságunkban, ki annyi veszedelemből kiszabadított minket (II. Kor. 1, 3, 10.) és nem lett gyalázatává a nemzeteknek.» (Ezekh. 5, 14.)

Nincs kétség benne, sőt erősen hiszszük, hogy ez ezeréves létet, melyet bajok daczára végre is szerencse kísért, csak a bold. Szűz esedezésének, kinek sz. István a koronát följajnlta s a magyar szentek imáinak köszönhetjük.

Nincs szükség Janus mesés tekintetére, mely előre és hátra, multat s jövőt egyaránt lát, mert hisz az élet tanítója, a történelem bizonyítja, hogy minden ország csak azokon az alapokon lesz képes megállni s erejét megőrizni, amelyeken épült, s következőleg népünk is, mely Krisztus igáját hordva a »Fölséges segítségében lakott«, ugyanezen iga alatt a »menny Istenének oltalmában marad«.

Lépünk tehát az Úr trónjához, adjunk hálát Fölségének, kérjük ki térden állva kegyelmét, hogy aki meg szokta adni, amit tőle kérnek, minket se hagyjon el, hanem igazítson el az örök hazába.

Kelt Pécssett, 1896. március 31-ikén.

Fordította:

DR. PROHÁSZKA OTTOKÁR.

2. A hívekhez.

A pécsi egyházmegye híveinek üdvöt az Urban!

Ezeréves emlékét üli a magyar annak, hogy elei ősi hazájokból kiköltözve, a négy folyam mentén, a tejjel-mézzel folyó földön, Európa szívében tábort ütöttek s levette, mely őket addig lelkesíté, a szilaj harczi kedvet, Krisztus szelid igáját vették föl; s az evangélium igéit befogadva, évszázadokra a szentek szülőhazája lön e hon, kelet felé a keresztény hit világát terjeszté és ugyanakkor a kereszténység védő bástyája vala nyugaton, saját nemzeti léte árán váltván meg a nyugat nagy szomszéd országait az enyészettől; majd a

keresztény szellem e termékeny talajon, annak minden rétegét áthatva kifakasztá a tudomány s nemzeti műveltség csiráit, az államot a keresztény civilizáció áldásaival gazdagítá, míg végre azon színvonalra emelkedett, hogy ma nem egy tekintetben a keresztény világrész nagy művelt nemzeteivel is bátran kiállja a versenyt.

Méltó tehát, hogy ily nagy nemzeti ünnepen, egy ezredévnek küszöbén, mielőtt még az utolsó nap lenyugszik, leborulva adjunk hálát a mindennek Alkotójának, hogy védő karjait országunkra s e nemzetre kiterjesztette és a századok küzdelmeiben, véres csaták közepe, oly sok viszály és balszerencse közt az enyészettől megóvta; hogy mint hajdan Izrael fiait a Vöröstenger habjain szerencsésen átalvezette s a pusztában fénylő oszlopban vezérelte, úgy vezette népünket a századok viszontagságain keresztül s eljuttatta az ígért földre.

Valóban csak *»Az Úr könyörületességén mulott, hogy el nem enyésztiünk: mert nem ért véget az ő könyörületessége.«* Jer. sir. III. 22.

»Áldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki megáldott minket minden lelki áldással, mennyei adományokkal, Krisztus által« Efez. 1. 3.
»ki az O nagy irgalmassága folytán ujjonnan szült minket élő reménységre« Péter I. 1. 8.

Midőn ezeréves küzdelmeinken végig tekintünk, lehetetlen nem áldanunk a Gondviselést, *»aki változtatja az időt és időszakokat, megszüntet és alkot országokat«* (Dan. 11. 21.), mert meggyőz bennünket magasabb rendeltetésünkről és e nemzet gondviselészerű hivatásáról Európa népei között, mintegy ujjal mutatván, miként vezeti nemzetünk sorsát egy magasabb kéz, ki ámbár megengedi, hogy a népek és az emberek tanácskozzanak, de az emberiség sorsát láthatatlanul intézi.

Azért *»neked adunk hálát Atyáink Istene«* (Dán. II.) és népünk millióival felkiáltunk: *»Az örökkévalóság hathatatlan s láthatatlan királyának, az egyedül való Istennek legyen tisztelet és dicsőség«.* Tim. I. 1. 17.

S midőn a haza sorsán elmerengünk, önkénytelenül felmerül elménkben a sok pártviszály, a tatár- majd a török-pusztítás, de mind ezek között megmenté hazánkat az a hit, amelyet első Szent királyunk plántált népünkbe s ápolt igaz apostoli buzgósággal; ezt a hitet vallották eleink, és virágzott alattuk a hon; ezért ontottak sokszor vért, ezt védték fegyverrel a pogány török ellen századokon át életökkel és vérökkel.

Ebből a szent hitből fakadt hajdan a hazaszeretet, mely annyi hőst adott e földnek; azt védeni egy volt a haza védelmével.

Dicső volt e kor, mely híveket és bajnokokat nevelt.

Dicső volt hazánk s dicső a korszak. mert Mária az Isten Anyja védelme alatt állt.

Örökre fénylő lapjai azok nemzetünk történetének.

Jól mondja egy magyar író: *»Aki a történelmet tanulmányozza, a Gondviselést tanulmányozza«.*

Aki e lapokat olvassa, ha fogékony lelke van, keble felhevül a multak emlékéen. Mert áldásos visszazsállani a multba. *»Csak törpe kor felejtí ősei nagyságát, a lelkes eljár ősei sírlakához s gyujt régi fényneél új szövétneket«.*

A haza mult kora olyan mint az apák élete, melynek történetéről ősz korukban körülöttük tolongó unokáiknak regélnek. Hallgatják azokat a harczokat, a veszélyeket, a dicsőséget, a fájdalmat s mindezek nem az apáikéi már egyedül. Ok elhúnytak, de harczaik, veszélyeik, a fájdalom, mely belőlük kisír és dicsőségek a nemzeté maradnak örökké.

Járjunk el azért a dicsőség eme templomába gyakorta s tanuljunk a multból. Tanuljunk tőlük hinni s jobb sorsban remélni.

»Emlékezzünk meg a régi napokról, gondoljunk át minden nemzedéket, kérdezzük meg atyáinkat és tudunkra adják nekünk elődeinket és megmondják nekünk« : Deut. 32. 7.

Adjunk hálát a magyar nemzeti ünnepen az Istennek s mondjuk: *»Tied Uram a dicsőség, a hatalom, és*

benne élünk mindnyájan; mert boldog nemzet, melynek Istene az Úr, a nép, melyet magának örökségül választott.» Zsolt. 32. 12.

»Engedj meg a te népednek és ne add örökségedet gyaláztatra, hogy ne uralkodjanak rajta a nemzetek.« Joel 2. 17.

»És Te Istennek dicsőséges anyja — mondjuk Eszterházy Pál nádor könyörgésével — *Magyarok Nagyaszonnya, szentséges Szűz Mária! Emlékezzél meg örökségedről, melyet hű szolgád, első királyunk sz. István Néked felajánlott és végrendeletében Néked hagyott. Tekints kegyes szemmel országodra és dicső érdemeid által légy közbenjárónk s szószólónk Szt. Fiadnál Jézus Krisztusnál. Hozzád kiáltottak őseink és minden inségökből kiszabadultak. Ez a remény buzdít most is és e bizalom lelkesít. Azért emeljük fel hozzád szívünket. Oltalmazza pártfogásoddal édes hazánkat, hogy mindenha legyen virágzó Isten dicsőségére és néped vigasztalására!*«

Végül nem zárhatom be szavaimat mással, mint szentséges Atyánk intelmeivel:

»Magyarország a vallás oltalma alatt keletkezett és vezérlete alatt nyerte a magyar állam épületének nemcsak betetőzését, de egyszersmind szilárdságát és dicső nevét. A vallás, valamint kezdetben országunk nagyságának és hatalmának szülője volt, úgy jövőre nézve a hazán belül a jólét, a haza határán túl a dicsőség záloga. És hogy e jólét s dicsőség hazánknek osztályrészüln jusson, szívből kívánjuk s kérjük sz. István király pártfogását s bizton reméljük, hogy aki országunkat a jótétemények minden nemével ékesíté s gyarapítá, kegyesen tekint le reá az égből s megvédi hatalmas pártfogásával.«¹

Kelt Pécssett, 1896. március 31-én.

¹ 1888. aug. 22-én kelt »Quod multum optamus« kezdetű pápai körlevél.

SZÉKESFEHÉRVÁRI EGYHÁZMEGYE.

Dr. Steiner Fülöp székesfehérvári püspök körlevele.

1. A papsághoz.

Tudjátok azt, Tiszt. Testvérek, hogy a magyar nemzet a ránkhasadó új évben ezeréves fönállásának ünnepét üli.

Midőn az Isten ily nagy kegyelmén hálás lélekkel örvendek, repeső szívvel fordulok hozzátok, Tiszt. Testvérek s arra kérlek, hogy velem együtt hálát adjatok az idők királyának jótéteményeiért, melyekkel a nemzetet elárasztotta s hogy alázatos szívvel együttesen kérjük: »Uram, tartsd meg ez országot, a te munkádat, újítsd meg azt az esztendőök folytán«. (Hab. 3. 2.)

Tudjátok azt is, hogy ez országnak rendíthetetlen alapjait az a férfiú vetette meg, kit az Urak Ura kiválasztott s arra rendelt, hogy építsen és ültessen, — kit kiválasztott arra, hogy az alapokba azt a próféta által emlegetett, »kipróbált, becses (Izai. 28, 16.) szegletkövet« beépítse és a kit »körülövezett a dicsőség övével és a dicsőség köntösébe öltöztetett és megkoronázott a hatalom eszközeivel.« (Sir. f. 45, 9.)

Fölösleges említenem t. T., hogy mindezek alatt az országalapító, szent István királyt értem. mert hiszen ez az ezredévi ünnepély őt illeti, az ő apostoli munkásságát dicsőíti, melylyel népének a kath. hit kegyelmét biztosította. Ő az a bölcs ember, ki házát sziklára építette, és szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak; de nem dült össze, mert kösziklára volt alapítva. (Mát. 7, 24.)

Nemzetünk ez apostolára vetve könybelábadt tekintetünket, örvendező szívvel ismételjük annak a pápának szavait, ki Szent Istvánt a szentség sugárfényével földíszítette; osztozunk e pápának népünk s országunk iránt ápoltszeretetőben, mely elmondatta vele e szép szavakat: »Tanu rá Magyarország, hogy nincs nagyobb áldás egyesekre úgy, mint népekre nézve az Isten kegyelméből vett kath. hitnél s a benne való végleges kitartásnál. Ebbe a kegyelembe van belefoglalva mindaz, a mi az ember örök boldogságát s az államnak valódi nagyságát biztosítja. Tudta ezt jól az apostoli királyok közt is kiváló Szent István, s azért semmit sem kért oly buzgón, — semmit sem sürgetett oly fáradhatatlan kitartással, mint azt, hogy a kath. hitre térítse népét, s hogy ezt a hitet mindjárt kezdet óta rendületlen alapokra fektesse. »Mivel pedig — mondja a pápa — a vallás dajkálta, az nevelte és vezette az országot, azért nemcsak teljes kifejlődésre jutottatok, hanem a hatalom és dicsőség magas fokára is hágtatok.«

Hála, örök hála legyen tehát Istennek, a királyok Királyának, az urak Urának, ki országunknak ily alapítót adott! Hála legyen Szent Istvánnak, ki apostoli tevékenységével ez ország alapjait tartósan megvetette, s így ezredéves létet biztosított édes hazánknak!

De midőn Isten és Szent István király iránt hálátelt szívvel üljük egy ezredév bajaiból győzelmesen kivált hazának ünnepét, midőn azzal a hazaszeretettel, melyre Krisztus oktat s kegyelme rásegít, készülünk a nemzet örök s ideiglenes javát munkálni; semmire sincs annyira szükségünk, mint hogy kövessük Szent István dicső nyomdokait. Eltelve tehát nemzetünk nagy Apostolának kath. hitével, az Egyház s a Szentszék iránt való hódolatával és szolgálatkészségével, lelkesítve attól a lángoló buzgalomtól az Isten dicsőségének emelésére s a lelkek mentésére: véssük híveink szívébe az Egyház gondozására bízott hitet, tanítsuk őket szóval és tettel, a példák ékesszóló hatalmával. Tanítsátok a nemzetet

arra, hogy arra az egy Tanítóra hallgassanak, aki egyháza által szól hozzánk; tanítsátok a népet arra, hogy miként kell a hitet bátran bevallani s egész életét hozzá alkalmazni. Tanítsátok a híveket, hogy mint szeressék s védelmezzék az egyházat s azt a sziklát, melyen az egyház áll; — oktassátok őket szent, rendületlen, készséges hódolatra Krisztus jegyese, az egyház és e földön helyettese, a római pápa iránt. A szent király példáját követve nyujtsátok ki ti is áldást osztogatóan jobbokat; osszátok ki bőven az Isten ajándékait s ne vonjátok meg szűkmarkúan a szűkölködőktől segítségüket. Váljék mindegyitekből külön-külön egy szent István, a ki a hit s a kegyelem erejével uj századokra biztosítsa szent István utódjának, apostoli királyunknak dicsőségét, s emelje szent István örökségének, édes hazánknek boldogságát. Hogy pedig munkálkodástokat minél bősége-sebb áldás koronázza, s hogy az Egyházra ez országban, hol most különféle bajok sanyargatják, épp a haza javára boldogabb idők hasadjanak. Kérjétek buzgón Nagyasszonyunknak, az Isten haragja engesztelőjének, segítségét. Neki ajánlotta István e hont, a híveket s az egyházat! Hívjátok segítségül magát Szent Istvánt s terjeszszétek a szent Szüz s István király iránt való áhítatot. Tegyétek ezt első sorban ti, kik Szent István sírjának romjai körül munkáljátok a magyar nép üdvét.

A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen mindnyájatokkal. Amen.

Kelt Székesfehérvárott, 1895. december 27-ikén.

Latin eredetiről fordította: DR. PROHÁSZKA OTTOKÁR.

2. A hívekhez.

Krisztus Jézusban szeretett kedves Híveim!

Istennek irgalmából Magyarország a jövő évben megüli ezeréves fennállásának emlékét. Midőn lelkem mélyből hálát mondok Istennek, az országok s nemzetek

Urának, a nagy jótéteményért, hogy hazánkat, nemzetünket, ezer éven át, annyi viszontagság között fentartá, Hozzátok intézem Kr. J. Sz. H. főpásztori szavamat, hogy térdre borulva Istennek szent Felsége előtt, velem együtt leghálásb szívvel felkiáltatok: »Az Úr irgalmassága, hogy meg nem emésztettünk!«¹ s rebegjétek a hálaimát: »Imádás, dicsőítés és hála Neked irgalmas Istenünk, hogy hazánkat, nemzetünket megtartottad. Hála Néked irgalmas Istenünk, minden jótéteményért, minden szent málasztért, minden áldásért, a melylyel e nemzetet, ez országot ezen ezredév alatt elárasztottad.« S e hálaimát rebegve, kell hogy megemlékezzünk országunknak ama nagy jóttevőjéről, a ki által Isten nyújtotta e nemzetnek a legnagyobb jótéteményt, a ki által ez országot egyedül biztos alapra helyezte; meg kell emlékeznünk dicsőséges Szent István királyunkról, a ki mint Istennek kiválasztott eszköze, letev é ez ország fennállásának, boldogságának egyedül biztos alapját akkor, midőn országát, nemzetét a kath. Anyaszentegyház anyai ölébe letev é. Ezen az alapon érte el ez ország fennállásának ezredik évét; ezen az alapon daczolt ez épület a századok viharai val nemcsak, hanem a keresztény hitnek, a keresztény művelődésnek védbástyája volt. A kath. szent hittel, a melyet lankadatlan buzgalommal nemzetének nyújtott a szent Király, nemcsak biztosította népének legelső, legfőbb érdekét, az örök üdvösséget, hanem egyszersmind országának szilárdságát, boldogságát, dicsőségét. S hogy a drága alap, a kath. hit, amelyre országát építé, fenmaradjon ez országban, s így fenmaradjon ez ország, országát s nemzetét a boldogságos szent Szűznek oltalmába ajánlta. Így állott fenn dicső országunk, így érte el fennállásának ezredik évét, daczára minden csapásnak, daczára minden viszontagságnak, a mely érte e hazát, e nemzetet! S azért, midőn hálás szívvel Isten iránt, üljük Magyarország ezer éves fennállásának emlékét, első sor-

¹ Jer. Siral. 3. 22.

ban forró hálát mondunk Istennek a legnagyobb jótéteményért, a melylyel országunkat, nemzetünket az ő szolgájának, szent István királyunknak dicsőséges szent jobbjá által megajándékozá. forró hálát adunk kath. hitünkért. Hála legyen Istennek, az ő kimondhatlan ajándékaért.¹

De hálátok ne csak ezen imában nyilvánuljon. Teljes csak akkor lesz hálátok, ha ama legdrágább kincseket, kath. hiteteket, a melyet első szent királyunktól nyertetek, hűségesen megőrzitek s megbecsülitek. Legyen a lélek — sz. Ágoston értelme szerint — ájtatos, hűségesen keresztény, nem hálátlan a szent kegyelem iránt.²

Azért Kr. J. Sz. H. az Úr Jézus nevében, szent István királyunk drága emlékére, kérlek és buzdítlak Benneteket, ragaszkodjatok mindenkor rendületlenül ker. kath. hitetekhez, amelynek terjesztésére annyit imádkozott, annyit fáradozott a szent Király. Ragaszkodjatok, miként szent István királyunk, a legnagyobb tisztelettel, a legbensőbb szeretettel, a legkészségesebb engedelmes-séggel anyátokhoz, a kath. Anyaszentegyházhoz.

Lelkesült örömmel s bátran valljátok, miként szent István királyunk, a kath. anyaszentegyház szent tanítását, gyermeki engedelmisséggel teljesítétek szent parancsait, a magánélet, a családi élet terén épen úgy, mint a közélet terén; szent tanítása, szent parancsai szerint intézzétek egész életeteket. Soha se hagyjátok el anyátok törvényét.³ Buzgón, miként szent István királyunk, használjátok fel Szentegyházunk kegyzsereit, melyekből Istennek megvilágosító, megerősítő, megszentelő malasztja áradoz. Szent István királyunk dicső példájára, Isten fogadott gyermekeinek szeretetével és bátorságával, egy szívvel, egy lélekkel védjétek édes Anyátoknak, a kath. Anyaszentegyháznak jogait és szabadságát, orvosoljátok szenvedett sérelmeit. Tartsátok, miként szent István királyunk s dicső őseink, legfőbb dicsőségeteknek, legfőbb

¹ 2. Kor. 9, 15.

² Szt. Ágost. Serm. 160.

³ Példab. 118.

boldogságotoknak, hogy Krisztus Jézus Anyaszentegyházának, a kath. Anyaszentegyháznak tagjai vagytok.

Szent Pál apostol intelme szerint állhatatosak legyetek a hitben, cselekedjeteK férfiasan.¹

Szent István királyunk dicső példája szerint legyetek buzgó tisztelői a bold. szűz Máriának, a kinek hatóságos oltalmába ajánlta országát, nemzetét a szent király. Tekintsetek őseitek megható példájára, a kik szent István nyomdokain haladva, a bold. szent Szűz áhitatteljes tiszteletével szívükben, képével győzelmi zászlóikon, rózsafüzérével kezükben esdettek oltalmáért, védelették, nagygyátevők e hazát. Legyetek buzgó tisztelői szent István királyunknak, országunk, nemzetünk *Apostolának, legnagyobb Jótévőjének*; kövessétek hűségesen dicső példáját. Így leendetek méltó unokái a szent királynak, méltó unokái az ő dicső nyomdokait követő kath. őseiteknek. Így háláljátok meg szent István forró imáit, könyeit, lankadatlan buzgó fáradozásait nemzete örök s ideiglenes üdvének, országa fennállásának, boldogságának biztosításában.

Szent István unokái, lelkesüljeteK honalkotó királyotok dicső példáján! Azzal a hazaszeretettel, a mely az ő, a haza legnagyobb jótévőjének, lelkében élt, szeresséteK e hazát, azzal a hazaszeretettel, a mely nem öntudatlan, értéktelen rajongás, hanem keresztény erény, a melyet az Úr Jézus könyűivel szentelt meg,² azzal a dicső keresztény erénnyel, a mely mindenekelőtt keresve Isten országát s az ő igazságát,³ *Isten parancsából, Isten törvénye szerint, Istenért*, szolgál a haza védelmének, boldogságának, nagyságának, s kész feláldozni a hazáért mindent, még életét is. Hűséges, hódoló tisztelettel tiszteljéteK Krisztus Jézus parancsa szerint⁴ azt, kinek homlokát szent István király dicsőségövezte szent koronája érinté, az apostoli királyt.

¹ Kor. I. 16, 13.

² Luk. 19, 41.

³ Luk. 12, 31.

⁴ I. Pét. 2, 11.

Ily lelkülettel, szent István királyunk szellemében, üljétek édes örömmel a drága haza ezeréves fennállásának emlékét, s épen azért, midőn az ujév napján, a haza második ezredévének első napján, az én rendeletem szerint, a szent mise után, lelkipásztoraitok fellépnek a szószékre, s előlmondják nektek a kath. szent hitvallást, szent István királyunk hűséges, rendíthetlen kath. hitével valljátok azt ünnepélyesen; s midőn majd előimádkozzák lelkipásztoraitok azt a megható imádságot, a melyet édes hazánk egyik nagy fia, katolikus őseink egyik dicső alakja, Esterházy Pál herczeg, nádor, rebegett egykoron hazánk Nagyasszonyához, e haza boldogságáért, szent István királyunk hűséges, buzgó tiszteletével a bold. Szűz Mária iránt, lángoló keresztény hazaszeretetével, esedeztetek lelkipásztoraitokkal, ezen imával szenteséges Védasszonyunkhoz, oltalmazza kath. szentegyházunkat, kath. szent hitünket, szeretett apostoli királyunkat, édes hazánkat s egész nemzetünket. Esedeztetek buzgón Magyarország védőszentjeihez, mennyei pártfogásukért, s azok élén, hálatelt szívvel s buzgó áhitattal és gyermeki bizodalommal imádkozzátok főpásztori rendeletem szerint háromszor az Úr imádságát s az Angyali Üdvözetet honalkotó szent István királyunk tiszteletére, hogy oltalmazza, védelmezze hathatós közbenjárásával Istennek trónja előtt kath. szent hitünket, amelyre építé országát, oltalmazza, védelmezze édes hazánkat s nemzetünket.

Az örökkévalóság halhatatlan és láthatatlan Királyának, az egyedül való Istennek pedig tisztelet és dicsőség mindörökkön örökké. Amen.¹

A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen mindnyájatokkal. Amen.²

Kelt Székesfehérvárott, 1895. december 27-ikén.

¹ Tim. 1. 17.

² 2. Thess. 3, 18.

VI.

VÁCZI EGYHÁZMEGYE.

Schuster Konstantin vácsi püspök körlevele.

Krisztusban kedvelteinknek, a vácsi egyházmegye valamennyi híveinek, üdvöt az Úrban s apostoli áldást!

Atyámfiak! az én szívem óhajta ugyan, és könyörgésem Istenhez a ti üdvösségetekért vagyon, (Kor. X. 1.) mert bizonyosságom nekem az Isten, kinek lelkemből szolgálók az ő Fia evangéliuma által, hogy szüntelen emlékezem rólatok, könyörögvén, hogy hozzátok mehetnék, mert kívánlak titeket látni, hogy közöljek valamit veletek a lelki ajándékokból a ti megerősítésekre (Róm. I. 9—11.); azonban mindinkább érezvén, hogy: »a lélek ugyan kész, de a test erőtlenségre«, belátom, hogy le kell tennem ezen legfőbb óhajomásom teljesítéséről, s így mint az apostolok méltatlan utóda az ő példájukat követem, s jelen levelem által kívánok a ti lelki javatokra szolgálni, szent Pál apostollal üdvözölvén benneteket: »Kegyelem nektek az Istentől a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.« (Róm. I. 7.)

Kedvelt Híveim! Amily rendkívüli a mód, melyet választottam a hozzátok való szólásra, ép oly rendkívüli az alkalom is, amelyet erre felhasználok. Meg vagyok ugyan róla győződve, hogy alig találkozik közöttetek egy is, a ki nem hallotta volna már, hogy azon év, melynek Isten kegyelméből a mai nappal küszöbére léptünk, tehát az 1896-ik év leszen ezredik esztendeje annak, hogy őseink, a négy folyam által áztatott s a három hegy által koszorúzott szép hazát elfoglalták, azért mégis jónak látom, hogy e nevezetes eseményre, innen e szent helyről is felhívjam figyelmeteket.

Ezer esztendő! nagy szám ez a nemzetek, a népek történetében, illő tehát, hogy e nevezetes ponton egy kis pihenőt tartva, megemlékezzünk a régi időkről s azok nyomán a jövőre nézve üdvös tanúságokat vonjunk. A történelem tanúsítja, mily sok megpróbáltatáson ment keresztül nemzetünk, míg ez édes hazát magáénak mondhatta. Miként a természetben a borúra következik a derű, vagy miként a tenger vizénél az apályt felváltja a dagály, úgy váltakoztak hazánk történetében is az esés és emelkedés, a dicsőség és megaláztatás, Isten áldásainak és büntetéseinek napjai elannyira, hogy most, a midőn annyi balszerencse és sok vizsály után az ezredik év küszöbére értünk, méltán felkiálthatunk: Isten csodája, hogy él magyar e hazán! Méltó és igazságos tehát Szeretett Hiveim! hogy térdre borulva hálát adjunk az Istennek e napon, hogy azalatt, míg más népek és nemzetek eltöröltettek a föld színéről, úgy, hogy ma már csak a történelemből tudjuk s ismerjük egykori létezésüket; vagy míg más nemzetek a szolgaság és elnyomatás járma alatt nyögnek, a dicső magyar nemzet számban és erőben megizmosodva, az őseitől örökölt szabadság védpaizsa alatt halad a Gondviselés által számára kijelölt úton! Ezeknek tudatában én is leborulok a Magasságbeli trónusa előtt, és »*Hálát adok az én Istenemnek Jézus Krisztus által mindnyájatokért, mert a ti hitetek az egész világon hirdettetik.*« (Róm. I. 8.)

Igen Szeretteim! mert a ti hitetek, a Jézus Krisztus által tanított, az apostolok által hirdetett és a római kath. anyaszentegyház által, hogy higgyük, elénkbe adott hit azon szilárd alap, melyre mint kösziklára emelhetők egyedül biztosan a népek és nemzetek fejlődésének és fennmaradásának építményei! Érezte ezt szent István, nemzetünk első apostoli királya, s azért királyi hatalmának minden befolyását, s egyéni tevékenységének minden erejét s buzgalmát arra fordította, hogy hazájának, Magyarország biztos fennmaradásának alapját, *keresztény alapokra fektesse* szent Pál apostol ama kijelentése sze-

rint: »*Más alapokat senki sem vethet azon kívül, a mely vetetett, s ez Jézus Krisztus!*« (Kor. I. 3. 11.) És szent István apostoli művét Isten bőséges áldása kísérte elannyira, hogy már életében gyönyörködhetett a kereszténység működésének áldásos gyümölcseiben, virágos kertté vált honunk viránya, melynek legékesebb virága az apostoli király egyetlen fia, Imre herczeg, vala. Ezeket látva a szent király, életének alkonyán nyugodtan elmondhatta volna szent Pállal: »*Jó harczot harczoltam, pályámat bevégeztem, hitemet megtartottam, a többiben eltétem számomra az üdvösség koronája, melyet megad nekem az Úr!*«, ha Imre fiára hagyhatta volna trónját, s nemzetének kormányzatát; mivel azonban ez megelőzte őt az örökkévalóságban, gondoskodnia kellett más pártfogóról, a ki apostoli művének s ezzel hazájának állandó fenmaradását biztosítsa, s azért halálos ágyán országát, nemzetét, a boldogságos Szűz oltalmába ajánlotta! Ó boldog Magyarország, mely ily hatalmas Pátronát nyertél első szent királyod közbenjárására Istennél! Föl is használták őseink az első ezer év leforgása alatt égi Pátronájuk oltalmát, mert valahányszor veszedelem fenyegette az országot, Isten után mindenkor a boldogságos Szűz Mária oltalmában kerestek és nyertek menedéket. Oly nagy volt a bold. Szűz iránt a magyarok tisztelete, hogy harci zászlóik s az ország pénzei mind az ország Nagyszónokának, Máriának képével valának díszítve, a hadvezérek kardjainak pedig legszebb ékessége a b. sz. Mária olvasója vala! Oh, vajha mi is követnők őseink példáját a boldogságos Szűz tiszteletében, akkor bizonyossá tehetnélek benneteket, hogy a megpróbáltatásnak ama napjai, melyek, mint vészterhes felhők vonultak szép hazánk egére, megrövidíttetnének felettünk a szent Szűz közbenjárása által!!!

Meggyőződven ekként arról, hogy ezer esztendőn keresztül egyrészt a kereszténységben, melynek szent István vetette meg alapját, másrészt a boldogságos Szűz Mária oltalmában birta hazánk fennállásának, nemzetünk

haladásának alapját, most ez ünnepélyes pillanatban itt a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt tegyünk erős fogadást, hogy vezérelveink a jövőben is a keresztény katolikus hitvallás tántorithatlan követése s a b. sz. Mária pártfogásába helyezett bizalmunk leszen. — Valamint eddig szerettük hazánkat, s nem szövetkeztünk hazánk ellenségeivel saját előnyeink végett, úgy szeretni fogjuk ezután is, úgy a jólétben, mint balszerencsében érette, ha kell, életünket s vagyomunkat feláldozni szent kötelességünknek ismerendjük. Mint a gyermek szeretetének legkedvesebb tárgya, még ha szegény is, édes anyja, úgy legyen a mi ragaszkodásunk tárgya édes magyar hazánk nem azért, mert hatalmas és dicső, de mert a mienk, mert őseinktől örököltük. — Az idők folyamán a folytonos háborúskodások alatt, számban megfogyatkozván, idegen nemzetiségeket is testvérekként házainkba fogadtunk, sőt más vallású testvéreinkkel is békességben élünk. A keresztény felebaráti szeretetet Krisztus Urunk tanítása szerint ezek iránt ezután is gyakoroljuk, de szent hitünk ágazataiból egy hajszálnyit se engedjünk. Adja az édes Jézus szent malasztját, hogy szent hitünkhöz, hazánkhoz s apostoli királyunkhoz minden, bármily nehéz körülmények között hívek maradjunk szivünk utolsó dobbanásáig, mert a nagy világon, e szent haza földjén kívül nincsen számunkra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élünk és meghalnunk kell! — Az új év kezdetén tehát a hitvallás által éleszsűk hitünket és könnyörögjünk a boldogságos szűz Anya pártfogásáért; a szentmiseáldozat pedig legyen bemutatva országunkért, nemzetünkért, királyunkért és szentegyházunkért. Az Úr Isten fogadja kegyesen emez áldozatunkat s hallgassa meg buzgó könyörgésünket, hogy a második ezredév elérkezével is a szent István által megvetett alapokon üdvözölhessék unokáink magyar hazánkat!

Dicsértessék az Úr Jézus szent neve és a szűz Máriáé!

Kelt Váczon, 1895. december 21-ikén.

VII.

VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE.

Báró dr. Hornig Károly veszprémi püspök körlevele.

A magyar nemzet ez évben üli ezredik fordulóját azon világtörténeti eseménynek, hogy ősei e hazát elfoglalták; — világtörténeti eseménynek, mondom, mert a honfoglalás nemcsak a magyar nemzetre magára, hanem egész világrészünkre nézve megmérhetetlen horderejűnek bizonyult, olyannak, mely nemcsak a nemzet, hanem egész világrészünk történetének határozott, és végkövetkezményeiben még ma is szemlélhető, új irányt adott.

Azonban a dolognak ezen, mint szokás mondani: politikai, vagy akár csak tisztán világtörténelmi mérlegelése nem tartozik ide a templomba; s ezért csak azt az egy feltűnő mozzanatot akarom említeni, hogy mindazon népek közül, melyek akár a magyar honfoglalás előtt, akár, igaz hogy már gyengébb rajokban, azután világrészünket egyik végétől a másikig bebarangolták s századokig forrongásban tartották, egyiknek sem sikerült magát napjainkig tisztán fentartani, egyiknek sem nemzeti államot alapítani, *csak* a magyarnak. A többi beleolvadt azonős népek testébe, melyeket meghódítani véltek, vegyes faj keletkezett telepedésök helyén, oly nyelvvel, melyen ma már csak a tudós képes a hódító nyelvének nyomait fürkészn, míg annak zömét a meghódított nép őseredeti nyelv- és eszejárásának elemei képezik.

Nem így a magyar! Nemcsak, hogy államot alapított itt, mely napjainkban fennállásának ezredik évét

ünnepli, hanem a népvándorlásban szerepet játszott népek közül egyedül ő volt képes nyelvét fentartani, hogy az ne olvadjon bele az általa elfoglalt országban talált nyelvjárások egyikébe se; hanem ellenkezőleg, azokból, a hol kellett, táplálkozva, ezen új elemekre is rányomta saját szellemének bélyegét, minek folytán még ma is büszkén állíthatja és be is bizonyíthatja, hogy e hont egy évezred előtt elfoglaló ősei nyelvét sértetlenül fentartania, és a természetes fejlődés útján mai tökélyére vinnie sikerült.

De erről se beszéljünk többet itt a templomban, bármily tudományos, bármily szép és lelkesítő is legyen a tárgy. De említenem kellett, mert ebből néhány következtetést akarok vonni, melyek csakugyan a templomba való, mivelhogy vallásos megfontolásokra és elmélkedésekre alkalmat nyújtanak, azaz olyanokra, mik miatt ma itt összejöttünk.

Mert lehetetlen, hogy ezek hallatára ne kérdezzük magunktól: tehát minek köszönhette a magyar e kivételes szerencsét?

Számának nem; mert az előtte és körülötte elenyésző nemzetek közül akárhányat látunk, mely tömegre nézve nagyobb volt.

Bátorságának és harci készségének sem kizárólagosan; mert bátor harcosokat azok is állítottak akár-mennyit, hősl elkü királyok vezérlete alatt, kik egyúttal eszélyes uralkodók lévén, a törvényhozás terén is nyomokat hagytak.

Itt más oknak kell rejlenie! S ezt az okot mi, mint keresztények, ne keressük sem a természetrajzban, sem az úgynevezett »véletlen«-ben; — hanem keressük a népek és nemzetek sorsát intéző, mindenható Istennek bölcs szándékaiban, kinek különös és Anyaszentegyházára nézve fontos okai lehettek, hogy az akkortájt, ezelőtt körülbelül ezer esztendővel mai hazánkban keletkezett magyar államot nemcsak megerősödni engedte, hanem mai napig fenn is tartotta.

Minők voltak e legbölcsebb szándékok, könnyen beláthatjuk, ha világrészünk akkori helyzetére csak futólagos pillantást is vetünk és megfontoljuk, mi volt e helyzettel szemben a kath. Anyaszentegyháznak feladata: mitől kelle tartania, mire kellett törekednie?

A helyzet ez időben az volt, hogy világrészünknek az akkori polgárosodás magaslatán álló népei már katolikusok voltak, míg a mindenféle pogányságnak zöme itt honolt, a mi tájunkon, a hol e kort tanulmányozó történetbúvár csak szörványos nyomaira akad a kereszténységnek, melyek az őket körülhullámzó néptengerben mindinkább hanyatló erővel küzdöttek a végenyészet ellen, míg egy időben kelet felől nem csekélyebb veszedelem fenyegeté a kereszténységet: a szakadárság, melynek szomorú előjelei már fel-feltűnedeznek onnan.

Gátot kellett tehát emelni e kettős vészes áradat ellen s e gátot *itt* kellett emelni, *a mi hazánkban*, azon a vidéken, a hol a kereszténység határos volt a pogánysággal s a hol egyúttal nyitva is állott a kapu a kelet felől közeledő szakadárság előtt; erre pedig, hogy gátul szolgáljanak, e vidéknek a honfoglalás előtti lakói nem voltak képesek; nemcsak azért nem, mert pogányok voltak, hanem, sőt inkább azért nem, mert a kelettel számos faji és szellemi közös vonás által összeköttetésben állván, félni lehetett, nehogy az ott készülő s onnan közeledő csábításnak engedve, — ha el is hagyják pogány szertartásaikat, a keresztény vallást mégis csak meghamisított alakban veszik fel. Ide új nép kellett, idegen nemzet, mely amint faj és észjárás tekintetében különválva azoktól, amelyeket itt talált, úgy, midőn nemzeti államot akart ez új honban alapítani, sem a pogányság bűneivel nem fertőzteti meg azt, sem a Krisztus osztatlan köntösét nemsokára darabokra szakítandó kelettel nem szövetkezik.

Ez az új nép, melyet gátul rendelt ide az Úristen, a pogánysággal és a szakadársággal szemben, ez az új nép a *magyar* volt, melynek, míg fennáll, feladatául tüzé

ki a népek és nemzetek sorsát intéző legbülesebb Lény, hogy a kereszténységnek és a keresztény polgárosodásnak mindenha előörse és védője legyen.

Elmult talán egy század, míg a nemzet eme magasztos rendeltetésének felismerésére jutott s míg, mint szokta, önkárán meg nem tanulta, hogy kereszténynyé kell lennie, hacsak azok sorsára nem akar jutni, kik előtte az országot benépesíték és uralták; s amint lassan magához térve, mintegy felocsúdva, egyes, de gyenge lépéseket kezdé tenni a már némileg felismert cél felé, akkor küldé neki a Mindenható azt a férfit, aki, mintegy mennyei ihletre, tisztán látva maga előtt nemzetének a világtörténelemben Isten által rendelt helyzetét, erős kézzel annak elfoglalására vezérlé azt.

Ez a férfiú sz. István volt, Magyarországnak első s igazán apostoli királya, e honnak igazi megalapítója, katolikus Anyaszentegyházunknak dicsőült bajnoka, hazánknek védszentje, akinek véghetetlen hálával tartozik a magyar; mert ő tette nemzetté s ő adá kezébe az eszközöket, hogy mint ilyen fentarthatja magát s fenn is fogja magát tartani mindaddig, míg szent István szelleme lebeg felette, míg azon irányban halad, melyet szent István tűzött eléje!

De minő irány ez? Ezt szükséges tudnunk; de ha megtudtuk, nagy megnyugtatónkra is szolgál; mert kétségtelen, hogy a szent István kijelölte úton haladva, jó keresztények is vagyunk, de jó hazafiak is; — a felett pedig elmélkedni: hogy mit tegyünk, ha jó hazafiak, de egyúttal igazi keresztény-katolikusok is akarunk lenni és maradni, bizonyára a templomba való dolog, különösen most, midőn az Anyaszentegyház a rendesnél sürgősebben felhív minket arra, hogy keresztény kötelességeinkkel ismét egyszer tisztába jöjjünk.

De ismét kérdem: mely irány az, melybe szent István indítá a magyar nemzetet s melyet követnie kell végig, ha fenn akarja magát, — amint kötelessége, — tartani?

Ezen irányt az első apostoli király világosan és félreérthetetlenül kijelölte akkor, midőn a nemzetet a katolikus Anyaszentegyház karjai közé vezette. . . . Nem véletlenségből történt ez, nem is közönséges politikai számításból tette ezt a szent király, mintha például a byzanti császárok hatalmától nagyon is kellett volna tartania s azért keresett volna szövetségest a nyugati Egyházban! Ama byzanti császároknak hatalma és ereje akkor is már csak inkább látszólagos volt, mint igazi, hanyatlását leginkább az idézvény és mozdítván elő, hogy, a helyett, hogy birodalmukat helyesen kormányozták volna, egyeseket kivéve, mindnyájan a római-katolikus hit ellen törtek, pártolván részint szándékosan, részint gyengeségből minden eretnekséget, mely azzal szemben bármely czímen ellenséges állást foglalt el. Így tehát ezektől már nem kellett tartani a szomszéd államoknak; sőt több, még szent István kora előtt élt császárnak ránk maradt iratai egyenesen s világosan tanubizonyságot tesznek arról, hogy ők a magyarok hadi erejét nagyon is ismerték, méltányolták s tartottak tőle.

Ezekről tehát, mondom, nem kellett sz. Istvánnak félnie, nem is ezeknek hatalma ellen biztosítania népét az által, hogy a *római-katolikus* szent hit felvételére birta, hanem az onnan könnyen átcapható gonosz szellem, a hibás észjárás, a tévtanok és tévhit ellen kellett s akarta azt apostoli szent királyunk biztosítani, *ezek* ellen keresett szövetséget a *római* Szentszéknél, Péter utódjánál, a római Anyaszentegyház kebelén!

Nem úgy áll tehát a dolog, hogy szent István a magyar nemzetet csak amúgy általán »kereszténynyé« akarta volna tenni — nem! — Ő tüzetesen és határozottan, egyenesen és kizárólag *római-katolikussá* akarta tenni, azért fordult a pápához, azért csak római-katolikus hitküldéreket eresztett be az országba, azért került, — miről törvényei és egyéb intézkedései tanúskodnak — szigorúan mindent, mi a tévtanoknak a közéletnek bármely terén akár csak a legkisebb részt is nyitotta.

volna a bejuthatásra. Azért inti fiát, sz. Inre hercegeget, hogy minden törvényeinek alapja mindig a *szent hit* legyen; — annak szelleme lengje át összes rendelkezéseit, ez legyen a vezéreszme, mely szerint népét kormányozza.

De hogy kétség ne legyen, mit ért ő ezen *szent hit* alatt, megmondja határozottan, hogy ez alatt a *római-katholikus* vallást érti. »*Azt tanácsolom Neked, azt kötöm lelkedre, édes fiam, — így szól hozzá azon szívreható intelemben, mely századokon át teljes érvényben volt törvénykönyveinknek élén állott, — hogy buzgón tartsd meg és védelmezd a katholikus és apostoli szent hitet...*« s mindjárt hozzáfűzi saját hite vallomását a szent király, midőn így folytatja: »*Ez a szent hit pedig, a melyről Neked szólok, édes fiam, az, hogy semmi kételynek szívedben soha helyt nem engedve, erősen higgyed és valljad, hogy egy az Atyaisten, mindeneknek mindenható teremője s egy az Ő egyszülött Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus, ki, amint az angyal jövendölé, Szűz Máriától születve az egész világ bűneiért szenvedett a keresztfán: nemkülönb egy a Szentlélek, ki a próféták, apostolok és evangelisták által szolt hozzánk; és hogy egy az Isten, teljes. fogyatkozás nélküli, részekre nem osztható.*«

Nemde, ez a *mi* hitünk, a római-katholikus hitvallás, melyet szent István ekként fiának, s benne minden leendő utódjának szívére kötött. Válogathatott volna ő mindenféle tévhitek és szakadárságok közt, melyek már az ő napjaiban is sűrűen burjánoztak köröskörül, ha azt gondolta volna, hogy ezekkel jobban lehet kormányozni és népét boldogabbá tenni; de nem válogatott! — hanem felajánlva országát a Boldogságos Szűz Máriának, az egy s egységes, szent római-katholikus és apostoli Anyaszent-egyház karjai közé vezette nemzetét, meg lévén, mint Istentől igazán felvilágosított király. győződve arról, hogy csak ezen egyház adja meg a népeknek az igazi hitet s ezzel a valódi keresztény polgárosodásnak kincseit, — oly két dolgot, mely természeténél fogva fenn

fog állani, míg e földgömb forog, mert magvait Isten Fia hinté el s mely ép ezért egyedül képes, erős és virágzó létet biztosítani e nemzetnek addig, míg Isten Fia megmásíthatatlan hagyományait tiszteletben tartja.

S ezt akará sz. István, midőn Imre fiát arra inti, hogy a római-katolikus hitet vallja; — de ne csak személyében vallja, hanem nemzete közt is terjeszsze, erősítse s védelmezze meg minden, bárhonnan érkező támadás ellen; — ha azt akarja, hogy a magyar nemzet boldog, fennállása biztosítva, hogy művelt és hatalmas legyen!

S az is volt a nemzet, míg szent István hagyományait tisztelé. . . .

Mi tehát, kik itt ez országban még ma is, annyi száz meg száz esztendő múlva, szent István nyomdokain haladni hazafias lelkesedéssel kívánunk, kik azt óhajtjuk, hogy a nemzet nyerje vissza hajdani fényét, dicsőségét, hatalmát és becsületét, — mi nem tehetünk egyebet, nem tehetünk jobbat, mint hogy intelmét és példáját követve, katolikus szent hitünket valljuk és gyakoroljuk.

Krisztus Urunk hite ez, Kedves Híveim! már a neve is mutatja. »*Keresztény*« hitnek nevezzük azt, mert Krisztus és az ő szent keresztjének hitét valljuk, annak a szent keresztnek hitét, melyen Megváltónk érettünk, az egész világért, mint szent István helyesen mondja, szenvedve, saját vérével szentelé, erősíté meg azt. De nemcsak keresztényeknek mondjuk magunkat, hanem *római-katolikus keresztényeknek*, — mert mi nem fogjuk rá Krisztus Urunkra: »ezt tanította, ezt pedig nem«... hanem mi határozottan *tudjuk*, mit tanított, mert hite és tanítása, biztos örízet alatt van letéve a *római-katolikus Anyaszentegyházban*, melynek gyermekei, s ezért Isten jóvoltából, *római-katolikusok* vagyunk, mint volt szent István is.

Krisztus hite tehát a mi hitünk! Ehhez ne engedjünk hozzátoldani; de ne is engedjünk elvenni belőle semmit. Azért óvakodjunk azoktól az emberektől, a kik

erőszakot akarnak tenni eszünkön és szívünkön, azt állítván: »ez vagy az nem tartozik a hithez. . . . Te azért maradsz keresztény, ha egyházad e vagy ama parancsát meg is szeged, vagy semmibe sem veszed« . . . óvakodjunk, mondom ezektől, s ilyenek hallatára azt kérdezzük magunktól: »a mire ez csábítani akar — benne van-e az én hitemben?... így tanítja-e ezt az Anyaszentegyház? . . . Így hirdette-e Krisztus Urunk?...«

S ha a válasz ezekre a kérdésekre tagadó, — akkor tudjuk, hogy a csábító hazudik, hogy utána indulni nem szabad! Mert Krisztus Urunknak igazsága csak *egy* lehet, — az, a melynek birtokában mi, *római-katholikusok* vagyunk — egy és osztatlan, egy és oszthatatlan, — nem lévén a hit dolgában semmi sem mellékes, mert *Isten szájából jő üdvünk szent ígéje, s mindennek, a mit mi katolikusok hiszünk, Ő a szent szerzője*, a mint ép oly szépen, mint helyesen zengi az egyházi ének, melyet egyformán megérthet mindenki, úr és szolga, gazdag és szegény egyaránt.

De époly könnyen megértheti s meg is jegyezheti mindenki magának azt, a mit mint katolikusoknak tudnunk és hinnünk kell a végett, hogy örökre üdvözlünk; ime ezek azok: hogy van Isten, legfőbb igazságos bíró, ki a jót megjutalmazza, és a gonoszságot, a bűnt bünteti; — ki a mennyet s földet és mindent, a mi van, semmiből hozta létre, vagyis teremtette és kormányozza, azaz bölcseséggel és atyai szeretettel mindennek gondját viseli;

hogy továbbá ezen *egy* Istenben három személy vagy; mindhárom öröktől fogva, személyökre nézve ugyan különbözök; de lényegre nézve mind a három egy — egyik sem idősebb, egyik sem hatalmasabb a másiknál, *egy* lévén bennök a hatalom, bölcsesség és szeretet; mert az Isten csak *egy*;

e három isteni személy az Atya, a Fiú és Szentlélek, kik közül a második, az Atyától öröktől fogva született Fiú az időben emberré lett, testet és lelket

vevén fel, olyant, minő a mienk, mindenben hasonló hozzánk, kivéve a bűnt;

s ezt azért tevė, hogy érettünk szenvedvén, és a keresztfán érettünk meghalván, minket Istennel ismét kibékítsen, s a bűntől s örök kárhozattól megszabadítson, s hogy ekként az ő kegyelméből ismét boldogok lehessünk; — vagyis egy szóval: hogy minket megváltson s halhatatlan lelkünknek, a majdan feltámadandó testtel együtt az örökkévaló boldogságot ismét vissza-nyerje; —

mert, — s ezt is elengedhetetlenül szükséges tudnunk és hinnünk: lelkünk halhatatlan, s arra, hogy az örökkévaló életre érdemeket szerezhessünk, szükségünk van Istennek, Krisztus Urunk által visszaszerzett malasztjára, melylyel őszintén és buzgón közre kell működnünk.

Ime, Krisztusban szeretett Híveim, ezeket tudnunk és hinnünk okvetetlenül szükséges, mihelyt eszünk használatához jutottunk, ha keresztény-katholikusok lenni s örökké üdvözülni akarunk; kevés mindössze, de végzetetlenül fontos; — olyannyira, hogy a ki ezeket nem tudja, még a szent gyónásban sem oldozható fel; mihez még az is járul, hogy minden katolikus ember köteles tudni és ismerni a Hiszekegyet, a Miatyánkot, az Istennek tíz és az Anyaszentegyház öt parancsát, valamint a hét szentséget is, mint megannyi látható jeleit ama láthatatlan malasztnak, melyet Krisztus Urunk a mi megszentelésünkre rendelt.

Ime ez szent hitünknek veleje, és hitbéli kötelességeink rövid összefoglalatja; a ki ezeket az Anyaszentegyházzal egyetemben hiszi, tudja, vallja és gyakorolja, az keresztény-katholikus ember, annak van észszerű hite.

Ilyen igazán észszerű, vagy mint sz. Pál apostol — Róm. XII. 1. — mondja, ilyen igazán okos a mi katolikus hitünk; mert mi nem halandó, gyarló emberek után indulunk, kik tévedhettek, s csakugyan tévedtek is, midőn mint holmi új vallások alapítói tolták fel magukat; — mi nem is a holt betüből fürkészszük,

kutatjuk hitünket, olyanból, melyet mindenki úgy magyarázhat, amint neki tetszik; hanem mi mindenben az egy eleven és legfőbb tekintély után indulunk, Isten után, ki: — Zsid. I. 1. — *»Sok rendben és sokféleképen szólván hajdan az atyákhoz a próféták által, legutóbb Fia által szólott hozzánk«*, ki mint a világ Tanítója hirdeté menygyei Atyja akaratát, gondoskodván Anyaszentegyháza által arról, hogy az a világ végeig hibátlanul és helyesen tudomására juthasson mindenkinek, a ki jóakarattal és engedelmes lelkülettel hajlandó azt szívébe fogadni; — észszerű és okos a mi hitünk, mert Istentől származik, a ki a véghetetlen igazság és mindentudó bölcsesség, ki sem meg nem csálhat, sem meg nem csalathatik, s ezért mondja a káté, hogy a keresztény-katholikus ember hite természetfölötti világosság. Isten ajándéka és Istentől belénk öntött erény, mely által igaznak tartjuk mindazt, mit Isten kinyilatkoztatott és Anyaszentegyháza által, hogy higgyük, élénk ad.

Látjuk ebből, mily nagy kincs ez a katolikus hit, melyet szent István szerzett ez országnak. Nagy kincs felett pedig féltékenyen, éberén és aggódva szoktunk örködni; úgy azért, hogy a rossz emberek el ne rabolják tőlünk, valamint azért is, nehogy gondatlanságból elveszítsük. Ha pedig ezt tesszük közönséges, földi, mulandó birtokkal, mennyivel inkább illik, sőt kell azt tennünk a legmagasztosabb, legdrágább kincsünkre, a mi szent hitünkre nézve, melytől örökkévaló üdvösségünk függ.

E kincset el akarja tőlünk rabolni mindenki, a ki olyasmit követel tőlünk, olyas valamire akar minket bírni vagy kényszeríteni, a mi szent hitünk bármely ágazatával s az abból eredő erkölcs tan törvényével ellenkezik. Az ilyennek ne engedjünk, bármivel hitegessen, bármikép fenyegetsen is bennünket; mert így szól az isteni Üdvözítő: — Máté, XVI. 26. — *»mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?...«*, s az apostolok fejedelme, Péter, — Ap. Csel. IV. 21. és V. 29. — midőn az igazságtalan bírák

mindenféléképen megfenyegették őt, azt mondván szemökbe: »*Ha méltó-e az Isten színe előtt inkább titeket hallgatni, mint az Istent? magatok ítéljétek meg*«..... és ismét: »*Az Istennek inkább kell engedelmeskedni, mint az embereknek.*«

Igy kell szent hitünket megvédelmeznünk; — de ne csak a gonosz emberek, hanem saját önmagunk ellen is; saját hibáink, fogyatkozásaink, saját vigyázatlanságunk és hanyagságunk ellen, különben elvesztjük a hitnek ajándékát, mely Istentől származik, vagyis, mint Pál apostol mondja: — Tim. I. 1, 19. — a hitre nézve hajótörést szenvedünk; minő hajótörést szenvedtek sokan, a kik ma nap a szegény népet apáitól öröklött hitétől mindenféle módon, szóval és írásban eltántorítani iparkodnak, utódai lévén ők azoknak, kiktől ugyanez a nagy apostol óvá a híveket — Fil. III, 18. — írván: »*sokan élnek úgy, kikről gyakran mondtam nektek (most pedig sirva is mondom), mint Krisztus keresztségének ellenségei.*«

Vigyázzunk tehát magunkra, Krisztusban szeretett Híveim, hogy úgy ne járjunk, mint ezek, »*kiknek végök a veszedelem*« — u. o. — vigyázzunk, nehogy a magunk hibája által elveszítsük az igaz hitet s ezért gyakran ismételjük magunkban, a mit a káté felel ezen kérdésre: mi viszi az embert az igaz hitnek elvesztésére?...

Azt feleli ugyanis: Az igaz hitnek elvesztésére viszi az embert először is a *kevélység*, midőn szót nem fogadván az Isten rendelte tanító tekintélynek, a maga fogyatékos okoskodásával kezdi a hit szent titkait feszegetni, bizonyítván ekként, hogy hite nem erős és állhatatos, mi által már is eltávozott az élő Istentől; —

a hit elvesztésére viszi továbbá az embert az imádságnak, isteni szolgálatnak és egyéb vallási kötelességeknek elhanyagolása, mert nem találkozáván Istenével, lelkétől megvonja a szükséges szellemi eledelt, minek folytán lassan-lassan kialudván szívében a vallásos szent lelkesedés, fokról-fokra süllyed a hitközöny örvényébe, oda, a hol a hit elvesztésének harmadik főoka, mint egy pré-

dára kész ragadozó állat lappang: a kereszténytelen gonosz élet.

De van még egy oka a hit elvesztésének, a mire különösen napjainkban figyelmeztetni akarlak, Kedves Híveim, s ez, — hogy magának a katekizmusnak szavaival mondjam el: »a rossz könyvek (mi alatt bármi nyomtatott dolgot lehet érteni) olvasása és a rossz emberekkel, a vallás-gúnyolókka való társalkodás, azokkal kötött barátság, házasság«: — ezek azok, mik nem ritkán még a hitnek elhagyására is vezetik az olyant, a ki nem vigyáz, a ki nem hallgat Istennek. az Anyaszentegyház által hozzá szóló, intő szavára.

Örködjünk tehát magunk felett, Krisztusban szeretett híveim, örködjünk szent hitünk felett, s pedig kettős okból: saját halhatatlan lelkünk üdvé, de aztán a haza boldogsága miatt is. Mert jó, az Isten szent akaratával megegyező törvényt tisztelő, mindenkinek a mivel tartozik, — *nem a büntetés miatt, hanem a lelkiismeretért* (Róm. XIII. 13, 5.). megadó honpolgáresak az lehet, a ki Krisztusnak igaz tanítványa, s ebben fekszik a mi szent vallásunk honalkotó és a hont fentartó ereje; mert midőn azt tanítja, (Róm. XIII. 1. s kk. v.) hogy *nincs hatalmasság, hanem csak Istentől*, azaz, hogy minden hatalom Istentől származik, a felsőbbség iránti, minden jóban nyilvánuló engedelmességet vallásos kötelességgé teszi, intvén egyúttal az utóbbit, hogy ő is *Isten szolgálója a nép javára*, a mi annyit tesz, hogy a kezében levő hatalmat másképp ne használja, mint a reá bizottak földi s mennyei javának előmozdítására. Ezen alapszik az államok és népek boldogsága: ha, a kik parancsolnak, Isten nevében s Istennek tetsző dolgot parancsolnak; — a kiknek pedig kötelességük engedelmeskedni, Isten kedvéért engedelmeskednek, s jó lélekkel, mert lelkiismeretők ezt megengedi. Erre kellene törekednie, s e vállvetett nemes törekvést áldott siker fogja koronázni, mihelyt a nemzet közéletét, az állam törvényeit a kereszténység szelleme lengi át, az a szellem, mely által

vezérelve alapítá sz. István e hont, hogy addig álljon fenn és virágozzék, míg ahhoz hű marad.

S ebben van egyedüli reményünk a jövőre nézve, hogy ugyanis a Mindenható jóságos Isten, ki e hazát egy ezredév óta, annyi baj és viszontagság közt fentartotta, most sem vonandja vissza kezét, hanem tekintve e nemzetnek a keresztény hit fentartásáért annyi vérontásával hozott áldozatait s szerzett érdemeit, meghallgatja, a kinek első szent királya felajánlotta: a Bold. Szűz Mária, Magyarország védasszonyának közbenjáró könyörgéseit, s magának a szent királynak magas trónusa előtt való szüntelen kérelmeit, s meg fogja hallgatni a mi esdekléseinket is, midőn tornác és oltár között így fohászkodunk hozzá: »*Engedj, Urám, engedj meg a Te népednek, s ne add örökségedet gyalázatra*« — Joel 2, 17. — ments meg minket s tarts meg szent vallásunkban, hogy a Te hited világosságánál járjunk az üdv ösvé-nyeiben. Amen.

Kelt 1896. Jézus legszentebb Nevének ünnepén.

VIII.

EPERJESI EGYHÁZMEGYE.

*Dr. Vályi János eperjesi görög-katholikus püspök
körlevele.*

Ezer évvel ezelőtt váratlanul megjelent a Duna és Tisza folyók által átszelt földterületen egy eddigelé kevésbé ismert, mindjárt megjelenése alkalmával általános rettegéssel fogadott harczias nép. mely rövid időköz alatt elfoglalta ezen egész földterületet, rajta elhelyezkedett s száz év leforgása alatt sokszor háboríttatván békés letelepülése s állami berendezkedésében, az itten talált nemzetiségekkel egyetemben az európai művelt nemzetek sorában tekintélyes állást biztosított a még most is élő, nagy tettekre hivatott maradékainak.

Ezen lovagias magyar nemzet nemes büszkeséggel és örömtelt szívvel készül a folyó évben megülni ezredéves fennállása, illetve ide történt bejövetelének és letelepülésének magasztos emlékét, s kegyeletes szívvel megemlékezvén a hon megalapításában fáradozott ősök-ről, a legőszintébb szívvel hálát rebeg a minden jók bőkezű osztogatójának, a magyarok jóságos Istenének, azon meghálálhatlan kegyelméért, hogy annyi balsors. véghetetlen nehéz küzdelem, a megsemmisítéssel fenyegető, legvadabb módon pusztító ellenségek beütései daczára, azt nemcsak folyton épségben fentartani, de egyszersmind a hatalomnak és jólétnek igen sokak által méltán irigyelhető fokára emelni kegyeskedett.

Ez minden bizonynyal és minden kétséget kizárólag csakis azon legbölcsebb apostoli buzgalmat tanusító

intézkedésnek köszönhető, melytől vezéreltetve, e drága honnak első, egyszersmind szent életű keresztény királya, szent István, hazáját és népét nemcsak a mai napig fennálló böles és igazságos, de az azóta alkotott törvényeknek alapjául szolgáló törvényekkel ellátni; de azonfelül mintegy látnoki szent ihlettségénél fogva előre látván a minden képzeletet felülmúló kemény megpróbáltatások hosszú láncolatát, a leghathatósabb és kiapadhatatlan segélyforráshoz, a ledönthetlen védfalhoz és üdvösségünknek szilárd talpkövéhez folyamodni, hazáját és nemzetét Isten legszentebb szülőanyjának, a boldogságos Szűz Máriának hathatós pártfogásába ajánlani elkerülhetetlenül szükségesnek tartotta.

Bizonyára csakis ezen leghathatósabb pártfogásnak köszönhető azon örvendetes esemény, hogy annyi és súlyos csapások s legkeményebb megrázkódtatások dacára, melyek e hazát számtalanszor végveszélylyel fenyegették, mind e napig él a magyar nemzet, s viruló hazájához, nemkülönben koronás apostoli királyához törhetlen hűséggel ragaszkodhatik.

Ezen legbölcsebb intézkedésnek élénk tudata, az abból folyó édes megnyugvás és az isteni Gondviselésbe helyezett erős bizodalom ösztönözte a magyar népet hősiecskelekedetekre s a legnagyobb csapások békés elviselésére. Ez óvta meg a kétségbeeséstől, ez adott izmainak erőt és fegyverének rettegett hatalmat. Ezen édes hit bátorította szent Lászlót Cserhalomnál a vad kúnokkal vívott elkeseredett harczában, és segítette fényes győzelemre. Ezen mennyei segítségnek élénk tudata villogtatta Nagy Lajos magyar király győzelmes fegyvereit három tenger határai között, s hogy az általa elért bámulatos sikereket egyedül ezen mennyei segítségnek köszönhette s ez mily erős meggyőződésre érlelődött szívében, mutatja azon kegyeletteljes intézkedése, melylyel a török hadak felett aratott fényes győzedelme után a boldogságos Szűznek, Isten szülőanyjának képét dicsőségesen lobogó hadi zászlóira ráfestette, annak tiszteletét

és a hozzája való ragaszkodást győzelmes seregeinek szent kötelességévé tette s országában mindenütt terjesztette.

Nem hallgathatom el az utólérhetetlen hős hadvezért, Hunyady Jánost, a pogány törökök rettegett ostorát, kinek a boldogságos Szűz irányában folyton táplált legőszintébb tisztelete s hozzá folyton intézett forró imái megszerezték neki s hazánknak a legfényesebb győzelmeket.

Szóval, a boldogságos Szűz hathatós pártfogásának sikerdús, kézzelfogható nyomait látjuk kifejezve hazánk népének egész történetében. E pártfogás hódolatteljes elismerésének folyton kifejezést adni igyekeztek a koronás fejedelmek, az ország főbbjei, városok, még a szerény falvak is, midőn Szűz Mária tiszteletére templomokat emeltek, ünnepeit nemzeti kegyelettel megülték, szent képét pénzekre verették, házaikra illesztették, s minden elképzelhető módon legmélyebb tiszteletük s hálás ragaszkodásuknak világos jeleit nyilvánították.

A Kárpátok zordonabb déli lejtőin lakó őseink az ide bejött idegeneket annál is inkább testvéri szívvel fogadták, mert Béla király névtelen jegyzője által feljegyzett adatok szerint, rokon testvéreik útközben a magyarokhoz csatlakoztak, azoknak e hon elfoglalásában segédkeztek és velük a harcziás küzdelmeket készségesen megosztották; bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy Árpád, a magyarok fővezére, Zalán, a nyugati szláv nép fejedelméhez követeket és ajándékokat küldvén, a fejedelmné számára szolgálattételül tizenkét ruthén leányt küldött, kiket az nagy örömmel fogadott.

A későbbi idők folyamán, I. András, Kálmán, IV. Béla és Kún László magyar királyok uralkodása alatt ismét történtek bevándorlások; különösen nagyobb mérvet öltött az Nagy Lajos király uralkodása alatt, midőn Korjatovich Tivadar a XIV. században itten ruthénjeivel letelepedett.

Ezen körülményekből magyarázható meg népünk és a magyar testvérek között ezer év során át háborít-

lanúl fennállott testvéri jó viszony; ennek alapján megérthető népünk részéről a bejött magyar nép irányában folyton tanúsított őszinte ragaszkodás a közös haza elfoglalásában, megvédelmezésében és annak felvirágoztatásában tehetsége szerint mindenkor tanúsított készséges részvétele, melyek által a ruthén nép kivívta magának úgy a magyar haza, mint dicsőségesen uralkodó királyainak áldásos kegyelmét.

Ezen okból népünk, ha a szükség úgy kívánta és a haza biztonsága megkövetelte, készségesen ontotta vérét is a magyar testvérekkel egyetemben, részt vett a szabadságharczban, és a történelem egyetlen egy esetet sem mutat fel arra nézve, hogy a ruthén nép valaha a magyar testvérek érdekei ellen harcolt volna.

Ha tehát együttlétünk ezer év folyamán olyannyira benső s mindig testvéries volt, és az soha és semmiféle, még küzdelmes napjainkban sem ingott meg; ha szeretett magyar hazánk ma ezredéves alapításának s fennállásának ünnepélyét országszerte oly megható fénynyel tartja: ez örvendetes eseménynél nem lehet, hogy hagyományos és a magyar nemzet iránt mindenkor híven őrzött ragaszkodásunk s melegen ápolt testvéries érzületünk meg ne nyilatkozzék, és e fényes ünnepélyben méltó módon s őszinte örömmel részt ne vegyünk.

Erre következnek az ezredév megünneplésére vonatkozó intézkedések.

Kelt Eperjesen, 1896. április 14-ikén.

IX.

MUNKÁCSI EGYHAZMEGYE.

Firczak Gyula görög-katholikus püspök körlevele.

*Főtisztelendő Főesperes, Nagyontisztelendő Alesperes és
Lelkészek, Krisztusban kedvelt Fiaim !*

Szülő hazánknek, édes Magyarországnak ezeréves fennállását ünnepeljük.

Ime előttünk a nagy alkotás az ezer évet kiállott haza. Ezer év telve viharral, vészszel; ezer év annyi vérzivattal telve; ezer év telve annyi fény és árnyval; ezer év mulott el fölötte!!! S ez idő, ezer áldással és fájdalommal teljes esztendő elmulott s bár súlyok alatt sokszor vérnyomok keletkeztek, mindamellett hazánk áll, épségben és erőben!!

S mi természetesebb, a midőn szemünk előtt áll az ezeréves fennállásban ama nagy, kimondhatlan nagy jótétemény, melyben mi és édes hazánk a gondviselő Isten által részesülünk, mi természetesebb, mint az, hogy leborulva háladatos szívvvel imádjuk azt az áldott Jobbot, mely nekünk, mely hazánknek ezer esztendőt adott.

S lehet-e olyan, ki magát ezen hálaadótól józanul kivonhatná, ha behatóbb figyelembe veszi magát a tényt, az ezer esztendő fennállást?! Úgy hiszem, hogy nem. És pedig azért nem, mert hazánk saját fennállásában világos és nagyon szembetűnő módon magán viseli az isteni Gondviselés jeleit.

Edes hazánk fennállásának alapja a hit, a ker. katólikus vallás, mely nélkül rövid, ideig óráig tartó fennállás után hazánk is ép úgy megszűnt volna létezni, mint az előtte ugyanitt alapított és létezett népek és országok. Ez az újabb történetírás által teljesen elfogadott igazság.

S amint már hazánknak alapításában is a hit s Isten ekként az alap, ép úgy további fennállásában is. A hit, a ker. vallás létesítette országunkat. A ker. hit tartotta is fenn. Ezen hit adott erőt a tatár pusztítás elviselésére. Ezen hit tartotta fenn hazánkat a kétszázados török hódoltság alatt is.

Főbb vonások és csak egyes kikapott adatok ezek, s mégis annyira magukon viselik eredetöket, isteni voltukat, miszerint azt kétségbe vonni, letagadni józanul nem is lehet.

S mennyivel még nagyobbak lesznek ezen jótétemények, ha azokhoz az ezer esztendő keretét vesszük!?

Istenem! Ezer esztendő egy országnak, mily ropant isteni ajándék!!

Hány és hány nemzet lép föl a történelemben. Országot és hazát alapítanak. Feladatukat, rendeltetésüket még tán jobban is betöltik s mégis, nem hogy ezer esztendő, de egy pár évszázad alatt megszűnnek létezni, sokszor idestova minden nagyobb külső ok nélkül.

E gondolattal kell tekintenünk a nekünk nyújtott ezer esztendőt. E gondolattal kell néznünk azt, hogy hányszor és hányszor volt hazánk külellenség avagy belviszály által magában létezésében is annyira megtámadva, miszerint emberileg úgy látszott, hogy meg kell szünnie; emberben segítség, remény nem látszott; a végromlás kikerülhetlennek tűnt föl. S ime! mindezen bajokat meggyőzve, ma ezeréves fennállását ünnepeljük!!

A ki Istent hisz, a kinek erős hite van, hogy az Úr Isten gondviselését kiterjeszti ép úgy az egyes nemzetek, népek és országokra, mint az egyes emberekre, az mindezen tényekben is, csak ugyanezen isteni Gond

viselés szembeszökő jeleit és jótéteményeit látja, mert mindezen tények így tekintve összefüggő, szerves egész képeznek, melyet végzet, véletlen nem is képes magyarázni, s megfejtésökre Istenre, személyes gondviselő Istenre van szükség.

S ha ezt így megismertük, csak természetes folyomány az, ha szívünk egész teljéből hálát adunk Istennek jótéteményeért.

Hálaadással tartozunk mindnyáján, a kik e közös hazának vagyunk gyermekei, hisz hazánk életéről, ezeréves fennállásáról van szó.

Hálaadással tartozunk mi is, mint e hazának, ez édes anyának gyermekei. Mert Magyarország hazánk nekünk. Őseink, eleink a hon alapításában is tevékeny részt vettek. Kievből jöve egyesült erővel küzdöttek a honfoglaló magyarokkal az oroszok is s velök egy közös hazára találtak. Ezen egy közös hazának lettek gyermekei azok is, a kik későbbben telepedtek be. S nem mint alávetett szolga, de mint osztályos testvérnépek voltak őseink e hazában. jó és balsorsot egyaránt megosztva. Mi nekünk magyar oroszoknak Magyarország valódi hazánk volt mindig. Kebelén születve, alkotmány, jogai s törvényeiben részesülve s általok védve egyaránt résztvettünk a haza, az édes szülő haza áldásaiban. Szabadság, egyenlőség és testvériség volt mindig osztályrészünk úgy vallási, mint polgári tekintetben. Keleti szertartásunk szabad gyakorlata, független s a törvény keretén belül önálló polgári és nemzetiségi létünk ennek nyilvános és kétségbevonhatlan tanújelei.

Szívünk mélyéből, őszinte hála érzelmekkel mutatjuk tehát be hálaadásunkat az Egek Urának! Őszinteség, háladatosság, köszönet és szeretet legyenek ezeréves hálaadásunk kísérői és hű kifejezői.

Adjunk hálát a múltért s kérjünk segílyt és áldást a jelen- és jövőre!

Kérjük különlegesen Isten kegyelmét arra, hogy szent hitünkhöz, mely hazánk ezeréves fennállásának

nyilván alapja, szilárdul és tántorithatlan hűséggel ragaszkodjunk, főleg a jelen keresztényellenes korszellem és általa szült áltudomány által létrehozott válságban! Kérjük, hogy hazánkat e válságok közepette hitében megtartani és megerősíteni és biztos kézzel kormányozva révpartra vezetni kegyeskedjék!

Kérjük Istent, növelje és erősítse hűségünket hazánkhoz, hogy jó és balsorsban törhetetlen hűség és ragaszkodással viseltessünk ő hozzá, mint nevelő dajkánk, mint szülő anyánkhoz!

Kérjük a Mindenhatót, erősítse s tegye nagygyá hazánkat, úgy belül fiaiban, polgáraiban, mint kívül az idegenekkel, más népekkel szemben!

Kérjük őt, hogy tartsa, óvja és segítse apostoli, koronás Királyunkat, családját és az egész uralkodó házat! Egyesítse őt minél bensőbben hazánkkal! Szeretet- és valódi hűségben részesüljön minden alattvalója részéről! S Istennek áldása legyen uralkodásán!

Kelt Ungváron, 1896. április 13-ikán.

A KALOCSAI ÉRSEKI TARTOMÁNYHOZ

TARTOZÓ

EGYHÁZMEGYÉK FŐPÁSZTORAINAK

KÖRLEVELEL.

I.

KALOCSAI ÉRSEKI EGYHÁZMEGYE.

Császka György kalocsai érsek körlevele.

*Krisztusban szeretett híveimnek üdvöt az Úrban és
főpásztori áldásomat.*

Hitünk kétségtelen igazsága, hogy mindennek, amik e világon vannak, a megszámlálhatlan sokaságú és mérhetetlen nagyságú égi testektől a legparányibb por-szemig, az ég boltozatát elborító felhőktől a fűszálon rezgő harmatessepig, az óriás elefántoktól a földön kuszó féregig, a leghatalmasabb országtól a legkisebb kunyhóig, a királytól a koldusig, az aggastyántól a csecsemőig — minden és minden Isten végtelen bölcseségű, végtelen jóságú atyai gondviselésének van alávetve. Isten bölcseségéről mondja a Szentlélek, hogy: »elér az végtől végig erősen és mindent kellemesen elrendez,«¹ hogy »a kicsinyt és nagyot ő teremtetten és egyenlőképen van neki gondja mindenekre.«² Isteni Mesterünk pedig e szavakkal irányítja figyelmünket Isten szerető gondviselésére: »Tekintsétek — úgymond — az égi madarakat; ezek nem vetnek, nem aratnak, sem a csűrökbe nem gyűjtenek; és a ti mennyei Atyátok táplálja azokat. Nem vagytok-e ti azoknál becsesebbek?«³ Szépen fejezi ki ezen igazságot sz. Ágoston, mondván: »Isten nemcsak az eget és földet, nemcsak az embereket és angyalokat, hanem a parányi és megvetett féregnek belső részeit, a madárnak

¹ Bölcs. 8. 1.

² Bölcs. 6, 8.

³ Máté 6, 26.

pelyhét, a fűnek virágát, a fának levelét nem hagyja el, hanem összetartja alkatrészeit.¹ Ugyanezen igazságot bizonyítja továbbá emberi józan eszünk, mely nem tudja elképzelni, hogy ez a nagy mindenség egy végtelenül böles és mindenható kormányzó nélkül fönnállani és bámulandó működését folytatni képes lenne. De ugyanezt bizonyítja mindegyikünknek saját élettapasztalása is. Ki volna közülünk ki önmagán már számtalanszor ne tapasztalta volna isteni Mesterünk amaz állításának igazságát, hogy fejünk hajszálai is meg vannak számlálva, és egy sem vész el² azok közül Isten akarata nélkül.² Ha figyelemmel tekintünk vissza lefolyt életünkre, mindegyikünk észre fogja venni azon gyengéd atyai kéznek nyomát, mely őt lépésről lépésre vezette a számára kitűzött cél felé, gondosan elhárítá útjából a felmerülő nehézségeket, kiragadá a testi vagy lelki veszély örvényébe süllyedőt, felemelé az elbukót, támogatá a lankadót, bátorítá a csüggedőt és büntető vesszejével sújtá — hogy megjavítsa — a vétkezőt.

A világtörténelem arról tesz tanuságot, hogy az isteni Gondviselés ezen gondos, szeretetteljes vezetését nemcsak egyes emberekkel, hanem egész nemzetekkel szemben is gyakorolja. A nemzetek is születnek és meghalnak, mint az egyes emberek. A nemzeteknek is van gyermek-, férfi- és aggkoruk, van jó- és balsorsuk, vannak jó és rossz tulajdonaik, vannak szellemi és erkölcsi hajlamaik és fogyatkozásaik, vannak erényeik és bűneik, vannak komoly, higgadt és könnyelmű vagy szenvedélyes időszakaik. Van továbbá Istentől kiszabott feladatuk, hivatásuk, életcéljuk, melynek elérésében ép úgy vezéreltetnek Isten áldó vagy sújtó, de mindig szerető keze által, mint az egyes emberek. »Az Úr erőt ad népének; az Úr megáldja népét békességben.«³ »Harag-

¹ De Civit. Dei. V. cap. 11.

² Luk. 12, 7. és 21, 18.

³ Zsolt. 22, 11.

ban összezuzod a népeket Isten.«¹ »Te ítéled a népeket igazságban, s a nemzeteket a földön kormányzod.«² És valamint az egyes embernek, úgy egy egész népnek is jóléte, dicsősége, boldogsága attól függ, vajjon az Istentől elébe tűzött czélt felismerte, hivatását megértette, annak betöltésére komolyan törekedett-e? Vajjon Istent legfőbb urául elismerte, magát törvényének alávetette, Őt buzgó szívvel tisztelte és szolgálta-e? »Boldog a nemzet, melynek Istene az Úr.«³ »Az alázatos népet megmented és a kevélyek szeméit megalázod.«⁴ »Figyelmezzetek, én népem, az én törvényemre, hajtsátok fületeket az én szám ígéire.«⁵ »Az igazság fölemeli a nemzetet, a bűn pedig szegényekké teszi a népeket.«⁶

Az isteni Gondviselés ezen bámulandó munkálkodását hálás szívvel szemléljük, Krisztusban Szeretett Híveim! forrón szeretett drága magyar nemzetünk történetében is. Isten végtelen jóságából immár ezer esztendeje annak, hogy daliás őseink elhagyva Ázsia kietlen vidékeit e szép hazában telepedtek meg. Az egész ország a Kárpátoctól Adriáig, a királytól a napszámosig, a főúri palotától a szegények kunyhójáig örömtől repeső szívvel, hazafias lelkesedéssel készül az ezeréves nemzeti jubileum megünneplésére.

Nekünk keresztény katolikusoknak kétszeres okunk van az általános örömben, a közlelkesedésben részt venni. Hisz, midőn a honfoglalás millenniumát ünnepeljük, egyszersmind a keresztény vallás áldásos diadalának emlékeztétét dicsóítjuk. Az isteni Gondviselés, mely Dániel próféta szavai szerint »megváltoztatja az idöket és idöszakokat, megszüntet és alkot »országokat«⁷ mely,

¹ Zsolt. 55, 8.

² Zsolt. 66, 5.

³ Zsolt. 32, 12.

⁴ Zsolt. 17, 28.

⁵ Zsolt. 77, 1.

⁶ Péld. 14, 34.

⁷ Dán. 2, 21.

mint sz. Pál mondja, »azt akarja, hogy minden ember« — tehát minden nép is — »üdvözüljön és az igazság ismeretére jusson«,¹ végtelen irgalmában épen a honfoglalást használta fel eszközül arra nézve, hogy őseink már kilenczszáz év előtt eljutottak a keresztény hit világosságához, holott egykori fajrokonai és szomszédaik részben még most is a sötétségben és a halál árnyékában ülnek,² és talán még nagyon sokáig kell e szomorú állapotban sinlődniök, míg számukra is felkél az igazság napja.

És mily csodálatosak az isteni Gondviselésnek útjai, melyeken kiválasztott magyar népét Krisztus aklába vezeté. A kilenczedik század derekán őseink még a távol Ázsia sivatagjain laktak, hova az európai hithirdetők még csak századok múlva voltak elérkezendők. Ámde Isten kifürkészhetlen végzésében elhatározta, hogy e nép már rövid idő múlva lelkes követője legyen az Ő szent Fia tanításának, buzgó tisztelője a Boldogságos Szűz Máriának, önfeláldozó hősies oltalmazója és védbástyája legyen a keresztény polgárosodásnak. És ezen végtelen irgalmú végzésnek teljesülése végett az ázsiai pogány magyaroknak az európai keresztény államok tőszomszédságába, a Kárpátok aljába való áttelepítését határozta el. Őseinket régi hazájokban egy megmagyarázhatatlan vándorlási vágy szállja meg. Nyugat felé indulnak és azt hiszik, hogy ott a messze távolban egy szebb hazát termékeny rónákat, haldús folyókat, vaddal bővelkedő erdőségeket, maguk számára szép paripákat és fényes fegyvereket, nejeik számára ékes ruhákat és csillogó ékszereket, barmaik részére kövér legelőket mennek keresni. Pedig öntudatlanul a mennyei haza keresésére, az evangéliumi lelki tápláléknak, a keresztség üdvhozó vizének, a megszentelő malaszt fényének, szóval a keresztény vallás megbecsülhetetlen kincseinek föltalálására indultak.

¹ I. Tim. 2, 4.

² Luk. 1. 79.

Pusztaszeren megkötik a vérszerződést azon hiszemben, hogy a nemzeti főhatalomnak Árpád nemzetségére való ruházásával kormányzati és vallási ősi intézményeiknek fönmaradását biztosítják: holott ezzel tulajdonképen sz. István, immár kilencz százados trónjának alapját vetik meg, mely úgy vallási mint belkormányzati szempontból egészen új alakulásoknak központjává lesz.

Pusztítva és rombolva barangolják be Európa többnyire már keresztény államait, virágzó városokat és falvakat dúlnak fel; szép templomokat és kolostorokat perzselnek fel és nem is sejtik, hogy ezzel rohamosan siettetik azon időnek elérkeztét, mikor az ő unokáik is ily városokban és falvakban fognak lakni; mikor ezeket a keresztény papok és szerzetesek szintoly szép templomokban fogják az üdv ígéire oktatni; mikor az ország minden részében épülő díszes zárdákban az ő saját fiaik és leányaik fognak a keresztények Istenének újatos zsolozsmákat zengedezni.

Ime mily örömdetes módon tapasztaljuk őseink történetéből is szent Ágoston eme szép szavainak igazságát: »A mindenható Isten semmi módon sem tűrne valami rosszat az ő műveiben, ha nem volna annyira mindenható és jó, hogy a rosszból is jót tudjon csinálni.«¹

Túlságosan hosszúra nyúlna szózatom, ha a lefolyt ezer év történetéből nyomról-nyomra akarnám a jó Istennek nemzetünk iránt való atyai szerető gondviselését kimutatni. Az ezeréves magyar történelem minden lapja fényes tanúságot tesz az isteni Gondviselés jóságos működéséről. De hisz maga azon tény, hogy Isten oly csodálatos módon vezérelte őseinket a keresztény hit világosságához; és hogy ma ezer év után nemcsak keresztények, de magyarok is vagyunk; számban és műveltségben meggyarapodva tekintélyes számat teszünk az európai művelt keresztény népek között: ez egymagában

¹ Enchirid. cap. 11.

is Isten rendkívüli atyai jóságának kiáltó bizonyítéka. Mert a hosszú ezer év alatt, hányszor volt nemzetünk a megsemmisülés veszélyének kitéve? És — valljuk be — a hitben való elhidegülés, az erkölcsökben való megfogyatkozás, a vett jókért való hálátlanság által hányszor vonta magára nemzetünk Isten büntető haragját! De Isten — a Boldogságos Szűz Máriának, országunk Nagyasszonyának, Szent István és Szent László királyoknak s a többi magyar szenteknek érdemei és közbenjárása által megengesztelődve — mindannyiszor megkönyörült magyar népén. Méltán kiálthatunk föl mi is a prófétával: »Az Úr irgalmassága, hogy meg nem emésztettünk; mert még nem fogyott el az ő könyörületessége.«¹ Nagy okunk van tehát a millennium évében hálátelt szívvel magasztalni Urunknak, Istenünknek végtelen jóságát és irgalmasságát. Nagy okunk van Dávid prófétának emez intelmét követnünk: »Adjanak hálát neked, Isten, minden népek; adjon hálát minden nép.«² — »Adjatok hálát az Úrnak és híjátok segítségül az ő nevét; hirdessétek a népek között cselekedeteit . . . Emlékezzetek meg csodáiról, melyeket cselekedett.«³ Mert hisz őseinkre is ráillik, mit a zsoltáros a zsidó népről mond, hogy: »Mikor csekély számmal, igen kevesen és jövevények voltak. és nemzettől nemzethez költöztek, és egy országból más néphez, nem engedé, hogy ember ártson nekik, és megfenyíté érettök a királyokat . . . És nekik adá a nemzetek tartományait, és a népek munkáit elfoglalták, hogy igazságait megőrizték, és kövessék az ő törvényeit.«⁴

Isten igazságainak megőrzése és törvényeinek követése, vagyis üdvözítő keresztény katolikus hitünknek lángoló szeretete, Krisztus Egyházához, s az Egyház látható Fejéhez való rendületlen hű ragaszkodás, jámbor, erkölcsös, keresztény élet, Isten és az Egyház törvényei-

¹ Jer. Siral. 3, 22.

² Zsolt. 66, 4.

³ Zsolt. 104, 1, 5.

⁴ Zsolt. 104, 12, 13, 14, 44, 45.

nek lelkiismeretes megtartása, képezik tehát legszebb és legméltóbb módját annak, hogy Isten iránt tartozó hálaunkat kellőképp lerőjük. De ez képezi egyszermind legbiztosabb eszközét annak, hogy szeretett nemzetünk, drága hazánk részére Isten jóságos atyai gondviselését az új évezredben is biztosítsuk.

Hogy nemzetünk ezer esztendőn át annyi veszély és balszerencse között szerencsésen fennállott, azt főleg annak köszönheté, hogy nagyban és egészben hű maradt a keresztény elvekhez. Hogy, mint a szentek polgártársai és Isten háznépe reá voltunk építve »az apostolok és próféták alapjára, melynek főszegletköve Krisztus Jézus.«¹ Jaj volna nekünk, ha ezen szegletköttől eltávolodnánk: mert meg vagyunk írva, hogy »más alapot senki sem vehet, azon kívül, mely vettetett, mely a Krisztus Jézus.«² Jaj volna nemzetünknek, ha a tiszta keresztény erkölcsök ösvényéről letérve az erkölcstelenség fertőjébe süllyedne; mert a szentlélek szavai szerint: »Az országlás egy nemzetről más nemzetre vitetik át az igaztalanságokért, sérelmekért és gyalázatokért és különféle csalárdságokért.«³ És jaj volna szegény hazánknak, ha a keresztény katolikus egyház és annak áldásos intézményei, melyek ezen országot a múltban nagygyá és dicsővé tették és a jövőben is azzá tenni hivatvák, társadalmi üdvös működésének teréről leszoríttatnék. Ez annyit tenne, mint a kilenczszázéves magyar társadalmat önmagával hozni ellenkezésbe, s ez által fölbomlását idézni elő. Mert a csallhatatlan örök igazság mondja: »A mely ország önmagában meghasonlik, nem állhat fenn az az ország.«⁴ És: »Minden magában meghasonlott ország elpusztul.«⁵

Hogy drága hazánkat, szeretett nemzetünket ezen nagy szerencsétlenségtől megóvjuk, iparkodjék mindegyi-

¹ Efez. 2, 19, 20.

² I. Kor. 3, 11.

³ Jéz. Sir. 10, 8.

⁴ Márk 3, 24.

⁵ Luk. 11, 17.

künk önmaga jó keresztény, buzgó katolikus lenni. Azután iparkodjunk ezen keresztény, katolikus gondolkozást és életmódot családaink, ismerőseink, barátaink körében is meghonosítani és megkedveltetni. Különösen pedig iparkodjunk országunk Nagyasszonyának, a Bold. Szűz Máriának tiszteletét önmagunk is buzgón gyakorolni és mások között is terjeszteni. Ő egykor Szent István kezeiből örökségül fogadá ezen országot. Kérjük őt buzgó szívvel, hogy valamint a multban anyai szeretettel örködött drága hazánk fölött, úgy a jövőben is legyen hű magyarjainak Királynéja és Nagyasszonya, Szószólója és Oltalmazója.

A mi Urunk Jézus Krisztus malasztja veletek. Az én szeretetem mindnyájatokkal Krisztus Jézusban. Amen.

Kelt Kalocsán, 1895 december 18-ikán.

II.

CSANÁDI EGYHÁZMEGYE.

Dessewffy Sándor csanádi püspök körlevele.

Rövid néhány nap mulva ezredik éve telik be annak a világtörténelmi jelentőségű eseménynek, hogy a magyar nemzet mostani hazáját elfoglalta, abban országot alapított, melyet mind e mai napig fentart. Szívünkben megrezdül még a M.-Radnán két hó előtt lefolyt, felejthetetlen ünnepélyességek visszhangja, melyek folyamán az *ezredéves Magyarország*, lelkünk minden szálával, szeretett drága hazánkat, a magyarok *Nagyasszonyának* égi oltalmába fiúi hódolattal, soha meg nem törő bizalommal újból meg újból följánlottuk. Magán az emlékezetes évfordulón azonban külön is, a meghatottságig fölmagasztosult hála és reményteljes bizalom érzelmei közt kell nemzeti ünnepélyünkről megemlékeznünk, hogy ilykép az egyház, mint a nemzetnek örömben és bánatban egyaránt hűséges osztályosa, Isten oltára előtt első örömteljes híradója legyen az ezredéves fennállás nagy, jubiláris esztendejének!

Történetírásunk évlapjain ezredéves multunk arról tanuskodik, hogy nemzeti létünk elválaszthatatlan, szoros kapcsolatban van összeforrvá az első szent királyunk *szent István* által terjesztett és meghonosított keresztény hittel, mivel a keresztény hit felvétele óvta meg országunkat a megsemmisüléstől; annak oltalma a keletről fenyegető barbárság ellen képezte országunk világtörténelmi hivatását; a keresztény erkölcsök ápolása a kormányzatban és társadalomban biztosítják fennállását.

Honfoglaló őseink a kereszténység felvétele előtt harczias hajlamaikat követve pusztító hadjárataik által váltak a nyugat előtt félelmesekké elannyira, hogy az olasz egyház könyörgő énekében: »Ab Hungarorum nos defendas jaculis«, a magyarok nyilaitól megmenteni kérte a keresztény híveket.¹ Amde a portyázó hadjáratok nemcsak a nemzet tagjainak számát apasztották, hanem felébresztvén a nyugati népek megtorló haragját, már-már az elpusztult hunok és avarok sorsára juttatják vala nemzetünket, a midőn első szent királyunk a keresztény hit felvétele által megszeli a magyar nép erkölceit, bevezette azt a kiengesztelt nyugati népek családjába, és a királyi koronát Rómából, az egyház fejétől fogadván, biztosította az akkori nemzetközi jog alapján a német és a keleti császárság ellenében országának politikai függetlenségét. Ez volt a kereszténység első, minden időkre kiható áldása hazánkban.

A kereszténységre tért Magyarország egy század leforgása alatt oly előkelő helyet vívott ki az európai államok sorában, hogy az 1095. évben tervezett keresztes hadjárat fővezéréül a lovagias és keresztény erények mintaképe, az akkori magyar király: szent László volt kiszemelve. E tervet a nagy király közbejött halála meg-hiusítja, de a felvetett eszme később hazánk világtörténelmi szereplésének lőn hordozójává, mely abból állott, hogy a nyugati kereszténységet és civilizatiót megóalmazza a félholdnak rettegett hatalmától. Évszázadokra terjedő küzdelem volt ez, mely alatt őseinknek vére patkokban omlott a keresztény hitért, az ország szabadságáért, a szomszéd európai országok biztonságaért; és hazánk nem ritkán az európai politika vezetőjévé emelkedett. Végére is Buda visszavételének hősi fegyvertényével 1686-ban a barbár uralom megtöretvén, az ország területi épségével együtt biztosította magának a szövetséges nyugati hatalmak nagyrabecsülését, és igazolta a

¹ Batthyány, Leges eccles. I, 135

keresztény államok sorában létjogosultságát. Ily módon szolgált a keresztény hit oltalma az ország fentartására.

Őseink harci vitézsége azonban, bármily nagy volt is, egymagában nem biztosítja vala fennállásunkat, hogy ha azzal nem párosulnak a keresztény erkölcsök talaján fakadt *nemzetfentartó erények*. A magyar fajnak bejövetele előtt laktak már a négy folyamtól hasított és a Kárpátoktól szegélyezett területen harcias népek, a nélkül, hogy maradandó országot alkotni képesek lettek volna, annak bizonyosságául, hogy a harciasság ösztöne önmagában sorvaszt, ha csak nem kísérik azt a béke napjaiban az államalkotó erények művei. És a magyar faj a keresztény hit szövétneke mellett fölismerete, s mi több, gyakorolta ez erényeket.

Az egyház tanítása és példaadása nyomán: a harcias szilajság lassanként engedett az erkölcsi fegyelmezetttségnek; az áhitat és irgalmasság cselekedetei enyhítették az ellentétet a szegény és gazdag közt; a házasság szentsége hathatós védpajzsává lön a családi élet tisztaságának; a kézimunka és annak művelői, az első századokban az egyháziak személyes közreműködése mellett megérdemelt tiszteletet vívtak ki magoknak; a hosszú ideig kizárólag egyházi vezetés alatt álló iskolák, alsóbb és felsőbb tanintézetek testben, lélekben ép nemzedéket neveltek az egyháznak és hazának. Mindeme társadalmi vívmányokkal párhuzamosan a keresztény hazaszeretet és a koronás király fölkent személye iránti igaz hódolat, másrészt az áldozatkész szabadságtisztelet és ama valóban keresztény igazságosság, melylyel a haza minden nyelvű polgára testvériesen megosztott jogokban részesítettett: a magyar alkotmánynak oly csodálatraméltó épületét hozta létre, hogy annak keretei az ország minden lakosának megadják a biztos fejlődés föltételeit, valameddig ezen alkotmány örei és részesei hívek maradnak azon alaphoz, melyen maga az alkotás gyökerezik, a melyből a nép erkölcei által táplálkozik.

Krisztusban Szeretteim! Szolgáljanak ezen, mind-

annyiunk köztudatában élő igazságok bizalmunk és reményeink tápláló forrásaiul, melyekből erőt merítve, iparkodjunk egyházi és hazafias kötelességeinknek megfelelni. Ragaszkodjunk egyházunkhoz és hazánkhoz, melyek szívünk vérével és mindazzal, a mi előttünk az életet becsessé teheti, össze van forrva!

Minden korszaknak, így a mostaninak is, melyben élünk, megvannak a maga válságai. A kereszténységgel daczoló áltudomány, a keresztény jótékonyiságnak a meghamisított emberszeretet ürügye alatt gyakorlott, profanizálása, az alsó néposztályoknak felébresztett irigysége a jobbmódúak ellen és a modern korszellem egyéb kinövései aggodalom-keltő jelenségeket idéznek elő. Ezen keresztény-ellenes áramlat Európa-szerte éreztetvén hatását, ne csodáljuk, hogy hullámverései hazánkban is elterjedtek.

Hogy azt látjuk, hogy a rohamosan haladó korszellem társadalmunk erkölcsi erőit mintegy felszívni látszik; a létért való sivár küzdelem az áhitat, a valóság, a hitbuzgóság himporát letörli: szilárdítsa kitarításunkat az a meggyőződés, hogy Annak vagyunk törvényszerinti küldöttei és hívei, a ki mondá: »Én veletek vagyok a világ végzetéig;¹ ég és föld elmúlnak az én szavaim el nem múlnak.«²

A millennáris esztendő küszöbén, fölülemelkedve a napi kérdések szenvedélyein, pillantsunk az élő hit szemével a jövőbe. Az Úrnak karjai nem rövidültek meg, és az egyháztörténet lapjai tanúskodnak, hogy miként a kagyló fájdalommal termi a gyöngyöt, akként az egyház a megpróbáltatások nyomása alatt gyarapszik benső erőben.

Szent és egyszersmind hazafias kötelességünk, Kedvesim, úgy az egyháziaknak, mint a hívőknek, kinek-kinek a maga hivatása körén belül, a második évezred honfentartói munkájában résztvenni: hű kötelességtelje-

¹ Máté 28, 20.

² Máté 24, 35.

sítés, egymás békességes megtürése, az igaz szeretet és testvériesség által, mindig a magasba szegzett tekintettel, honnan Isten szent parancsa szól hozzánk, kitartással, hogy ekként az országot, melyet eleink dicsőséggel tévezve hagytak ránk, ne csak megtartsuk, de erőben gyarapodva hagyjuk a nyomdokainkba lépőkre. Szolgáljon világító példaként ez egyházmegye első püspöke, *szent Gellért*, a ki ez Isten áldotta vidék termő rónáin és bércei közt első hirdette a megváltó evangélium ígéit, és építette a szavára hallgató magyar népben Isten élő templomát. Mint az ő hagyománya törvényes örököseinek szent jogunk és kötelességünk, egyháziak- és híveknek, a szeretet kapcsával egybefűzve: Isten országát a hazában a haza javára fentartani és terjeszteni!

Imádkozzunk mindnyájan hazánk békességeért, boldogságaért és nagyságaért!

Kelt Temesvárott, 1895. december 23-án.

A mária-radnai kegykép előtt 1895. október 6-ikán a csanádi püspök által mondott ima és felajánlás.

Üdvözlégys dicsőségedben, Boldogságos Szűz Mária. Úr Jézusnak Anyja, az emberi nem édes öröme, boldogsága, Magyarország pátronája;

Óh csodatevő Szűz! Örömmel és bizalommal jöttünk e búcsúhelyre, hogy Istent imádjuk, és Téged tiszteljük

Kitárjuk Előtted szíveinket, segítségért kiáltunk Hozzád nagy szükségünkben. Tekints le égi honodból reánk bűnösökre. Sírva és zokogva lábaidnál könyörgünk, ne hagyd el a te népedet, véd meg örökségedet. Zárj minket szent Fiad sebeibe, hogy lelki és testi veszedelmekből megmenekedvén, a jelen nehéz idők elviselésére, szent hitünk bátor megvallására, keresztény kötelességeink teljesítésére erőt és oltalmat nyerjünk.

Méltatlanságom érzetében és szívem alázatosságában, mint ezen egyházmegyének püspöke, egyesítem imáimat

a velem jelenlevő püspöktársaimmal, káptalanommal, pap-ságommal, híveim ezreivel, és Magyarország összes hű katolikus népével, térdre borulva kérünk, hallgass meg minket, ne fordulj el tőlünk! Légy üdvöz e titokzatos helyen, hol századok óta bőkezűen osztogatod kegyelmed kincseit.

Gyermekei szeretettel, *tántoríthatatlan hűséggel* és ragaszkodással hódolunk Neked ékes szentélyedben kétszázados ünnepén csodatevő kegyképednek, melyhez őseink vallásos áhitata tapad, és a mi legszentebb és legboldogítóbb emlékeink fűződnek.

Bünösök oltalma! szeretettől ragyogó pillantásod köszönt és biztat bennünket, hogy bizalommal forduljunk Hozzád közbenjárásért szent Fiadnál. Oh szerezd meg nekünk az igaz megtérés kegyelmét, bűneink bocsánatát.

Szilárdítsd meg bennünk azt a hitet, melyet Krisztus Urunk tanított, az apostolok hirdettek, és a katolikus anyaszentegyház elénkbe ad, melyet az egész hazában sz. István király és e vidéken sz. Gellért püspök a Te tiszteleteddel együtt nyolczszáz évvel ezelőtt oly nagy buzgalommal tanított.

Imádkozzál Anyaszentegyházunk fölmagasztaltatásáért, hogy a *Ki* rendíthetetlen közsiklára építette, az ellene fölzúdult fürgeteget is isteni hatalmával úgy lecsendesítse, mint egykoron a háborgó hullámokat. — Tekintsen le kegyelmesen Szentegyházunk látható fejére, XIII. Leo pápa szentséges atyánkra, adjon neki szerencsés kormányzást és tartsa őt a katolikus világ üdvére, hogy vele egységben a keresztény nyáj folyvást növekedjék. — Könyörödj szent Fiadnál apostoli Királyunkért és a felséges királyi családért. Áraszsza ki reá kegyelme áldásait és a Szentlélek világosságát, hogy Isten törvényeivel megegyezőleg kormányozhassa földi ügyeinket, s hír és dicsőség babérai övezzék szent fejét. — Könyörülj hazánkon, és áldd meg nemzetünket, hogy szent István koronájában és az ő erényeiben egyesüljünk valamennyien, kik tagjai vagyunk az általa alapított és a Te égi oltal-

mad alá helyezett Magyarországnak. Óvj meg bennünket az elsatnyulástól, a pártvillongásoktól, a hazát bontó valálástalanság mételyétől. Krisztus Jézus szent vallása, a keresztény erkölcs és a Te mennyei pártfogásod legyen ezentúl is nemzeti fennállásunk biztos alapja.

Válságos időben közeledünk itteni létünk másod-ezredének küszöbére. De Te, ki a múltban honunkat háborúkban diadalra vezetted, békeességben fejlesztetted, viszályokban, éhségben és ragadós nyavalyákban elpusztulni nem engedted, ki sok szükségünkben segítettél, szorongatásainkban oltalmaztál, a szerencsétlenségektől megóvtál, örömeinkben és bánatunkban mindig mellettünk állottál: légy áldott mindezekért, és az új ezredévben se hagyj el minket. Kelj fel mellettünk szent Fiadnál, Boldogasszony, és ne engedd, hogy a mi hazánk, nemzetünk boldogabb jövője fölött valaha kétségbe essünk.

Ime, mi sz. Gellért utódai e vidéken, egyháziak és világiak, férfiak és asszonyok, bármely ajkúak, ünnepélyesen fogadjuk, hogy katolikus hitünkhöz, a Te tiszteletedhez hűek maradunk testünkkel, lelkünkkel mind halálig, s a Te lobogód alatt és Jézus szent nevével ajkunkon akarunk a jövőendő idők határán átkelni.

Te voltál és Te vagy legerősebb védőfalunk! Légy a jövőben is reménycsillagunk, kit míg e nemzet él, hála-
lással emleget, szívéből tisztelend, áldva szent nevedet. Oh irgalmas, oh kegyelmes, oh édes Szűz Mária! Amen.

III.

ERDÉLYI EGYHÁZMEGYE.

Lönhart Ferencz erdélyi püspök körlevele.

*Az erdélyi püspöki megye ftdő papságának és kedves
Híveimnek Istentől áldást és üdvöt!*

A jelen 1896. esztendőben kívánja a magyar nemzet megünnepeelni e hazában való lételének ezredik évfordulóját. Nagy és nevezetes dolog ez, méltó alkalom arra, hogy a keresztény magyar szív hálatelt érzéssel forduljon a kegyes isteni Gondviselés felé, a mely nemcsak az egyes ember életét tartja fenn és igazgatja, hanem egész nemzetek életét is kifürkészhetetlen bölcseségének útjain igazgatja és vezérli. Mint hívő keresztények rendíthetetlen bizalommal tekintünk a jövőbe s midőn az ezredév határátkövénel a lélek szemeivel visszatekintünk a múltba, azért tesszük, hogy Isten sokszoros jótéteményeinek számba vételétől megerősödött lélekkel, e nemzet jövő hivatása iránti erős bizodalommal lépjük át a második ezredév küszöbét.

Az európai mívelt nemzetek mai időszámítása *Krisztus* Urunk születésétől veszi kezdetét és méltán, mert *Krisztus* Urunk születése a legnagyobb, kihatásai-ban a legáldásosabb esemény az emberiség történetében. Nemzetünk ezredéves életének biztosítéka is akkor tétetett le, mikor az isteni Gondviselés által elhívott apostola és első királya, *Szent István*, bevezette a keresztény népcsalád kötelékébe. Ha erdélyi püspöki megyém múltját tekintem, ha széttekintek e püspökség mai területén,

mily nagy, mily szép és gazdag emlékeit látom én itt az elmúlt századok keresztény művelődésének. Íme itt van székhelyemen az ősrégi és fenséges arányú székesegyház, ott a kolozsvári főtemplom, ott vannak a régi Királyföldön az úgynevezett hitújítás előtt való időkből a szebbnél szebb templomok, melyek mind fennen hirdetik, hogy az elmúlt évszázadok folyamán itt élénk hitélet és áldozatkész keresztény szellem uralkodott. De a néma kövek igen sok viszontagságról is tudnának tanúbizonyságot tenni s arról, hogy a sok viszontagság között a mindenható Isten sokszor csodás erővel támogatta e nemzet küzdelmeit s tartotta fenn azt ezredévi létre. Mert alig hogy a keresztény vallás megszilárdult e haza földjén, alig hogy a keresztény tan szelidebb erkölcsökre szoktatta vad erőben bátorodott őseinket, jött az iszonyú tatárjárás és pusztává tette a hazai földet s lakóit földönfutókká. De a kegyes isteni Gondviselés ebből a rettentő megpróbáltatásból is kivезette népünket és fenntartotta a jövő századok küzdelmeire. Mert a középkor keresztény társadalmának legkegyetlenebb, legszivósabb kitartású ellensége az ozmán hatalom volt. Afrika felől behatolt a mai Spanyolországba és azt a pirenei hegyekig elfoglalván, nyugat felől szorongatta az európai kereszténységet. Keletről hosszas küzdelem után elfoglalta a kelet-római császárok hajdan fényes székhelyét, Konstantinápolyt s így kétfelől készült az európai keresztény államokat megtámadni és teljesen kiirtani vagy leigázni a keresztény népeket. S a míg a nyugati nemzetek tétlen közönytzel nézték a közelgő vést: az isteni Gondviselés által a magyar nemzet választatott ki arra, hogy szembeszálljon a fürgeteggel és elhárítsa az egész keresztény társadalmat fenyegető veszedelmet.

Éppen erdélyi egyházmegyém az, a melynek területén évszázadokon át folyt a nemzetirtó küzdelem. Ha székhelyem várfokáról alátekintek, ott áll a síkon az emléke annak, hogy Lépes György erdélyi püspök ott

esett el a szent hitért és a hazáért vívott küzdelemben. Ott van a szentimrei csatatér, Hunyady János és Kemény Simon vitézi küzdelmének színhelye. Itt a Kenyérmező, őseink hitért és hazáért halni kész vitézi küzdelmének méltó emlékoszlopával. Székesfőegyházam boltívei alatt ott van sírhelye a nagy Hunyady Jánosnak, a kinek hite, hazaszeretete, vitézi hírneve fényes dísze századának és örökké méltó dicsősége a magyar nemzetnek, melyet diadalról diadalra vezérelt a pogány török ellen. Igaz, hogy utána s fiának, a nagy Hollós Mátyásnak dicső országlása után szomorú napok következtek el erre a mi szülőföldünkre. Mert mikor a nemzet fiainak szívében megingott az a hit, a mely a nagy Hunyady Jánost lelkesítette, akkor elenyészett a vitézi kitartás és akarat is, mely előbb megvédelmezte a hazát a szent kereszt áldás ellenségétől. Úrrá lett a pogány e hazában s pártfogása alatt a pártoskodás és az önkény elnyomta az igaz keresztény hitet is. Bornemisza Pál erdélyi püspökkel száműzetett e földről a katolikus vallás is; papjaira és híveire az üldözés korszaka következett el és csak a százados küzdelmekben megedzett székely nemzet havasai között lobogott az igaz katolikus hitélet tüze. Sok küzdelmébe került a jobbaknak, a míg ki tudták vívni, hogy a katolikus vallás ismét elismertessék és jogai törvénybe ígtattassanak. És csak akkor, mikor az egyesült keresztény nemzetek hadereje végleg megtörte az ozmán hatalmat s e haza földjéről száműzte, akkor lehetett visszaállítani az erdélyi püspökséget ősi székhelyén s újra megkezdeni az apostolkodást az iránt, hogy a nemzet ősi keresztény hite visszaállittassék. És foly az apostolkodás mind e mai napig. Bár az ezredév küszöbén sokan borúsnak látják a keresztény hit jövőjét ebben a hazában, az én hitem, az én bizodalmam rendíthetetlen. Jól tudom, hogy sem a mindenható Isten nem fogja elhagyni ezt a magyar nemzetet, a melynek karja által a hősi tettek oly nagy számát mívelte a múlt századok folyamán: sem a nemzet nem fogja elhagyni ősi

keresztény hitét, melynek minden nagyságát, minden dicsőségét, ezredévi létét köszönheti. Ha vitéz karral ellenállott századokon át a vérengző ellenségnek, a mely tüzzel és vassal támadta szent hitét: lesz annyi lelki ereje, hogy szívének legdrágább kincsét, keresztény hitét, szeplőtelenül megóvja azon támadások ellen is, a melyek a mostani kor téveszméi s hamis felvilágosultsága által intéztetnek a szent hit ellen. És hogyan félthetném én, az apostolok utódja azt a szent hitet, a melyről tudom, hogy ez és csakis ez adatott a népek világosságául. Jól tudom azt is, hogy e nemzet védasszonyának, a boldogságos Szűz Máriának, — apostolának, szent István királynak és az erős karú szent László királynak szüntelen esedezése oltalmazza a szent hitet e haza földjén, minthogy megdönthetetlen bizonyosságú annak az ígéretnak ereje is, hogy a pokol kapui nem fognak diadalt aratni Jézus Krisztus örökségén. Ha valaha, úgy most éltem alkonyán erős bennem a bizalom katolikus magyar nemzetem jövője iránt. Azért főpásztori és atyai szeretettel kérek titeket tisztelendő Munkatársaim az Úr szöllőjében, intsétek, oktassátok ezen ezredik év folyamán a rátok bizott hívő nyáját fokozottabb buzgalommal, igazi apostoli lelkesedéssel. Tárjátok eléje az isteni Gondviselés számtalan jótéteményét, melyben az elmúlt ezredév alatt részesült, fokozzátok hitét, növeljétek bizodalját és szeretetét üdvösségének szerzője Jézus Krisztus iránt. Az evangéliumi erkölcsök gyakorlása legbiztosabb záloga a haza üdvének és boldogulásának, mert a hazát virágzóvá, nagygyá csak fiainak erkölcsé teheti, az egyes embert pedig jóvá, igazlelkűvé, a társadalom hasznos tagjává és a szabadságra méltóvá csak a keresztény hit, a keresztény erkölcs teszi.

Óhajtom pedig, hogy jelen főpásztori szózatom a jelen évi Vízkereszt utáni második vasárnapon, vagyis *Jézus szent neve* ünnepén megfelelő oktatás kíséretében a hívő népnek a szószékről felolvastassék. Jézus szent nevében küzdöttek őseink és győztek a pogányok fölött.

Ez a szent név volt biztosítéka hazánk ezredéves fennállásának, ez biztos záloga jövő megmaradásának a következő évszázadok emberi szem előtt beláthatatlan folyamában. Hő kívánságom, hogy ezen a napon a hívek a töredelem szentségéhez járulván, oly szándékkal vegyék magukhoz az Úr drága szent testét, hogy az a Jézus Krisztus, a ki minden nemzetek kívánsága és királya az örökkévalóságnak, őrizze, oltalmazza, tartsa fenn hazánkat további ezredévek életére. Ajánljuk föl hazánk, nemzetünk jövőjét az Úr Jézus Krisztusnak; az Ő szent neve ragyogjon hazánk egén a jövő századok folyamán is. Az év minden vasárnapján és ünnepén a legfölségebb Oltáriszentség előtt mondassék el háromszor az Úr imája és az angyali üdvözet egy könyörgéssel apostoli Királyunkért, kinek atyai bölcs kormányja alatt lépi át a magyar nemzet az ezredév küszöbét. De óhajtom, hogy nemzetünk apostolának szent István királynak ünnepe ebben az évben különös fénynyel, különös kegyelettel tartassék meg püspöki megyém minden egyházában, jeléül annak, hogy valamint a múltban élvezett isteni segedelmet az általa elterjesztett igaz keresztény hitnek köszönjük: ettől és csakis ettől várjuk a mindenható Isten oltalmát és jótéteményeit a jövőben is.

Az örök jószágú Isten, a kinek esztendei soha sem fogyatkoznak meg, legyen oltalma, erőssége e magyar hazának a jövőben is; áldja, oltalmazza Királyunkat és a haza minden gyermekét. Amen.

Kelt Károlyfehérvárott, 1896. vízkereszt ünnepén.

AZ EGRİ ÉRSEKI TARTOMÁNYHOZ
TARTOZÓ
EGYHÁZMEGYÉK FŐPASZTORAINAK
KÖRLEVELEI.

I.

EGRI ÉRSEKI EGYHÁZMEGYE.

Dr. Samassa József egri érsek körlevele.

Honfoglalásunk évezrede.

Üdvvel virradjon drága hazánkra az 1896. esztendő, melyben ezredik évét ünnepeljük annak, hogy őseink annyi küzdelem árán, győzelmes harcok, munkás, szívós kitartás által, mintegy a természetes viszonyok rendjét megtörve, a Pannoniával határos részeket s majd magát Pannoniát meghódíták s állandóan és végleg megtelepedtek e földön, mai Magyarországunkban. Az utódok harci dicsősége, okuló bölcsesége, szellemi nagysága fenntartotta, az édes hazának nevezete nekünk megszentelte e hont, s mindannyiunk szeretete benne, az egyetlenben forr össze.

Hisz volt-e valaha nemzet, melynek szentebb lett volna a haza neve, a haza nagysága? mely bensőbb odaadással, elszántabb szilárdsággal, törhetetlenebb hűséggel ragaszkodott volna a hazához?! Dicsőségünk és boldogságunk, hogy hírünk, nevünk róla szállt reánk; képének ragyogása, mint a reánk virradt napé, a mi mindennapi gyönyörűségünk. Más nemzeteket tudós férfiak bölcséleti tételekkel oktattak be, hogy a haza üdvében a közjónak, sorsuknak zálogát lássák: belénk a természet oltotta ezt: nekünk nem kelle ily oktató szót várnunk; bölcsönktől kezdve már minden érzésünk egy célra lángolt: hogy

minden tehetségünk, minden tevékenységünk a hazáé legyen, és szent legyen előttünk mindig a haza gondolata!

E belénk oltott, e velünk született honszeretet vívta ki csak Isten kegyelmével, hogy hazánk évszázadokkal túlélte Európa több országát; és midőn a háborúk esélye hazánk legszebb, legjelentékenyebb részeit ellenségek kezére juttatta, e honszeretet hatalma nem engedte erőre kapni biztonságuk érzetét, s kiűzetésökkel csak azt a késő korra is átszálló fényes példát hagyták, hogy a magyar meg tud halni hazájáért, de leigázást tűrni nem.

A lángoló hazaszeretet fellobogásával, a nemzet összes rétegeinek versenyre kelő lelkesültségével, örvendező emlékezéssel ünnepli azért a magyar honfoglalásának évezredét.

De a boldogító visszaemlékezés hatása alatt lelkünk önkénytelenül a múltakba mélyed, hogy a múltnak ismeretéből tanulságot merítsünk a jövőre.

Az emberiség történetét a bölcsesség érteti meg velünk, az a bölcsesség, mely az események komoly megfigyelésében, a jelennek és jövőnek a múltakból levont megismerésében áll. Nem is elég csak látni a tényeket; az okok után kell kutatnunk, behatóan vizsgálunk: mi miért történt, mi miért maradt el; miért ott a bukás miért itt a siker? A történelem ugyan nem szorosan kimért, változatlan folyamatban halad; nagyok az eltérések, fordulatok, annyira, hogy még a valószínűtlennek bekövetkezése is valószínű: de rendszerint mégis hasonló okok, hasonló eredményeket szülnek, s a jövő megítélésének nincs biztosabb mértéke, mint annak felismerése, hogy idők hosszú során át ugyanoly okokból az esetek legtöbbszörében mily eredmények származtak.

A történelem ez oknyomozó igaz tudása nélkül az államok életfejlődéseinek, sorsuk fordulatainak tanulmányozásában sokféle tévedések útvesztője nyílik meg.

Az igazságot kutatva, a múltak hasznos tanulságai s bizonyosságai nyomán előttem világos, hogy az Úr az

»ki megsokasítja a nemzeteket és elveszti azokat, és helyreállítja a felforgatottakat« (Jób, 12., 23.); s hogy ezért a nemzetek életereje az isteni Gondviseléstől függ, s mindennek központja Krisztus. Hangosan hirdeti ugyanis az egész történelem, hogy Isten az, ki az emberiség szakadatlan nagy mozgalmait, sorsa esélyeit bölcseségével intézi s az emberek szándoka nélkül is saját céljaira fordítja.

Történelmünk lapjai bizonyítják, hogy Isten titokzatos terve a magyar nemzetet is külön hivatásra jelölte ki s avatta föl.

Midőn a teljesen ismeretlen, századokon át névben sem hallott magyarság viharképp Európára zúdult, világ-felforgatóknak hirdette őt a megrémült világ; és ősi fészkeből Istentől kiszólitva, új névvel új rettenetet hozott e földre; magát a római birodalmat is megmozgatta s az akkori idők romlottságának büntetéséül vészt, pusztulást hagyott nyomaiban mindenfelé. Istentől vett hivatásának parancsából, városokat, helységeket, tartományokat, országokat megrázkódtatott, feldúlt, felforgatott; és a Nyugat kincseit összezsákmányolva, majd teljes enyészetbe döntötte azt. De miután Pannoniát, Európának e termékeny s a polgárosultság minden szükséges eszközével bőven rendelkező részét birtokába vette, virágzó és hatalmas országot alapítva, a hitnek ádáz és kegyetlen üldözőjéből a kereszténységnek paizsa, védbástyája lett.

Méltán mondja idevonatkozólag a tudós Baronius, kiben az ész ereje, az ítélet élessége bámulatos tudományyal párosult: »Kétségbevonhatlan, hogy e nemzetet valamely csodaszerű erő és csak fensőbb sugallat indította ki Ázsia legtávolabbi ősi rejtekeiből, és választotta ki, vezérlé, emelé oda, hogy a kereszténység legfőbb, megdönthetetlen erősségévé lett. Hősöket szült, kiknek világgraszoló vitézségével — a mi még bámulatosabb — kiváló jámborságuk versenyez. Szóval: megtörhetlen vitézségével, csodálatra ragadó győzelmeivel, a török

tízszeres erejének maroknyi számban ellentállva, századokon át hősileg megoltalmazta és derekasan oltalmazza a kereszténységet.«

Ugyanígy az ékestollú Lansius: (Deseritiusnál: De initiis et maioribus Hungarorum.) »Isten és az emberek összhangzó szándéka és ítélete szerint Magyarország a kereszténység paizsa, bevehetetlen vára, legbiztosabb védbástyája lett a törökök ellen.« S ismét: »a magyarok a keresztény világ őrállói.« Majd: »Ők egész Európának oltalmazói, nemtői, méltók már ezért is, hogy nagyságuk előtt hálás lélekkel hajoljanak meg a nemzetek.«

Végül Kontzen Ádám: »Nem ugyanezt látjuk-e Magyarországon is, melynek nagy része már régóta a török hatalmában; de a többi rész fejedelmeinek s nemeslelkű fiainak hősiessége által ellenállt, sőt a szabadságot is védelmezi. Ha a magyarok nincsenek, a többiek mind, dicstelenül, a nagy török birodalom szolgátságába esnek.«

Magyarország békében és harcban kifejtett nagy tetteivel valóban hálás elismerésre kötelezte le Európát, mely a magyarok hősiességében találta oltalmát, a magyarok küzdelmeiben nyugalját, a magyarok veszélyeiben biztonságát.

Ez volt Isten végzése kezdettől fogva Magyarország felől. S ez isteni végzésnek köszönhető ez ismeretlen nép bámulatos haladása, hatalma, fényes példákban megnyilatkozott mindennemű kiválósága. Évkönyveink erről tanúskodnak; bőségesek ott a példák, a hosszú, háborús idők, a válságos korszakok ide vágó példái. Hol az a nemzet, mely a keresztény vallást egyszer elfogadva szilárdabb kitartással, elszántabb vitézséggel küzdött volna le annak halálosabb ellenségeit?! Ez istenileg kijelölt hivatása teljesítésében pedig a magyar nemzetnek öre és vezére a katolikus egyház volt.

A kereszténység intézményeit nemzetünk korán, már sz. István vezetése alatt meghonosítva, hitbuzgalmának oly fényes tanúságát adta s vette annak meg-

tisztelő jutalmát, hogy tetteivel Krisztus paizsa, a hit védbástyája czímére érdemesült.

Országunk, a kereszténység szolgálatában, munkás-ság, igazság, új intézmények és törvények művelő hatása alatt bámulatosan gyarapodott. Az államfő hatalmát a szabadság és közjó érdekében törvények korlátozták. A törvények és országos intézmények nagy részben az egyháztól vétettek át. Békében és hadban a jó erkölcsök uralkodtak. Hódolt az erénynek minden. A hitbuzgó magyarság két módon: harcban bátorsággal és vitézséggel, békében munkássággal és szellemi művelődéssel szolgálta hazáját.

S ez természetes.

A társadalomnak legerősebb kapasa és alapja a vallás; azért a társadalom csak úgy állhat fenn szilárdan, rendje, nyugalma csak akkor teljes, ha maga a vallás, melyen nyugszik, minden részében tökéletes, s valóban az *Úr igazsága*; úgy hogy a mennyire a vallás ez igazságtól eltér, a társadalomra oly mérvben szakadnak a bajok. És éppen ezért, mivel a katolikus egyház az egész igazságot bírja, s az örök rendnek a mulandó lét viszonyai közt hű kifejezője: a társadalmi rendnek mindenkor legerősebb támasza s legtökéletesebb előképe volt. Mennyi és mily nagy jótéteményekkel boldogította pedig nemzetünket, tanú rá történelmünk. Az egyház ugyanis azokat, kik vadságukban, műveletlenségükben más hatalmat azon kívül, mely tüzzel-vassal pusztítva dúl, nem ismertek, emberiességre nevelte. A nyers erő helyébe a jogot tette; a magánjogi s nemzetközi viszonyokat az igazság követelményeinek megfelelően szabályozta; érvényre emelte a testvéri szeretet közös érzetét, míg előbb a harci kegyetlenség csak a legyőzöttnek végpusztulásával csillapult. Olyképp vonta meg és biztosította mindannyinak jogkörét, hogy egyúttal áldozatkész szeretetében mindennemű nyomor enyhítésére forrást nyitott. Az egyház ez anyai gondozása alatt századokon át csodaszépen virágzott fel hazánkban a keresztény

műveltség. Ennek sértetlen megóvására pedig vallásos királyaink az úgynevezett vegyes gyűléseken — synodusokban — legtöbbször a zsinati kánonok és pápai határozatok nyomán s azokkal összhangzó törvényeket szabtak; tisztán egyházi ügyekben törvényhozói hatalmat maguknak nem igényeltek, de az egyház törvényeinek végrehajtását tőle telhetőleg elősegítették. E gyűléseken frigyben volt a tudomány, bölcsesség, tekintély és erény. Az állam az egyházfők tekintélyét, mely az alattvalók fegyelmezésében üdvösen érvényesült, gyanús vagy irigy szemekkel nem nézte; és a hol saját ereje elégtelennek bizonyult, nem vetett akadályt a jónak. Egyház és állam tehát karöltve haladt, egymást gyámolította; a lelki hatalmat támogatta a világi hatalom; az állami felsőség iránt az alattvalókat engedelmességre, szeretetre nevelte az egyház, megtartva mindig a jogosságot, a méltányosságot törvényeit. A visszaélések kiirtottak; a gyöngék elnyomói ellen alkalomadtán mindenkor védelemre találtak. Így virult a társadalmi béke; így alakult, fejlődött Magyarország.

Ez időktől ők magának az isteni Gondviselésnek nagy és üdvös tettekre hivatott munkatársaiul tűntek fel, és dicsőségük a keresztény hit védelmének, a barbárok közti hitlejlesztésnek, a szentföld felszabadításának munkájában gazdagult. A míg pedig fensőbb hivatását követve, a hit védelmében hűen kitartott, a nemzetek sorában méltán foglalt el kiválóbb helyet. Vaknak kellene lennie valóban, a ki be ne látná, hogy a mint Magyarország ekképp az emberiség javának munkálásában mindannyiának élén haladt: ennek alapja ott van, hogy Istentől szeretve, az egyház által a maga képére alakítva, ez isteni forrásból meríté ama kiváló értelmi fönséget és erkölcsi nagyságot, mely szelleme sajátos tulajdonaképp természete nemességének kitüntető jellege. Az egyház iránti odaadó hűségének s lángoló buzgalmának jutalmául pedig amaz viszont fenséges feladatának részesévé tette, s a lelkek értelmi s erkölcsi kor-

mányzásában munkatársává magasztalta fel. Dicsőbb kitüntetés nemzetet nem érhetett, sem magán- és nyilvános élete örömdetesebb előjelek között virágzásnak nem indulhatott, szerencsésebben nem fejlődhetett.

A teremtés Ura, kitől az államok jótetteik s ere nyeik földi jutalmát veszik, valóban sok áldással halmozta el hazánkat. Az ország intézményei hangosan szólanak: iskolák nyílnak, nagyszerű lyceumok keletkeznek, nyilvános könyvtárak, a művészet remekeivel megrakott új múzeumok támadnak.

A keresztény népeknek csak úgy, mint az egyeseknek, üdvök vagy romlásuk egyképp azon fordul meg: mennyiben szolgálják Isten célját vagy hajlanak el attól; s azért rendesen, midőn hűséges buzgalommal ragaszkodnak Istenhez, útjuk természetszerűleg boldogságra visz; midőn elpártolnak tőle, aláhanyatlanak. Ennek tanúságát mutatja nemzetünk sorsa is.

A míg ugyanis ősi intézményeink, régi törvényeink teljes erejükben fennállottak: a nemzet nagysága is rendületlenül megállt; és sem külellenség támadásai, sem belvillongások tusái meg nem ingathatták, meg nem gyöngíthették; de mihelyt a birvágó a lelkekbe berágta magát, a kegyhajhászat elernyeszté a szellemeket: ingadozás, bizonytalanság fogta el az országot, s mert megszilárdítására egynél a bátorság, másnál a belátás hiányzott, erősebb válságokat szenvedett.

Mint mindig és mindenütt, nálunk is pártoskodást szított az a bűnös szellem, mely nyughatatlanságában s fékezetlenségében szabadságért, dicsőségért, hatalomért versengeni mindenha kész. Zavargások, lázongások, belháborúk törtek ki; midőn egy-két kényiúr, kiket a kegyhajhászok serege körüvezett, a szolgaságba hajtott, adóságba vert népet a folytonos háborúskodásban adózással, katonáskodással zsarolta, elűzte földjéről, s az általános nyomor közepett ütötte fel zsarnoki uralmát. Gaztett, aljasság, becstelenség, mind nem szolgált akadályúl, hogy

a hatalmat bitorolhassák, az önkényt, a zsarnoki szélelyt vallva törvényökök.

Nemzetünk is tapasztalta tehát az Irás szavainak igazságát: a bűn nyomorba veti, az igazság felemeli a népeket.

Barbárok fegyvereitől elnyomva, hazánk már-már összeroskadott. A tatár és török dúlás pusztításait ismerjük. A gyászos csapások emlékeitől megbor zad, visszariad lelkünk. Megfertőzött, lerombolt, leégett templomok, legyilkolt papok véréből festett oltárok, kifosztott városok, vértől párolgó mezők, holttestektől duzzadó folyók, vad gyönyörrel kigondolt hóhérmunkák, feldúlt sírok, szétszórt csontok, hamvak . . . Nem lehet oly ellensége a magyarnak, kit e látvány könyekre ne fakasztana. — Oh Magyarhon, hősöknek, dicső királyoknak szülőhona !

De a jóságos Isten, ki midőn bosszul is, kegyes, midőn büntet is, irgalmas, csak figyelmeztetni, inteni akarta e nemzetet, hogy a föld nem maradandó lakása, csak szállóhelye; hogy mindent ő intéz akarata szerint, s mi szilárdnak, mélyen begyökerezettnek látszik, ledönti egy pillanat alatt.

De ha Magyarország önmagáról megfélelkezve egy időre le is tért Istentől kijelölt hivatása útjáról és rossz szellemnek engedett: Isten végtelen kegyelméből végkép még sem bukott el; bajaiból magához jött s élvezni kezdte a béke áldásait.

Mindeme nehéz küzdelmek és súlyos csapások közepett pedig sokszorosán kitűnt az egyház isteni ereje, hatalma; nyilvános tényekben jelentkeznek, ragyognak fel hazánkkal éreztetett nagy jótéteményei. A közszükségben és nyomorban legáldásosabbnak bizonyult az egyház anyai szeretete, mely legfőbb dicsőségét egyébként is mindig a közjó közös munkálásában birta. A józan haladást mindenben elősegítette; az emberi törekvések sikerét saját erejének hatályával fokozta s a társadalom legfőbb érdekeit együttesen mind felkarolta.

Hamisítatlan történeti emlékeink az egyházat minden elfogulatlan s nyugodt szemlélő előtt önmagukban fényesen igazolják.

Az egyház és haza kiválóbb fiainak közös törekvése oda irányult, hogy a hazát helyes kormányzati elvekkel és eszközökkel akkép szilárdítsák meg, hogy hatalomban megdönthetetlen, javakban gazdag, dicsőségben nagy, léleknemességben fenkölt legyen.

A helyes kormányzat elvei s eszközei közül elég legyen itt csak egyet kiemelni.

Az államban a törvény az, mi a családban a családfő. A törvény megszabja a polgárok jogait, a jóra jutalommal buzdít, a rossztól büntetéssel riaszt. Ámde maga a törvény nem nyújt önmagában elég biztosítékot: kell lenni egyszersmind, ki a törvény szentségét megvédi s elhanyagolásának meggátlására eléggé képes és hatalmas. A törvény érdeke ép úgy megköveteli tehát a végrehajtó hatalmat, mint az állam érdeke a törvényt. S e tárgyról gondolkozva, nekem úgy látszik, sokkal kíváncsiabb, hogy jó kezekben legyen a rossz törvény, mint rossz kezekben a legjobb. Mert a kiben a hatalom jó szándékkal párosul, ha a törvényt alkalmazza, kizárólag csak az igazságot és méltányosságot tartja szem előtt; s ha tán a törvény kétes, oly értelemben veszi azt, mely a magán- és közjónak inkább megfelel. De a kikben hiányzik a becsületes jó szándék, kik a közhatalomban csak önhatalmuk és akaratuk erősödésének eszközét látják: a törvény szavára nem hajtanak, mindenben a maguk tetszése, kénye-kedve szerint döntenek. Ily eljárás mellett az államnak, melynek alapja a jog, nemcsak tényekkel, de még inkább példájokkal csak romlására vannak. Mert a példa könnyen vonz és követője bőven akad. Ezért a közhatóságok megválasztásánál a legéberebb óvatosság szükséges.

Mert habár igaz is, hogy helyes kormányzat csak kitünő férfiaktól, nagy és kiváló tehetségektől várható: de itt sincs minden veszély kizárva. Az uralomvágy

ugyanis nem a lanyha, de az élénk, nagyratörő, nagy tehetségű szellemeket kapja el. A magas állás reménye, igaz, bármi nehéz küzködésre, bármi erős munkára, bármi veszélyes kísérletekre felbátorít; szabad államban hitelre talál mindenki, és ha a hatalom átruházása eszélyes óvatossággal történik, a hatalom gyakorlása üdvös korlátok közt marad. Törvényes hatalom s mérsékelt uralom a szabadság biztosítéka; s erejét haladó dolgokra nem könnyen akad vállalkozó. Ha pedig olyan jut hatalomra, ki valamennyieknél többre képes, ha gonosz, a hatalom birtokában még gonoszabb lesz; de ha még oly megbízható jellemnek mutatta volna is magát, kitől minden tisztességtelen dolog és szándék távol állt: az emberi természet gyarlósága mellett megeshetik, hogy legjobb elhatározásai daczára szenvedélyei elsodorják, és már maga a könnyű vétkezés alkalma és lehetősége vétekre viszi.

Miért is hazánk alkotmányos szervezetében mély bölcseséget s mintegy magasabb kéz intézkedését lehet látnunk abban, hogy az államhatalom kezelői időről-időre változnak, mi az állam fennállásának, tartós fennmaradásának legerősebb biztosítéka; és hogy egyetlen kézben nem pontosul össze korlátlanul minden hatalom, hogy kivételes jogosultsággal kiemelkedve bűn nélkül veszélyeztethetné a közszabadságot, a köznyugalmat. Ily szervezet mellett vált lehetővé, hogy honfoglalásunk után ezer évre hazánk nemcsak fennáll, de fennáll akkép, hogy minden létező államnál régibb s a letűnteket túlélte.

Mily eredményeket, mily sikereket s vívmányokat ért el pedig intézményeinek uralma alatt nemzetünk, évezredes fennállását ünnepezve, országos kiállításban mutatja be. Mint várható, az emberi észnek az élet szükségletei- s kényelmeire megalkotott sok és nagyszerű művei tárulandnak elének; a haladásnak, művelődésnek bámulatos nagy művei.

Főnséges látvány ragad meg, az emberi szellem, az

ész igazi megdicsőülése, hol ez összes természeti képességeit, hatalmát feltárja.

Mily haladás!

Az iparnak mily csodái az építményekben. A mezőgazdaság fejlettsége, a vízvezetékek, a hasznot hajtó csatornázások, a mesterséges kereskedelmi kikötők, a tavak, folyók, tengerek szabályozása, az ész mily csodás alkotásai. Mily vívmányai a gőzgépek, vasutak, gőzhajók. Mily tökély s változatosság a bútortzatban, a szobrászatban, a festőművészetben. Mily lelemény a vadállatok leigázása- és szolgálatba fogásában. Mily tömege az újon feltalált fegyvereknek, hadi szereknek. Mily bőrsége a gyógy- és óvszereknek. Mily gazdagsága a gondolatjelző és közlő jegyeknek és eszközöknek. Az ékesszólásnak mily lelket igéző ragyogása, a költészetnek mily pazar bája s kellemé. A hangszereknek hányféle neme, a zene- s énekművészetnek hányféle alakzata. És, a gondolatot, a fényt, a betűt, az erőt villámgyorsan közvetítő villamos találmányok s készülékek, melyek jellemző bélyeget nyomtak korunkra s társadalmunkra. S a társadalom biztonsága végett, a nyers erő vagy felfurfang ellen, mennyi elővigyázati rendszabály, mennyi törvény; s a jogkörök szigorú megvonásával a közélet mily fegyelmezettsége. Mily éleselműség a csillagok távolsága, száma, forgása meghatározásában, egész rendszerök tudományos kifejtésében. Általán, az ismereteknek mily kincse, mily halma!

Ámde bármennyire elragadók, főségesek legyenek is az iparnak, művészetnek, a szellemnek élénk tárulandó csodaművei, remekei: nem feledhetjük el a nagy parancsot: *Imádd a te Uradat Istenedet és Neki szolgáld egyedül.*

Miért is ez évnek hajnalán és egész folyamán hála-telt lélekkel emelkedjünk többszörte az Úrhoz, ki hazánkat oly soká fentartotta s az idők hosszú során át kegyelmének annyi erősítő és boldogító áldásával halmozta el.

De az évezred alkonyán a múltak emlékébe mélyedt

lelkünk a múlttól és jelentől aggódoó várakozással fordul a jövő felé.

Ki láthat a jövőbe?

Tapasztalati igazság, hogy minden állam fenmaradásának biztosítékai ugyanazok, melyekre alakulásakor helyezkedett. Isten kegyelme mellett hazánk fennállásának, boldogulásának alapját és biztosítékait is szintén ugyanazon erőforrásokban és tényezőkben találja meg, melyekből élete, fejlődése, virágzása kelt. És ezek: valóságossága, hon- és szabadságszeretete.

A jelen és jövő bajainak elhárítására legbiztosabb mód a társadalmat Krisztus tanainak oltalma alá helyezni, melyek minden fájdalomra írt nyujtva, minden elmébe fényt árasztva, egyszersmind a nemzeteket is sokkal biztosabban megvédik, mint a törvények s a fegyverek.

Hisz hol van bármely államnak az a törvénye, mely csak távolról is összehasonlítható lenne az Isten és felebaráti szeretetről szóló Krisztusi parancssal?!

Ebben gyökerezik a legfőbb, legmagasabb erkölcs-tan, mert az igazi jó, becsületes életnek egyedüli alapfeltétele, ha azokat szeretjük, a miket szeretni kell, s akkép szeretjük, a mikép szeretnünk kell — Istent tehát és felebarátunkat, vagyis minden embertársunkat.

Ebben gyökerezik a társadalom boldogsága, mert a társadalmat mi sem tartja össze, s óvja meg biztosabban, mint a kölcsönös hűség, a megbonthatatlan egyetértés köteléke, midőn az emberek a közös jó szeretetében találkoznak, mely a legfőbb, a legigazabb: Isten, és egymást Ő benne őszintén szeretik, mert Annak miatta szeretik, a ki előtt szeretetök indoka rejtve nem maradhat.

A hol pedig e törvény ereje a lelkeket át nem hatja, ott az erkölcsök is hanyatlanak, az egyetértés felbomlik, mert a birvágó kerekedik fölül. S ahol ez beette magát, fegyelem, tudomány, ész hatálytalan. Ahol a jók azt kénytelenek látni, hogy a vagyon erény s érdem nélkül is emel; ahol a gazdagságnak a nép szemét elkápráztató álfényébe a tisztesség mindinkább

belevész, az erény szeretetét kiöli az anyag szeretete: ott az élvezetvágy az igazságtól elvonja, elszédíti a lelkeket. Hol a gazdagság minden: hűség, becsület, szabadság, a lélek e nagy kincsei, elvesztik értéköket; mert az erénynek csak egy útja van — és tövises útja, de a pénzvágy eszközeiben nem válogat, útját, jóval-rosszal nem törődve, szabad kénye szerint szabja meg. És mivel az emberek szemében minden dolognak becsét és értéket azon előny ad, melyet nyújt: így a gonoszságot is a vele járó haszon szüli és neveli; mert jutalom nélkül senki sem lesz rosszszá.

A szeretet nagy törvényéből könnyen megérthető az is, hogy a társadalom üdvére főfontosságú: mily tisztetben és alkalmazásban részesül az igazság, annyi más erénynek eme szülőanyja. Ez nemcsak a gyöngéket védje meg a jogtalan sérelmektől, de az egyenlőség alapján a legfelsőbb s legalsóbb osztályokat egyenlő jog alá fogja, vagyis ugyanazon törvényeket szabja elő mindannyinak, a törvény előtt egyenlővé tegyen mindenkit. Méltóságban, rangban különbség lehet, de nem a törvény előtt. A törvények tisztelete az államok erőssége; az igazság elhanyaglása az államok veszedelme. Az igazság tisztelete, ápolása azért első állami kötelesség; egy korszak, egy államrendszer, a közélet egy nyilvánulása sem mellőzheti azt; tisztelni kell pedig az igazságot önmagáért, különben megszűnnék lenni az, a mi, és tisztelni kell azért, mert valódi nagyságra és dicsőségre csak az igazságszeretet emel.

Nem szabad tehát állampolgári jogában senkit sem csorbítani, mert a jogsérelem nem egy a kormányzással; és nem szabad alaptalan vádakkal bárki ellen is gyanút, ellenszenvet kelteni. Ellenségnek csak azokat lehet tartani, kik fegyverrel törnek a hazára, vagy ennek ellenségei között keresik szövetségeseiket: de nem azokat, kik eltérő felfogásban vannak a haza java körül. A szellemek, a célok egysége a vélemények különbözőzése mellett sértetlenül fennmaradhat.

Ami pedig már a haza szabadságának szeretetét illeti: serkenteni, buzdítani kell a haza fiait, hogy vállvetve álljanak a szabadság védelmére, zárják útját minden idegen befolyásnak, szeressék a hazát, melyet bölcsőjében, növekvésében, fejlődésében, megizmosodásában annyi gondnal, annyi küzdelemmel, annyi kiontott vérrel, annyi életfeláldozással védtek meg s hagytak ránk szent örökségül ősaink.

Jövönk a Gondviselés titka. De ne aggódjunk. Nem hagyja ő el azokat, kik szilárd hittel, igaz felebaráti szeretettel, az igazság rendületlen tiszteletével leküzdik, az ész uralma alá hajtják a szenvedélyek, a csábok gonosz ösztöneit. Ő látja küzdelmeiket; ő győzelemre segíti a küzdőt; fölemeli, támogatja a lankadót, csüggedőt és megadja a győzelmi babért.

Ez érzelmekben egyesülve emeljük szemeinket, szíveinket az irgalmasság Atyjához, jószágos Istenünkhöz, és buzgó imával kérjük, tekintsen le annyi bajtól zaklatott, annyi csapással sújtott, annyi viszontagságot átszenvedett édes hazánkra; vigasztalja meg s adjon erőt mindnyájunknak, hogy atyáinkhoz, dicső ősainkhez mindenben méltóknak bizonyulhassunk.

Kelt Egerben, 1895. deczember 25-én.

(Latin eredetiből hivatalos fordítás.)

II.

KASSAI EGYHÁZMEGYE.

Bubics Zsigmond kassai püspök körlevele.

1. A papsághoz.

Tisztelendő Testvérek!

Rég óhajtottalak lélekben felkeresni, Tisztelendő Testvérek, hogy szeretett hazánk ezredéves fennállásáról és azon nagy kötelességekről beszéljek hozzátok, a melyek bár máskor is, de főképen ezen magasztos alkalommal reánk hárulnak.

Azonban a Gondviselésnek úgy tetszett, hogy oly betegségben sánylódjem az imént lefolyt téli időszak egy tetemes részén, mely nemcsak abban gátolt, hogy, mint szerettem volna, személyesen is megbeszélhessem veletek e nagy fontosságú ügyet, de az által, hogy a kór épen jobb kezemet sanyargatá, az írást tette rám nézve lehetetlenné. Ezért kénytelen voltam arra szorítkozni, hogy múlt évi deczember 28-án kelt rövid utasításomban csak azon teendőket rendeljem el, melyek hazánk fennállásának ezredik éve beköszönése alkalmával voltak szem előtt tartandók.

Már akkor megígérttem, hogy ezredéves ünnepünk alkalmából későbbben bővebben fogok hozzátok szólani.

Hálával eltelve a mindenható orvos iránt, ki a betegek gyógyítója, s engem is kimentett súlyos bajomból, sietek már most legalább szellemileg érintkezni veletek, Tisztelendő Testvérek, és lelketekre kötni azon szent kötelességeket, melyek az említettem alkalomból a mi hathatós közremunkálásunkat igénylik.

Mint papok, mint az isteni malasztok és kegyszerek kiszolgáltatói, mint a gondjainkra bízott hívek lelkipásztorai, tanítói, ha kell tanácsadói, sok és szép kötelesség terhe tétetett a mi vállainkra; de ez a teher könnyű, mint az édes Üdvözítő mondja,¹ mert hisz ez a teher az, melyet ő is szent vállaira vett, pedig ő nem néhány száz vagy ezer hívő, hanem az egész mindenség, a volt és a leendő emberiség terhét vette magára. Könnyű tehát ez a teher nekünk, Tisztelendő Testvérek, mert hisz saját lelki gyermekeinkért, és az édes Jézus Krisztusért vettük azt magunkra, s annak türelmes hordozásával saját üdvösségünket is munkáljuk. Ez a teher az, mely a gondjainkra bízott hívek lelki épségének munkálásában nyilatkozik, a kegyszerek kiszolgáltatásának, a betegek látogatásának, a tudatlanok tanításának, az élet minden viszonyaiban az irgalmasság lelki és testi cselekedetei gyakorlásának nagy és nemes munkájában.

Mostanig letelt főpásztori működésem ideje alatt többször megragadtam az alkalmat, hogy szent hivatásunk ezen ágazataiban jó tanácsos, útbaigazító, buzdító, atyai intelemmel legyek segítségükre. És örömmel tapasztaltam, hogy a mag, melyet közöttetek ilyképen elhintettem, termékeny talajra hullott.

Van azonban szent hivatásunknak egyházi jellegén kívül egy másik jellege is, mely amazzal nemcsak nem áll ellentétben, hanem ki kell hogy egészítse, ha hivatásunkat teljesen és minden ízében be akarjuk tölteni. E másik jelleg a mi állampolgári mivoltunkból származik, s azt követeli tőlünk, hogy nemcsak jó papok legyünk, hanem jó hazafiak is; hogy híveinket nemcsak a templomban, nemcsak a gyóntatószékben, nemcsak életök fontos pillanataiban szolgáljuk, úgy, miként az isteni Üdvözítő is szolgálta az ő apostolait és az ő népét, hanem, hogy minden téren, tehát a szellemi művelődés terén, a hazafias irányban való nevelés és oktatás terén

¹ Sz. Máté evangéliuma XI. 30.

is megtegyük azt, mi e tekintetben természetszerű kötelességünk. Természetszerű kötelességünk nemcsak azért, mert a szeretett hazának fiai, polgárai vagyunk, hanem azért is, mert az papi hivatásunktól elválaszthatatlan.

És, Tisztelendő Testvérek, valamint jó hazafiak csak akkor vagyunk, ha egyszersmind jó papok is vagyunk, úgy viszont jó papok is csak akkor lehetünk, ha jó hazafiak vagyunk. Valamint a test lélek nélkül holt, valamint a hit cselekedetek nélkül meg van halva,¹ valamint tehát az ember fogalmától elválaszthatatlan a lélek által megelevenített test, mely a nélkül csak holt-tetem volna, s valamint a hit fogalma nem állhat meg a jó cselekedetek nélkül, mert ezek képezik annak lékét, valódi életét: azonképen csak akkor vagyunk méltó papjai, eleven tagjai az Úr anyaszentegyházának, ha bennünk a papi élet szentségével és tisztaságával egybe van forrva a hazának, magyar nemzetünknek szeretete, s ebből kifolyólag tetteiben nyilvánul a mi hazafiságunk. Mert a hazafiság nem hangzatos mondásokban, nem alkalmasszerűleg kitörő — de gyorsan lehülő — fellelkesedésben áll, hanem azon folytonosan tartó, soha meg nem szünő, gyakran fáradtságos és terhes munkálkodásban, melynek célja szeretett magyar hazánk boldogulását, gyarapodását, fejlődését előmozdítani.

Főképen két terünk van arra, hogy a fentebbiekben röviden körvonalozott kötelességeinket Istennek tetsző módon teljesíthessük: a templom és az iskola. Van ugyan még egy harmadik is, t. i. a közélet mezeje, melyet elhagynunk szintén nem szabad, mert nemcsak isteni, de emberi jognál, sőt édes hazánk törvényeiben adott jognál fogva is, e téren is megillet minket a köz javára való üdvös munkálkodásnak joga és kötelessége. De én most csak a két fentemlített működési térről akarok szólni.

Nemzetünk európai életének ezredik esztendejét

¹ Sz. Jakab apostol levele II. 26.

immár betöltötte. Ez az epochális esemény feljogosít arra, hogy jelenlegi és ezredév előtti multunkat összehasonlítsuk, sőt megköveteli azt, hogy így felismervén a két határvonal közötti különbséget, ebből tanulságot merítsünk a jövőre. Nem akarok e gondolatnál hosszasan időzni, csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy ezen ezredév alatt nemzetünk élete, hasonlóan a tenger színéhez, sok hullámvásznak, sok háborgattatásnak volt kitéve. Viharos tenger volt a magyar nemzet életének most bezáruló ezredéve, mert sok volt a zivatar, mely annak színét felkorbácsolta, hullámaait magasra emelte, és csak itt-ott engedett a nemzetnek pihenőt, nyugalmat. Úgy tűnik fel előttem a letűnt ezredév, mint a hogy az égi testek ismerői és kutatói a nagy minden-ségben keringő világok alakulását leírják. Megszámlálhatatlan idők hosszú folyamán keresztül forronganak az alkatrészek, míg végre nagy sokára szilárd alakot öltve, megalakulnak belőlük azon világok ezrei, melyek mindenike az örök Isten mindenhatóságát van hivatva hirdetni, dicsőíteni. Ilyen ezredéves forrongás, átalakulás volt a mi hazánk története, adná Isten, hogy elértük légyen azt az időt, melyben bizalommal elmondhassuk: hogy e nagy fejlődési folyamat befejeződván, a magyar állam immár erkölcsileg úgy mint anyagilag szilárd alapokra van fektetve.

Azonban, fájdalom, a haladásnak, a fejlődésnek, a megerősödésnek kétségtelen s így el nem tagadható jelenségei daczára ma még ezt a kedvesen, jólesően hangzó állítást nem mondhatjuk ki. Vallási, társadalmi, erkölcsi életünk még nem fejlődött odaig, hogy teljes nyugalommal pihenhessünk meg az ezer év alatt elvégzett munka után. De ez ne csüggeszsen el, hanem, mint a hogy az igazi férfiú ereje a veszélyek között edződik meg, munkássága ekkor fokozódik: mi is hazánk erkölcsi és világi állapotának ma is forrongó tengerében álljunk helyt és tegyük meg kötelességünket. Küzdjünk a hon javáért, ma már nem úgy, mint hős elődeink az egyházi

rendben vasból kovácsolt fegyverekkel, hanem a szent kereszt jelével, s ennek árnyékában a tanítás, a nevelés fegyvereivel.

Szent István, nemzetünk első nagy emlékü királya, ki megerősítette a számos ellenségtől körülvelt országot és megalapította a magyar királyságot, azon elv kifejlesztése által, mely már a vérszerződés azon pontjában is feltalálható, mely a hét törzsfő közül egyet, az Árpádét, s ennek családját helyezte a nemzet élére, mondom szent István joggal mondhatta Imre fiához intézett tanításában: *unius linguae regnum imbecille et fragile est.*¹ Az akkori időben, az akkori viszonyok között ezen mondásnak meg volt a maga jogosultsága. Egyénileg ma is áll az, mit a római közmondás tart, hogy mindenki annyi ember, a hány nyelvet beszél, de napjainkban az az állam erős, melynek polgárai — bár egyenként több nyelvet is tudnak — az állam nyelvében mégis egyek: mert az állam nyelvének tudása, annak használhatása, erősebbé teszi nemcsak az egyént, hanem magát az egyének összességét: az államot is.

Ezen tudat s azon meggyőződés, hogy szeretett hazánknak és így közvetve szent vallásunknak is szolgálatot teszek a nemzeti eszme megszilárdításával, fajunk erejének megnövesztésével és gyarapításával, volt egyik vezérlő eszméje eddigi főpásztori működésemnek. Hogy e cél elérésére megtaláljam a szükséges és alkalmas eszközöket, már öt évvel ezelőtt, 1891. június 29-én IX. számú körlevelemben bekívántam töletek azon adatokat, melyek segítségével közelebbről és pontosan megismerhessem a gondjaimra bízott egyházi megye kulturális és nyelv szerinti állapotát. És ti, Tisztelendő Testvérek, kötelességszerűleg eleget is tettetek ezen felhívásomnak, s én az általatok beküldött adatokból némi öröndetes, sok szomorú, de egyszersmind sok tanulságos dologról értesültem.

¹ *Decretum Generale inclyti regni Hungariae. Sancti Stephani decretorum liber I. caput 6. §. 3.*

Értesültem arról, hogy egyházmegyém 197 plébániája közül tisztán magyar csak 58; értesültem arról, hogy számos oly helyen, melynek neve is mutatja egykori magyar voltát, s a hívek nevei is azt bizonyítják, hogy apáik magyarok voltak, ma már alig beszélnek a magyar nyelvet; de viszont értesültem arról is, hogy sok helyen híveim előszeretettel és igazi jóindulattal iparkodnak az állam nyelvének tudásában előrehaladni; viszont arról is értesültem, hogy a magyar nyelv ismerete sok helyen lassan terjed. Ezért nem akarok mást vádolni, mint főképen a mi jó népünknek anyagi javakban való szegénységét, mely meggátolja őt abban, hogy oly tanítót válasszon magának mindenütt, ki őt e téren is oktatni, fejleszteni tudná, és szomorúság tölti el lelkemet, ha elgondolom, hogy az 1879-iki XVIII. törvény-cikk megalkotása óta tizenhat nemzedék nőtt fel iskolánkban és az eredmény mégis aránylag oly csekély!

Hogy püspöki hivatásom minden ágazatának kötelességeit híven betölthessem, ezen dolgon is iparkodtam segíteni. S ezért intéztem hozzátok 1892. január 1-én kelt körleveletem, melyben kifejtém azon kötelességeket, melyek e téren a papságra várnak. Már akkor lelketekre kötöttem azon kötelességeket, hogy e tekintetben is buzgólkodnotok kell, és hivatkoztam arra, »hogy nemzetünk nemsokára megüli a magyar állam fennállásának ezer éves fordulóját, és hogy ez ünnep széppé tételére közreműködni mindenkinek hazafiúi kötelessége. Legyen tehát a mi közreműködésünk az, hogy egyházi téren járuljunk hozzá hazánk egységesítéséhez, megerősítéséhez, hogy annál biztosabban, annál felvértezettebben léphessünk át nemzeti életünk második évezredébe. E munkának dicsőségében legyen részünk nekünk is, nem a dicsőség hívságos volta miatt, mert hiszen ily nagy műben nem az egyes emberek neve szerepel, hanem csak a nemzedéké, mely azt elvégezte, de legyen részünk e dicsőségben azért, mert ezzel is kötelességet teljesítünk.«

Így szóltam hozzátok, Tisztelendő Testvérek, emlé-

tett körlevelemben, és felhívtalak arra, hogy mindenki mondja el nekem írásban véleményét arról, miképen tehetünk valamit azon érdeemben, hogy egyházi megyénk területén ezt a czélt elérjük.

E felhívásra érkeztek is hozzám jelentések a lelkesek részéről, melyekből nem egy öröndetes jelenségről és helyes gondolatról szereztem tudomást. Ezen jelentéseknek és az egyes plébániák állapotának és viszonyainak tanulmányozása folytán egész egyházi megyém területére, kivéve az 58 amúgy is teljesen magyar plébániát¹ folyó évi augusztus 15-étől kezdve az isteni tisztelet rendjét úgy állapítottam meg, hogy azon czélmelyet elérni akarunk, minden erőszakolás kerülésével, de a magyarságnak és államiságunknak érezhető fejlesztésével néhány évtized alatt elérhessük.

Fő indoka ez intézkedéseimnek azon meggyőződés, hogy főpásztori kötelességet teljesítek akkor, midőn megszüntetem azon félszogséget, hogy híveink egy része csak azért, mert anyanyelve a magyar, — de mert az egyházi községek híveinek többsége, vagy tetemes része nem lévén magyar s e miatt az isteni tisztelet sem magyar nyelvű — jóformán egész életén át ne részesüljön oly vallási oktatásban, melyet meg is tud érteni. Ma ez tényleg így van, mert a mellékelt kimutatásban felsorolt plébániák legtöbbszörében az isteni tisztelet teljesen tót nyelvű és csak itt-ott van annyiban kivétel, hogy sátoros ünnepeken magyar ajkú híveink is saját nyelvökön hallhatják az Isten igéjét, vagy magyar énekszóval zeng-

¹ Ezek : Barancs, Bodrog-Keresztúr, Boldogkőváralja, Boly. Bottyán, Buzita, Csécs, Encs, Erdőbénye, Erdőhorváti, Fáj. Felső-Gagy, Felső-Novaj, Felső-Vadász, Fony, Forró, Füzér, Gesztely, Girincs, Göncz, Göncz-Ruszká, Hegyi. Hejce, Hernád-Kécs, Hernád-Németi, Hernád-Petri, Hidas-Németi. Imreg, Ináncs, Jánok, Kenyhecz, Királyhelmece, Krasznikvajda, Léh, Lelesz, Mád, Monok, Nagy-Ida, Nagy- és Kis-Kér, Nagy-Kövesd, Nagy-Tárkány, Nyésta, Olaszi-Liszka, Perény, Rad, Radvány, Sátorajáújhely, Somodi, Szepsi, Szerencs, Szikszó, Takta-Száda, Tállya, Tarczal, Tolcsva, Trauczonfalva, Vizsoly, Zombor.

hetik Isten dicsőségét. Fentemlitett kötelességemből kifolyólag tehát úgy intézkedem, hogy ezentúl mindenütt, ahol magyar ajkú híveim is vannak, ezek is részesüljenek minden vásár- és ünnepnapon anyanyelvükön megérthető szent oktatásban. S ha talán a meglett korban levők közt néhol kevesen is vannak ilyenek, mindenütt vannak nagy számban iskolás gyermekek és serdülő ifjak, kik már értik nyelvünket. És e célból elrendeltem, hogy a vegyes nyelvű községekben a vásár- és ünnepnap nagy misében mindannyiszor magyar nyelvű oltárbeszéd — homilia — tartassék. Krisztus urunk a jó pásztorról szóló példabeszédében elmondotta, hogy az, ha megtudja, hogy egy juha eltévelyedett, otthagya a kilenczvenkilencz igazat, elmegy és felkeresi azt az egyet s vállaira veszi és visszahozza a nyájhoz.¹ Ilyenféle eltévelyedett juhaink azon híveim, kik meg nem értvén az isteni oktatást, abban részt sem vesznek. A jó pászornak tehát kötelessége felkeresni ezeket és azon nyelven szólani hozzájuk, melyet megértenek, hogy az örök igazság forrásából ők is megnyithassék szomjazó lelköket. S ez annál könnyebben megtörténhetik, mert hisz amazokat sem kell ezekért elhagyni.

Az isteni tiszteletnek, illetőleg a szent ige hirdetésének egy másik eszköze az úgynevezett katechezis, hitelemzés, melyet főképen a serdülő és felserdült ifjúság számára tartunk a templomban. Nos hát, Tisztelendő Testvérek, valóban nem látom be, miért tartsuk ezt az oktatást az eddigi szokás szerint úgyszólván kizárólag tot nyelven. Hiszen 17-ik éve áll fenn és érvényben az 1879-ik évi XVIII. törvénycikk, mely kötelezőleg elrendelte, hogy a magyar nyelv, mint hazánk állami nyelve minden népiskolában taníttassék! Tizenhét nemzedék, tehát a mi megyénkben 60,000-nél több gyermek került ki iskoláinkból azóta, hogy ez a törvény a maga áldásos rendelkezéseit érvényesíti. Lehet-e tehát azt mon-

¹ Sz. Máté evangéliuma XVIII. 12.

dani, hogy 17 oly nemzedékkel levén dolgunk, melynek minden egyes tagja a törvény kívánalmaihoz képest kilencz esztendőn át nyert oktatást a magyar nyelvben, lehet-e mondani, kérdem újra, hogy azon nemzedék, melynek számára a katechezis első sorban létezik, ne értse azt meg, ha magyar nyelven tanítjuk? A mely lelkes ezt állítaná, ezzel együtt vallomást tenne arról, hogy nem teljesítette azon kötelességét, mely szerint ő, mint a katolikus népiskolák igazgatója örködni tartozott volna a felett, hogy a szentesített törvény ezen rendelkezése is megtartassék. Ezzel nem vádolnék senkit, mert meg vagyok győződve, Tisztelendő Testvérek, hogy ezt tevén, igazságtalan volnék irányotokban. Sőt épen arra vannak bizonyítékaim, hogy az említett törvény üdvös intézkedései átmennek az életbe, mert a fentemlített jelentésekből van tudomásom arról, hogy az iskolákból kikerült ifjak szépen beszélnek a magyar nyelvet. Szent Ágoston ismeretes kérdése alapján: si poterunt hi et hae, quare tu non? azt lehetne mondani, ha ez vagy az az iskola ilyen eredményt tud felmutatni, bizonyára ugyanilyent mutathatnak fel a többiek is. Elrendeltem tehát, Tisztelendő Testvérek, hogy ezentúl minden oly helyen, hol délutáni katechezist tartunk, ezt magyar nyelven kell tartani.

Az isteni tiszteletnek egyik igen fontos része a szent énekek zengedezése. Az ének a maga nemesítő, magasztos hatását nem téveszti el soha. Majdnem azt mondhatnám, hogy jobb embereknek érezzük magunkat, ha imánkat, esedezésünket az ének szárnyain küldhetjük Az elé, a ki az ő magas mennyei királyi székéből egy pillantással ronthat s teremthet száz világot, s a nagy idők folyamit kiméri! A vallásos ének megható megnyilatkozása az emberi szívnek, s én nem egyszer megindulva hallgatám a híveknek talán nem egészen hibátlan és nem művészi énekét, mert leolvastam arcaikról az átszellemülés ihletét, mely őket közelebb hozta az Istenhez midőn énekeltek. Ily fontos vallási eszköz levén

az ének, nagy figyelmet kell arra fordítanunk, és azon lelki örömben, abban a sok lelki vígasztalásban, melyet az ének azoknak nyújt, kik vele Istent dicsérik, magyar ajkú híveimet is akarom részesíttetni, s ezért intézkedtem arra nézve is, hogy ezentúl ők is részesüljenek benne. Figyelmetekbe ajánlom tehát ezen módosításokat és azok szigorú szem előtt tartását, melyeket ez irányban elrendeltem, de figyelmetekbe ajánlom azon rendelkezésemet is, hogy ezentúl az iskolába járó ifjúság mindenütt magyarul tanulja az egyházi éneket.

A déleesti isteni szolgálattal szoktuk vásár- és ünnepnapokon befejezni a templomi ájtatosságok sorozatát. A méltányosság megkívánja, hogy ebben is részesítsük magyar ajkú híveinket, a miért is, mint az alábbi részleges intézkedéseimből látni fogjátok, erre nézve is tettem intézkedéseket.

Míg azonban egyrészt főpásztori kötelességet teljesítettem azáltal, hogy ezentúlra lehetővé tettem, hogy magyar ajkú híveink is részesüljenek úgy a tanításnak, mint az isteni szolgálat egyéb ténykedéseinek általuk érthető nyelven kiosztott áldásaiban: addig másrészt, mint látni fogjátok, nem vontam meg ugyanezt más ajkú híveimtől sem. A szent énekeket felváltva, azaz hétköznapiokon egy nap magyarul, másnap tótul, s egyik vasárnap magyarul, másikon tótul fogják zengeni, s a déleesti isteni szolgálat is felváltva magyar és tót lesz. Teljesen magyar az alább felsorolt plébániák közül ott lesz az isteni szolgálat, hol az idegen ajkú hívek száma oly csekély, hogy ez az intézkedés szükségessé vált, mert valóban bűn volna saját hazánk és nemzetünk ellen, ha azt a gyümölcsöt, melyet vagy természetszerű fejlődés vagy esetleg külső körülmények hozzájárulása a nemzet fáján megérlelt, elpusztítani hagynók. Ezen rendelkezés mellett azonban épségben hagyandó a szentségek kiszolgáltatásánál eddig használt nyelv szokás, így tehát gyóntatni, betegeket provideálni stb. azon nyelven kell, amelyet a hívek jobban értenek és kívánnak.

Nem titkolom el, Tisztelendő Testvérek, hogy a fentiekben vázolt intézkedéseim azoknál, kik első pillanatra nem fogják fel azoknak horderejét és igazságos voltát, talán némi félreértésre adhatnak alkalmat. E félreértéseket megszüntetni a ti szent és hazafiúi kötelességek leszén. Ha szüksége mutatkoznék annak, úgy fejtétek ki nem magyar ajkú híveink előtt, hogy ezen intézkedéseket egyrészt az igazságosság követelte azokkal szemben, kiknek érdekében hozattak. Mert, ha ők megkivánhatják, hogy megértsék a szent ígét, nem-e kívánhatják meg ugyanazt magyar polgártársaik is? Magyarázzátok meg nekik, hogy a mint Isten nem válogat az emberekben nyelvök szerint, úgy én sem, de a mint Isten és az O apostolai minden néphez azon nyelven szólottak, a melyet az megértett, azonképen kell a lelkipásztornak is cselekednie. Hiszen olvastuk az Apostolok Cselekedeteiben, hogy a mikor a Szentlélek leszállott az apostolokra, és őket betöltötte, szólani kezdetek a néphez, ime mindnyájan, zsidók, partusok, médusok, elamiták, Mezopotámia, Pontus és Kappadóczia lakói, szóval mindnyájan megértették az ő beszédjüket.¹ Az apostolok ugyanis a Szentléleknek reájok való kiáradásában csodaképen nyerték Istentől azon képességet, hogy a Jeruzsálemben összegyűlt valamennyi népnek a saját nyelven hirdethették Krisztust. Mi más volt ezen csodás nyelvajándéknak czélja, mint az, hogy mindannyian megértsék Krisztus tanait? De menjünk tovább. Szent Pál a nemzetek apostola, írja a rómaiaknak: *a görögöknek és idegeneknek tartozom*, t. i. hirdetni az evangéliumot, s ugyanott mondja: *a zsidónak először s úgy a görögnek,*² azaz, tartozom hirdetni az evangéliumot mindenkinek, *de első sorban saját fajomnak s úgy a többinek.* És midőn szent Lukács és János apostolok leírják Krisztus Urunk keresztfeszítettetésének történetét, elmondják azt is, hogy a keresztfára illesztett felírás *zsidó, görög és latin nyelvű*

¹ II. 9—11.

² I. 14., 16.

volt, hogy mindnyájan megértsek azt.¹ Bár tehát, eltérve az eddigi szokástól, elrendeltem az isteni tiszteletnek magyar nyelven való tartását is, nem fosztom meg ugyanezen jogtól többi híveimet sem, és főpásztori kötelességeimhez híven egyforma szeretettel ölelem keblemre összes híveimet, bármelyik legyen is az ő anyanyelvök. De magyarázzátok meg nekik másrészt azt is, hogy ha ezentúl a templom is hozzá fog járulni ahhoz, hogy ők és gyermekeik az édes haza nyelvében tökéletesítik magokat, úgy ez, ha nekik talán már nem is, de gyermekeiknek minden esetre nagy előnyükre fog válni. Hiszen manapság a közlekedés könnyűsége folytán megszűnnek a nagy távolságok, a széles, nagy magyar hazának gyermekei ma már nem maradnak egész életükön át falujok szűk határai között, hanem onnan kiindulva bejárják és bejárhatják a magyar haza összes téreit, és tapasztalatokkal, okulásokkal gazdagodva térhetnek vissza szülőhelyökre, s övéiknek anyagi és szellemi előrehaladását könnyebben munkálhatják. Magyarázzátok meg nekik, hány igénytelen falusi gyermekből válhatott volna hasznos fia a hazának, ha ennek nyelvét ismervén, szellemi kiképeztetését oly arányokban fejleszthette volna, hogy ezzel tehetségeit mind saját, mind övéi, mind az édes haza érdekében gyümölcsöztethette volna. Mondjátok el nekik, hogy őseik számtalanszor adták jelét a haza iránti szeretetöknek, véröket ontván a nemzet igaz ügyeiben való küzdelmekben; de értsék meg azt is, hogy ma már ez magában nem elegendő, mert nemcsak halni, de élni is kell tudni a hazáért, s ez utóbbi megkívánja azt, hogy egyek legyünk sok olyan dologban, a miben eddig nem valánk azok. Ez a föld, melyet Magyarországnak nevezünk, az ő szülőföldjük is, itt éltek eleik, itt élnek ők, bár néha súlyos viszonyok között, melyek sokaknak csalóka remények közt a vándorbotot nyomják kezökbe, de ezek is csak vissza-visszatérnek, vagy jobb

¹ Sz. Lukács evangéliuma XXIII. 38. — Szent János evangéliuma XIX. 20.

sorsban, vagy csalódottan, mégis jobbnak tartván az édes hazai hegyeket, völgyeket és síkságokat. Tehát itt születtek, itt élnek, ennek a hazának földje ad nekik hajlékot, kenyeret, oltalmat, ez az a föld, melyről a költő oly szépen énekl:

Melyen annyszor apáink vére folyt,
Ez, melyhez annyi szent nevet egy ezredév esatolt.

— — — — —
Bölcsőnk ez s majdan sírunk is
Hol élünk, halnunk kell.

Az a teher, Tisztelendő Testvérek, mely ezen intézkedéseimből származik, főképen a ti vállaitokra fog nehezülni. Áll pedig abból, hogy ezentúl sok helyen két nyelven is kell majd az Isten ígését hirdetnetek; továbbá abból, hogy kötelességtekké teszem, miszerint ezentúl az eddiginél is nagyobb buzgósággal ügyeljete a gondjaitokra bizott iskolákban arra, hogy azokban a magyar nyelv az eddiginél nagyobb sikerrel taníttassék, és arra is különösen, hogy a hol róm. kath. iskola nem léteben a gyermekek kénytelenek a görög katolikus iskolába járni, kellő magyar oktatásban is részesüljenek. Annyi jelét láttam a ti Istenért és Hazáért való buzgólkodástoknak, hogy meg vagyok győződve, miszerint teendőitek ezen csekély meggyarapodását kész örömmel fogadjátok és törekedni fogtok annak töletek telhető módon megfelelni. Mert gondoljátok el azt az óriási eredményt, mely ezen intézkedés folytán elérhető lesz. Eddig 58 plébánián, és az azokhoz tartozó 40, templommal bíró leányegyházban összesen 235 magyar község számára volt magyar isteni tiszteletünk, ezentúl 197 plébánián és az azokhoz tartozó 243, templommal bíró leányegyházban, összesen tehát 795 helyen lesz magyar isteni tiszteletünk, és 350 katolikus jellegű népiskolánkban évenként vagy 33,000 gyermek fogja édes hazánk zengzetes nyelvét intenzívebben tanulni, nem is számítva ezen számnak fokozódását az évről-évre szaporodó kisdedóvokban.

Ha meggondoljátok, Tisztelendő Testvérek, hogy ezen intézkedések életbeléptetésével 560 községben fogja édes hazai nyelvünk visszanyerni vele született jogait, hogy mintegy kétszázezer hívőnek, s közöttük vagy húsz-ezer oly iskolás gyermeknek, kiknek eddig kevés alkalmuk és módjuk volt erre, módot és alkalmat nyújtunk, hogy anyanyelvén kívül édes hazánk nyelvét is megtanulhassák, ha meggondoljátok, hogy így évenként mintegy 2—3000 oly gyermek lép ki iskoláinkból az életbe, kikből magyarul jól tudó derék polgára lesz a hazának, ha meggondoljátok, hogy a róm. kath. hívőkön kívül ez az egyházmegyénk területén élő még mintegy négyszázezer más vallású polgártársunkra is mily buzdítólag fog hatni, ha meggondoljátok és átérzitek azt, mit fog nektek e téren való buzgólkodástok folytán hazánk közművelődése köszönni: lehetetlen, hogy ne keljen lelketekben azon nemes elhatározás, hogy mindent megfogtok cselekedni e magasztos cél elérésére, még akkor is, ha ezért küzdeni, s új fáradalmakat kell vállaitokra venni, lehetetlen, hogy az öröm, a lelkesedés ne dagaszszakebleiteket azon tudatban, hogy aránylag csekély munkával minő szolgálatot tesztek a hazának. Buzdítson erre dicső elődeinknek példája is. Ők ugyanis minden korban eltalálták azt, mi módon kell a hívek vallási érdekei mellett a haza érdekeit is szolgálni. Hol a törvényhozás fontos munkájában, hol az öldöklő harczok mezején, hol a megyegyűléseken, a kathedrán és szószéken, szóval és fegyverrel egyaránt védték az egyház és haza igazait. A hazafiság nem volt és ma sem egyes felekezetek kiváltsága, s a katolikus fő- és alpapság e téren sem engedte magát soha mások által megelőztetni. Az Ugrinok, Tomoryak, Szalkayak és számosan mások ép oly híven védték fegyverrel a hazát, mint a magyar főurak és nemesek ezrei, s a Verancsicsok, Pázmányok, Oláhok, Lósyak, Széchenyiek, Szelepcsényiek, Batthyányak, Eszterházyak, Szepesyek, Haynaldok, Scitovskyak, Bartakovicsok, Ipolyiak, Lonovicsok, Horváthok, Anyosok,

Szabó Dávidok, Révaiak, Dugonicsok, Guzmicsok, Czuczorok, Katonák, Prayak, Jedlíkek, Virágok, Tárkányiak és számtalan mások, az alsó és felső papságból a neves és névtelen szellemi hősök és munkások ezrei éppen úgy szolgálták a hazát és a magyarságot a tudomány, irodalom, törvényhozás és művelődés legkülönbözőbb téerein mint a világi rendben levők ezrei. Lebegjenek tehát a dicsők példái mindig szemeitek előtt.

Megdöbbenve észleltem a múlt évben meghozott úgynevezett egyházpolitikai törvények egyik visszahatásaként hazánk némely vidékein azon sajnálatos tüneményt hogy a papság, mely hazafiságban is mindenkor és mindenütt elüljárt, itt-ott elhidegülni látszott azon intézmények iránt, melyek nemzeti irányban való fejlődésünket vannak hivatva előmozdítani. Ezen elhidegülés, és a jelzett irányban való tevékenység beszüntetése nem méltó a magyar papsághoz, mert olyan színezete van, mintha a mi szíveinkben egyházunk iránt igazságtalan és méltánytalan törvények meghozataláért a nemzeten akarnánk kicsinyes bosszút állani. Jól esett lelkemnek, hogy ily jelenségeket saját egyházmegyém területén nem észleltem, s míg ezt dicsérőleg jelentem ki, arra kérlek Tisztelendő Testvérek, hogy e téren is fokozottabb buzgólkodásokkal tüntessétek ki igaz papi és igaz hazafi voltotokat.

Minthogy pedig sok függ a cél elérésében attól is, hogy mindenütt oly tanítók legyenek alkalmazva, kik nektek kezekre járjanak, tolmácsoljátok adandó alkalmalmmal a kegyuraknál azon kérésemet, hogy ők, a tanítói állások betöltése alkalmával járuljanak hozzá anyagilag is, hogy az ily állások kedvezőbbé tétele által alkalmas tanítókat nyerhessünk.

Az eddigiekben vázolt intézkedéseim egyik célja az is, hogy akkor, mikor a magyar nemzet európai életének ezredik esztendejét betölti, bármily nyelvűek legyenek is hazánkfiak, ne legyen az én egyházi megyém területén templom, a melyben a hívek a nemzet nyelvén

is ne dicsőíthessék az Istent, s a nemzet nyelvén ne részesüljenek az Isten igéjének hirdetésében. A fentebiekben vázolt, és a jelen körlevelemhez csatolt mellékletben részletezett isteni tiszteleti rend, mint már fentebb mondtam, f. évi augusztus 15-én lép életbe. Ezt a napot tűzöm ki egyrészt azért, hogy időt adjak a netán szükséges előmunkálatok elvégzésére, másrészt azért, mert e napon ünnepli a magyar katolicizmus egyházunk legnagyobb ünnepeinek egyikét, Nagyboldogasszony napját. Öneki ajánlotta fel szent István az országot, Ő hazánk védasszonya, a magyarságnak Isten trónusa előtt hatalmas szószólója, az Ő mennybemenetelének ünnepén szálljanak égbe egész egyházmegyénk területén a mi nyelvünkön az ima és az ének hangjai; és így ez a nap legyen az én szeretett egyházmegyémre nézve mintegy az újjászületés napja.

Hazánk ezredéves fennállásának emlékét még egy, az egész megyére kiható ténynyel kívánom megörökíteni, s ez az, hogy gondoskodni kívánok arról, miszerint megyénkről, mihelyt lehet, történelmi schematismus készüljön, melyben meg fog iratni a kassai püspökség története, s minden az egyházmegye területén levő plébánia rövid története. Ez utóbbinak megírását reátok bízom, Tisztelendő Testvérek, mert minden plébániának van levéltára, a mely a szükséges adatokat tartalmazza. Az adatok feldolgozására mintául ide csatolom a szerencsi plébániáét. Ilyenféle modorban, esetleg ha több adat van, bővebben, ha kevesebb, rövidebben írja meg minden lelkész *magyar* nyelven a maga plébániája történetét és küldje be azt hozzám, hogy a beküldendő anyagból a munka annak idején megszerkeszthető legyen.

Szeretett hazánk fennállásának ezredik évét az egész magyar haza nagy ünnepélyességekkel fogja megörökíteni. Az országgyűlés a nagy eseményt törvénybe fogja iktatni és arany betűkkel márványba vésetni, a nemzet különféle maradandó intézményekkel és alkotásokkal fogja azt emlékezetessé tenni, az ország lakossága

sokféle ünnepélyességekkel fogja azt megülni. Ezek legfényesebbjei Budapesten az ország szívében, felséges apostoli királyunk és királyi családnak részvételével fognak lezajlani. De a vidéki városok és helységek sem maradnak el az általános ünneplésből, s nem fog elmaradni a magyar katolikus egyház sem. Hazánk érsekei és püspökei, mindenik a maga megyéjében elrendelte, miképen kell egyházi téren ezt a nagy eseményt megünnepelni.

Kelt Kassán, 1896. április 19-ikén.

2. A hivekhez.

Krisztusban szeretett Híveim!

Betölt tehát az ezredév, a magyar állam megállapításának, küzdelmeinek, dicsőségének ezer esztendője.

Hálával telt kebellem a mindenható Isten iránt borul le a mai napon egész Magyarország népe, bármely vallás szerint imádja Istenét, az Ő szolgálatára szentelt templomokban, hogy megköszönje azt a sok jót, melylyel hazánkat ez idő lefolyásán elárasztotta, azt az oltalmat, melylyel azt fentartotta, azt a védelmet, melyben részesíté.

Mert sok jóval halmozta el a Gondviselés e hosszú idő alatt nemzetünket. Az ázsiai sivatag térségein bolyongó népet új hazába vezette, erre az áldott földre, melyet költőink joggal neveztek el magyar Kánaánnak; erre a földre, melyen a magyar nemzet előtt egy nép sem tudott maradandó államot alkotni, még a hatalmas és épen az államalkotásban hatalmas római nép sem; melyről a népvándorlás hosszú századaiban egyik nép üzte, hajtotta, szorította ki a másikat; mely gazdag volt a természet és a föld minden adományaiban, s melyet koszorú gyanánt övez a Kárpátok hegyláncolata és védi meg a külső ellenségtől. S a midőn a Gondviselés ezt a földet nemzetünknek adá, felruházta őt mindazon képességekkel, melyek szükségesek valának arra, hogy rajta maradandó hazát alkosson magának. Adott neki fejedel-

meket, kik vitézségöket belecsepegtették e nép szívébe, s ezzel tiszteletet és félelmet tudtak maguk iránt gerjeszteni a szomszéd ellenséges népekben, kik a krónikaírók szerint imájokba azon könyörgést is felvették: »a magyarok fegyverétől ments meg Uram minket!«

De harczias és nyers őseink oly félelmesekké lőnek Európa népeire, hogy ezek már-már elhatározzák kiűzni e földről a jövővény nemzetet. Ekkor a mindenható Isten jósága ismét védelembe vette a magyart. Megszelidíté fejedelmeinek szívét, és azok hajlottak a kereszténység tanainak befogadására. Az első e fejedelmek közül szíve szerint még hű maradt az ős valláshoz, a maga nyers erejének tudatában elég hatalmasnak érezvén magát, hogy úgy a régi, mint az új Istennek is áldozhasson. De Isten ezzel nem elégszik meg; új fejedelmi sarjat támaszt az Árpádok dicső nemzetségében, ki teljes szívvel és lélekkel lesz vala híve az új vallásnak s annak törvényei szerint rendezi be az országot. Szent István már lelke egész hevével keresztény király nemcsak, de szentje is Isten anyaszentegyházának, s a nemzetet Krisztus szelíd igája alá hajtván, biztosítja annak fenmaradását, s az elfoglalt, de veszélyeztetett haza birtokát.

A magyar királyság első két századának története sokban hasonlít a többi európai államok történetéhez. A fejlődésnek, bár csak lassú fejlődésnek, s e közben a nemzeti dicsőség nem egy megnyilatkozásának korszaka volt ez, vegyítve külső s néha belső háborúságokkal. E korszak legkiválóbb fejedelmei: szent László, Kálmán és III. Béla maradandó nyomokat hagynak a nemzet történetében. De a visszavonás, mely nem egyszer volt átka nemzetünknek, erős próbára teszi annak életrevalóságát. A XIII. század derekán zúgó tengerárként megindul Ázsia belsejéből egy népáradat, és egész erejével Magyarországra veti magát, a tatárjárás. Mint a hogy a dúló felhőszakadás letarol erdőt, mezőt, és néhány rövid óra alatt elpusztítja a természet évtizedeken át végzett munkáját, és iszapba fojtja az emberi kezek fáradságá-

nak gyümölcsét, s a szennyes ár magával sodor minden élő lényt, melyet útjában ér: úgy ez a vad és kegyetlen emberáradat betörve hazánk viruló térségeire, mindent kipusztít, mit útjában talál. Nemcsak a föld termékeit, nemcsak az igavonó barmot, de az embert is, és pedig nemcsak azt, kit szemben lát magával a csatatéren, hanem behatolva az emberi lakokba, vadállatias kegyetlenséggel és kedvteléssel öl le aggot és gyermeket, férfit és nőt egyaránt. Iszonytató temetővé válnak a termékeny ország virányai, s a seregét vesztett hős király e temetőkön keresztül menekül országából, rémület és szívzaggató fájdalmak közepette, mert mindenütt az ő szeretett népe tetemein kell átlépnie, midőn a hazából távozik. És ezen borzalmas pusztulásban, milyenhez hasonlót keveset mutat fel a világtörténelem, ugyanezt a fejedelmet használja fel a seregek mindenható ura, hogy legyen Árpádhoz hasonlóan -- második -- megalapítója birodalmának. És a nemzet lassanként ismét magához tér, összeszedi magát s újra élni kezd.

De nemsokára új csapás éri a nemzetet. A derék fejedelmi családnak kihalása. Polgárháború és trónbitórlás színhelye lesz az ország. Isten megszánya ismét és oly családot ültet a magyar királyi székbe, mely tiszteletet tud kivívni a magyar nemzetnek egész Európa előtt. Nemcsak a Kárpátoktól Ádriáig, de északtól délig, keletől nyugatig oly nagy és hatalmas lesz a mi hazánk, hogy az akkori Európa legnagyobb birodalma ez. Az új királyi családdal a tudományok és a művészetek szeretete, ezzel a jó ízlés, a nemzeti csinosodás költözik be országunkba, és Nagy Lajost, a böles és nagy fejedelmet, nem egyszer kéri fel idegen országok vitás kérdéseinek eldöntésére.

E közben ismét lepereg egy század a mindenség időt jelző óráján, és ekkor Keleten egy új ellenség tűnik fel. A szent keresztnek nyolcz század óta ellensége: a félhold. És pusztító, öldöklő csatákban vérzik a magyar. De íme, szentet és hőst támaszt nekünk Hunyadi János-

ban a mi irgalmas, kegyelmes Istenünk, mert nemcsak minmagunkat, hanem egész Európát megoltalmazni teszi feladatunkká, kötelességünkké. A magyarok vitézsége és bátorsága csodákat művel. Patakokban ömlik a drága magyar vér, száz csatán győzedelmeskedik, s híre, bátorságának, elszántságának fénye bevilágítja egész Európát, midőn a hős és szent hadvezér és annak dicső fia, Hollós Mátyás intézik az ország dolgait. De jön a hitszakadás — és a nemzet meghasonlik önmagával, s a meghasonlott nemzet lelkéből kivész az összetartozóság érzete és siralmas végzet éri utól Mohács gyászos mezején. S ez sem elég hogy magához térítse. Párttusákban szakadozik szét ismét, gyengítve önmagát és prédának dobva oda a hazát töröknek, sokszor a töröknél is rosszabb kereszténynek. De meg is bünhödik érte; másfél századig tartó szolgaság és rabság lön osztályrésze, mely alatt belső és külső ellenség egyaránt pusztította és fogyasztotta. De megmaradtunk! Büntetni akart az Isten, elveszteni nem. Mert küldetést bízott ránk, melyet be kelle töltenünk! Történetünk utolsó két százada, bár nem ment a háborúkodásoktól, küzdelmekből, az önfentartásunkért és nemzeti létünkért s egyéniségünkért vívott harcoktól, aránylag békésebb vala. Míg ugyanis az ezeket megelőző századokban valósággal a Makkabeusokéhoz hasonló küzdelem kötötte le összes erőinket, ez utóbbi két század már időt enged szellemi fejlődésünk előmozdítására is. Édes hazai nyelvünknek fejlesztése és csinosítása, a tudományoknak és művészeteknek, szóval a szelídebb múzsáknak tisztelete foglalá el időnk tetemes részét, és vállvetett szorgalommal és fáradhatatlansággal sikerült nemzeti egyéniségünknek helyet biztosítanunk a fényes királyi palotától le egészen a szegény zsellér nádfődeles kunyhójáig. Hogy ezen szellemi küzdelem folyamában is sok salak került a felszínre, ki csodálná? Nem lehet az máskép. Mert az élet kohójában épp úgy találkozik az erény a bűnnel, mint abban, melyben a nemes érczet olvasztják, arannyal, ezüsttel, a salak. S a mint a tűz hivatása a salakot

kiválasztani a nemes érzezből, azonképen az emberi élet is a jónak, igaznak, nemesnek, a bűnnel, a gonosszal, a nemtelennel való szakadatlan küzdelme. Amott győz a tűzláng, emitt a jóban való kitartás; s győznie kell előbb-utóbb, ha néha vesztesnek, legyőzöttek látszik is, mert Isten nem hagyhatja el az övéit.

Történetünknek ezen utolsó korszaka sok tekintetben talán a legdicsőségesebb volt, de nem múlhatott el a nélkül, hogy a honfiak fegyverrel kezökben ne legyenek kénytelenek a nemzet igazait védeni. Félreértés és meg nem értetés, de sőt gyűlölet fegyvert fogni kényszeríték a magyart; elbukott a harczban, de nem mondott le azon dicső és magasztos célokról, melyek megvédelmezésére vállalkozott. És amint Isten egykoron támasztott Izraelnek bölcs és nagy férfiakat, úgy adott nekünk is ilyet a mi felséges Urunkban és dicsőségesen uralkodó királyunkban, I. Ferencz Józsefben. Ő megértette a magyar nemzet szavát, megértette, minő érzések hevitik és dobogtatják kebelét; megismerte e nemzet hűségét felkent uralkodója, ősi intézményei, multja iránt, s az igaz és bölcs férfiú elhatározásával visszavezette nemzetünket azon útra, melyen tovább haladva, a nagyság és nemzeti dicsőség fénysugarai intenek felénk. Az 1848 és 1867 közötti idők fájdalmait az ő jótékony keze elsimítá, s midőn szent fején láttuk szent István koronáját, hálát adtunk Istennek, hogy őt adá nekünk királyul. Az ő uralkodása a békés és józan fejlődés korszaka, örökké emlékezetes lesz hazánk történetében, és ő méltó záróköve az *első évezred* fejedelmei sorozatának.

Hosszú időn, egy évezreden át történtek mindezek. Az isteni Gondviselés nemzetünk iránt való jóságának ezer esztendő óta tartó kifogyhatatlan áldásai lőnek a nemzet osztályrésze.

Sok küzdelemnek, sok szenvedésnek árán jutott el nemzetünk oda, ahol ma van. Sok dicsőséget szerzett ezalatt, melyekben méltónak mutatta magát arra, hogy fenmaradjon Európa mívelt nemzetei körében.

De ez az ezer esztendő s mult, melyre jogos büszkeséggel tekinthet vissza nemzetünk, sok fontos tanulságot rejt magában. Elsőbben is azt, hogy ezeréves multunk *egymagában* még nem teljes biztosítéka további fennmaradásunknak. Hosszú idő ugyan az ezer év egy állam és nemzet életében is, annyira hosszú, hogy az ókor államai között alig van, az ősrégi Egyiptomot és Kínát kivéve, melynek élete ily hosszúra nyúlt volna; még a világhódító Rómáé sem, pedig ennek intézményei, politikája olyan emberi alkotások közé tartoztak, melyek alkalmasak valának hosszú életűvé tenni az államot. Mert ezzé csak a keresztény vallás védő szárnyai alatt lehet, azon vallásé alatt, mely megismertetvén az egy igaz Istennel, megtanítván a jó erkölcsre, belső erőt és szilárdságot kölcsönöz az intézményeknek. Róma fennállásának már nyolczadik századában a pusztulásnak és szétbomlásnak jeleit mutatta; ezentúl élte végeig már csak erkölcsi és anyagi haldoklás volt az ő sorsa, mert az ősi erkölcsök elveszték becsöket, az istenek oltárai ledőltek, s nem volt hívő, ki oda áldozni eljárjon. Az ezer esztendő annyira megviselte e nemzetet, hogy sorsa végelgyengülés lőn, és a hatalmas állam, mely az akkori egész ismert világra kiterjedt, összeomlott ez ujonan fölmerült nyers és vad, de a magáénál tisztább erkölcsű népek csapásai alatt. Ha megérti vala a kor intő szózatát, még lett volna menekvés számára. De elhagyta régi isteneit s üldözte az újat, és ez lőn veszte. Az új Istenség, új, bár öröktől fogva volt, nem kellett neki. Krisztus szelíd tana, mely a felfuvalkodás és gőg helyett a szelidséget és alázatosságot, a világi gyönyörökbe való elmerülés helyett a lemondást és lelki-testi tisztaságot, az önzés helyett a legtisztább felebaráti szeretetet, a szenvedélyek istenítése helyett azok leigázását tanította, nem kellett neki, és ez lőn veszte, elbukása.

Ime, kedves Híveim, visszatérek gondolatban oda, a honnan ez elmélkedésem elején kiindultam. Őseink megértették a Gondviselés intő szózatát; azok a nagy

és szent férfiak, kik kilencz század előtt irányt adtak nemzetünk fejlődésének, szent István, szent Imre, majd később szent László, s a magyar egyház többi férfi- és női szentjei, azok voltak az igaz és jó hazafiak, mert megmutatták nekünk, mely úton kell haladnunk, hogy nemzetünk fennmaradását biztosítsuk. Mert nincs másban üdvösség, mint a Krisztus Jézusban.

És mi következik ebből. ájtatos Híveim? Az, hogy ha jó magyarok, jó hazafiak akarunk lenni, becsüljük meg azt a drága lelki kincset, melyet szent vallásunkban adott nekünk a mindenható Isten. Igaz, vannak honfitársaink nagy számmal, kik nem a mi elveink, nem a mi tanaink szerint dicsérik az Atyát, a ki mennyekben vagyon! De ha ők, ezen eltérés daczára, saját hitelveik, saját erkölcsi törvényeik szerint, mely utóbbiak végre is nem lehetnek mások mint a mieink, mert jól mondja egy tudós egyházi író: »anima humana naturaliter est christiana«, ha mondom, ők ezen vallásbeli eltérések mellett hívek maradnak saját meggyőződésökben gyökerező hitelveikhez, úgy époly kedves gyermekei lehetnek Istennek és derék fiai a hazának mint mi, kik Isten irgalmából azon egyháznak vagyunk boldog tagjai, melyet maga az Isten fia alkotott és ama hatalmas kőszálra épített, melyet 19 évszázad nem volt képes még csak meg sem ingatni. Hiszen kétségtelenül az volna a legvigasztalóbb jelenségek egyike, ha hazánk népe egygyé olvadna Isten tiszteletében épen úgy, mint nyelvében. Mert ne áltassuk magunkat, a mi gyengeségünk van, leszámítva egyéb kisebb jelentőségű okokat, e kettőn alapszik, hogy t. i. meg vagyunk oszolva hitben és nyelvben. és e miatt, bár gyakran ugyanazon czél felé törekszünk, de azt eltérő, sőt néha ellentétes utakon kívánván elérni, ezzel csak hazánk java szenved.

Ó, ha minden hazafi el tudná képzelni azt a hatalmat, azt a nagyságot, mely Magyarország osztályrésze volna ha egy templomban, egy nyelven imádná Istenét! Azon faji és egyéni sajátságokkal, melyekkel minket a

Gondviselés megajándékozott, mesés volna a mi hatalmunk, a mi erőnk. Ismét földerülne ránk az az idő, melyben hozzánk jártak bucsút Európa nemzetei, melyről a költő oly elragadóan énekl:

Hazám dicső nagy ősei,
Ti földet rázó viharok!
Ti egykoron a porba omlott
Európa homlokán tomboltatok.
Ó nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka.
Magyar tenger vizében hunyt el,
Észak, Kelet s Dél hulló csillaga!

Mondom, ha egyesek volnánk vallásban és nyelvben egyaránt, az volna nemzetünk fennmaradásának, állami életünk újabb ezredévének legszilárdabb biztosítója.

De ha a jövő Isten kezében van, miénk a jelen, melyben munkálkodnunk kell nemzetünk további fennmaradásán. De munkálkodnunk kell, kinek-kinek azon erők és tehetségek szerint, melyeket neki Isten adott, munkálkodnunk kell *mindaddig, a míg nappal vagyon*,¹ a míg élünk, hogy mindenikünk betöltse hivatását. Egy hitre, egy nyelvre kell térítenünk mindenkit, a ki e hazának gyermeke. És a midőn ezt mondom, nem azt értem, kedves Híveim, hogy külső eszközök igénybevételevel cselekedjük ezt, hanem belsőekkel, melyeknek külső nyilvánulásai csak természetszerű gyümölcsei azoknak.

Ily belső eszközök legelsőbben is az ima. Az igazi, szívből fakadó ima az Istenhez azért, hogy ez a nemzet egygyé forrjon, egygyé olvadjon az Ő tiszteletében. Csoadás hatalom van az egységben, mely legyőz minden gátat, minden akadályt; mely egy véleményre, egy meggyőződésre, egyforma gondolkozásra tanítja mindazt, a ki ez egységhez tartozik. Egy másik belső eszköz az igazán szent és Istennek tetsző, erényekben gazdag élet, mely benne rejlő magasztosságával magához vonja azokat is, kik kívülről állanak. Ez az a két belső lelki fegyver,

¹ Sz. János evang. IX. 4.

melyet bátran villogtathatunk, nem fog vádolni senki, hogy erőszakosan akarjuk megtéríteni más hiten levő atyánkfiait.

De hatalmunknak, nagyságunknak egy másik föltetele is van; az, hogy az egy igaz Istent egy nyelven dicsérjük; az egy igaz Isten szavát, tanítását, egyugyan-azon nyelven megértjük. Nem mondom én, hogy nem hű magyar, nem jó hazafi az, ki más nyelven imádkozik Istenéhez, mint mi. De mondom azt, s e meggyőződésben nem ingat meg senki és semmi, hogy a magyar katolikus egyház sikeresebben végezhetné isteni hivatását, ha minden hívője megértene a mi nyelvünket. Mert, ha igaz az, hogy a nemzet erői fokozódnának a vallás egysége által. épen olyan igaz az is, hogy az egyház hatása is erősödne, ha összes hívei megértene a nyelvünket, mert akkor összes erőinket, melyeket így szét kell forgácsolnunk, hogy minden ajkú híveinknek jusson valami, a keresztény katolikus tan fokozottabb és sikeresebb terjesztésére lehetne fordítanunk.

Főpásztori működésünknek vezérszavai mindenkor az Isten és a Haza, e két magasztos lény volt. Erre oktattalak titeket is, kedves Híveim, valahányszor módom volt akár közvetlenül, akár közvetve szólanom hozzátok.

Fentebb már vázoltam röviden, miképen kell cselekednünk, hogy Isten tisztelete terjedjen a hazában, szólok most valamit arról is, miképen terjeszszük a Haza tiszteletét, fejlődését.

Valamint nem szándékunk más hiten levő testvéreinket erőszakkal megfosztani azon meggyőződéseiktől, mely az ő lelkeket betölti, úgy nem akarjuk elvenni más ajkú híveinktől nyelvöket és azon jogukat, hogy ezen, saját nyelvökön dicsőíthessék Istent, és hallhassák az Úr igéjét, s élvezhessék a vallás vigasztalásait. De minthogy az igazságosság és méltányosság megköveteli azt, hogy saját hazánkban, a mi nyelvünket értő honfitársaink ugyanezen előnyben részesüljenek: püspöki jogommal és hatalmammal élve úgy intézkedtem, hogy ezentúl ma-

gyar ajkú híveim is egész egyházmegyémi területén mindenütt részesüljenek szent vallásunk azon áldásaiban, melyeknek más ajkú híveink is osztályosai.

Valóban a magyar nemzetet senki sem vádolhatja azzal, hogy erőszakkal éreztette hatalmát az ország idegen ajkú lakosságával. Őseink fegyverrel foglalták el ez országot, s mint a többi, itt talált népeknél erősebbek, uralkodó nemzetté levének. De az elhunyt hosszú ezredév alatt soha sem nyomták el azokat, kik meghódolva és meghajolva az ő erejük előtt, elismerték fenhatóságukat. Szabadon fejlődhettek velünk és mellettünk. Megtartották erkölceiket, szokásaikat, nemzeti viseletöket, nyelvöket. Soha, mióta népek népeket meghódítottak és leigáztak, ily nemeslelkű mérsékletet hódító nem tanusított. De végre is, változnak a viszonyok és körülmények, változnak a népek életföltételei és szükségletei; változnak intézmények, erkölcsök, szokások; változik az élet módja: szóval sok minden változik. miben századokon át állandóság mutatkozott, és sok, mi eddig a nemes türelemnek megnyilatkozása volt, a végletekig vive bünné lehet a köz iránt.

Fentebb vázoltam azt a képet, mi lenne a mi hazánk, ha egy volna hite, egy a nyelve. Kívánjuk a hit egységét? akkor kívánnunk kell a nyelvnek egységét is. Ez eszköze, nem ugyan egyedüli, de egyik eszköze annak. Azt majd megcsinálja az Isten, midőn elérkezik ideje, de hozzájárulnunk nekünk is nemcsak szabad, de kell is, különösen, ha egy oly másik szent cél lebeg szemeink előtt. a minő szeretett hazánknak nagysága, boldogítása.

Fogadjátok tehát jó szívvel, kedves Híveim, azon intézkedéseimet, melyeknek célja az, hogy ne csupán világi téren, hanem, a mennyire ezt szent vallásunk is helyesli, egyházi téren is iparkodunk hazánkat, nemzetünket nagygyá, hatalmassá, erőssé tenni. És ti, kedves Híveim, kik a drága anyai ajkáról nem a mi magyar nyelvünket tanultátok el, tartsátok meg anyanyelveteget,

de saját jól felfogott érdekekben, sőt szentegyházunk érdekében is használjátok föl azt az alkalmat, mely károsodástok nélkül lehetségessé teszi azt, hogy magyar testvéreitekkel mindenben megérthessétek egymást.

Nemzetünk belépett történetének második ezred-
 évébe. E második ezredévben mások lesznek fennmaradá-
 sának, életének, boldogulásának föltételei és tényezői,
 mint amaz elsőben. Értsétek meg tehát a második ezred-
 évnél, ezen új kornak intő szózatát, és nagygyá, bol-
 doggá, hatalmassá, vallásossá lesz a mi szeretett hazánk,
 Magyarország!

Ezt kérjük, ez iránt esedezzünk a mi mennyei
 Atyánkhoz, kihez mai nap egy nagy, egykor hatalmas,
 ma sem gyenge birodalomnak millió és millió polgára,
 együttérző kebelével, lelke egész buzgóságával imádkozik.
 Boruljunk le mi is az Ő szent oltárai előtt, és esedez-
 zünk Hozzája.

*   *   *

»Mindenható Örök Isten, mi Istenünk és Atyánk,
 ki a világokat alkotád és azok rendeltetését megállapí-
 tottad, ki országokat és népeket teremtél, hallgasd meg
 a mi könyörgésünket, kik mély alázattal borulunk le
 szent színed előtt!

Mint egykor választott népedet a szolgaság jár-
 mából kiszabadítva bevezetted az ígért földre: úgy
 vezetted ki egykor a mi őseinket azon ma már ismer-
 retlen földről egy másikra s megengedted neki, hogy
 azon hazát alkothasson magának, s immár ezer esztendőn
 át megélhetett. Adtál neki kedvező égaljat, termékeny
 földet, gazdag vizeket és dús hegységeket, melyek bősé-
 gel nyújtották neki mindazt, mire szüksége volt földi
 életében. De nemcsak ezt adál, hanem megajándékozád
 a hitnek világával, mely viszont lelki táplálékkal látta
 el gazdagon, és kiművelé szellemét, hogy Téged, az egy
 igaz Istent megismervén, ne járjon a lélek sötétségében,
 hanem a Te mennyei világosságodban. Adtál neki szent

életü fejedelmeket, hősöket, hadvezéreket, tudósokat, művészeket, hogy ezeknek egy célra törekvő munkássága ezt a te népet nagygyá, hatalmassá, hosszú életűvé tegye. Adtál neki derűs és borús napokat nemcsak, de évszázadokat is; megengedél, hogy nem egyszer az elmúlás örvényének szélére jusson, de mindannyiszor kinyújtád feléje a Te megmentő karodat, hogy el ne múlják. És e népet egész, most már ezredéves hosszú életében mindig a Te védő és oltalmazó kezeid vezették; s ha bajba, veszedelembe került, abból kimentetted!

És ezért a sok jóért, ezért a sok áldásért mi nem adhatunk Neked mást, mint szívünk igaz szeretetét, lelünk törhetetlen hűségét, nem adhatunk mást azon ígéretnél, hogy a Te szent törvényeidnek követésével iparkodunk méltó fiai, gyermekei lenni a mi nagy és hatalmas Istenünknek.

Ezt a szent ígéretet, ezt a szent fogadást tesszük le ma oltárod zsámolyához, Magyarország lakosainak, népének, millióinak nevében, kérve, esedezve Hozzád, ne vond meg tőlünk ezentúl sem szent áldásodat. Hallgasd meg a mi könyörgésünket különösen ma: áldd meg szeretett hazánkat, nemzetünket, királyunkat. Tedd őket jókká, tedd nagyokká és hatalmasokká, hogy a Tőled nyert szent küldetést betölthessék az idők végeiglen!

Őrizd meg szeretett hazánkat minden külső és belső ellenségtől. Adj békét, hogy a béke idejében fejleszthessük, művelhessük azt, de adj erőt és bátorságot, hogy fegyveres kézzel is megvédhessük, ha a sors ezt úgy hozná magával.

Áldd meg nemzetünket. Ruházd föl a tudás és az emberi ismeretek azon mértékével, mely képessé tegye őt, hogy a népek nagy családjában a neki kijelölt helyet elfoglalva tarthassa, és magasztos küldetésének, többi nemzettársaival egyetemben megfelelhessen. Bocsásd le ehon minden lakosára, bármi nyelven imádjon Tégedet, a szeretetnek, az egyetértésnek adományát, hogy velünk egyetemben munkálhassák az édes magyar haza javát,

boldogságát; ne engedd, hogy azért, mert különféle nyelvet beszélnek, a visszavonás, a gyűlölség szelleme lebegjen közöttünk.

Áldd meg, ó királyok Királya, a mi szeretett fejedelmünket, a magyar apostoli királyt, Árpádnak, szent Istvánnak s többi királyainknak utódját, a magyar nemzetnek szerető atyját. Add, hogy az ő böles országlása alatt a mi nemzetünk ezentúl is virágozzék és fejlődjék. De áldd meg a mi szeretett királyné asszonyunkat is, a népek legjobb anyját, ki sokat szenvedett, sokat tűrt, és kit kikutathatatlan végzéseidben jónak láttál nemcsak örömben, nagyságban és dicsőségben, de szenvedésben és bűbánatban is részesíteni. Egy egész ország milliói esedeznek ma a Te szent színed előtt ezért a legjobb anyáért.

De áldd meg mindazokat, kiknek hivatásuk és rendeltetésök ezt a Te népedet az igazságnak, a jónak útjain vezérelni, hogy megismervén a Te szent lelkedet, és azon törvények szellemét, melyeket Te adtál nekünk, a gondjaira bízott nemzetet s annak ifjúságát az igaz úton vezéreljék.

A magyar egyház szent himnusának szavaival esedezünk és kiáltunk Hozzád, ó mennyei Atyánk, mondván

Áldd meg országunkat,
Mi magyar hazánkat,
Vezéreljed jóra
A mi királyunkat!
Békítsd ki ellenséginket,
A kik üldöznek bennünket,
Keresik vesztünket.

Mi pedig, mennyei Atyánk, őseink Istene, azon erős fogadást teszszük itt a Te oltárod előtt, hogy szent törvényeidet megtartván, azok szerint akarunk élni és halni. Hogy a mennyei hazáról megemlékezvén, s majdan oda eljutni sóvárogván, a mi földi hazánknak is hű polgárai akarunk lenni. Adj erőt, hogy ezen irányban működhesünk és élhessünk, s ezzel érdemesekké legyünk ama más boldogabbik s hazának elnyerésére.

De Hozzád is esedezünk, hazánk Nagyasszonya, Boldogságos Szűz Mária, kinek szent István ezt a hazát oltalmába ajánlotta, és ki tőlünk anyai közbenjárásodat annyi zivataros századon keresztül nem vontad meg, légy, mint eddig valál, a mi kegyes szószólónk a mennyei Atyánál és a Te szent fiadnál, a mi Üdvözítő Jézusunknál.

És végül hozzátok is fordulunk magyar szentek karai! István, Imre, László, Margit, Erzsébet, Gellért, s ti mindnyájan többi szentek, dicső és boldogult lelkek könyörögjete érettünk, hazánkért, királyunkért Amen.«

Kelt Kassán, 1896. április 19-én.

III.

SZATMÁRI EGYHÁZMEGYE.

Meszlényi Gyula szatmári püspök körlevele.

*Krisztusban szeretett híveimnek üdvöt az Úrban és
főpásztori áldásomat.*

Az isteni Gondviselés nemzetünket kezdettől fogva nagy hivatással áldotta meg, új hazát adott neki a négy folyó mentén és a Kárpátok bércei között, mindenható karját kiterjeszté felette, megvédte annyi zivataros százzadon keresztül és megengedte, hogy honalapításának ezredik esztendejét megérje. Áldjuk ezért a nemzetek egyedüli Urát és Istenét, és áldván az Urat, magasztaljuk Őt, mert nagyobb minden dicséretnél (Eceli. 43., 33.) és sok dicsőséges dolgot tett nagy irgalmánál fogva.

Visszatekintve a mult időkre, azt tapasztaljuk, hogy nagy nemzetek enyésztek el rövid küzdelmes élet után s ezt megfontolva azon kérdés támad lelkünkben, hogyan történhetett, hogy nemzetünk megmenekült e veszedelemtől, sőt megerősödve nagy, hatalmas országot alapított és azt oly sok ellenséggel szemben megtartotta.

E nagy jótéteményt a szent hitnek köszönheté, melyet szent István király ültetett át a nemzetbe. A szent király Isten kegyelmétől áthatva, apostoli buzgalommal maga is hirdeté a megváltás tanait, püspökségeket alapított és mindent elkövetett, hogy a kath. anyaszentegyház erős gyökeret verjen és terjedjen az új hazában. Fáradozásait áldás kísérte, mert az egész nemzetet a

keresztény elvek hatották át, a hit kegyelme és a jó cselekedetek gazdagsága árasztá el az egész országot.

Hogy minő élő volt a hit, minő gyakori, sőt általános volt az élő hitből fakadt erényes élet, sz. István, sz. Imre, sz. László, sz. Erzsébet és sz. Margit példája fényesen tanúsítja. Mint fényes csillagok ragyogtak ők hazánk egén, ezeket és ezeket vonzván magukhoz, kik erényeiket követve, megszentelték magán, családi és társadalmi életüket, buzgó tagjai voltak szent egyházunknak és erényes, munkás fiai a hazának.

A szent hit lett az ország, a nemzet életének talpköve, ez adott neki erőt, hogy a visszavonást, egyenlenséget legyőzze és a szeretet, igazság és méltányosság intő szavára hallgasson. A szent hit erősítette eleinket a véres harcokban és azon nagy veszedelmekben, melyek az országot érték. A tatárpusztítás után romba heverték az előző századok vallásos buzgalmának nagy alkotásai, leírhatlan nyomor terjedt mindenütt. A török iga alatt másfél századig nyögött az ország. kegyeletos emlékeink elpusztultak, megszámlálhatlan élet esett áldozatul az ellenség vad dühének. De a hit ereje új életre támasztá a nemzetet, a nyomor tünedezni kezdett, a keresztény családi és társadalmi élet erősödött s jobb jövővel biztatott.

A mult idők eseményeiből láthatjuk, mily nagy ereje van szent hitünknek, minő nagy áldásokat terjesztett anyaszentegyházunk. Eleink példája megtanít minket, hogy az ország, a nemzet, a társadalom, családok és egyesek jóléte és boldogsága azon buzgóságtól függ, melylyel a hitet megvalljuk, az erényeket követjük és az anyaszentegyház törvényeit megtartjuk. Mert csak Jézus Krisztusban van üdvösség és »nem is adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben nekünk üdvözlünk kellene.« (Apost. cs. 4., 12.) Egyházát az igazság oszlopává és erősségévé tette (1. Tim. 3, 15.), hogy tanítsa a nemzeteket és az üdvösség utain vezesse.

»Emlékezzetek vissza azon régi napokra, melyek-

ben megvilágosíttatván, a viszontagságok nagy harcában szenvedtetek» (Zsid. 10., 32.), ragaszkodjatok erős lélekkel a szent hithez, erényes étellel bizonyítván be, hogy méltó unokái vagytok eleinknek, kik a viszontagságok közepett is állhatatosan vallották a kijelentett igazságokat és engedelmes gyermekei voltak az anyaszentegyháznak. »Viaskodjatok a hitért, mely egyszer a szenteknek adatott; mert alattomban bejöttek némely istentelen emberek, kik a mi Istenünknek kegyelmével visszaélnek és az egyedül uralkodót, a mi Urunk Jézus Krisztust tagadják.« (Jud. 2., 4.)

Szent hitünk állhatatos megvallásával kezdjük meg az új korszakot és a Boldogságos Szűz pártfogását kérve buzgó lélekkel és alázatos szívvel könyörögjünk az örökkévalóság halhatatlan és láthatatlan Királyának, az egyedül való Istennek, hogy nagy irgalmával áldja meg országunkat, mi magyar honunkat, védelmezze mindig a mi királyunkat.

»Az Isten békessége, mely fölülhalad minden értelmet, oltalmazza meg szíveteket és elméteket a mi Urunk Jézus Krisztusban.« (Filipp. 4., 7.)

Kelt Szatmártt, 1896. vízkereszt ünnepén.

IV.

SZEPESI EGYHÁZMEGYE.

Szmrecsányi Pál szepesi püspök körlevele.

Főtisztelendő testvéreim, Krisztusban kedves fiaim !

Ezen év folyamában, melynek hajnalán az óhajtott alkalmat felhasználok, hogy titeket Jézus szent nevében, a ki nekünk menedékünk és erősségünk, szívem meleg érzésével üdvözljelek, ünnepélyes szertartással hálát fogunk adni a mindenható Isten gondviselésének, kinek intézkedéséből elődeink, az első magyarok, Sczithiát elhagyván, ezer évvel ezelőtt ezt az óhajtva sejtett, fáradsággal fölkeresett, sok vérrel áztatott földet Árpád vezér alatt, ki mindent kiváló okossággal intézve, a különböző nyelvű és erkölcsű népségeket nemcsak meghódította, hanem uralma alatt megtartani is tudta, elfoglalták és birtokukba vették.

Miután pedig a harczias nemzet egy évszázadon túl nemcsak a szomszéd tartományokba, hanem Olasz-, Németországba és Galliába is betörve, mindenfelé, mint írva van, rettegést és pusztulást okozott, Isten kegyelmes akaratából szent Istvánban apostolt nyert, a ki II. Szilveszter pápától a királyi felség koronájával fölékesítettén, kitűzve a megváltás jelvényét, nagy dicsőségére szolgáló jámborság- és szilárdsággal eltörölve a pogány babonát s életbeléptetve az evangélium törvényét, az összes magyarságot az igazság világába bevezetvé, megalapítva ezt a keresztény monarchiát, mely utóbb, mint

XIII. Kelemen pápa írja, a keresztény név örökös ellen-ségeinek határaitra állítva mint szilárd védgát, századok hosszú korszakain át a kirohanók útját saját testével elzárva, fölöttük nagy, csaknem lihetetlen győzelmeket aratott, kimondhatlan szenvedések közt védve meg a betörő barbárság ellen az egész emberiség szabadságának szimbolumát: Krisztus keresztjét.

És oly nagy volt a bölcsesség és tanács ereje, mely-lyel István a szentséggel és méltósággal teljes király rendelkezett, hogy intézményei szerzőjük dicsőségére maiglan fenmaradtak; s oly nagy volt nemzetünknek a szent király bölcs és igazságos kormányzatáról táplált véleménye, hogy csak akkor hitte magát boldognak, ha az ő törvényei és intézményei szerint kormányoztatott.

Szent István ama napjaitól fogva, melyeknek Krisztus egyháza megalapítását, első oltárainkat, templomainkat, püspökségeinket köszönhetjük, a keresztény vallás isteni ereje, a mint éltető nedvével behatott a törvényekbe, intézményekbe, erkölcsökbe s az ország összes viszonyaiba, legott megteremtette részére az állandóság és rend biztosítékait is. Mert a keresztény vallás s ennek tolmácsa az egyház, mely az emberek örök üdvözítésére van hivatva, a keresztény erény és jámborság erejénél fogva jó polgárokat is nevel. Behatol az ember lelkébe s meghajlítja magát az akaratot. Mennyei tekintélylyel erősíti és védi meg a földi tekintélyt, mely törvényei szentesítését csak a földi haszonban s a büntetéstől való félelemben bírja. A királyokat oktatja, hogy gondját viseljék a népnek s inti a népet, hogy vesse alá magát a királyoknak. És midőn minden hatalomnak forrását s eredetét Istenben keresi, az emberi törvénynek szilárdabb alapot vet, hívebb engedelmisséget biztosít, miszerint azok, a kik a hatalomnak alá vannak vetve, tudják és érezzék, hogy embernek hódolva Isten felségének, kinek szolgálni amyi mint uralkodni, engedelmeskednek s azért nem kényszerből, de lelkökből, vagy mint Pál mondja, nem a büntetés miatt, de a lelkiismeretért enge-

delmeskedjenek; a kik pedig a földet ítélik, okuljanak s tanulják meg, hogy a nép gondjának viselésére nyerték Istentől a hatalmat, nem az uralomvágy kielégítésére.

Az ily elvekre alapított államrend nagy erényeknek volt táplálója azon időkben, a melyekben mindenkivel közös volt a tudat, hogy az ország nyugalma és biztonsága van szóban, valahányszor Krisztus vallásáról van szó, midőn a keresztény vallás a tiszteletnek őt megillető polczára helyezve, a fejedelmek és hatóságok jóakarató őrátalma alatt virágzott mindenütt, midőn az emberi nem kormányzására rendelt két szent hatalom egyértelmű parancsai egy irányban vezérelték a polgárt s a keresztényt, midőn az állam és egyház közt háborítlanul uralkodott a kölcsönös tisztelet és egyetértés, mely mindenkor mind a földi, mind a földöntúli érdekekre áldásos és üdvös hatást gyakorolt.

Változó volt ugyan a századok folyamán országunk sorsa. Királyaink egynémelyikének tehetetlensége, vagy inkább azoknak, kik vele visszaéltek, gonoszsága, a sok belviszály s testvérharc által nem ritkán megtörve, látszólag az enyészethez közel állt; de mindannyiszor feltámadt újra, újabb virágzásnak indulva, s a vallással szövetkezett hazaszeretet várakozást fölülmuló gyümölcsöket termett, melyek emléke dicső művekben megörökítve él s élni fog semmi által el nem homályosítható fényben.

Mert a katolikus egyház legdicsőbb emlékművei közé sorolandó méltán a magyar ősrégi szabad alkotmány, melynek alapelveit szent István az ő tárházából vette s melynek alapítása-, fentartásában és megvédésében a katolikus egyház a nemzetnek anyailag gondos segítője és őre volt. És méltán dicsekedhetünk azzal, hogy a magyar szent hajdankor kezdete óta elődeinket, az egyház szolgálait, senki sem szárnyalhatta túl akár a hazaszeretetében, akár az apostoli király felségéhez való hűségben, akár a közérdek előmozdítására irányzott buzgó igyekezetben; s nem volt sem viszontagság, sem

nyomor, hogy annak legyőzésére s ennek enyhítésére bennök nem volt volna meg a lelkes akarat. Sőt ha a dolgok mélyére tekintünk, nem lehet az isteni Gondviselés akaratát fel nem ismernünk, melylyel a lelkek üdvözítésére rendelt egyházának hazánkban azt is hivatásává tette, hogy az egységnek beléje oltott isteni erjénél fogva mintegy szent köteléket képezzen, mely a nyelvben és erkölcsökben egymástól különböző népeket az egységes nemzet testével összeforrasztva, a katolikusság és magyarság közös ellenségei közt a haza politikai és nemzeti egységének erőssége legyen: az egyetértés áldásos gyümölseiben tüntetve fel így annak igazságát, a mit chartresi Ivo egykor a pápának írt: Ha állam és egyház egymással egyetértenek, jól kormányoztatik a világ, virágzik és gyümölcsöt hoz az egyház; de ha egymással viszálykodnak, nemcsak a kis dolgok nem gyarapodhatnak, hanem a nagyok is szánalmas módon romlásnak indulnak.

És ha most az ezeréves vándorlás határpontjánál az útjelző milliarium előtt megállapodva s Istennek a magyarok által végrehajtott műveiről elmélkedve, szemünket a jelen időkre fordítjuk s a haza jövő sorsára is gondolunk, szívünk szorongása nélkül nem idézhetjük vissza emlékezetünkbe és nem alkalmazhatjuk magunkra az intelmeket, melyeket Atyánk, első királyunk, élte utolsó pillanataiban nemzetéhez intézett: hogy az Üdvözítő hitében állhatatosan megmaradjanak, az igazságnak hódoljanak, szeressék az egyetértést és a békét, az egymás iránt való szeretetben vetélkedjenek, semmi se legyen szentebb előttük, mint hogy a keresztény hit szerint járjanak s készebbek legyenek meghalni, mint hogy hiú és hamis bálványokat imádjának.

És ha talán kérdezitek, hogy a közállapotok ily bizonytalanságával szemben nekünk, a vallás szolgáinak, mi most a teendők, a fölülről ígért segédelmet honnan várjuk, szemeinket hová fordítsuk: válaszképen csak az egyházra mutathatok, mely kösziklán épülvén, az egy-

másután letűnő korszakok közepett az öröklét zálogának birtokában nem tud sem változni, sem az igazságtól eltérve, a változó idők folyásának hódolni: fölemeli tiltakozó szavát, valahányszor Krisztusnak ellene mondanak, a hívek lelkiismeretének védelmére kél, valahányszor a vétkezés veszedelme elé állíttatnak, de anyai indulattal engedékenységet tanúsít a változó idők iránt mindabban, a miben szent kötelességének sérelme nélkül engedékeny lehet, és várva a jövő időket, int, buzdít és kér békés hatalmával teljesítve Istentől kijelölt feladatát, a lelkek örök üdvösségének munkálását. Maga az enyészet veszélyétől menten isteni hatalmával az enyészet ellen így óvja és védi a szintén Istentől eredő állami hatalmat, mindig üdvöt terjesztve, mert ő az üdvösség intézménye.

Az egyház bölcsességét kell tehát munkásságunkban követnünk, hogy a földön, melyen elődeink szent nyomdokait tapossuk, az ő erényeikkel versenyre kelhessünk.

Szaporodjanak bár a nehézségek és növekedjenek a veszedelmek: mi anyánkhoz, egyházunkhoz, ragaszkodunk, kötelességeinkhez való hűségünkötől eltántorodni nem fogunk.

Kötelességeink között pedig első: hűség Istenhez és az egyházhoz; kötelességeink másodika, de a maga nemében szintén fő: jó és balszerencséjében hűség a hazához. A természet követelése, mondja szent Jeromos, hogy szülőföldjét mindenki szeresse és semmi se legyen előtte kedvesebb, mint a haza.

Mindabban, a mi az örök üdvösséghez tartozik, egyházunknak engedelmeskedünk, és igazán akkor engedelmeskedünk, ha hivatásunk, állásunk és tanításunk méltóságát mindig szemünk előtt tartjuk s méltóságunkat hitünkkel, erkölcsünkkel, életünk feddhetlenségével óltalmazzuk. Így járván el, a mi tanításunkban is meg lesz az az erő, a melynek hatása alatt első apostolaink szavára a pogányság tévhitét elhagyták az első magyarok.

A mi a polgári élet köréhez tartozik, hazafiúi kötelességeinket a vallás által sugalt fensőbb tekinteteknek

hódolva, készségesen teljesítsük mindenkor, nem félelemből, de tiszteletből: jogaink gyakorlásában úgy járván el, miszerint megemlékezzünk arról, hogy tetteinkről és szavainkról Istennek számot adni tartozunk; azokat tehát úgy gyakoroljuk, mint szabadok, nem a gonoszság palástjával használva a szabadságot, hanem mint Isten szolgálói.¹ Mert a hatalmat, melyet adott nekünk az Úr, építésre adta és nem romlásra.² Legyünk tehát példája a híveknek beszédben, társalkodásban, szeretetben, hitben.³ Isten munkatársai vagyunk, Isten szántófölde, Isten építménye.⁴ Mindenek tehát épülésre legyenek bennünk.⁵

Szent legyen előttünk a haza neve. Ha valami akár a király felségét, akár a haza egységét, szabadságát és becsületét legtávolabbról is érinteni merészkednék, attól felháborodással iszonyodva forduljunk el, serény munkásságunkkal mindenben mozdítsuk elő a közjót s kiki tehetése szerint védje meg, tartsa fenn és gyarapítsa a hazát, hogy mindnyájunk közreműködésével, a jog és igazság ótalma alatt, mely nélkül nincs szabadság, minden külső uralomtól menten saját törvényei szerint élve viruljon.

Mivel pedig Isten az, a ki őrzi a várost, hozzá küldjük a mi Urunk Jézus Krisztus által buzgó könyör-gésünket, kegyes közbenjárókul kérve fel Magyarország Nagyasszonyát s a kik e földön munkálkodtak: a dicsőült szenteket hogy a kik egykor erényeikkel, tanításaik- és munkáikkal, hűségök tanusítására ontott vérökkel is szentté avatták és megdicsőítették a hazát, legyenek most ők ótalmunkra s jámbor közbenjárásukkal eszköz-öljék ki nekünk az Úr könyörületét és segítő malasztját.

Kelt Szepeshelyen, 1896. vízkereszt ünnepén.

¹ I. Pét. 2, 16.

² II. Kor. 13, 10.

³ I. Tim. 4, 12.

⁴ I. Kor. 3, 9.

⁵ I. Kor. 14, 26.

GYULAFEHÉRVÁR-FOGARASI

ÉRSEKI TARTOMÁNY.

I.

LUGOSI EGYHÁZMEGYE.

Popu Péter lugosi káptalani helyettes körlevele.

A római és görög-katholikus püspöki karnak f. é. február 27-én tartott tanácskozmánya egyebek között elhatározta, hogy a f. é. május 3-án Budapesten a koronázási templomban a magyar állam ezeréves fennállásának emlékére tartandó ünnepélyes »Te Deum«-on testületesleg megjelenjen.

Miután Gyula-Fehérvár- és Fogarasi érseki tartományunk püspökei nevezett templomban fogják a többi püspökökkel együtt a szent ténykedéseket végezni: illő, hogy alárendelt papságuk és híveik is eleget tegyenek saját templomaikban eme szent kötelességüknek, minden lehető ünnepélyességgel ajánlván fel a hálaadó áldozatot a Mindenhatónak, ki az államok és népek sorsát igazgatja, hogy kegyesen megengedte államunknak megérni ezeréves fennállásának ünnepét, még pedig virágzó állapotban.

Illő, hogy ezen alkalommal ájtatosan megemlékezzünk azon dicső faktorokról, a kik az ország alapításához, megerősödéséhez és fennmaradásához hozzájárultak. Ezek között legkiválóbb az első keresztény király, szent István, a ki mély bölcseségével nemcsak erős alkotmányt adott az államnak, hanem fennmaradásának biztos alapjául a kereszténységet választotta.

Hogy tehát a föld népe elhagyva a sötétséget és vad szokásait, a hit világát és a polgárosodást befogadta.

az főképen a kereszténység érdeme; mert Magyarország nagyemlékü királyai nemcsak az Árpád-házból, de a többiek is és főként a dicső Habsburg-dinasztiából eredők mindnyájan nemcsak az államot, de az egyházat is megvédték apostoli buzgósággal és határozottsággal.

I. Illő, hogy megemlékezzünk a római pápákról is, a kik ez országot a vész idején anyagilag is támogatták a kereszt ellenségei ellen, s a kik között kiválik II. Pius, a ki végperceiben meghagyta, hogy kincsei Hunyady Mátyáshoz küldessenek, mint oly férfiúhoz, a ki hasonlíthatlan vitézséggel harczolt a félhold ellen a hazáért és vallásért.

Ennélfogva elrendeljük, hogy f. é. május hó 10-ikén, vasárnapon, az ezeréves ünnepség alkalmából ünnepélyes istentisztelet tartassék »Te Deum«-mal egybekötve, »Doxologia« és »tropar« énekeltessek Ő Felsége, I. Ferencz József apostoli királyunkért, a kinek a Gondviselés megengedte ez államot a második évezredbe bevezetni; továbbá Ő Felsége kormányáért és a hívő népért, hogy a második évezredben jólétnek örvendhessen. Ezen ünnepélyes istentiszteletre meghivandók a helybeli hatóságok, az értelmiség és a hívő nép.

II. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium ez alkalomból f. é. márczius 1-én és 13-án 7584. sz. a. meghagyja, hogy az iskolai ünnepségek május 9-én tartassanak meg az ország összes közoktatási intézeteiben. Ugyanazért elrendeljük, hogy ezen napon az összes hittvallásos iskolák növendékei ünnepélyesen öltözve az iskolába gyűlvén, a templomba vonuljanak; a honnan visszatérve, az iskolába megkezdik az iskolai ünnepélyt, megállapítandó programm szerint.

III. Minthogy hazánk népe földmívelő nép, de dicsérendő szokásért is kívánatos, hogy e nagy esemény emlékére fákat ültessenek el megfelelő helyen, hogy ezáltal is e fontos ünnep megörökítve legyen, mint ezt a vallás- és közoktatásügyi miniszterium is elrendelte f. é. márczius 22-én 704. eln. sz. a. Az esperesi hivatalok

mint tanfelügyelő hatóságok örködni fognak e rendelet végrehajtását illetőleg, a miről is f. é. június 20-ig előterjesztéseiket megteendik. A II. és III. pontban foglaltakra nézve az iskolai hatóság más helybenlevő iskolák hatóságával is érintkezésbe teheti magát tájékozás és egyöntetűség szempontjából.

Általában az ünneplés fakadjon őszinte tisztelet és tántoríthatlan hűségtől az állam iránt, mindenben illő választékos és tiszteletteljes mód tartatván szem előtt.

Kelt Lugoson, 1896. április 16-ikán.

Román eredetiből fordította:

DR. SIMON GYULA.

II.

NAGYVÁRADI GÖR. SZERT. EGYHÁZMEGYE.

Pável Mihály nagyváradi gör. szert. püspök körlevele.

Krisztusban kedvelt testvéreim és fiaim!

Jól tudják Testvériségtek, hogy ez évben lévén a honfoglalásnak 1000-ik évfordulója, intézkedések tétettek, hogy ez év folyamán a millennáris ünnepélyek a lehető legnagyobb fényvel tartassanak meg. Több egyéb intézkedések között minket legközelebből érint a hálaadó isteni tisztelet, mely f. évi május hó 10-ikén fog tartatni, továbbá az iskolai ünnepségek, melyek a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium f. évi márczius hó 1-én, 7584. szám alatt kelt leiratában f. évi május hó 9-én rendeltettek megtartatni, míglen a magas püspöki kar f. évi február hó 27-én tartott értekezletén utóbbiakat f. évi május hó 17-én határozta megtartatni, — ez utóbb említett ünnepségek megtartása tekintetében alkalmazkodva a magas püspöki kar határozatához rendelem, hogy Testvériségtek a hivatolt intézkedéseknek megfelelőleg, két szent misét szolgáljanak, egyiket f. évi május hó 10-én, a másikat május 17-én, mely utóbbira vonatkozólag rendelem, hogy az összes tanköteles gyermekek legyenek jelen és áhítattal hallgassák, buzgó imát rebegvén és szent egyházi énekeket énekelvén. Továbbá, mennyiben a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium idézett rendeletében, az iskolai ünnepélyekre vonatkozólag az isteni tiszteleten kívül, melylyel az ünnepély kezdetét veendi, még más meghatározott ünne-

pélyes ténykedéseket is előírt, melyek Testvériségtekkel a kir. tanfelügyelőségek útján fognak közöltetni, — rendelem, hogy azokat is anyagi helyzetük — és egyéb körülményeiknek megfelelőleg teljesítsék. Valamint rendelem azt is, hogy ezen millennáris ünnepélyességek emlékeztére a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. terium f. évi márczius 22-én 704. eln. sz. alatt kelt leiratához képest tartós életű fák, u. m. tölgyek, szilfák stb. ültettessenek, melyek helyett a mi híveinkre nézve czélszerűbb, ha különböző fajú és tartós életű gyümölcsfák fognak ültettetni.

Kelt Nagyváradon, 1896. április 10-ikén.

Román eredetiből hivatalos fordítás.

III.

SZAMOSÚJVÁRI PÜSPÖKI EGYHÁZMEGYE.

Szabó János szamosujvári püspök körlevele.

*Krisztusban szeretett testvérek: Főesperesek, esperesek
és lelkészek!*

Ismeretes Testvériségtek előtt, miszerint Magyarország, a mi hazánk, ebben az évben ünnepli megalakulásának és fennállásának ezredik évfordulóját.

Egy ezredév nagy idő egy állam életében, melynek folyamán egész népek és hatalmas birodalmak tűnhetnek el, a mint ezt a történelem mutatja. Igen természetes tehát az általános lelkesedés, azok a nagyszabású előkészületek, melyek a millennium ünnepélyes megtartása céljából minden vonalon tétetnek.

Ha a második ezredév küszöbén megállva, visszapillantást vetünk a multa, fel kell hogy ismerjük és bámuljuk az isteni Gondviselést, a mely a mult idők folyamán felettünk elvonult viszontagságok közepette fentartott és vezérelt. S oly pillanatokban, mikor látjuk, hogy az Isten keze az, mely úgy az egyes emberek, mint az egész népek és államok sorsát intézi, tekintünk az ég felé emelkedik, hálát rebegve azokért, a mikben részesített és az ég segélyét kérve ki a jövőre.

Ekkép ezen napok örömeinek és ünnepélyességének jelentőségétől áthatva, midőn a haza fiai lelkesedéssel ünnepelnek, ezen egyházmegye papsága és a hívek a hazaszeretet tüztétől átmelegítve, melyet mindenkoron

tanusítottak, részt vesznek az általános ünneplésben. Erre indítja őket hazafias érzelmök, hitök és egyházok.

S a mennyiben az egyháznak jelentékeny része van államunk alakulásában, fentartásában és felvirágoztatásában, természetes tehát, hogy ő is részt vegyen ebben az öröminnepsben.

Ezért Magyarország magas püspöki kara is f. é. február 27-én tartott értekezletében elhatározta a millennium megünneplését.

Ezekből kifolyólag jónak láttam elrendelni és ezennel elrendelem, hogy f. é. május hó 10-én, a mely nap vasárnapra esik, minden templomban hálaadó isteni tisztelet tartassék, a mise végén a Doxológiát énekelvén a szokásos imádságok mondassanak el. Az isteni tiszteletre meghívandók a helyi hivatalok és előkelőségek. ugyanazon alkalommal szent beszéd lesz tartandó, a melyben elő kell adnotok híveiteknek a millennium megünneplésének jelentőségét, megmagyarázván kötelmeiket. indítsatok hűszilárdságra a kath. anyaszentegyházhoz való állandó ragaszkodásra, a magas trón iránti tántoríthatlan hűségre, a haza iránti őszinte és lojális szeretetre és a haza minden polgára iránti szeretetre. Forró imádságok intéztessenek a Mindenhatóhoz ő felsége legkegyelmesebb urunk és apostoli királyunk boldogságaért és hosszú életéért, ő felsége kegyelmes asszonyunk, a királynéért, az egész uralkodó házért, a haza javáért, felvirágzásáért, hatalmáért és dicsőségeért, a mint szent Pál apostol mondja Timotheushoz írt első levelében (2. fejezet 1—3. r.): »legyenek könyörgések, imádságok, kérések, hálaadások, minden emberekért, a királyokért és mindazokért, kik méltóságban vannak, hogy nyugodalmas és csendes életünk legyen teljes ájtatosságban és tisztességben, mert ez jó és kellemes a mi üdvözítő Istenünk előtt.«

Kelt Szamosújvárott, 1896. márczius 24-ikén.

Román nyelvből hivatalos fordítás.

SZERZETES RENDEK FŐPAPJAI.

I.

PANNONHALMI SZ. BENEDEK-RENDI APÁTSÁG

Fehér Ipoly pannonhalmi főapát körlevele.

1. A rend-társakhoz.

*Krisztusban Kedves Testvéreinknek, a pannonhalmi
szent-Benedek-rend tagjainak, Üdvözlét és áldás az
Úrban!*

Az öntudatos ember, kiválóbb alkalmakkor, végigtekint életének elmúlt napjai fölött, mérlegeli ezeknek eseményeit és eredményeit, számot vet magával és tanulságokat merít a jövő számára.

Így cselekszenek a művelt nemzetek is saját történelmükkel; s ha nemzetünkre nézve valamikor volt alkalmas időpont visszatekinteni multjába azon okból, hogy azt jövőendő boldogságának tegye tényezőjévé: úgy bizonyára az idei esztendő az, midőn Isten kegyelméből megértük európai életünknek ezredik évfordulóját, melyet hálatelt szívvel, lelkes örömmel országos ünnepségek közepette készülünk megünnepelni, monumentális emlékek alkotásával készülünk megörökíteni.

És mi, magyar benczések, kik hazánk ezeréves multjának egyik tényezője voltunk, kik ott állottunk — nem ugyan a honfoglalás, de a honalapítás munkásai között, kiknek anyatelepe, Pannonia szent hegye, maga előtt látta legördülni a tíz századnak kilencz utolsóját összes tartalmával: elmulaszthatnánk-e mi a visszapillantást saját multunkra a végből, hogy azt jövőnk szá-

mára megtermékenyítsük? Bizonyára nem. De e közben távol legyen tőlünk minden hivalkodás, minden tetszelgés

A magyar szent-Benedek-rend, Krisztusban Kedves Testvéreim, nem hivatkozik az ő multjára, mint jövő-jének jogczimére; hanem hivatkozik arra, mint erkölcsi értékének bíráló mértékére, másrészt meg mint jövőjének irányítójára. Saját tájékoztatása céljából kell multjával foglalkoznia.

*   *   *

Montalembert gróf, ki »A nyugat szerzetesei« című művében örökszép emléket állított szent-szerzetünknek, egyebek közt ezeket mondja: »Midőn a római birodalom, népeinek bűnei miatt, romokba dőlt, ott termettek a gyászba öltözött férfiak, — zajtalanul árasztották el a világot, s midőn ennek végórája ütött, ott állottak nyugaton és keleten a fölhalmozott romok közt, hogy önmagukat föláldozva, a vad népek hadjáratait jelző nyomort enyhítsék s a népek számára a győzelem gyümölcseit biztosítsák;... ott állottak azon hivatással, hogy a világot elárasztva, ennek romjait újra fölépítsék, szétdúlt földjeit újra megmíveljék, vadonjait benépesítsék s a vad győzőket a civilizáció számára meghódítsák.«

A mit Montalembert itt a szent-Benedek-rendről általában mond, ugyanaz jutott nekünk saját hazánkban feladatul.

Megoldottuk-e ezen feladatot? — Erre az egyház és a nemzet adhat illetékes választ. De királyainknak, kiknek áldott legyen emléke, irántunk oly bőven tanusított nagylelkűségéből, nemzetünknek szent-szerzetünk iránt állandóan nyilvánult nemeslelkű jóakaratából talán szabad következtetnünk, hogy feladataink megvalósítás körül nem minden eredmény nélkül fáradoztunk.

Apostoli első szent királyunk és alapítónk a szent-Benedek-rend feladatává tette a magyar nép megtérítését és a *keresztény civilizáció* áldásaiban való részesítését. És Ti tudjátok, Krisztusban Kedves Testvéreim

hogy Pannonhalma, történetíróink tanúsága szerint, mivélőn: a magyar katolicizmus anyatelepévé és bölcsőjévé, szentek iskolájává, főpásztorok nevelőintézetévé, a nemesen civilizáló tudományoknak hazánkban első veteményes kertjévé, az anyagi és szellemi boldogulás terén első palaestrájává (Thuróczi). Ti ismeritek a történelem további tanuskodásait is szent-szerzetünknek a későbbi századok folyamán való működéséről.

Szent alapítóink és országos törvényeink kötelességünké tették azt is, hogy azon hazát, mely oly nagylelkűen gondoskodott rólunk, veszély idején *saját vérünkkel is megvédelmezzük*. És Ti ismeritek a nagy Uriás apát hősiességét a sajói gyászos időkben (Rogerius); ismeritek Baranyai főapát vitéz alakját, ki a törökök ellen Keresztes mellett vívott csatában hősi halált szenvedett; ismeritek Sajghó főapát harcziás erélyét; ismeritek a főapátsági bandériumnak a haza védelmében kifejtett szolgálatait.

Koronás királyaink és a nemzet akarata tért nyitott Rendünk fejének és oszloposainak a *törvényhozásban* is. És Ti tudjátok, hogy ők e téren is tántoríthatatlan hűséggel hódoltak a trónnak, önzetlenséggel szolgáltak a hazának, bölcseséggel támogatták a hazafias törekvéseket.

Ha ismét más lapjait forgatjuk történelmünknek s azt keressük, mily mértékben vett részt Rendünk a *nemzet szellemi életének mozgalmaiban*, — ékesen szóló példákat találunk arra századunk első felében, midőn Rendünk tagjai a haza legjobbjaival és legkiválóbbjaival fáradoztak e korszak reformtörekvéseiben, politikai, társadalmi, irodalmi és tudományos mozgalmaiban egyaránt.

Vége feladataink egyik legkiválóbbja a hazai *ifjúság oktatása és nevelése* volt a múltban s az a jelenben is. Hogyan feleltünk meg e tekintetben is kötelességünknek? e kérdésre nem mi vagyunk hivatva felelni, hanem azok: király és haza, kik bizalommal tették le kezeinkbe a nemzet reményeinek erkölcsi és szellemi

gondozását. S illetékes bíráinknak ítélete elé talán nyugodtan nézhetünk, ha azt látjuk, hogy a nevelés és oktatás munkájában számtalanszor találkoztunk az apostoli király kegyeivel, a közügyek intézőköreinek megelégedésével, a társadalom elismerésével, ezer és ezernyi tanítványaink kegyeletes hálájával.

Szóval, Krisztusban kedves Testvéreim, Ti ismeritek kilenczszázados multunknak kiemelkedő mozzanatait, korszakos eseményeit, szereplő jeleseit. Szükséges-e emléketekbe visszaidézmem nagynevű elődeim közt Asztriknak, Mórnak, Bonifácznak, Uriásnak, Szigfridnek, II. Istvánnak, Tolnai Máténak, Baranyai Pálnak, Sajghónak, Nováknak, Kruesznak nevét, vagy azon jelesekét, kik az egyház és haza szolgálatában fáradozó csapataink soraiban magaslottak ki alkotásaikkal, érdemeikkel, hivatásunk egyik vagy másik terén. Avagy nem dobban-e meg hangosabban szívetek, ha a magyar Sion ormán ma szent Asztriknak, első apátunknak, egyik utódját szemlélitek?

Valóban, Krisztusban kedves Testvéreim, Istennek legyen hála, történetünket nagyobb lelkiismereti furdaságok nélkül olvashatjuk.

De voltak szent Rendünknek borús, sőt gyászos napjai is. Hisz ismeritek a kormányzóknak és helytartóknak szomorú korszakát, midőn apátjaink pásztorbotja nem egyszer oly kezekbe került, melyekben hiányzott a hivatás. Tudjátok azt is, hogy voltak idők, midőn Pannonhalmáról nem a szent kereszt, hanem a félhold vetette vissza a nyugvó nap sugarait a Pánzsza völgyébe és Sokoró szelid lejtőire. Tudjátok, hogy voltak idők, midőn a zsolozsma és a szerzetesi erénygyakorlat, mint a fészkeikről elriasztott madárcák menekültek az elvilágiasított falak közül s a szentek sírjai pusztulás helyeivé lőnek saját házukban! Ismeritek azt a kort is, midőn a szentélyben, hol nemzeti királyaink közül nem egy keresett és talált lelki vigasztalást, két évtizeden át elnémult Isten igéje, s vad dudva verte ki a szent helyek környékét.

Azonban voltak legyen mindezek akár a terveiben kifürkészhetetlen Istennek látogatásai, akár a bűneinket sújtó Mindenható haragjának ítélete: igazságosságánál mégis mindig nagyobb volt az Ő irgalmassága; mert a kidöntött törzsnek mindig újra kihajtott a gyökere s az idők viharai által megtépett fának mindig újra kifakadtak rügyei, újból termettek gyümölei. És Isten kegyelméből ma is él szent Szerzetünknek sok vihart látott fája.

Nincs-e okunk. Krisztusban kedves Testvéreim, leborulva, százszoros hálát mondani a Mindenhatónak azon jókért, melyekkel multunkban elhalmozott, s nem kell-e alázatos szívvel esedeznünk további szent kegyelméért, főleg most. nemzeti életünk második ezerévének küszöbén?

Multunkban tényezői. időnkint jelentékeny tényezői voltunk nemzetünk történelmének. Azok óhajtottunk maradni jövőben is: fáradhatatlan és hűséges napszámosok Isten, király és a haza szolgálatában.

A társadalom kérdéseivel foglalkozó egyik újabb-kori író úgy nyilatkozik, hogy a népvándorlás idején a szerzetesek mentették meg a kor műveltségét a barbárok elől; s nem lehetetlen, mondja ugyanaz az író, hogy a mi korunk kulturáját is egy második barbárság fölforgatása fenyegeti; ha ez megtörténik — úgymond — akkor a szerzetesek élethivatása újra föléled.

Vajha csak egy gyöngéd léleknek aggodalma nyilatkozzék meg e szavakban! Isten tartsa távol korunktól e válságot! Nekünk nincs ily válságra szükségünk, hogy hivatásunkat ma is. meg a jövőben is felismerjük és teljesítsük. Nekünk, Krisztusban kedves Testvéreim, megvannak kötelességeink önmagunk, megvannak kötelességeink az egyház és a haza iránt. E kötelességeknek hű és lelkiismeretes teljesítése, ez a mi hivatásunk ma, a mint az volt a multban és az lesz a jövőben is.

Krisztus egyházának szerzetesei vagyunk, utódai azon férfiaknak, a kik a kereszténység első századaiban az eget és a földet szentekkel töltötték meg, a világot megtisztították és átalakították. az ember erkölcsi töké-

letesedésének addig ismeretlen ösvényeket nyitottak s a civilizácziónak az ellenfelek által is elismert szolgálatakat tettek. E feladatok sikeres megoldására, e szolgálatok hű teljesítésére törekedni: *ez a mi kötelességünkönmagunk iránt* ma is, jövőben is.

Praedicate et Docete! E szavak foglalják magukban második rendbeli kötelemünket: hirdetni a hit igazságait, terjesztetni a tudás ismereteit. Nem kell elöttetek, Krisztusban kedves Testvéreim, méltatnom a hit szükségességét. Utódai vagyunk azoknak, kiknek mondatott: »Tanítsatok minden népeket«! Korunk sokféle válságai, ezer bajai és szenvedései, a politikaiak, társadalmiak, családiak és egyéniek egyaránt, azon mértékben fognak enyhülni vagy súlyosodni, a mily mértékben a vallássosság a társadalomban és családban ismét elfoglalja őt megillető helyét, vagy onnan még jobban kiszorul.

De nem kell méltatnom elöttetek a tudásnak és ismereteknek fontosságát sem. Az igaz tudomány elősegíti az emberiségnek minden téren való haladását, fölemeli a földi élet színvonalát, szebbé, tökéletesebbé, eszményibbé teszi e siralomvölgyében való tartózkodást, és közelebb visz bennünket Istenhez, a mi végecélunkhoz. Ime a »Praedicate et Docete« jelszavak szabják meg *kötelességeinket az egyház és haza iránt!*

Nem csekély szolgálatokat tettek elődeink az emberiségnek a népvándorlás századaiban; nem jelentékteleneket saját nemzetünknek a sz. kereszt és a civilizáció meghonosítása által. De nem kevésbbé fontos szolgálatakat tehetünk manap is, meg a jövőben is nemzetünknek és egyházunknak, kötelességeink hű teljesítése által.

E fogadalomtétellel és ennek hűségese megtartásával róhatjuk le legjobban köteles hálánkat apostoli királyaink nagylelkűsége s nemzetünk bizalma, jóindulata iránt; ezzel ülhethetjük meg legméltóbban hazánk ezeréves fennállásának magasztos ünnepét, Isten szent áldását esdve le edes hazánkra, magyar nemzetünkre, apostoli királyunkra!

Kelt Pannonhalmán, 1896. április 23-ikán.

2. A hivekhez.

Krisztusban Kedves Híveim!

A minden jó kegyes adományozójának, a jóságos és irgalmas Istennek megbecsülhetetlen, végetlenül nagy kegyelméből ezer éve annak, hogy a magyar nemzet ezen ország birtokába jutott; ezer éve annak, hogy szeretett hazájában él és munkálkodik; ezer éve annak, hogy az európai művelt nemzetek sorában helyet foglal!

Ezer év egy nemzet életében mily hosszú és nagy idő! A véghetetlen, örök Isten előtt meg mily rövid és csekély idő! Az Úr Isten előtt ezer év annyi, mint egy nap! Ezer év országunk történetében, a magyar nemzet életében, mily nagy jótétemény, kimagasló megkülönböztetés, kimondhatatlanul becses kegyelem, melyben a népek Atyja, a nemzetek nagy Istene Magyarországot részesítette!

Nem cselekedett az Úr, a hatalmas, más nemzetekkel oly nagy dolgokat, mint a minöket velünk tenni kegyeskedett. Egy maroknyi népet hosszú ezer éven át fentart, élni enged és nagy szeretetének megszámlálhatatlan jótéteményével elhalmoz: míg sokkal nagyobb, hatalmasabb nemzeteket az ő kifürkészhetetlen bölcsesége csak rövidebb ideig engedett élni. Elmondhatjuk mi is a nemzetek nagy apostolával: *Oh, Isten bölcsességének és tudományának mélységes gazdagsága! mely megfoghatatlanok az Ő ítéletei és megvizsgálhatatlanok az Ő utai!* (Róm. 11., 33.) Magasztalja azért a mi lelkünk az Urat és örvendezzen lelkünk a mi üdvözítő Istenünkben! Mondjuk el mi is hálatelt szívvel, a mit szent Pál mondott: *Az örökkévalóság halhatatlan és láthatatlan királyának, az egyedül való Istennek tisztelet és dicsőség mind örökön örökké!* (Tim. I. 1., 17.)

Nagy és Istenhez illő legyen tehát a mi hálánk; mert az Ő irántunk való jóságának is nagyok és magasztosak bizonyítékai. Ázsia kietlen pusztáiról egy termékeny s áldott földre vezeti az isteni Gondviselés őseinket,

hogy ezen új hazában közelebb jöven az üdvösség forrásához, mint vadolajfát beoltsa őket a keresztény katolikus egyház nemes törzsébe, a művelt nemzetek nagy családjába. Mert mit használt volna nemzetünknek elnyerni e szép országot, ha fiainak halhatatlan lelke meg nem ismeri az egy igaz Istent és a kit küldött, az Ő egyszülött Fiát, Krisztus Jézust? A magyar nemzetnek ezer éven át fentartó ereje a kereszténységben van; ha be nem olvad nemzetünk az igaz egyház egyedül üdvözítő kebelébe: manap, mint nemzet nem élne, nem foglalna helyet a művelt nemzetek sorában és nem bírná ezen szép országot. A szent hit üdvözítő áldásai, a kereszténység által teremtetett műveltség és a szent szeretetből származó szelid erkölcsök oly nagy értékű jótétemények, melyek minden gondolkozni és érezni tudó embert nagy hála köteleznek. Az Isten Fiának megtestesülése, a kereszthalálig való engedelmissége, az Általa rendelt hét szentség és különösen az oltáriszentségben való jelenléte, az Ő örök szeretetének magasztos nagy művei, a felebaráti- s az ellenségszeretet nagy parancsa: ezek azok a nagy és szent igazságok, melyek nemzetünk ujjaszületését eszközölték és a melyek századokon át, mint híven megőrzött országos kincs, csak nemesítőleg és áldásosan munkálták nemzetünk ideig s örökké tartó jólétét.

Isten után első szent királyunknak, Istvánnak köszönjük mindezen jótéteményt, melyekben a keresztény katolikus egyház által részesültünk. Szent István, mint nemzetünk apostola, maga körüljárt az országban és buzgó imája, szent élete és lelkesítő példája által megalapítója volt Isten országának a magyar földön és fáradhatatlan terjesztője azon szent hitnek, melytől kedves magyar nemzetének fenmaradását és boldogságát remélte. Midőn a büszke és szilaj természetű magyarok, szent királyuk példáját követve, a szent keresztség által magukat a kereszt szelid igája alá hajtották; midőn Krisztus helytartójának, a galileai halász utódának, alázatos engedelmes-

séggel meghódoltak; midőn a szelíd és alázatos szívű Istenember tanítványai lettek: akkor történt azon világra szóló nagy esemény, mely a magyar nemzetnek valódi életet adott és őt a művelt nemzetek sorába helyezvén, biztosította annak fennmaradását, tartós életét.

Szent István, a nagy király, böles intézkedései által, szent Imre fiához intézett intelmi és jó törvényei által minden lehető megtett a végre, hogy a szent hit kegyelme meghozza nemzetének mindazon gyümölcsöket, melyeket az, a szabadakarat közreműködésével meghozni képes. Különösen halás szívvel kell nekem előttetek, Krisztusban kedves Híveim! megemlítenem az áldott emlékü nagy király azon intézkedését, mely míg a pannonhalmi főapátságra nézve hálára kötelező és megtisztelő, addig az ország boldogságára is hathatós tényező volt. Szent István király ugyanis, mint azt maga, a szent Márton tiszteletére emelt szentegyház és apátság alapító levelében mondja, a Pannonhalmán fekvő monostort szent Márton tiszteletére a végett alapította, hogy az az alapító király *lelkének üdvösségére és országunk tartós fennmaradására* szolgáljon; ugyanazon alapító-levelben akarja a szent-király, hogy ezen szándékát necsak az akkor (1001. évben) élő, hanem a jövő nemzedék is tudja. Mi, magyarországi fiai a szent-Benedekrendnek, halás szívvel őrizzük a szent-király fejedelmi alapítványának okmányát, mely nemcsak a monostor jövőjének, hanem szeretett hazánk fennmaradásának is drága zálogát képezi.

István, a szent király, nagy művét az által tetőzte be, hogy a római pápától nyert és szent Asztrik, pannonhalmi első apát által hozott szent koronát, a királyság jelképét, és vele az országot is, halálos ágyán, a boldogságos Szűz Máriának, Isten anyjának pártfogásába ajánlotta és Őt Magyarország védő-asszonyává, nemzetünk Nagy-Boldog-Asszonyává választotta.

Országunk történetében, nemzetünk ezeréves életében nagy része és jótékony befolyása van, a szent hit termékeny és áldásos hatása mellett, a bold. Szűz Má-

riának, hazánk védő-anyjának, a ki országunkat első királyunktól örökségképen kapta és hogy a Reá bizott kincset híven megőrizte, bizonyosság erre egy ország ezeréves története. Mert hogy ezen, magában véve kis ország, ezen maroknyi nép, annyi veszély között, melyet a tatárjárás, a török pusztítás, a gyászos hitszakadás okoztak, erős bástyája volt a kereszténységnek és hogy e mai napig él és életének jelét is adja: azt hatalmas védő-asszonyának köszönheti, a ki hathatós közbenjárása és magas érdemei által égi kegyelmet, áldást és tartós életet nyert az Istentől a nemzet számára a népek nagy családjában. Szűz Mária esdő közbenjárása, az Ő buzgó tisztelete nemzeti kincse a magyarnak; szent öröksége, melyet minden igaz hazafi féltékenyen őriz és gondosan ápol. Legyen minden jótéteményért tisztelet, dicsőség Istennek és örök hála Isten Anyjának, hazánk védő-asszonyának!

Egy újabbkori nagy szent azt mondja, hogy semmi sem képeőbb Istennek atyai szívét megnyerni, mint épen a hálával teljes kebel. A hála, a legszebb erény, mely nemcsak elismeri a vett jót, nemcsak nagyra becsüli a nyert kegyelmeket: hanem gondos figyelemmel és kitartó munkássággal a jótéteményeket azon célra is fordítja, a melyre azokat a kegyes adományozó adta. Az Úr Isten nekünk máris ezeréves életet adott; megbecsülhetetlen kegyességgel megadta a nemzeti élet fenntartó képességét, erejét azon szent hitben, melyet mi keresztény katolikusok vallunk. Ezen mély hálaérzetből folyó szent kötelességünk nekünk, hogy az igaz és egyedül üdvöztető szent hithez, szent István ezen örökségéhez, tántoríthatatlan hűséggel, törhetetlen állhatatossággal ragaszkodjunk. Legyünk, ne csak szóval, hanem tettel is, *jó katolikusok*; éljünk, mint igaz keresztényekhez illik, hitből és hit szerint, vagyis tartsuk meg az Istennek és az anyaszentegyháznak parancsait; mert ha ezt tesszük, akkor szeretjük igazán az Úr Istent tettel és igazságban, azaz teljes szívünkben és minden erőnkben. Legyünk

készek, mindent inkább elveszteni, mint az igaz hitet, az erős reményt s a szent szeretetet; sőt, ha a jó Isten úgy akarja, még vértanú-halál által is legyünk készek életünket és vérünket adni a szent hitért, egyházunk szent igazaiért, szóval, legbecsesebb kincsünkért; mert mit használna nekünk, ha a világ minden kincsét bírónók, de halhatatlan lelkünknek kárát vallanók.

Az Isten s az anyaszentegyház iránt való kötelességeinkkel nemcsak nem ellenkezik, de sőt épen ezekből nyer magasabb szentesítést a *hazaszeretet* kötelessége: ebben is, mint mindenben, maga az Istenember, a mi Urunk, Krisztus Jézus, adott magasztos példát, hogy miképen kelljen szeretnünk a hazát. Ő volt a legigazibb hazafi, a legnemesebb emberbarát, a legnagyobb jótevő: körüljárt Ő Judeában, mindenki velő jót tevén; meggyógyította a betegeket, vigasztalta a szomorkodókat, segített a szükségben levőkön; O Izrael házának elveszett juhaihoz küldöttnek mondja magát és mégis, midőn Jeruzsálem veszedelmére gondol, nem tarthatja vissza könnyeit. Híven teljesíti Ő a törvény parancsait és pontosan megtartja nemzetének szokásait, még azokat is, a melyek Őt nem kötelezték; például megfizeti az adóját, jóllehet ezzel, mint szegény, nem tartozott volna; de ő megadta a császárnak is a mi a császáré. Soha nem tett semmit, a mi a közrendet és békét zavarhatta, vagy a felsőbbség tekintélyét sérthette volna; úgy hogy a legrútább háladatlanság sem volt képes lángoló hazaszeretetét legkevésbé is csökkenteni. Urunk ezen dicső példáját követték minden időben a keresztények, kik, habár a hosszú üldözések alkalmával iszonyú kínokat, sőt halált is szenvedtek az igazságért, de soha sem szegültek ellen a törvényes hatalomnak, mely Istentől van és Tőle bírja felsőbb tekintélyét.

A hazaszeretet engedelmességet is parancsol, a melynek értelmében az alattvalók tartoznak a főlebbvalónak engedelmeskedni mindenben, a mi az Isten akaratával nem ellenkezik. A jó hazafi megtartja szent Péter apostol

parancsát: *Istent féljétek, a királyt tiszteljétek.* (1. lev. 2., 17.) A királyi fölség az isteni fölség kifolyása; az isteni fölség ugyanis fényének egy részét, az emberi társadalom javára, a királyra ruházta; következésképp a király tisztelete visszaszáll az isteni fölségre, az örökkévalóság halhatatlan királyára, *kinek tisztelet és dicsőség mind örökön örökké!*

A szeretett haza iránt való ezen szent kötelességet, Krisztusban Kedves Híveim! én is szívetekre kötöm. Legyetek buzgó hazafiak az igaz hazaszeretet gyakorlásában; ne engedjétek, hogy mások ebben fölülmuljanak benneteket. Ezen valódi hazaszeretet abban is nyilvánkozzék, hogy honfitársaitokat, ezen haza polgárait, különbség nélkül szeressétek, velök jót tegyetek és érettek imádkozzatok. Nem zárja ezt ki az, hogy szívünkhöz legközelebb esnek közös családuknak, az igaz anyaszentegyháznak tagjai, a kik velünk egy hitet vallanak. De még a haza földjére nézve is vannak kötelességeink: hogy t. i. szorgalmas és kitartó munkásság által anyagi jólétnek is örvendjétek, legyen gondotok arra, hogy atyáitok öröksége ne kerüljön idegen kézre, mert az ország addig lesz a mienk, míg azt a magyarok bírják; megszűnik az a mienk lenni, ha nagy részét mások bírják; ezt követeli a kegyelet őseitek iránt és a szeretet gyermekeitek iránt. Munkásságtok legyen a haza földjének szentelve s azért ne hagyjátok el a hazai tűzhelyt, ne vándoroljatok ki más országba, a hol ti idegenek vagytok; ne feledjétek a költő intő és lelkesítő szavát: »*Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar, . . . a nagy világban e kívül nincsen számodra hely; itt élned, itt halnod kell.*« E földet hitbuzgó őseink nehéz csatáikban véreikkel szentelték meg. kitartó munkálásában pedig verejtékökkel öntözték; legyen azért a haza földje szent és tiszteletre méltó, melyet ilyenné tettek a mi szent királyaink, vitéz és jámbor őseink. *Tartsátok meg a mi Urunk Istenünk minden parancsait, hogy a jó földet bírójátok és azt fiaitoknak hagyjátok utánatok mindörökké.* (1. Krón. 28, 8.)

A haza földjének szeretetében, az ehhez való hű ragaszkodásban, buzduljatok, Kedves Híveim! Urunk. Üdvözítőnk szent családjának példáján, mely isteni parancsra csak azért távozott hazájából rövid időre Egyiptomba, hogy a kisded Jézus életét Heródes kegyetlenkedése elől, az emberiség javára, megmentse; de a mint e veszély elvonult, a szent család ismét visszatért a drága haza földjére, mert szíve oda vonzotta.

Kövessétek, Kedves Híveim! a hazaszeretben jámbor őseinket. Szent László, a lovagias jellemű és hős nagy király, — szent Erzsébet, az odaadó felebaráti szeretet mintaképe, — szent Imre és boldog Margit, a szüzi tisztaság liliomai, Árpád királyi házának e nagynevű ivadéakai buzdítsanak benneteket a hazaszeretetre, azon erények gyakorlása által, melyekben ők kitűntek. A mi szent vértanúink: szent Adalbert, Gellért, a kassai vértanúk s a többiek buzdítsanak benneteket a hazaszeretetre az által, hogy adjátok meg Istennek, a mi Istené: ha kell élteteket is adjátok oda a szent hitért. Hitbuzgó, munkaszerető, jámbor őseink példája szerint legyetek, Kedves Híveim, állhatatosak a hitben, egyesültek a szeretetben, kitartók a munkában, hogy reátok jöjjön és veletek maradjon Istennek szent áldása, mely minden jónak bő forrása.

Midőn nemzetünk ezeréves életének határpontján leborulva mondunk hálát a Mindenhatónak az Ő szent kegyelméért és áldásáért, ugyanakkor kérjük is Őt buzgó áhítattal, hogy továbbra is legyen irgalmas nemzetünknek, áldja meg országunkat, királyunkat és adja szent kegyelmét, hogy mint nemzet, az Ő nagyobb dicsőségére és imádandó akarata szerint sokáig élhessünk felebaráti és hazaszeretben, tartós boldogságban, hitbuzgó és erkölcsös életben!

Az Úr Jézus Krisztus legyen a ti lelketekkel! Kegyelem veletek! Amen!

Kelt Pannonhalmán, 1896. április 23-ikán.

II.

CSORNAI PRÉMONTREI-RENDŰ PRÉPOSTSÁG.

*Dr. Kuncz Adolf prémontrei rendű csornai preláthus és
prépost körlevele.*

Szent Norbertben kedves Testvéreim!

Midőn a honfoglalásnak országosan ünnepelt ezredik évfordulója alkalmából Hozzátok szólni késztet a népek sorsát intéző isteni Gondviselés iránt hálával eltelt szívem, — vajjon kezdhethém-e illőbben, mintha a lantos király szavaival felkiáltok: »áldás a nemzetek nagy Istenének, ki egyedül mívelhet ily csodákat?«¹ Mert mi más, mint igazi isteni csoda, hogy ezen mindnyájunkat a szív legörvendetesebb érzelmeivel lelkes ünneplésre felhívó dicső eseményt megérhette nemzetünk, mely számra oly kicsiny, és a néptenger, melynek közepén kicsi, elveszett sziget gyanánt küzd a hullámokkal, oly nagy, oly idegen és ellenséges hozzá; mikor a történelem műzsája annyi nagy nép, annyi óriási birodalom ravatalát széttört czímeres paizsaikkal fedte be, örök tanúságul az emberi gyarlóságnak és mulandóságnak. »Az ember napjai, mint a széna; elhervad ő, mint a virág, melyen ha átmegy a szél, meg nem marad, és többé helyét sem ismerik meg.«²

Ázsiából kiindul egy maroknyi nép, s ábrándot üzve, vagy hogy ridegen, úgy mondjuk, kenyeret keresve

¹ Zsoltár 71. vers 18.

² Zsoltár 102. vers 15.

ide vergődik a négy folyam határai között elterülő áldott földre; birtokba veszi, hazájává teszi és olyanúl meg is örzi egy ezredéven át; holott annyi sok más vitéz nép, mely honalkotó vágyában e földre jött, — hazát nem, — csak koporsót és diestelen sírt talált. Valóban csoda ez, melyet csak a nemzetek Istenének kegyelme művelhetett a magyar felett, és a melynek varázsa a sz. Kereszt jeléből áradhatott ki egyedül, mely valamikép egykoron a nagy keresztény császár, Konstantinnak csatáján felhők közt megjelent, hogy diadalt hirdessen számára: akkép jelent meg a magyar nemzet végzetének égboltján is, hogy égi fény ragyogványa között hirdesse, miszerint e hazában a magyar a kereszt jelében fog győzni!

Igen bizony a kereszt jelében és a kereszténység által győzött csak igazán a magyar, melyet ha föl nem vesz, vagy elpusztul, vagy vad és műveletlen marad, — a hogy ezt hazánk bölcse mondja ¹ — s a honfoglalás befejezetlen épületként romba dől; — egy dicső mámor álomképe, melynek talán emléke is Árpád nevével együtt délibábos tűnemény gyanánt szétfoszlott volna, — ha a kereszt jele fel nem ragyog az apostoli király sz. Istvánnak kezében, és ha a keresztvizzel, melyre nemzetét tartotta, világtörténelmi eseménynyé föl nem avatja a honfoglaló ősök dicső fegyvertényeit.

Árpád látnoki ihlettel megálmodta a hazát; fényes valóvá a dicső álmot azonban csak sz. István apostoli buzgólkodása tette. Az isteni Gondviselés pedig, mely a magyar nemzetet szent királyának áldott jobbja által oda tűzte a keresztény civilizáció kebelére, kifogyhatlan kegyelmével évezredre szóló küldetéseül rendelte a magyarnak, hogy pajzsa legyen azontúl a kereszténység által művelté tett nyugatnak. A kereszt által a véres kalandok bajnokaiból hősök lettek, kik e küldetésük teljesítésében soha meg nem rendülő törhetlen hittel pazarul áldozták a legdrágább honfivért. Oh, pedig milyen

¹ Deák Ferencz 1873. programmbeszéde.

súlyos, milyen nehéz volt e hivatásban csüggedetlenül kitartani! Hányszor nem állott e nemzet a vértanúság kálváriáján, hogy megváltója legyen a nyugat műveltségének a kelet barbársága ellenében; hány vérzivatar között nem jutott végromlásra, és hányszor nem ujjongtak már bukása felett azoknak hálátlan tömegei, kikért legbővebben ontotta véré!

»Ha nem lett volna Istenünk . . .
 No mondja el ma Izrael —
 Ha nem lett volna mivelünk
 A mi urunk, ha karja el
 Nem üzte volna
 Feltámadt ellenségeinket
 Ők ránk omolva
 Talán elnyeltek volna minket!«¹

De Árpád fiait, sz. István népét, valahányszor szédítő örvény előtt a bukás szélén állott, mindig megmentette az ő Istenének gyámolító keze.

Azóta, hogy Árpád vitézeinek tárogatója először fölzendült e hon határain, egy ezredév hosszú időfolyama rohant el nemzetünk feje felett. Egy ezredév Istennek egy szempillantás, embernek egy öröklét! És lám, nemzetünk Isten kegyelméből és fiai erős életrevalósága folytán ezer éven keresztül nemcsak megvédte és főtartotta az ősök által dicsőség árán szerzett hont, hanem fényét is növelte, úgy, hogy ma, midőn a század tizedszer újul meg láthatára felett, a magyar számra nagyobb, hatalomra tehetős, mint bármikor volt; és a szabadság fája alatt, melyet az elődök ültettek, magas szárnyalású műveltség talál oltalomra és gondos ápolásra. Ez ezredévnek honalkotó és hazafentartó nagy művéhez nyolczszáz éven keresztül, — ha mindjárt szerény, de hűséges munkálkodással, — mi is hozzájárultunk, sz. Norbertben kedves testvéreim, mert nyolczszáz éve már, hogy szent Norbertnek a prémontrei völgy idegen földjéről ide plán-

¹ Zsoltár 73. vers 1—8.

tált szép fája itt gyökeret vert, és ma is még számtalan viharok pusztítása daczára erőteljesen hajt, virul és gyümölcsözik; nyoleczszáz éve már, hogy rendünk érzésben és vágyban egybeforrva a magyar nemzettel, tántorithatlan hűséggel küzd vele egysorban a közös eszményért: egy szabad, mívelt és boldog Magyarországért.

»Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum et adnunciabit tibi; majores tuos et dicent tibi.«¹

Igen, sz. Norbertben kedves testvérek, emlékezzünk meg a régi napokról, gondoljunk az elmúlt nemzedékekre: kérdezzük meg apáinkat és az ősöket. — és mondani fogják, hogy vallásos szívük egész odaadásával tanították a nemzet fiait istenfélelemtől áthatott fenkölt gondolkodásra, nemes érzésre és lelkes cselekvésre Isten- és hazáért! Előttünk az ősök példája; a hivatás, melyben ők a viharjárta múlt annyi sok századán keresztül a legteljesebb önmegtagadással szolgálták a hazát, nem változott: ma is és minden időben változatlanúl ugyanaz rendünknek a jelmondata: »Deo et Patriae famulari.« Istent és hazát szolgálni a nemzeti nevelésügy által! E legnemesebb célnak nehéz göröngyös az útja, meredek az ösvénye, mert terhes ám a nevelőnek, a tanítónak munkája és nagy a felelősség, mely hivatása nyomán jár: de viszont drága kegyelem jutalma int a fárasztó út, az önmegtagadó munka végén: a megvalósúlt eszmény, egy szabad, művelt és boldog Magyarország. A »legnagyobb magyar« hazafiságról és a haza iránti kötelemekről beszélve úgymond, hogy nem nagy szavak-, cifra frázisokkal rójjuk le e kötelességünket, hanem azáltal, ha minden téren mentül több értelmes, képzett és valódi tudással bíró embert formálunk.² Hivatásunk a tanítás: munkaterünk az iskola: képezzük tehát a gondunkra bízott ifjúságnak minden szép- és jóért fogékony lelkét olyanná, hogy majdan férfikora kötelességeit öntudatosan és értel-

¹ Deut. 32. vers 7.

² Gróf Széchenyi István »Világ«.

mesen teljesíteni tudja; hogy a tudásnak az iskola falai között elsajátított elemei szilárd alapul szolgáljanak a férfikor érett szellemmunkájának. De neveljük is egyúttal e reménységét hazánknak istenfélelemben, jámbornak, erkölcsösnek; mert Isten félelme nélkül üres, hiú a tudás; mert vallás és erkölcs nélkül szalmaláng lobbanása csak az eszményiért való fellelkesülés és önámítás a hazaszeretet.

»Hacsak az Úr nem építi a házat
A kőmíves hiába épít;
Hacsak az Ur nem őrzi meg házatát
A honvédök hiába védik.«¹

Előttünk az ezredéves Haza főséges épülete; alapjait az ősök jámbor hite vetette meg, falait az unokák hívősége emelte fel: óvjon attól Isten kegyelme, hogy a hit kebeléről elszakadt tudás csóvát vessen a fényes tetőzetre, mely ma oly büszkén tekint a jövő ezredév elé; óvjon attól Isten kegyelme, hogy a mi gondatlan kezünkől vegye a hithideg tudás a veszélyes üszköt.

Ti pedig, ezredéves multunknak a nemzeti kegyelet glóriájával körülragyogott fényalakjai: Árpád, szent István, sz. László, Nagy Lajos, dicső Mátyás, Hunyady és ti többi számos dicsők, kiknek neve és emléke még frissen fölremeg szívünkben, ti valamennyien, kik a magyart a dicsőség napközelébe fölemeltétek, kik özönével áldozott vér árán, a szívnek és elmének világbámulta fényes tetteivel a magyart e hon határai között úrrá tettétek; legyetek áldva és üdvözölve az első ezredév végén, melynek Isten kegyelméből építőmesterei ti voltatok! Példátok ragyogjon fel előttünk és vezessen a jövő ezredéven át, miként az Isten küldte fényfelhő világítva vezette Mózeszt és népét az ígért földjére! Úgy legyen!

Kelt Csornán, 1896. április 10-ikén.

¹ Zsolt. 76. vers 1—4.

III.

ZIRCZI CZISZTERCZI-RENDŰ APÁTSÁG.

Vajda Ödön cziszterczi-rendű zirczi apát körlevele.

Nincs nemzet, legyen bár művelt vagy műveletlen, mely multjának dicső emlékeit kegyelettel nem ünnepezné. E kegyelet a nemzeti múlt emlékei iránt lelkesíti a magyar nemzetet is, hogy a haza szent földjén fönnálló nemzeti létének ezredik évét méltóan ünnepelje meg. S vajjon elmaradhatnánk-e ez ünnepléstől mi, kikre az ifjúság és nép hazafias oktatása és nevelése van bízva? Szívünk minden verése tiltakozik még csak ennek gondolata ellen is, hisz lelkünk minden gondolata, szívünk minden érzelme mint hazafias szent kötelességet állítja elénk a nemzeti nagy emlékek méltó megünneplését. Szívünk sugallja, lelkünk parancsolja, hogy mint a magyar hazának igaz fiai, mi is hozzájáruljunk az ezredévi ünnepély fényének emeléséhez és ránk nézve legyen az ünnepély szívünk s lelkünk öröm- és hálaünnepé.

Szellemi munkások lévén, szellemünk hálaadóját e nagy nemzeti, magasztos ünnep alkalmából azok várják meg tőlünk, kiknek életünkben legtöbbször tartozunk, kik szellemi tevékenységünk egész eszmei körét a fönség és magasztosság zománczával ékesítik, kiknek gondolata keblünket minden szépre és jóra fogékonynyá nemesíti. Ezen magasztos és nemesítő eszmék képviselőit e néven ismerjük: Isten, szülő, haza.

Imádás Isten dicsőségének ajánlva, hála a szülők iránt kegyeletben leróva s önfeláldozó szeretet a haza

iránt tetteiben nyilvánulva, emelik az embert azon erkölcsi magaslatra, melyre eljutni minden egyesnek, minden nemzetnek szent kötelessége.

Imádd az Istenséget, mondja Kölcsey, és méltán! Mert lelkünk az örök boldogság után vágyódva, Isten felé tekint, ki végtelen tökélyeivel az egész mindenséget átöleli s áldásával betöltvén minden élet, kútforrása a jótéteményeknek s a valódi boldogságnak. Nagy az Isten s mi az ő gyermekei vagyunk, kik fölött mindenre kiterjedő gondviselésével őrködik. Ő az egyeseknek ép úgy, mint a nemzeteknek védője és föntartója. Az ő gondviselő őrködése tükröződik vissza nemzeti létünknek dúló csaták és vészes belviszályok viharaitól sokszor veszélyeztetett múltjában is.

Hiszen ha nemzetünk és hazánk ezeréves múltjára visszagondolunk, lelki szemeink előtt látjuk a honszerető hősokeket, a mi nagy őseinket; látjuk az isteni Gondviselés kiválasztott kedveltjét, szent Istvánt, ki a magyar népnek igaz Istent, állandó hazát és biztos reményt adott a földi s örök boldogságra Jézus vallása által. Látjuk halhatatlan nevű nagy királyaink dicső sorozatát, jelenleg uralkodó apostoli királyunk fölséges személyéig, kik Árpád örökségét annyi balszerencse s oly sok viszály között részünkre föntartották. Látjuk a dicső emléktű ősokeket, kik áldozatkészségük, vitézségük és tudományuk által hazánkban benn fényt és dicsőséget, a külföld előtt pedig elismerést és ragyogó hírnevet szereztek.

De feltűnedeznek lelki szemeink előtt a belvillongások ádáz tusái s a külellenségek ellen vívott véres harczok küzdelmei is, midőn a szenvedések árjában a pusztulás romjai között az egész nemzet szíve vérzett, az egész ország szeme könnyektől áradt s édes hazánk a szerencsétlenségek nyomasztó súlya alatt ingadozva, az enyészet sírja szélén állott. E szomorú képet látva s elgondolva, méltán fölkiálthatunk: Csodák csodája, hogy még áll hazánk! Úgy van! csodák csodája, hogy »él magyar, áll Buda még.« És ki tette velünk e nagy cso-

lát? . . . . . A nagy Isten! Igen az ő szent kegyelme és határtalan irgalma tartotta fönn nemzetünket e hazában ezer éven keresztül! És ha ezt egyedül a végtelen jóságú Istennek köszönjük, nem méltó-e, hogy az ezer év alkonyán arcunkra borulva imádjuk a magyarok nagy Istenét?! Nem szent kötelességünk-e, hogy nemzeti létünk e magasztos ünnepén összes elhunyt őseink nevében is oltárt emeljünk szívünkben, melyről a legtisztább hálaáldozatot mutassuk be Istennek?! Rójjuk le tehát hálaadónkat Isten iránt s a hálaáldozathoz fűzzük szívünk kérő áldozatát, mely mint szent fohász így könyörögjön Isten mennyei trónja előtt: »Urunk és Istenünk! tartsd meg gondviselésedben szegény hazánkat, óvd a jövőben a szerencsétlenségektől és véd meg hatalmas karoddal az ellenség ellen; áldd meg kegyelmed bőségével a koronás királyt, hogy nevedben bölcsen népének boldogítására kormányozzon; áldd meg a magyar nemzetet, hogy hitben erős, keresztény erkölcsökkel ékes és honfiúi erényekben gazdag legyen; add meg e sokat szenvedett, szabadságszerető nemzetnek az igaz jólétet, fejlődést és virágzást mindabban, a mi a nép földi s égi boldogságát képezi.

Leróván hálaadónkat Isten iránt s lekönyörögvén áldását a jövőendő századokra, ne feledkezzünk meg azokról sem, kik Isten után a mi legnagyobb jótevőink e földön. Ezek a mi szüleink és szüleink szülei, a mi őseink.

A nemes szívű ember mindenkor hálával és kegyelettel gondol szüleire és még férfi korában sem szégyenli néma könnyeit, melyekkel a sírban porladó szülőhöz visszavisszatérő gondolatait szívének érzelmi teltségében kíséri. Isten keze oltá szívünkbe a legédesebb és leggyöngédebb érzelmeket, melyek bennünket szüleinkhez és közvetve őseinkhez kötnek. Szüleink a szeretet melegével tápláltak, az önfeláldozó gondosság éberségével neveltek nem annyira maguknak, mint inkább Istennek s a hazának szolgálatára. Őseink az édes hazát szereztek számunkra, azt vitéz karjaikkal és drága vérük-

kel védelmezve, föntartották és szent örökség gyanánt ránk hagyományozták.

Nagy és szent kötelességünk tehát mindenkor, de különösen a jelen magasztos nemzeti ünnep alkalmával szüleink és őseink szent emlékét a kegyelet hálás érzelmeivel tisztelni s áldott hamvaikra a gyermeki könnyek harmatát hullatva, lelkeiknek Istentől irgalmat s örök boldogságot esdeni.

Őseink emléke vezet el bennünket eszményi anyánkhoz, édes hazánkhoz. A haza fogalmát Kölcsy így határozza meg: »Mi a haza, mint a legszentebb kapcsolattal egybefoglalt emberek társasága?« Majd bővebben fejtegetve a haza jelentőségét, így ír Paraenesisében: »E szóban „haza“, foglaltatik az emberi szeretet és óhajítás tárgyainak egész összessége. Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse táplált . . . . .« A mily fönséges, épp oly igaz szavak ezek, valamint azok is, melyekkel elmélkedését a nagy író befejezi: »Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenhol, s lelkében üresség van, mit semmi tárgy, semmi érzet be nem tölt.«

Ezért ragaszkodik minden ember hazájához. legyen bár az termékeny rónaföld, vagy szegényes hegyvidék: mert sohasem törölhető ki az ember szívéből az az érzélem, mely őt a föld azon részéhez köti, hol bölcsője ringott s hol dobogni megszűnt szívét a hazai föld, a rokonok és jó barátok könnyei közt fogadja szívébe.

Az emberi szív ezen szent érzelmének természetes nyilvánulása volt azon kanadai főnök fölkiáltása, ki a tartományát követelő európaiakhoz csodálkozva így szólt: »Itt születünk, itt porladnak apáink! Vajjon mondhatom-e csontjaiknak: keljetek föl és költözzetek el velünk együtt idegen földre?«

E szent érzelem dagasztá a nagy Hunyady János szívét is, ki László és Mátyás fiaitól utolsó órájában e szavakkal vett búcsút: »Isten félelme s a haza szeretete az, a mit maradandó örökségül rátok hagyok.«

E szent örökséget őrizzük mi is drága kincs gyanánt szívünkben, a hazaszeretet szent erényét ápoljuk mi is lelkünkben, hogy a ránk bízott ifjúság és nép látva tanítóinak és nevelőinek szép példáját, a nemes és magasztos erény követésére buzduljon. Mert nemcsak fegyverrel lehet szolgálni a hazát, hanem az ifjúság és nép oktatásával és nevelésével is: hisz hazánk jövője az ifjúság és nép oktatásában és nevelésében van letéve.

Imádkozzunk azért a nevelésünkre bízott ifjúsággal és néppel együtt édes hazánkért, kérve Istent: védje s oltalmazza szeretett hazánkat mindenható karjaival, távolítsa el tőle a belviszályok gonosz szellemét s a kül-ellenség véres boszúját, áraszsza rá a béke boldogító áldását és tartsa meg e szép hazát a magyar nemzet számára az idők végeig!

E gondolatok foglalkoztatják lelkemet, ez érzelmek töltik el szívemet a nagy nemzeti ünnepély hajnalán. Meg vagyok győződve, hogy e gondolatok és érzelmek hatják át a czisztercei rend minden egyes tagjának szívét és lelkét, velem együtt egy szívvel s egy lélekkel óhajtván, hogy zengjen dicsőséget Istennek a magyar hazá minden fia, szálljon égi áldás a koronás főre s a boldogító béke olajága viruljon a szebb jövőért esdő szabadságszerető magyar nemzet fölött.

E soraimmal nem buzdítani akarok, hisz önök nem szorulnak a hazaszeretet erényének gyakorlásában buzdításomra, mert példájukkal és tanításukkal folyton arra oktatják az ifjúságot és népet, hogy akkor imádjuk Istent igazán, akkor tiszteljük őseinket méltóképen s úgy szeretjük hazánkat valóban, ha tetteinkkel igyekszünk elődeinkhez méltó utódok lenni: csak szíves figyelmüket akarom felhívni, hogy a magyar czisztercei rend minden rendháza és minden plébániája egyöntetűen ünnepelje meg a magyar nemzet nagy ünnepét.

Ez okból óhajtom, hogy a rendi főgimn. igazgatók a tanári karral s ifjúsággal egyetemben a kir. tankerületi főigazgatók esetleges utasításaival egybehangzólag

f. évi május hó első napjainak egyikén ünnepélyes Te Deum-ot tartsanak; továbbá bölcse belátásuk szerint a nagy nemzeti esemény szellemének és magasztosságának megfelelő ifjúsági ünnepélyt rendezzenek. Óhajtom, hogy a rendi plebániái templomokban május első vasárnapján a lelkészek ünnepélyes hálaadó isteni tiszteletet tartsanak, összekötve hazafias irányú szent beszéddel s e körülményről a hívek előzetesen értesítendőek. Azon reményben, hogy óhajtasomat a rendházak és plébániák szíves készséggel teljesítik, Istentől minden jót szívből kívánva, vagyok szerető testvérük s atyjuk az Urban.

Kelt Zirczen, 1896. január 1-én.

FÜGGELÉK.

A MAGYAR KATHOLIKUS FŐPÁSZTOROK INTÉZ- KEDÉSEI A MAGYAR HONFOGLALÁS EZREDIK ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEPLÉSE TÁR- GYÁBAN.

Hazánk katolikus főpásztorai kiváló gonddal intézkedtek, hogy a magyar honfoglalás ezredik évfordulóját a papság, a hívek és iskolai ifjúság minél méltóbban megünnepeljék. Nevezetesen meghagyták, hogy az 1895-iki év utolsó estéjén szokásos hálaadó istenítiszteletet a letűnő ezredév bezárására irányozzuk; hogy újév napján a papok szentbeszédekben emlékezzenek meg az elmúlt ezredév alatt vett isteni adományokról, valamint a szenvedett isteni látogatásokról s nemzetünket jövőre az Isten és a szent Szűz oltalmába ajánljuk; elrendelték, hogy a templomokban egy külön erre határozott napon ünnepies hálaadó istenítisztelet tartassék, melyre a világi hatóságok is meghivandók; továbbá intézkedtek, hogy a nagy évfordulót az iskolások is megünnepeljék. Ezeken kívül egyesek egyéb külön intézkedéseket is tettek e ritka alkalommal.

Jónak látjuk rövid előadásban egyenkint elsorolni azokat az intézkedéseket, melyeket főpásztoraink a honfoglalás ezredik évfordulója alkalmából tettek, a mennyiben azokról tudomást szerezhettünk.

I. Dr. Vaszary Kolos, bibornok, hercegprímás 1895. december 25-ikén kelt körlevelében így intézkedik:

1. A karácson nyolczadába eső vasárnap a szószék-ről fel kell a népet világosítani a közelgő ezredévi ünnepélyek tárgyáról és módjáról.

2. Az év utolsó napján este hálaadó istenitisztelet legyen.

3. Az ezredik év első napján, a rendes hajnali harangozás után, félórán át, a város, illetve helység összes harangjai szóljanak.

4. Az újévi ünnepies szentmise közben evangélium után, a miséző vagy egy más pap a szószékről elmondja a trienti-vatikáni hitvallást, utána pedig a Mennysorság Nagyasszonyához szóló imát, mely a Stat. dioec. 174. található. A »Credo« ellangzása után minden harang zúg egész a Kánonig.

5. Január 5-ikétől december 20-dikáig minden vásárnapon, kivéve az I. és II. osztályú ünnepeket, minden, akár énekes, akár csendes misében parancsolt ima lesz a sz. István apostoli királyról szóló. L. az augusztus 20-iki szentmisében.

Szombatokon pedig parancsolt ima lesz a Magyarország Nagyasszonyához szóló; l. az illető időszak fogadalmi miséjét.

Az 1896. április 14-iki körlevélben pedig így intézkedik a biboros hercegprimás:

1. Május 10-ikén, husvét után V. vasárnapon, a rendes hajnali harangozás után, félórán át, az összes harangok szóljanak, Magyarország Nagyasszonyának tiszteletére.

2. A nagymise előtt fellhangzik a »Téged Isten dicserünk«, — közben az összes harangok zúgnak, a himnusz és a hozzá tartozó imádság után a pápáért és a királyért való imádságok is végzendők.

3. Minden templomban, a hol vasárnaponkint mise szokott lenni, legyen énekes mise, melyre a polgári és katonai hatóságokat meg kell hívni.

4. A mise után a kitett Legszentebb előtt felújítandók a hit, remény és szeretet erényeinek indulatai.

Falvakban és máshol, a hol lehetséges, a nagy mise után rövid kimenetet lehet vezetni az Oltáriszentséggel; ez alkalomra a fiók-egyházak szent menetet intézhetnek az anyaegyházhoz.

5. A délutáni istenítisztelet alkalmával az Oltári-szentség előtt 5 tized rózsafüzért kell végezni s utána Esterházy Pál herceg és nádor következő imádságát Magyarország Nagybasszonyához elmondani:

Könyörögjünk! Úristen, ki a boldogságos szűz Máriának közbenjárása által nemzetünket számtalan kegyelemmel elhalmoztad: engedd nagykegyesen, hogy a kit mindenkoron szeplőtelemnek, sz. István első királyunk kezdeményezésére Nagybasszonyunknak magasztalunk és különös pártfogónk gyanánt tisztelünk a földön, annak társaságában örököltig örvendjünk a mennyégben. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.

II. Dr. Schlauch Lőrincz, bibornok, nagyváradai püspök 1895. advent IV. vasárnapján kelt körlevelében foglalt intézkedéseit l. a jelen gyűjtemény 52. oldalán. Ezekhez járul még a biboros püspök úr 1896. fehérvasárnapján kelt következő intézkedése:

Jövő hó 10-én, vagyis husvét után V-ik vasárnapon, székesegyházunkban és egyházmegyénk minden önálló lelkészszéggel bíró egyházában »Te Deum«-mal kezdődő ünnepélyes hálaadó istenítisztelet tartandó (missa votiv. solemnis de Ss. Trinitate cum oratione sub una conclusione pro gratiarum actione Deus cujus misericordiae . . .), melyre a hatóságok és hivatalok meghívandók. Felhatalmazzuk azonban a plébános urakat, hogy a helyi körülményekre, illetőleg a helybeli hatóságok illetve elöljáróságok megállapodásaira tekintettel, ezen hálaadó istenítiszteletet — a szentmise nézve az egyházi szabványok megtartásával, — más napon is tarthassák.

III. Rimely Károly, besztercebányai püspök. 1896. április 19-én ezeket rendelte:

1. Május 10-én a hajnali harangszó után rövid idővel az összes harangok félórán át szóljanak.

2. Ugyanaz nap délelőtt minden templomban, hol istenítisztelet szokott tartatni, a »Téged isten dicsérünk« eléneklése után nagy szentmise legyen, melyre a hatóságok meghívandók.

IV. Dr. Zalka János, győri püspök, 1895. december 9-ikén kelt körlevelében így rendelkezett:

1. A jelen év utolsó napján délutáni hálaadó istentisztelet tartatik; ugyanaz nap az esteli harangszó után kis idővel egy negyedórán át az összes harangok zúgnak, hogy előre hirdessék a holnapi napot, a millennáris év kezdőjét.

2. 1896. január 1-jén a hivekhez szóló körlevél felolvasása után ünnepies szentmise legyen az Oltáriszentség kitételével; az utóbbi áldás után elmondandó a hitvallás, mit a Boldogságos Szűzhöz intézendő ima kövessen.

V. Bende Imre, nyitrai püspök, 1896. január 6-ikán kelt körlevelében így intézkedett:

1. Jézus legszentebb nevének ünnepén tartassék szentbeszéd, mely a jubiláris év jelentőségét s Isten jótéteményeit, melyekben nemzetünket ezer éven át részesítette, tüntesse föl.

2. Ugyanaz nap ünnepies szentmise legyen az Oltáriszentség kitételével; evangélium után a miséző vagy egy más pap a szószékről elmondja a trienti-vatikáni hitvallást, utána pedig a Magyarország Nagyasszonyához szóló imát. A »Credo« elhangzása után minden harang zúg egész a Kánonig.

3. Délután az Oltáriszentség kitétele mellett tartott litánia után »Téged Isten dicsérünk,« mihez a pápáért és a királyért való imák csatolandók.

4. A jelen egész éven át minden vasárnapon, mikor csak a rubrikák megegyezők, minden, akár énekes, akár csendes misében, parancsolt ima lesz a sz. István magyar királyról szóló, az augusztus 20-diki miséből; szombaton pedig parancsolt ima lesz a szent Szűzről szóló, az illető időszak fogadalmi miséjéből.

VI. Troll paulai Ferencz pécsi káptalani helyettes 1896. márczius 31-ikén kelt körlevelében a következőket rendeli:

Május 10-ikén minden templomban, a hol csak istentisztelet szokott tartatni, a hajnali harangszó után az

összes harangok zúgjanak; azután a szokásos időben nagymise legyen, melyet szentbeszéd és »Téged Isten dicsérünk« ének előznek meg.

VII. Dr. Steiner Fülöp, székesfehérvári püspök, 1895. december 27-ikén kelt körlevelében így intézkedik:

1. Az év utolsó napján a szokásos hálaadó istentisztelet alkalmával a »Téged Isten dicsérünk« ének és egyéb hálaadások mondandók azokért a javakért, melyeket nemzetünk a jóságos Istentől ezer éven át vett. Ugyancsak hálaadások jeléül az esteli harangozás után kevéssel egy negyedórán át szóljanak az összes harangok.

2. Újév napján a szentbeszéd rendes idejében felolvasandó a hívekhez intézett püspöki körlevél; ezt követi csendes szentmise az Oltáriszentség kitételével; azután a miséző vagy egy más pap a szószéken felolvassa a trienti-vatikáni hitvallást s Esterházy Pál herceg és nádor imáját Magyarország Nagyasszonyához, mit 3 Miatyánk és 3 Üdvözlégý kövessen sz. István apostoli királyunk tiszteletére.

Ugyancsak Ő Méltósága 1896. április 20-ikán a következőket rendelte:

1. Május 10-ikén. husvét után V. vasárnapon, minden templomban, a hol isteni tisztelet szokott tartatni, énekes és lehetőleg assistentiás mise legyen.

2. A szentmisét a »Téged Isten dicsérünk« ének előzze meg.

3. A szentmisében végzendő imák a szent Szűzről, a sz. Mária szent Nevéről szóló miséből. sz. Istvánról az augusztus 20-iki miséből, továbbá a pápáért és a királyért.

4. Mise után a néppel együtt mondandó egy Miatyánk és egy Üdvözlégý sz. Mária és sz. István tiszteletére, ezzel a könyörgéssel: Boldogságos szűz Mária, Magyarország Nagyasszonya. sz. István királyunk, könyörögjetek érettünk.

5. A szentbeszéd tárgya az legyen, a miről a főpásztor 1895. december 27-ikén kelt, híveihez intézett körlevél szól. (L. a. jelen gyűjtemény 87. s köv. old.).

6. A székesegyházban az ünnepies szentmise után tiszteletre kitéssék sz. István koponyája.

7. A nevezett ünnepségekre a polgári és katonai testületek meghivandók.

VIII. Dr. Hornig Károly, veszprémi püspök, 1896. április 12-ikén kelt körlevelében így intézkedett:

Az ezredéves ünnepély egyházi megtartására f. évi május hó 17-ét tűzöm ki; ugyanama napot, melyen a nm. püspöki karnak határozata szerint a millenniumi iskolai ünnepségek is tartandók.

Ez utóbbiról az egyházmegyei tdő papság az ez évi III. számú Tanügyi Értesítőből és annak mellékleteiből tudomást szerzett, a miért is arra hívom fel a lelkész urakat, hogy a »Tervezet« 5. és 6. pontjában elrendelt istenitisztele, mely egyúttal az ezredéves ünnepélynek egyházi megülése is, méltó módon való megtartásáról gondoskodni sziveskedjenek s pedig az énekes szentmisét megelőző »Te Deum«, a mise végén pedig rövid, egyházas szellemben tartott, hazafias alkalmi szónoklat által. Az istenitisztele, nemkülönben az iskolai ünnepélyre a helyi hatóságok, elöljáróságok stb. tisztelettel meghivandók.

IX. Dr. Vályi János, eperjesi görög-katholikus püspök, 1896. április 14-ikén kelt körlevelében a következőket rendeli:

a) A mennyiben az ezredéves ünnepély egyházi része az egész ország területén minden felekezet templomában f. évi május hó 10-én tartandó hálaadó istenitisztele végzésével eszközözlendő, ezennel elrendelem, hogy ugyanazon napon, azaz május hó 10-én, vagyis Krisztus Urunk mennybemenetele előtti vasárnapon minden lelkészeten lehetőleg az anyaegyházban, ünnepélyes hálaadó szentmise tartassék, melyen a vasárnapi Apostol és Evangéliumon kívül a miséskönyv végén található »Hálaadás a nyert jókért« című szertartásnak ottan leírt részletei a jekteniákban és a szentmise többi részleteiben alkalmazassanak.

b) Az evangéliumok olvasása után intéztessék a hívő közönséghez az ünnepélyre vonatkozó buzdító szentbeszéd, egyszersmind a hívek hívassanak fel, hogy szívüket a Mindenhatóhoz felemelvén, tiszta gyermeki szívvel igyekezzenek hálát rebegni azon kimondhatatlan kegyelemért, hogy őket e haza határai között ezer éven keresztül megtartani s a sok megpróbáltatásokat elviselni engedte; kérjék egyszersmind azon kegyelmét, hogy a magyar haza népei között fennállott jó viszony és testvéri szeretet továbbra is háboríthatatlanul fennálljon és e haza polgárainak szívében erős gyökeret verjen.

c) Hálatelt szívvel megemlékezvén a boldog emlékü nagy királynénak, Mária Teréziának azon nagy horderejű, kegyelmes intézkedéséről, melylyel az 1771. évben a munkácsi egyházmegyének teljes önállóságát XIV. Kelemen pápa hozzájárulásával kimondván, egyházi tekintetben teljes önállóságunk alapját megvetni kegyeskedett. Különösen dicső emlékü I. Ferencz királynak azon, az eperjesi egyházmegyét örökös hátlára lekötölező kegyelmes intézkedéséről, melylyel az 1819. évben az eperjesi egyházmegyét a munkácsitól elválasztani és önállósítani kegyeskedett.

d) Megemlékezvén még a szegény pórnépet közelebbről érdeklő jobbágság eltörléséről, s annak keresztülvívője, dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József koronázott apostoli királyunkról, főleg az általa bőségesen osztott legfelsőbb kegyelmekről, melyekkel dicsőséges és hosszú, atyai bölcs kormányzása idején át különösen szegény, de leghűségesebb jobbágyi engedelmességgel fölkent személyéhez ragaszkodó népünket oly sokszor elhalmozni kegyes volt; kérjék a Mindenható Istent, hogy felkent apostoli személyét minden veszedelemtől megóvva, még hosszú időn át népeinek boldogítására épségben és egészben megtartani kegyeskedjék.

e) A szentmisének ily buzdító szavak kíséretében történt elvégzése után az »Otpuszt« előtt énekeltessek el az ünnepélyes Doxologia, azt kövesse közvetlenül

Ő Felsége, koronás apostoli királyunkért a »za vszjakoje prosenije« jektenia, melynek végeztével ugyancsak Ő Felségeért mondassék háromszor egymásután »Mnohaja lyita«.

f) Végre magától értetődik, hogy a politikai hatóság által elrendelendő ünnepségekben is a hívő közönség készséges részvételre kellőleg utasíttassék.

X. Fireczák Gyula, munkácsi görög-katholikus püspök, 1896. április 13-ikán kelt körlevelében ezeket rendeli:

1. Május hó 10-én egyházmegyém minden egyes parochiális templomában hálaadó szentmise-szolgálat megtartassék be az Egek Urának. Ez alkalommal könyörgő jektenia veendő apostoli királyunk Ő Felségeért, családjáért és magyar hazánkért.

2. Ugyanekkor minden egyes lelkipásztor a szentmise közben tartandó szentbeszédben ismertesse meg híveivel ezen hálaadó istenitisztelet mibenlétét, okát és célját s buzdítsa őket lelkes szavakkal mennél buzgóbb hálaadásra és könyörgésre az Egek Urához.

3. A szentmise szolgálat végén hálaadásul a *ведикое славословие* a megfelelő jekteniákkal végzendő.

4. A hálaadó imák végeztével *многoлѣтвiе* a királyért és az egész uralkodó családért és magyar hazánkért!

5. A hálaadó *славословие* és *многoлѣтвiе*-től kezdve parochiális egyház minden harangja meghuzandó s egy órán keresztül tartson a harangozás.

XI. Császka György, kalocsai érsek, 1895. december 18-ikán kelt főpásztori levelében így rendelkezik:

1. Az év utolsó napján az esteli harangszó után kevéssel egy negyedórával az összes harangok zúgjanak.

2. Újév napján a mely templomokban magyar szentbeszéd szokott tartatni, olvastassék fel a jelen alkalommal kiadott főpásztori körlevél; egyéb egyházakban pedig tartassék megfelelő szentbeszéd; amely templomban más napokon szokott magyar szentbeszéd tartatni, ott a körlevél felolvasása maradjon a legközelebbi ilyen napra.

3. Ugyanaz nap az ünnepies szentmise után »Té-

ged Isten dicsérünk» ének hangozzék az Oltáriszentség kitétele mellett.

XII. Dessewffy Sándor esanádi püspök, 1895. december 20-ikán kelt körlevelében a következő intézkedéseket illetőleg alapítványt tette:

1. A folyó 1895. év utolsó napjával berkesztetik országunk fennállásának első évezrede a szokásos »Te Deum«-mal. Az angyali üdvözletre hívó harangszó elhangzásával, némi szünet után, fél órán át az összes harangok zúgásával hirdetendő lesz a következő nappal elejét veendő második évezred.

2. Újév napján reggeli angyali üdvözletre ugyanoly módon, miként az előző napon, félórán keresztül meghuzandók a harangok, az istenitisztelet szokott idejében pedig a legméltóságosabb Oltáriszentség kitétele mellett ünnepélyes szentmise tartandó a nap jelentőségét feltűntető alkalmas egyházi szentbeszéd kíséretében, melynek alapjául jelen körlevelünk veendő.

3. Egyéb a millennáris év ünneplésére vonatkozó és szükségesnek mutatkozó intézkedésekről a lelkészkező papság és hívek a maga idején értesülést fognak nyerni.

Ezúttal azonban különösen meg akarunk emlékezni szeretett egyházmegyénkről, melynek sorsa folytonos gondoskodásunk tárgya, fájdalmai a Mi fájdalmaink, boldogulása a Mi örömünk. Fontolóra véve egyházmegyénk helyzetét, sajnálattal tölt el azon sokféle hiány és szükséglet szemlélése, melyekkel küzködni kénytelen. Látjuk magunk előtt hűséges munkatársainkat, derék papjainkat, kik a különféle esélyek és csapások, és az életviszonyok alakulása közepette tételes intézményeinkben nélkülöznek, avagy csak hiányosan találják fel a megérdemelt támogatást; látjuk magunk előtt egy újkori népvándorláshoz hasonlóan egyházmegyénk nagyszabású települési és népesezési mozgalmát, melynek eredménye, hogy csaknem hihetetlen magasra emelkedik a népes fiókközségek száma, melyekben, egyházi intézmények hiányában, nincs a ki a lelki éhezőknek az élet kenyerét megtörje, és idegen ajkú

és vallású lakosok közt a híveket a nemzeti nyelvnek és a vallásnak megtartsa; szemeink előtt lebegnek a szép reményekre jogosító tan- és nevelőintézetek, melyeknek jövője, az eszközök elégtelensége miatt, bizonytalanságnak van kitéve; napról-napra érezzük az iskolák, a hitélet és nemzeti kultúra e melegágyainak fogyatkozásait, elégtelen számát . . . . .

Mindeme kiáltó hiányok pótlása a jövő ezredév felelősségteljes, nehéz, de örömmel teljesítendő munkája.

Sajnos! a nagy áldozatokkal egybekötött feladat megoldására rendelkezésül álló egyetlen alap, az egyházmegyei közpénztár, évi alig másfélezer forintnyi jövedelme annyira jelentéktelen, hogy az említett szükséges célok terheivel egyáltalában nem áll arányban.

Ugyanazért egyházmegyénk boldogulását hatékonyabban előmozdítandók, ezredéves nemzeti fennállásunk ünnepélye alkalmából és a haza földje iránt érzett kötelességből az egyházmegyei közpénztár felsegítéseül püspöki jövedelmünkből tízezer oszt. ért. forintot ajánlunk meg olykép, hogy a meddig Isten kegyelme gyarló életünknek szeretett egyházmegyénk élén kedvezni fog, és mostani segédeszközeink valamely előre nem látott körülmény által meg nem apadnak, az egyházmegyei közpénztár jövedelmeihez minden következő esztendőben a fent kitett tízezer oszt. ért. frttal a jövőben is hozzájárulunk. A minden kegyelmek Atyjának áldása, ki a szándékot és a végrehajtást adja, a magyarok Nagyszonyának és sz. Gellért égi pártfogása kísérje szívünk alázatosságában feltett szándékainkat.

XIII. Dr. Samassa József, egri érsek, 1895. december 25-dikén kelt körlevelében ilykép intézkedett:

Felhivlak, szeretett testvéreim és fiaim, hogy Vízkereszt ünnepén a hívek felfogásához mérten szentbeszédekben fejtsétek ki e főpásztori levelém azon részeit, hol a magyaroknak Isten ügyéért viselt dolgairól és sorsukról rövid szókban megemlékeztem, s az államok fenmaradásának, szilárdságának feltételeit, biztosítékait megjelöl-

tem; és gyulaszszátok fel magas lángolásra önmagatok és hiveitek szívében Isten és a haza szeretetének tüztét.

Az ünnepi misét szentségkitétellel végezve, utána öt Miatyánkot és Üdvözletet mondjatok el a néppel. hozzáadva a »Deus, cuius misericordiae« háláimát és befejezésül a Szentséggel áldást adjatok.

XIV. Búbics Zsigmond, kassai püspök, 1896. április 19-ikén kelt körlevelében a következőket rendeli:

Folyó évi május 1-jétől 8-ikáig bezárólag minden este, midőn az Úrangyalára harangoznak, a rendes harangozáson kívül még egy félórát szóljon a harang, annak jeléül, hogy elérkezett a nagy nemzeti ünnepség ideje.

Május 10-én, vasárnap, a szentmise mindenütt a legnagyobb díszszel és ünnepélyességgel tartassék, coram exposito Sanctissimo. E napra a templomokat, a menyynyire ezt a körülmények és a hívek viszonyai engedik, a lehetőséghez képest virágokkal, lombfüzerekkel és egyéb ékességekkel fel kell díszíteni. Szentmise előtt minden plébánia-templomban szent beszéd helyett a lelkész fel fogja olvasni hiveinek azon körlevelet, melyet ez alkalomból magam fogok hozzájuk intézni és pedig magyarul, de ezen kívül azon nyelven is meg fogja azt a híveknek magyarázni, a mely nyelven rendszerint hirdeti az Isten igéjét. Körlevelem felolvasása után — ott a hol több pap van, assistentiával — a lelkész az oltár előtt a szokásos módon a *Te Deum laudamus*-t fogja intonálni, s ez ájtatosságot úgy kell végezni, mint a hogy eddig szokásban volt. A szentmise missa cantata lesz, s a *Tantum ergo* eléneklése után az Oltáriszentséggel áldás adatik. A szentmise után a pap az oltár legalsó lépcsőjére helyezkedvén, intonálja a *Veni Sancte Spiritust* és ezt az ájtatosságot is a szokásos módon kell elvégezni, minek megtörténte után a *Genitori Genitoque* eléneklésével áldást ad a hívekre, s ezzel a délelőtti ünnepség véget ér. A *Te Deum laudamus* legyen a magyar katolikus egyház háláimája Istenhez, a miért meg engedte érni nemzetünknek, hogy immár ezer észtendeje lakja e hazát; a *Veni Sancte* pedig könyörgő

esdeklő imája, hogy mindnyájan betelven az Ő Szentlelke adományaival, ezentúl is képes legyen hazánk javára munkálkodni.

Ugyanezen nap délutánján a helyi szokás szerint vesernye vagy litánia lesz, s a hol ezt a lelkész végzi, ott szintén cum expositione Sanctissimi és áldással.

Ezen a napon úgy a délelőtti, mint a délutáni isteni szolgálaton mindenütt a hol csak lehet magyar lesz az ének.

A hazáért szóló azon imát, melyet a hivekhez intézendő körlevelem végén fogtok találni (l. a jelen gyűjtemény 183. s köv. old.), május 17-ikétől kezdve október végéig minden vásár- és ünnepnap a szent mise befejeztével, hangosan el fogjátok imádkozni, és pedig először magyarul, azután pedig azon nyelven is, mely plébániátokon még szokásban van.

Október 31-én, szombaton, az esti harangszó alkalmával minden templomban egy óráig zúgjon a harang, jeléül annak, hogy az egész országra szóló ünnepélyességek befejeztettek.

XV. Meszlényi Gyula, szatmári püspök, 1896. vizkereszt ünnepén kelt körlevelében így intézkedett:

1. A t. lelkész urak felhivatnak, hogy Jézus legszentebb neve ünnepén, f. hó 19-én, jelen körlevelet a hiveknek alkalmi szentbeszéd kíséretében olvassák fel.

2. A fent említett ünnepen az ünnepélyes szentmise után ima mondassék Magyarország Nagyasszonyához.

3. Ugyanezen ima végeztessék az egész jubiláris éven át minden délelőtti ájtatosság végén.

Ugyancsak Ő Méltósága 1896. április 20-ikán így rendelkezett.

1. F. é. május hó 9-én estve »az angyali üdvözlés«-re szokásos harangozás után az összes harangok szólnak egy negyedóráig.

2. F. é. május hó 10-én a székesegyházban és minden plébániai s szerzetesi templomban lehető fénynyel ünnepélyes szentmise végzendő »Missa votiva solemniss pro gratiarum actione cum Collecta pro Rege Apostolico«;

ennek befejeztével a »Te Deum« énekeltessék a hozzá tartozó imával. Az alkalmi szentbeszédben a hivek hálaadásra buzdíttassanak a jóságos Isten kezéből vett nagy jótéteményekért.

Az istenitiszteletre a hatóságok hívassanak meg.

XVI. Popu Péter lugosi káptalani helyettes intézkedései olvashatók a fentebb, 199. és k. oldalakon közölt körlevélben.

XVII. Pável Mihály, nagyváradai gör. szert. püspök rendelkezése olvasható a fentebb, 203. és 204. old. közölt körlevélben.

XVIII. Szabó János, szamosújvári püspök intézkedéseit l. a 204. és 205. old. közölt körlevélben.

XIX. Fehér Ipoly, pannonhalmi főapát, 1896. április 20-ikán kelt körleveléhez a következő rendelkezést csatolta:

A pannonhalmi főapátság egyházterületének szentegyházaiban a hálaadó ájtatosság 1896. évi május hó 10-ikén (vasárnap) a következő módon tartandó meg:

1. Az ünnepélyes szentmise előtt »Te Deum« énekeltetik, mialatt az összes harangok zugása hirdesse a magasztos ünnepet. Az ének végeztével az áldozó-pap elmondja az előirt imát (»Deus cuius misericordiae«). Maga a hálaadó szentmise a nagy jótéteményért, az ország s a hivek jólétéért, kitett Szentség előtt mutatandó be a Mindenhatónak; a parancsolt imák: de Sanctissimo, de S. Stephano et pro rege. a vasárnapi mise imáival együtt szintén elmondandók.

2. Szentmise után, egyházi beszéd helyett a főpásztori körlevél olvasandó fel, mely kiosztás végett több példányban is megküldetik; ennek felolvasása után imádkozza el a pap, a hívő néppel együtt, a körlevél végén levő imádságot a bold. Szűz-Máriához.

3. A délutáni isteni szolgálat, szintén kitett Szentség előtt tartandó, miközben az ország jólétéért a loretói litánia éneklendő a »Boldogasszony Anyánk« kezdetű énekkel.

4. Reggel. az Urangyala-imára szóló harangozás után, az összes harangok meghuzandók, hogy mintegy 20 perczig hirdessék az országos ünnepet és a ker. hiveknek Istent dicsőítő háláját.

5. A lelkész urak a hatóságokat és hivatalokat külön hívják meg az ünnepélyes istenitiszteletre.

XVIII. Vajda Ödön, zirczi apát intézkedéseit lásd a 327. s. k. old. közölt körlevélben.

*

Továbbá hazánk főpapjai a hatóságuk alatt levő népoktatási intézetekben ezredévi ünnepségeket rendeltek el, mely (a legtöbb helyen május 17-ikén) a következő tárgysorozattal tartatott meg:

1. Az ország összes kath. iskoláiban folyó évi május hó 17-én, vasárnap, hálaadó istenitisztelettel egybekötött, a plébánosok és tanítók által vezetendő iskolai ünnepségek tartandók.

2. Az ünnepély, ha az idő engedi, szabadban, különben pedig a tanteremben a plébános, tanítók, mindkét nembeli összes tankötelesek (beleértve az ismétlőket is), az iskolaszéki tagok, a községi elöljárók és a szülők jelenlétében tartandó meg; kik ezen alkalomra a tanítók, esetleg a gyermekek, lehetőleg azonban a szószékről, a plébános urak által előre meghivandók.

3. Ezen alkalomra az iskola és tanterem belsőleg úgy, mint külsőleg megfelelő módon, nemzeti zászlókkal zöld galyakkal, virágokkal stb. lehetőleg feldiszipítendő.

4. A gyermekek ezen alkalomra lehetőleg ünnepiesen öltözködjének. A leánykák virágkoszorúval fejükön és nemzeti színű csokorral vagy szalagokkal legyenek felékesítve.

5. A meghatározott ünnepély napján a gyermekek az iskolába gyülekeznek s onnét sorakozva, nemzeti zászló alatt vonulnak a templomba az istenitiszteletre.

6. A hálaadó istenitisztelest alatt Úrfelmutatás előtt »Oh Isten szent fölségedet,« Úrfelmutatás után »Imá-

dunk szent Ostya« két első versszakát, Agnus Dei után pedig »Nyujtsd ki mennyből« kezdetű énekeket zengjék a gyermekek.

7. Az istenítisztelet után a gyermekek nemzeti lobogó alatt szép rendben ismét visszamenni az iskolába, hol a meghívott közönség és a szülők előtt a tanító felolvassa a honfoglalásról és a magyar nemzet ezeréves életéről összeállított értekezését.

8. A felolvasás után Vörösmarty »Szózatá«-nak első versszakát együttesen éneklik el a résztvevők. A többi versszakot pedig egyik ismétlő, tehát serdültebb tanköteles szavalja el, s midőn a szavakhoz ér: »Ez a föld stb.« a haza iránti hűség és szeretet külső kifejezése végett is a tanteremben kifüggesztendő és feldiszipendő Magyarország térképére mutatva, azt megérinti kezével s aztán a többi versszakokat végig szavalja.

9. Ezt követi a gyermekek által itt előszámlált hazafias és történelmi tárgygyal bíró költemények előadása és elszavalása, fölvaltva fiúk és lányok által. E költemények azonban csak olyanok legyenek, miket a gyermek kedélye átérezni tud, s mik a gyermekben a haza iránt tartozó szeretetet és lelkesedést fölébreszteni képesek pl.: »Hunyady« Czuczortól, »Szent László« és »Mátra-Verebély« Rosty Kálmántól, »Árpád a honalapító« Garay Jánostól, »Árpád emeltetése«, »Árpád sírja« Vörösmartytól, »Botond és bárdja«, »Mátyás király Gömörben« Garaytól, »Szent István« Földváry Istvántól, »Munkács« Bartók Lajostól és más alkalmi hazafias buzdító költemények.

10. Az ünnepély záradékát képezze Kölcsey »Himnuszá«-nak eléneklése. Hogy a gyermekek az ünnepélyre lelkesedéssel gondoljanak vissza, és annak emlékét szívökben megörökíthessék, az iskola egyik legjobb tanulója a következő lelkesítő rövid beszédet mondja el:

Kedves Társak!

Midőn a végheterlen jóságú és bölcsességű Isten kegyelméből nekünk, mint gyermekeknek, megadatott azon ritka kegyelem, hogy apáink által vérrel szerzett hazánk

ezeréves fönnállásának emlékünnepest megülhetjük; — tegyünk ma ünnepélyes ígéretet és erős fogadást, hogy szent hitünket és vallásunkat édes hazánkkal együtt, szeretni fogjuk és annak hű fiai, hasznos polgárai leszünk; hogy egész életünkben mindig az édes haza felvirágoztatására fogunk szorgalmunkkal és polgári erényeinkkel törekedni, s ha kell, életünket, vérünket fogjuk feláldozni érte. Végül kérjük Istent, hogy áldja meg hazánkat, védelmezze külső, belső veszedelmektől, tartsa meg és tegye nagygyá, dicsővé a jövő ezerévben.

11. Ezután a plébános felhívja a jelenlevőket, tüzetesen pedig a gyermekeket, hogy összetéve kezeiket, emeljék fel Istenhez szíveiket, s vele együtt hangosan utána mondják az ő nevükben és helyettük elmondandó következő imát:

Nagy Isten, im Eléd járul egyszülött Fiad Jézus Krisztusnak megváltásában részesült magyar gyermekeid hálás serege, hogy hálát rebegjen mindazon jótéteményekért, melyekkel a magyar nemzet ezeréves multjában oly sokszor részesítetted atyáinkat, anyáinkat.

Fogadd ártatlan szíveink azon erős fogadását, hogy mi épp úgy, mint szent hitünkért harczoló dicső elődeink, hű gyermekei leszünk az egyháznak és hazának egyaránt; de kérve kérünk Téged, népek hatalmas Istene, áldd meg országunkat, mi magyar hazánkat, vezéreljed jóra a mi királyunkat; alázd meg minden ellenségünket, akik üldöznek bennünket. Hallgasd meg sz. István és sz. László apostoli sz. királyaink, sz. Imre herczeg szolgálóidnak értünk esdő imáit s engedd meg, hogy az Istenanya lábainál leborulva zárjuk be hozzád fohászkozó imáinkat, mondván: »Mennynék királynéja, Magyarország Nagyasszonya könyörögj érettünk«. Amen.

12. Ha valahol a közelben történelmileg nevezetes hely, épület, rom vagy tér volna, a gyermekek nemzeti lobogó alatt, az ünnepély befejezte után, oda kivonulhatnak és onnét a tanító által tartandó buzditó, hazafias, de

rövid beszéd és a Szózat eléneklése után hazatérhetnek s ezzel az ünnepély véget ér.

13. A nem magyar ajkú népiskolákban szintén tartandó a millenniumi iskolai ünnepségek itt közlött tervezete; de a történelmi előadás, a szavalmányok, a gyermek társaihoz intézett rövid beszéde és a végső ima, az iskolában divó nép nyelvén mondatnak és adatnak elő. Ohajtandó, hogy szavalmányokul csak valláserkölesös, de egyúttal hazafias irányú és szellemű költemények használtassanak, ha másként nem, a közlöttek jól sikerült fordítása vehető igénybe. Hasonlóan az iskola nyelvére lesznek szabatosan átfordítandók a fentemlített darabok is, t. i. az értekezés, a végső ima stb., hogy az ünnepély úgy a magyar, mint a nem magyar ajkú iskolákban, egyöntetű és egyforma legyen.

14. Ohajtandó, hogy ezen ünnepélyes alkalomra di-csőségesen uralkodó szentatyánk XIII. Leó és apostoli királyunk I. Ferencz József arczképei beszereztesse- nek és feldíszíttessenek. Intézkedett az országos katolikus tanítói közgyűlést rendező bizottság, hogy ezen alkalomra a bold. Szűz, hazánk védasszonyának és sz. István első apostoli királyunk arczképeivel díszített és 896—1896 felirattal ellátott érmek és képecskék készíttessenek.

15. A szükséges költségek fedezhetők: vagy az iskolák, és a hol lehet, a templomok pénztárából, vagy kérelmezhetők a községek pénztárából is. Esetleg a gyermekek járulhatnak a költségekhez némi kis összeggel. E mellett, ha a szükség úgy hozza magával, igénybe vehető nemes és jólelkű adakozók hozzájárulása. Végre, tán gyűjtés által is beszerezhető lesz az e célra megkívántató pénzösszeg.

16. Ohajtandó, hogy ott, a hol lehet és alkalom kínálkozik, az iskola udvarán, előtt vagy más alkalmas helyen néhány hárs, szil, vagy egyéb századokig élő fa ültetessék a millennium emlékére.

17. Ohajtandó, hogy ott, a hol lehet, ezen alkalomkor a gyermekek között valláserkölesös és hazafias könyv-

vecskék osztogatassanak. Ezen könyvecskek nagy választékban kaphatók és beszerezhetők a Szent-István-Társulatnál.

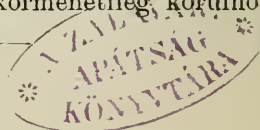
18. Óhajtandó, miszerint az egyházmegyék összes iskolaszékeinek egyházi elnökei, azaz a lelkész urak, fölkéressenek és utasíttassanak, hogy a millennáris iskolai ünnepségek megtartása iránt mielőbb intézkedni, a tanító urakat ez irányban mindenben támogatni és vállvetve szíveskedjenek oda törekedni, hogy az iskolai millennáris ünnepségek minél fényesebben, ünnepélyesebben tartassanak meg.

19. Óhajtandó, hogy az iskolai millennáris ünnepélyt vezető és rendező plébános és tanító urak az ünnepély megtartásáról, a lefolyt program felsorolásával, emléklapot szerkesztszenek és azt az iskolaszéki tagok- és elöljárókkal aláíratva, a kerületi tanfelügyelő urak útján, az egyházmegyei főtanfelügyelői hivatalhoz beterjeszték, hogy ott egybegyűjtve, örök emlékül az egyházmegye irattárába elhelyeztessenek.

Ezekén kívül többen a főpásztorok közül elrendelték, hogy a népiskolai tanulók hazánk ezeréves fennállásának emlékére a község valamely alkalmas helyén, pl. a templom-téren, iskola előtt vagy iskola-udvaron, vagy a község valamely terén, az iskola tanítója, esetleg a faiskolakezelő vezetése mellett emlékfácskákat ültessenek.

*

Végül hazánk főpapjai közös határozata alapján a sz. István napján Budán szokásos istenitisztelet, mely alkalommal sz. István jobbját körmenetileg körülhordozák, kiváló fénynyel, a biboros herczegprimás, a püspöki kar és hatóságok jelenlétében s az ország minden részéből összesereglett búcsújáró hívek részvételével tartották meg. Továbbá ugyanaz nap Székesfehérvárott a nagyváradi biboros püspök, a székesfehérvári megyés püspök s nagyszámú egyházi és világi ájtatoskodók részvétele mellett, sz. István fej-ereklyéjét körmenetileg körülhordozta.

**A Szent-István-Társulat ügynökségénél (Királyi Pál-utca
13. sz.) megrendelhetők a következők :**

Felolvasások

a Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának üléseiből (8-r.).

1. szám. *Kandra Kabos.* Az ezeréves Károlyiak. (23 old.) Budapest, 1894. Ára 30 kr.
2. » *Dr. Giesswein Sándor.* Az urali nyelvek helyhatározói demonstratív elemei. (29 old.) Budapest, 1894. Ára 40 kr.
3. » *Dr. Karácson Imre.* Két török diplomata Magyarországról a XVIII. században. (29 old.) Budapest, 1894. Ára 25 kr.
4. » *Dedek Crescens Lajos.* Bonez könyve a vallás körüli felségjogról. (71 old.) Budapest, 1894. Ára 70 kr.
5. » *Dr. Kiss János.* Az értelmi ismeretek keletkezése. (28 old.) Budapest, 1894. Ára 30 kr.
6. » *Hummer Nándor.* A kereszténység nyomai Magyarország mai területén a honfoglalás előtt. (69 old.) Budapest, 1894. Ára 60 kr.
7. » *Dr. Czobor Béla.* A spalatói archaeologiai kongresszusról. (33 old.) Ára 30 kr.
8. » *Dr. Mihályfi Ákos.* Emlékbeszéd Szvorényi József-ről. (40 old.) Ára 40 kr.
9. » *Dr. Kiss János.* A katolikusok III. nemzetközi tudományos kongresszusáról. (22 old.) Ára 25 kr.
10. » *Dr. Székely István.* Monismus és dualismus a filozófiában. (22 old.) Ára 15 kr.
11. » *Felsmann József.* A Kalocsai Codex. (60 old.) Budapest, 1895. Ára 60 kr.
12. » *Dr. Surányi János.* Az állami tekintély erkölcsi alapja. (22 old.) Budapest, 1895. Ára 25 kr.
13. » *Hummer Nándor.* A szláv kereszténység hazánk mai területén a honfoglalás előtt (112 l.) Budapest, 1896. Ára 80 kr.
14. » *Bodnár Gáspár.* A katolikus népies irodalom műveléséről. (16 l.) Budapest, 1895. Ára 20 kr.
15. » *Dr. Czobor Béla.* Giovanni Battista de Rossi emlékezete. (80 l.) Budapest, 1896. Ára 80 kr.
16. » *Szekrényi Lajos.* Emlékbeszéd Szulik József fölött. (30 l.) Budapest, 1896. Ára 30 kr.
17. » *Dr. Margalits Ede.* Márk királyfi (Kraljevic Márkó.) (192 l.) Budapest, 1896. Ára 1 frt 20 kr.
18. » *Dr. Áldásy Antal.* Az 1409. évi Cividalei zsinat története. (64 l.) Budapest, 1896. Ára 60 kr.
19. » *Dr. Karácsonyi János.* A honfoglalás és Erdély (128 oldal) Budapest, 1896. Ára 30 kr.

5/5 93
Most jelent meg: Goffine Oktató és épületes könyve harmadik átdolgozott magyar kiadásban. Nagy 8-adrét, igen finom papír, XXIV. és 944 oldal, 74 igen szép illusztrációval. Ára fűzve 2 frt 20 kr., diszes egész vászonkötésben 3 frt., félbörkötésben 3 frt 50. E kiadványt, diszes egész vászonba kötve, a Szent-István-Társulat tagjai 1895-re és 1896-ra, tehát két évre, illetményül kapják. *Akik társulati tagul 1896-ra iratkoznak be, tagilletményül az egész Goffine-t megkapják, egész vászonba kötve.* Ez a Goffine-kiadás a kiállítás finomságát tekintve, túlszárnyalja a külföldön egyszerű kiadás gyanánt megjelent Goffineket s megközelíti a díszkiadás gyanánt megjelenteket.

Ruschek Antal esperes-plébános. **Betegségünk, orvosságunk.** Nagybőjti beszéd-sorozat. Világiaknak is igen kellemes és üdvös olvasmány. 144 oldal. Nagy 8-adrétű finom papír és szép kiállítás, fűzve 1 frt 20 kr., kötve 2 frt.

Dr. Dudek János. **A keresztény vallás apologiája.** XII és 525 oldal. Ára 1 frt 20 kr.

Haller József. **Történelmi hazugságok.** A történelem terén előforduló mindennapi ferditések czáfolata. Ára 1 frt 50 kr.

Teljes ó- és uj-szövetségi Szentírás jegyzetekkel 4-rét. 4 kötet. fűzve 4 frt, félbörkötésben 6 frt, bőrkötésben 7 frt 50 kr.

Az uj-szövetség szent könyvei a Vulgata szerint. Igen tetszetős alaku nagy 8-rétű. Ára diszes vászonkötésben 1 frt.

Cantu Caesar. **Világtörténelem.** 15 kötet. kor- és betűrendi mutató és az utolsó harmincz év története. (N. 8-r.) Budapest, 1856—1881. A teljes mű ára 50 frt.
Még csak néhány példány.

Torquato Tasso **A megszabadított Jeruzsálem.** Fordította Jánosi Gusztáv, veszprémi kanonok. Kiadja a Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi Osztálya. A mű rendkívül finom papíron, szép kiállításban jelent meg. Két kötet, XXXII és 328, 332 old., Torquato Tasso képével. Ára egész vászon díszkötésben, 2 kötetben, vörös metszéssel 3 frt 40 kr., aranymetszéssel 3 frt 80 kr.

Dr. Mihályfi Ákos. **A papnevelés története és elmélete.** Kiadja a Szent-István-Társulat tudom. és irodalmi Osztálya. Két kötet, XVI—512 és 320 old. Ára 5 frt.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
925
.1
S88

Szent Istvan-Tarsulat, Budapest
Ezereves Magyarország

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 11 07 011 3